

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

**ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΠΜΣ ΚΟΡΑΗΣ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ
ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ**

Σχοινά Αικατερίνη

A.M: 1159

**Αστικοί Θρύλοι (Urban Legends) και Ψευδείς Ειδήσεις
(Fake News) σε δημοσιεύματα του Ηλεκτρονικού Τύπου:**

Μια σύγχρονη μορφή λαϊκού πολιτισμού;

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ: ΜΑΡΙΑΝΘΗ ΚΑΠΛΑΝΟΓΛΟΥ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΤΣΑΛΩΡΟΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΘΗΝΑ 2020

Σχοινά Αικατερίνη

**Αστικοί Θρύλοι (Urban Legends) και Ψευδείς Ειδήσεις
(Fake News) σε δημοσιεύματα του Ηλεκτρονικού
Τύπου: Μια σύγχρονη μορφή λαϊκού πολιτισμού;**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΟΠΤΡΙΑ: Μαριάνθη Καπλάνογλου

ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Βασιλική Χρυσανθοπούλου

Γεώργιος Κατσαδώρος

*Στην μαμά μου και στον θειούλη μου,
στηρίγματά μου μέχρι σήμερα σε κάθε μου προσπάθεια και όνειρο.*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επόπτρια της Διπλωματικής μου Εργασίας, την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Λαογραφίας κ. Μαριάνθη Καπλάνογλου, για τη στήριξη και τη βοήθειά της σε όλη τη διάρκεια εκπόνησης αυτής της εργασίας. Επίσης, θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω και στα άλλα δύο μέλη της Επιτροπής μου, στην Επίκουρη Καθηγήτρια Λαογραφίας, κ. Βασιλική Χρυσανθοπούλου, που πάντα με αγάπη με καθοδηγεί και με συμβουλεύει ακαδημαϊκά και στον κ. Γιώργο Κατσαδόρο, Επίκουρο Καθηγητή Λαογραφίας στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Αιγαίου, που είναι μεγάλη μου τιμή και χαρά να είναι μέλος της Επιτροπής της Διπλωματικής μου εργασίας.

Θα ήταν παράλειψη μου αν δεν ευχαριστούσα και τον κ. Γιώργο Κούζα για τις πολύ χρήσιμες συμβουλές του και την αρωγή του καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής μου. Ακόμη, νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω και τον Ομότιμο Καθηγητή Λαογραφίας και Επίτιμο Καθηγητή του Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου, κ. Μηνά Αλ. Αλεξιάδη, για την ηθική του υποστήριξη και την εμπιστοσύνη του μέχρι και σήμερα.

Πολλές ευχαριστίες οφείλω και στον δάσκαλό μου, τον δημοσιογράφο κ. Σωτήρη Δανέζη, που γι' ακόμη μία φορά με στήριξε συμβουλευόντάς με και δίνοντάς μου και υλικό για την παρούσα έρευνα. Φυσικά, θα πρέπει να ευχαριστήσω και τον καθένα ξεχωριστά που συμμετείχε στις συνεντεύξεις που μου παρατέθηκαν. Αναφέρομαι στους δημοσιογράφους κ. Νίκο Ζαχαριάδη, κ. Κώστα Καζακόπουλο, κ. Ισίδωρο Πρίντεζη, και κ. Σόνια Χαμαϊντά.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω και τον καθένα ξεχωριστά από τους φίλους μου, αλλά και τους συμφοιτητές μου στο παρόν Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών, που με μεγάλη αγάπη και προθυμία με στήριξαν για ακόμη μία φορά, δίνοντάς μου συνεντεύξεις και εκείνοι για την έρευνά μου. Αναφέρομαι στη Μαντώ, στην Ελένη, στον Κωνσταντίνο, στον Γιάννη, στον Χαράλαμπο, στην Ντιάννα, στο Νότη, στη Μάγδα, στην Έλενα, στη Λήδα και στον Βασίλη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Αντικείμενο, Στόχοι και Μεθοδολογία της Έρευνας...σ. 7 - 13
2. Η δομή της εργασίας και η διάταξη των κεφαλαίων...σ. 14 - 15

B. Ο ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

1. Λαογραφικά φαινόμενα και διαδίκτυο...σ. 16 - 19
2. Προφορικότητα και Διαδίκτυο: Παλαιά και Νέα Προφορικότητα...σ. 20 - 22

Γ. ΘΡΥΛΟΣ (ΠΑΡΑΔΟΣΗ - LEGEND) ΩΣ ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

1. Ο θρύλος ως αντικείμενο έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας: Ορισμοί και προτάσεις ταξινόμησης...σ. 23 - 27
2. Θρύλοι και Φήμες: Ειδολογικοί ορισμοί με βάση τη Διεθνή Βιβλιογραφία...σ. 28 - 39

Δ. ΨΕΥΔΕΙΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ (FAKE NEWS)

1. Η προέλευση του όρου fake news...σ. 40 - 43
2. Υποθέσεις για την εξέλιξη του φαινομένου...σ. 44 - 45
3. Ψευδείς ειδήσεις και σύγχρονοι (αστικοί) θρύλοι
 - A. Η σύγχυση των όρων στο επίπεδο της κοινής γνώμης...σ. 46 - 50
 - B. Οι απόψεις των δημοσιογράφων...σ. 51 - 60
 - Γ. Η λαογραφική αναλυτική προσέγγιση...σ. 61 - 66

E. ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΘΡΥΛΩΝ: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ, ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ

1. Εισαγωγικά...σ. 67 - 69
2. Το διαδικτυακό υλικό
 - i. Στοιχειωμένα Κτήρια και Μέρη...σ.70 - 79
 - ii. Η Υπόγεια Αθήνα: Στοές, Ποτάμια, Υπόνομοι και Καταφύγια...σ. 79 - 84

- iii. Φαντάσματα - Νεκροί - Ψυχές - Αφηγήσεις τύπου “The Vanishing Hitchhiker” ...σ.
84 - 85
 - iv. Ιστορίες κλεμμένων οργάνων...σ. 86
 - v. Οι σατανιστικές επικλήσεις και ο Διάβολος...σ. 86
 - vi. Τα απειλητικά Chain mails...σ. 87
 - vii. Τραγικά γεγονότα (Δίδυμοι Πύργοι)...σ. 87
 - viii. Μακάβριες ιστορίες με ανθρώπους και ζώα...σ. 88
3. Το προφορικό υλικό
- i. Δράκοντες και Όφεις...σ. 89 - 90
 - ii. Στοιχειωμένα Κτήρια και Μέρη...σ. 90 - 91
 - iii. Υπόγεια Αθήνα...σ. 91 - 92
 - iv. Φαντάσματα - Νεκροί - Ψυχές...σ. 92 - 94
 - v. Ιστορικοί - τουριστικοί θρύλοι...σ. 94
4. Η ανάλυση του διαδικτυακού αφηγηματικού υλικού: Μορφολογία και περιεχόμενο και αναγνωστική ανταπόκριση...σ. 95 - 100

ΣΤ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ...σ. 101 - 104

Ζ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ...σ. 105 - 120

Η. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Το διαδικτυακό υλικό ...σ. 121 - 188
2. Τα στοιχεία των Συνεντευξιαζόμενων...σ. 189 - 191

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Αντικείμενο, Στόχοι και Μεθοδολογία της Έρευνας

Όπως σημειώνεται στον 8ο τόμο του λαογραφικού περιοδικού *Estudis de Literatura Oral Popular*, οι θρύλοι είναι ένα από τα σημαντικότερα είδη του λαϊκού πολιτισμού. Γι' αυτό και έχουν προσεχτεί ιδιαίτερα από τη διεθνή έρευνα, ενώ για τους θρύλους έχουν διοργανωθεί συνέδρια, ημερίδες και συμπόσια που εμπλουτίζουν μια ολοένα διογκούμενη επιστημονική βιβλιογραφία. Αυτό δείχνει και η παρουσία και ο κύκλος εργασιών της *International Society for Contemporary Legend Research* που προγραμματίζει για τον Ιούλιο του 2020 το διεθνές συνέδριό της.

Ο όρος αστικός θρύλος (*urban legend*) αφενός περιγράφει ένα σημαντικό είδος της σύγχρονης λαϊκής λογοτεχνίας το οποίο συνδέεται και ταυτόχρονα διαφοροποιείται από τους παλαιότερους αγροτικούς θρύλους. Ο όρος “fake news” αφετέρου έγινε ευρύτερα γνωστός στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Με την έννοια *fake news* (ή *hoaxes*¹) εννοούμε κατά βάση κατασκευασμένες ειδήσεις, επεξεργασμένη παραπλανητική πληροφόρηση, παραπλανητικούς τίτλους, ανήθικη προπαγάνδα, εντυπωσιακούς τρόπους γραφής, που διαχέονται ευρέως - συνειδητά και ασυνείδητα - μέσα από τον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, αλλά και στα κοινωνικά δίκτυα. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται πιο έντονα στην πολιτική ειδησεογραφία. Συνδέεται ωστόσο και με άλλα κοινωνικά ζητήματα, όπως το θέμα των εμβολιασμών, ειδήσεις που αφορούν το περιβάλλον, θέματα διατροφής και άλλα. Και οι αυτοί δύο όροι (*Urban legends* και *fake news*) απαντώνται ευρύτατα στο λεξιλόγιο της σύγχρονης pop κουλτούρας αλλά και της καθημερινότητας. Δεν έχει ωστόσο μελετηθεί μέχρι σήμερα ο

¹ Η λέξη “hoax” χρησιμοποιείται στα αγγλικά για να περιγράψει τα μηνύματα εξαπάτησης και προέρχεται από τις μαγικές λέξεις “Hocus Pocus”, που μοιάζει με το δικό μας «Άμπρα Κατάμπρα». Ο Trevor Blank πάντως αναφέρει πως ίσως πιο σωστό σε αυτήν την περίπτωση είναι ο όρος “urban legend” (αστικός θρύλος), εάν ένα hoax αποδειχθεί φήμη, ένας θρύλος δηλαδή που περιγράφεται μέσα στο διαδίκτυο (Blank, 2016: 152).

πιθανός συσχετισμός τους ως αφηγηματικά είδη στο πλαίσιο των λαογραφικών θεωριών για την αφήγηση.

Όπως είναι ήδη γνωστό από τον βασικό ορισμό του, ο λαϊκός πολιτισμός συνδέεται με την επικοινωνία (πρβ. τον διάσημο ορισμό του Dan Ben-Amos για τον λαϊκό πολιτισμό ως «artistic communication in small groups»). Το διαδίκτυο, ως ένας βασικός χώρος της σύγχρονης μιντιακής επικοινωνίας, είναι αναμφίβολα ένας νέος βιότοπος δημιουργίας λαϊκού πολιτισμού που δεν περνά απαρατήρητος από τη σύγχρονη λαογραφική έρευνα που μελετά τη σχέση προφορικότητας και διαδικτύου (Blank 2009, 2016, Αλεξιάδης, 2008, Κατσαδώρος 2013). Η Ελληνική Λαογραφία έχει επίσης από πολύ νωρίς στραφεί στις σύγχρονες εκφάνσεις του λαϊκού πολιτισμού (ήδη ο Νικόλαος Πολίτης εντάσσει στο διάγραμμα της λαογραφικής ύλης εντελώς σύγχρονες μορφές του λαϊκού βίου, όπως τα βιομηχανικά επιτηδεύματα, ενώ ο Δημήτριος Σ. Λουκάτος γράφει τη δεκαετία του 1960 τα «Σύγχρονα Λαογραφικά»).

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η επισήμανση, περιγραφή και κατανόηση της διαδικασίας δημιουργίας και διάδοσης αστικών θρύλων στην Ελλάδα μέσα από δημοσιεύματα γνωστών δημοσιογραφικών sites, υπό το πρίσμα των θεωρητικών εργαλείων και της μεθοδολογίας της επιστήμης της Λαογραφίας. Οι διηγήσεις αυτές, που από τους δημοσιογράφους γίνονται γενικά κατανοητές ως ψευδείς ειδήσεις, αναπαράγονται εντούτοις συνεχώς από τους διαδικτυακούς ιστοχώρους, ακόμη και από έγκυρα δημοσιογραφικά sites με πολλά «χτυπήματα» (επισκέψεις) καθημερινά. Με την ευρεία χρήση των κοινωνικών δικτύων και των υπηρεσιών δημοσίευσης κειμένου, καθίσταται πλέον ευκολότερο για τους χρήστες του διαδικτύου να εκφράσουν και να μοιραστούν τις απόψεις τους πάνω σε κάποιο θέμα. Συχνά παρατηρείται το φαινόμενο ειδησεογραφικές σελίδες να αναπαράγουν φήμες αποσκοπώντας στην αύξηση των επισκέψεων. Πολλές φορές ακόμη και έγκυρες ειδήσεις παρουσιάζονται με δραματοποιημένο τρόπο, ώστε να εγείρουν το ενδιαφέρον των αναγνωστών. Όλα τα παραπάνω συντελούν στη μεγαλύτερη διάδοση ιστοριών που άλλοτε γίνονται αντιληπτές ως φήμες, άλλοτε ως αλήθεια και άλλοτε ως ψευδείς ειδήσεις και ανακρίβειες. Το συγκεκριμένο φαινόμενο αποτελεί πλέον ένα σύγχρονο μεγάλο επικοινωνιακό όπλο για

τον επηρεασμό της κοινής γνώμης και χρησιμοποιείται κατά το δοκούν από κυβερνήσεις, πολιτικά κόμματα καθώς και από επιχειρήσεις για την εξυπηρέτηση των επιδιώξεών τους. Θεωρείται ως ήπια εξελιγμένη μορφή προπαγάνδας.

Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται, λοιπόν, στην παρούσα διπλωματική εργασία είναι τα εξής:

- 1. Τι είναι ο θρύλος ως είδος της λαϊκής αφήγησης και ποια είναι η σχέση των σύγχρονων αστικών θρύλων με τους παλαιότερους αγροτικούς θρύλους;**
- 2. Ποιοι είναι οι χώροι κυκλοφορίας των σύγχρονων (αστικών) θρύλων στον προφορικό και γραπτό-έντυπο λόγο; Πώς γίνονται αντιληπτές αυτές οι διηγήσεις στο πλαίσιο της σύγχρονης δημοσιογραφίας (δημοσιογράφων και αναγνωστών) και του διαδικτύου;**
- 3. Ποιο είναι το περιεχόμενο, η μορφολογία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των θρύλων αυτών;**
- 4. Πώς γεννιέται, αναπτύσσεται και ενδεχομένως «σβήνει» μια ιστορία που μπορεί να θεωρηθεί fake news; Πώς αντιλαμβάνονται κοινό και δημοσιογράφοι τις ιστορίες αυτές;**
- 5. Οι θεωρούμενες από τους δημοσιογράφους και το αναγνωστικό κοινό ως «ψευδείς ειδήσεις» είναι δυνατό να συνδέονται με το είδος των αστικών θρύλων; Υπάρχει σχέση ή σημείο τομής μεταξύ τους; Μια ψευδής είδηση μπορεί να «γεννήσει» έναν αστικό θρύλο;**

Τα παραπάνω ερωτήματα θα εξετασθούν στο πλαίσιο της θεωρίας των αφηγηματικών ειδών του λαϊκού πολιτισμού, με βάση την αντίστοιχη λαογραφική

θεωρία, ενώ θα αξιοποιηθούν θεωρητικά και μεθοδολογικά εργαλεία και από τις σπουδές επικοινωνίας. Ιδιαίτερα χρήσιμη σε αυτό το πλαίσιο αποδείχτηκε η πλούσια ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία γύρω από την ορολογία των παραδοσιακών και των σύγχρονων θρύλων, αλλά και η έννοια της «κατάδειξης» (ostension), όπως χρησιμοποιείται αρχικά από την Linda Dégh και στη συνέχεια από τον Άγγλο λαογράφο Mikel Koven.

Οι πηγές στις οποίες θα βασιστεί η παρούσα εργασία είναι προφορικές και γραπτές: α) δημοσιεύματα του σύγχρονου ηλεκτρονικού τύπου β) προφορικές αφηγήσεις καταγραμμένες με τη μεθοδολογία της επιτόπιας έρευνας από τη γράφουσα.

Ως προς τις πρώτες, μελέτησα συνολικά 11 ευρέως γνωστές και έγκυρες ελληνικές ειδησεογραφικές ιστοσελίδες. Τα ειδησεογραφικά sites που χρησιμοποιήθηκαν για έρευνα είναι τα εξής: Athens Voice, Lifo, In2Life, Newsbeast, Πρώτο Θέμα, Καθημερινή, Η Μηχανή του Χρόνου, Enikos, Vice, Zougla και Iefimerida. Αξίζει να αναφερθεί πως τα περισσότερα από τα άρθρα που μελετήθηκαν είναι επώνυμα, ακόμη και αν αποτελούν προϊόντα αντιγραφής από άλλο site.

Συγκέντρωσα και αποδελτίωσα συνολικά 84 κείμενα - τα οποία περιλαμβάνονται σε 20 δημοσιεύματα (ρεπορτάζ ή εκτενή δημοσιεύματα) - σχετικά με αστικούς θρύλους (προερχόμενοι όλοι από τον ευρύτερο χώρο της Αττικής) που εκτείνονται χρονικά στο διάστημα 2005 – 2019 (αναφέρομαι στις ημερομηνίες έκδοσης των διαδικτυακών άρθρων που μελετήθηκαν). Στη συνέχεια, προχώρησα στην καταλογογράφηση των κειμένων αυτών με κριτήριο τις θεματικές τους, καταλήγοντας σε 57 διαφορετικούς τύπους διηγήσεων². Τα δημοσιεύματα αυτά παρατίθενται στο σύνολό τους στο Παράρτημα.

Για την κατηγοριοποίηση των διηγήσεων χρησιμοποιήθηκε ως οδηγός το κλασικό έργο του Νικολάου Πολίτη, *Παραδόσεις*, καθώς και νεότερες διεθνείς ταξινομήσεις, όπως αυτές του Jan Harold Brunvand, του Lauri Honko και άλλων λαογράφων, αλλά και

² Εδώ ο όρος “τύπος” χρησιμοποιείται με βάση τη χρήση του όρου “παραμυθιακός τύπος”. Αντίστοιχες επιστημονικές προσπάθειες για ένα ενιαίο σύστημα θεματικής κατάταξης των θρύλων, όπως στα παραμύθια, έγιναν χωρίς την ίδια επιτυχία. Οι πρώτοι ερευνητές της φινλανδικής σχολής (ιστορικο-γεωγραφική σχολή), επινόησαν τον όρο «παραμυθιακός τύπος», θεωρητικό σύνολο που συγκεντρώνει τις παραλλαγές μιας αφήγησης, που μοιάζουν στα βασικά, διαθρωτικά τους χαρακτηριστικά (Αγγελούδου, Καπλάνογλου & Κατρινάκη, 2004 :10).

Ελλήνων ερευνητών, όπως η Μαριλένα Παπαχριστοφόρου (Παπαχριστοφόρου, 2004: 151 - 152). Παράλληλα, ώστε να γίνει σωστά η σύνδεση των Fake News με τη λαογραφική θεωρία, χρησιμοποίησα στην ανάλυσή μου και το ειδικό αφιέρωμα του JAF στις ψευδείς ειδήσεις (Special Issue on Fake News: Definitions and Approaches, Volume 131, Number 522, Fall 2018).

Στη συνέχεια παρακολουθώ τα υφολογικά στοιχεία και τις διαφορετικές διατυπώσεις των ιστοριών αυτών, άλλοτε σε α' πρόσωπο ως "memorates" (ιστορίες προσωπικής εμπειρίας), άλλοτε πιο ουδέτερα, ως "fabulates". Υπάρχουν και περιπτώσεις όπου οι δημοσιογράφοι προσπαθούν να εξορθολογήσουν τις ιστορίες αυτές, βασιζόμενοι σε μαρτυρίες. Το στοιχείο του χιούμορ ή ακόμα και του γκροτέσκου, είναι επίσης παρόν, όπως θα δείξει η ανάλυσή μας. Αυτό φαίνεται ακόμη και στους τίτλους των δημοσιευμάτων που μελετήθηκαν. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα εξής: «Κυνηγοί φαντασμάτων: «Τα "μπου" και τα taboo» (In2Life), «Οι πιο γαμάτοι Αστικοί Θρύλοι της Ελλάδας (Vice) και «Βόλτα στα στοιχειωμένα σπίτια της Αθήνας. Έχει η Αθήνα χώρο για φαντάσματα;» (Athens Voice).

Ως προς τη δεύτερη κατηγορία πηγών, πρόκειται για σειρά συνεντεύξεων με διαφορετικές κατηγορίες ανθρώπων (δημοσιογράφους και αναγνωστικό κοινό) ώστε να παρακολουθήσω την κυκλοφορία των ιστοριών αυτών μέσα και έξω από το χώρο του διαδικτύου και να διαπιστώσω, έστω με δειγματοληπτικό τρόπο, την ανταπόκριση στις ιστορίες αυτές. Στράφηκα λοιπόν στις δύο άκρες αυτής της επικοινωνιακής διαδικασίας: τους δημοσιογράφους και το αναγνωστικό κοινό. Βασιζόμενη στις συνεντεύξεις αυτές, επιχείρησα να συγκεντρώσω μια σειρά από ποιοτικά δεδομένα αφενός από τους επαγγελματίες της ενημέρωσης, τους δημοσιογράφους, αφετέρου από τους αναγνώστες. Είδα το ζήτημα των fake news από μια άλλη πλευρά, εκείνη των δημοσιογράφων. Συζήτησα λοιπόν με τους παρακάτω δημοσιογράφους (με αλφαβητική σειρά): Νίκο Ζαχαριάδη, Κώστα Καζακόπουλο, Ισίδωρο Πρίντζη και Σόνια Χαμαϊντά.

Παράλληλα, πραγματοποίησα μια σειρά από συνεντεύξεις με αναγνώστες για να παρακολουθήσω τις απόψεις τους για τα δημοσιεύματα αυτά. Η πρώτη ομάδα αποτελούνταν από τέσσερα άτομα, ηλικίας 27 – 29 ετών, που δεν είχαν καμία σχέση ούτε

με τη Δημοσιογραφία, αλλά ούτε και με την επιστήμη της Λαογραφίας. Η δεύτερη ομάδα αποτελούνταν από τρία άτομα, ηλικίας 23 – 26 ετών, όλοι απόφοιτοι Δημοσιογραφίας και τώρα εργαζόμενοι στον κλάδο, αλλά χωρίς καμία επαφή με την επιστήμη της Λαογραφίας. Η τρίτη συνέντευξη έγινε με τέσσερα άτομα, ηλικίας 29 - 40 ετών, όλοι τελειόφοιτοι μεταπτυχιακοί φοιτητές Λαογραφίας, χωρίς να έχουν καμία επαφή με το αντικείμενο της Δημοσιογραφίας, ως σπουδή.

Ας σημειωθεί ότι πρόκειται επομένως για μια συνδυαστική ποιοτική έρευνα με ημιδομημένες συνεντεύξεις και ανάλυση περιεχομένου σε ένα νέο ηλικιακό κοινό (23 με 40 ετών). Ως προς τη μεθοδολογία των συνεντεύξεων, ενημέρωσα τους συνεντευξιαζόμενους για τη φοιτητική μου ιδιότητα, τον σκοπό της συνέντευξης και τον τρόπο αξιοποίησής της. Όπως αναφέρει η Κακάμπουρα, κάθε ερευνητής πρέπει να προετοιμάσει ψυχολογικά τον αφηγητή και να τον ενημερώσει για την αναγκαιότητα της μαγνητοφώνησης της συνέντευξης. Η διαδικασία αυτή δημιουργεί άγχος σε ορισμένους αφηγητές και είναι δυνατό να δημιουργήσει αρνητικό κλίμα και να περιορίσει τον αφηγηματικό λόγο (Κακάμπουρα, 2011: 115 - 116). Αναγκαία για την επιτυχία της συνέντευξης είναι η δημιουργία κλίματος οικειότητας και εμπιστοσύνης μεταξύ του συνεντευκτή και του συνεντευξιαζόμενου, γι' αυτό έγιναν οι αναγκαίες διαβεβαιώσεις για τη διατήρηση της ανωνυμίας των συνεντευξιαζόμενων σε περίπτωση δημοσίευσης της συνέντευξης, εάν οι ίδιοι δε δώσουν τη συγκατάθεσή τους (Κακάμπουρα, 2011: 116).

Όλες οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν δια ζώσης. Δεν ενεπλάκει άλλο φιλικό ή συγγενικό πρόσωπο στη διάρκειά τους και, παρά τους εξωτερικούς θορύβους, δεν υπήρξε καμία διακοπή ή παύση. Είχα προετοιμάσει έναν κορμό ερωτήσεων πάνω στη ζητούμενη θεματική, ώστε να ενθαρρύνεται ο αφηγηματικός λόγος χωρίς να διακόπτεται η ροή της αφήγησης (Κακάμπουρα, 2011: 114 - 115). Η δική μου εμπλοκή περιορίστηκε επομένως στο ελάχιστο. Ο ερευνητής, φυσικά, δε ζητά σε καμία περίπτωση από τον συνεντευξιαζόμενο να πει την άποψή του και τις σκέψεις του «αντικειμενικά», αλλά τον ακούει με προσοχή, ακόμα και αν δεν συμφωνεί μαζί του ή τα λεγόμενά του δεν ανταποκρίνονται στον αρχικό στόχο της έρευνάς του. Εξάλλου, στις ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης δε δίνουμε σημασία μόνο στην περιγραφή του μηνύματος, αλλά και στις

υπολανθάνουσες προθέσεις τους αφηγητή (Λυδάκη, 2016: 182, Κακάμπουρα, 2011: 113 - 114).

Με εντυπωσίασε αμέσως η πολλαπλότητα των προσεγγίσεων και των αντιλήψεων γύρω από τους θρύλους, όχι μόνο από διαφορετικά άτομα αλλά ακόμα και από το ίδιο άτομο, σε σχέση και με τα βιώματά τους (του). Επιβεβαιώνονται έτσι οι απόψεις της σημαντικής Ουγγαρέζας λαογράφου Linda Dégh για τη σύνθετη πρόσληψη των θρύλων στον σύγχρονο κόσμο (multi-conduit theory, Dégh & Vázsonyi, 2001).

Τέλος, σχετικά με τους περιορισμούς και τις προοπτικές της έρευνας, στην παρούσα μελέτη δεν έγινε ποσοτική έρευνα κοινού, αλλά - όπως προαναφέρθηκε - συνδυαστική ποιοτική έρευνα με ημιδομημένες συνεντεύξεις και ανάλυση περιεχομένου σε ηλικίες κοινού 23 με 40 ετών. Σε μια ποσοτική μελέτη τα αποτελέσματα ίσως να διέφεραν και το υλικό που θα συγκεντρωνόταν να ήταν μεγαλύτερο, καθώς το ερωτηματολόγιο θα απευθυνόταν σε μεγαλύτερη μερίδα κόσμου. Σε μεταγενέστερη έρευνα, πολύ μεγάλο ενδιαφέρον θα είχε και η ανταπόκριση του κοινού, όπως εύκολα πλέον αυτή αποτυπώνεται στον εικονικό κόσμο. Επιπλέον, θα ήταν άκρως ενδιαφέρουσα και μια προσέγγιση που να περιλαμβάνει μεγαλύτερα ηλικιακά κοινά, με θεματικές σχετικά με το τί κοινό διαβάζει αυτές τις ιστορίες, κατά πόσον ενδιαφέρεται, σε τί ποσοστό τις πιστεύει και με αφορμή ποιά γεγονότα. Ενδιαφέρον θα είχε, επίσης, να μελετηθεί και εθνική, εθνοτική και εθνοτοπική ταυτότητα του κοινού που καταναλώνει τέτοια δημοσιεύματα, καθώς πρόκειται για τα αποτελέσματα μιας δυναμικής πορείας δημιουργίας που θα έπρεπε να μελετάται ως μια μακροπρόθεσμη διαδικασία (Χρυσανθοπούλου, 2007: 427).

2. Η δομή της εργασίας και η διάταξη των κεφαλαίων

Η εργασία μου διαιρείται σε τέσσερα κύρια κεφάλαια. Το κεφάλαιο με τίτλο «Ο Λαϊκός Πολιτισμός στον κόσμο της Τεχνολογίας» (ο τίτλος είναι δανεισμένος από την κλασική μελέτη του Hermann Bausinger από το 1960) έχει ως στόχο να αναδείξει τη σχέση του λαϊκού πολιτισμού με τον κόσμο του Διαδικτύου, καθώς η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στο Διαδίκτυο. Τα ηλεκτρονικά δημοσιεύματα και τα ρεπορτάζ είναι αναπόσπαστο κομμάτι του Internet και όπως θα δούμε είναι πλέον κομμάτι και του λαϊκού πολιτισμού, αφού οι άνθρωποι δραστηριοποιούνται και εκφράζουν τις ιδέες τους ηλεκτρονικά, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται νέες μορφές παράδοσης που αξίζει να μελετηθούν, όπως θα δούμε στο υποκεφάλαιο «Λαογραφικά φαινόμενα και διαδίκτυο». Επιπλέον, στο δεύτερο υποκεφάλαιο «Προφορικότητα και Διαδίκτυο: Παλαιά και Νέα Προφορικότητα», επιχειρείται μια σύντομη ιστορική αναδρομή του εννοιολογικού περιεχομένου αυτού του (με βάση ελληνικές και διεθνείς μελέτες). Εξάλλου, η προφορικότητα και η εγγραμματοσύνη συμπλέκονται μεταξύ τους, δεν είναι αντίπαλες και αλληλοσυμπληρώνονται.

Στη συνέχεια, στο κεφάλαιο «Θρύλος (Παράδοση - Legend) ως είδος της λαϊκής λογοτεχνίας» εξετάζεται η παρουσία, ανάπτυξη και οι μετασχηματισμοί αυτού του είδους στην ελληνική αφηγηματική παράδοση με βάση την αντίστοιχη βιβλιογραφία (στο υποκεφάλαιο με τίτλο «Ο θρύλος ως αντικείμενο έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας: Ορισμοί και προτάσεις ταξινόμησης»), αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο (στο υποκεφάλαιο με τίτλο «Θρύλοι και Φήμες: Ειδολογικοί ορισμοί με βάση τη Διεθνή Βιβλιογραφία»).

Το τρίτο κεφάλαιο με τίτλο «Ψευδείς Ειδήσεις (Fake News)» ξεκινά με μια ιστορική αναδρομή του φαινομένου (στο υποκεφάλαιο «Η προέλευση του όρου fake news»), ενώ εκφράζονται κάποιες σύντομες απόψεις σχετικά με τις τάσεις που προδιαγράφονται και για τη μελλοντική πορεία αυτού του είδους (στο υποκεφάλαιο με τίτλο «Υποθέσεις για την εξέλιξη του φαινομένου»). Στην συνέχεια, στο υποκεφάλαιο «Ψευδείς ειδήσεις και σύγχρονοι (αστικοί) θρύλοι», γίνεται η θεωρητική σύνδεση των

αστικών θρύλων με τις ψευδείς ειδήσεις. Στις ενότητες «Η σύγχυση των όρων στο επίπεδο της κοινής γνώμης» και «Οι απόψεις των Δημοσιογράφων» χρησιμοποιήθηκαν αποσπάσματα από το πρωτογενές υλικό των συνεντεύξεων με το κοινό και τους δημοσιογράφους, ώστε να επιχειρηθεί η σύνδεσή τους, σε επόμενο στάδιο, με τις ψευδείς ειδήσεις. Στην τελευταία ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο «Η λαογραφική αναλυτική προσέγγιση» επιχειρείται με τη βοήθεια της λαογραφικής θεωρίας να απαντηθεί η ερώτηση του τίτλου της παρούσας έρευνας: Οι ψευδείς ειδήσεις σε συνάρτηση με τους αστικούς θρύλους είναι τελικά μια σύγχρονη μορφή λαϊκού πολιτισμού;

Το τέταρτο κεφάλαιο με τίτλο «Το υλικό των διαδικτυακών αστικών θρύλων: Παρουσίαση, ταξινόμηση και ανάλυση» χωρίζεται σε τέσσερα υποκεφάλαια. Αρχικά, στα «Εισαγωγικά» γίνεται μια σύντομη παρουσίαση του υλικού που ακολουθεί. Παρακάτω, παρουσιάζονται περιληπτικά τα δημοσιεύματα του ηλεκτρονικού τύπου, που συγκέντρωσα και αποδελτίωσα από τα ειδησεογραφικά sites (υποκεφάλαιο με τίτλο «Το διαδικτυακό υλικό»). Το σύνολό τους βρίσκεται στο Παράρτημα της εργασίας. Από τις συνεντεύξεις προέκυψαν όμως και προφορικές ιστορίες που ταξινομήθηκαν σύμφωνα με το σύστημα ταξινόμησης του Νικολάου Πολίτη, στο υποκεφάλαιο «Το προφορικό υλικό», όπου παρατίθενται αυτούσιες. Τέλος, στο υποκεφάλαιο «Η ανάλυση του διαδικτυακού αφηγηματικού υλικού: Μορφολογία και περιεχόμενο και αναγνωστική ανταπόκριση» γίνεται μια σύντομη κειμενοκεντρική ανάλυση των ιστοριών που συλλέχθηκαν με τη βοήθεια της λαογραφικής θεωρίας.

Στα συμπεράσματα της έρευνας αφού έχει γίνει η ανάλυση σε τρία επίπεδα, με τις απόψεις κοινής γνώμης με τους πληροφορητές, με τις απόψεις των δημοσιογράφων και με τη βοήθεια της επιστημονικής λαογραφικής προσέγγισης, γίνεται η σύνδεση των αστικών θρύλων με τις ψευδείς ειδήσεις και δίνονται απαντήσεις στα αρχικά ερωτήματα που τέθηκαν.

B. Ο ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

1. Λαογραφικά φαινόμενα και διαδίκτυο

Η λαογραφική έρευνα για τον λαϊκό πολιτισμό στον σύγχρονο τεχνολογικό κόσμο συστηματοποιείται από τις αρχές της δεκαετίας του '60 αλλά οι πρώτες μελέτες είχαν εμφανιστεί νωρίτερα ακόμη (βλ. για παράδειγμα τη μελέτη του Γερμανού λαογράφου Will-Erich Peuckert για τον λαϊκό πολιτισμό του προλεταριάτου). Ο λαϊκός πολιτισμός και ο ο κόσμος της τεχνολογίας δεν υφίστανται παράλληλα ή ξεχωριστά, αλλά συμπλέκονται μεταξύ τους. Εξάλλου, η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στον λαϊκό πολιτισμό και στον μαζικό πολιτισμό δεν είναι πάντοτε ξεκάθαρη, κάτι που η διείσδυση της τεχνολογίας περιπλέκει ακόμη περισσότερο. Η λεγόμενη “ανέπαφη παράδοση” είναι ένα κατασκεύασμα, όχι βέβαια των λαογράφων αλλά των ανώτερων κοινωνικά ομάδων, που υποστηρίχθηκε καλυμμένα μέσα από το “ντόπιο”, το “γνήσιο” ή το “αυθεντικό” (όχι τυχαία αυτό το δόγμα προβάλλεται ιδιαίτερα από τη σύγχρονη διαφήμιση). Ο κόσμος των “απλών ανθρώπων” δεν έμεινε ανέπαφος. Οι απλοί άνθρωποι αντιμετώπισαν θετικά και με αυτοπεποίθηση τις αλλαγές που έφερε η τεχνολογική εξέλιξη (Bausinger, 2009). Τα παραδοσιακά σχήματα αλληλεπιδρούν με τις δυνάμεις της νεωτερικότητας. Σε ένα παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο, οι άνθρωποι διατηρούν την τάση να διαφυλάττουν τον βίο τους ως προς την ταυτότητά τους (Bausinger, 2009: xxv - xxvi).

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 η βιβλιογραφία εμπλουτίστηκε με μελέτες πάνω στο λεγόμενο «ψηφιακό φολκλόρ» (digital folklore) επεκτείνοντας έτσι τα όριά της στη μελέτη του σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού (Blank, 2016: 170). Όπως διαπιστώνεται στις επιστημονικές αυτές μελέτες, η σχέση του λαϊκού πολιτισμού με το διαδίκτυο δεν είναι μια σχέση ανταγωνιστική καθώς «ο λαϊκός πολιτισμός ούτε συρρικνώνεται από την τεχνολογία ούτε απειλείται από το διαδίκτυο, αλλά αντίθετα εμπλουτίζεται και ανανεώνεται συνεχώς δημιουργώντας ένα νέο κλάδο που ονομάζεται ψηφιακή λαογραφία (digital folklore)» (Φουλίδη, 2015: xii). Επιπλέον, «το αντικείμενο

μελέτης της ψηφιακής λαογραφίας αποτελεί η ποικιλία των online ομάδων (digital folk groups, electronic folklore groups, e-groups) αλλά και των κοινοτήτων, τα χαρακτηριστικά τους, οι λόγος τους, οι συνήθειες τους, τα κίνητρα συμμετοχής σ' αυτές, οι νόμοι τους, οι πεποιθήσεις τους» (Φουλίδη, 2015: 51). Το διαδίκτυο έχει αναδειχθεί σε πολύ βοηθητικό χώρο για την εξάπλωση και διάδοση των ειδών του λαϊκού πολιτισμού. Ο McClelland αναφέρει χαρακτηριστικά πως το διαδίκτυο λειτουργεί ως ένας λαογραφικός αγωγός (McClelland, 2000: 182). Το ερώτημα που τίθεται είναι πώς αυτός ο όγκος της πληροφορίας μπορεί να μελετηθεί επαρκώς (Dreyfus, 2003: 170)..

Η Λαογραφία σε σχέση με το διαδίκτυο, λοιπόν, ανακαλύπτει ένα νέο πεδίο έρευνας, αφού «ο λαϊκός πολιτισμός αναγεννάται μέσα από το διαδίκτυο κατά κάποιον τρόπο και οι συνήθειες, δοξασίες, πεποιθήσεις, μύθοι, αφηγήματα, πρακτικές, συμπεριφορές, κανόνες, κ.ά. βρίσκουν διέξοδο στον ιστοχώρο, σε μίαν απευθείας σύνδεση και αλληλεπίδραση γλώσσας και πρακτικής» (Γκασούκα & Φουλίδη, 2012: 104). Εξάλλου, «εάν ο λαϊκός πολιτισμός συνεχίζει να είναι ζωντανός και αναπτυσσόμενος στον σύγχρονο κόσμο, οφείλεται εν μέρει στην αυξανόμενη μετάδοσή του μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και του διαδικτύου» (Dundes, 2005: 406). Ο κόσμος της τεχνολογίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τις μηχανές και τις συσκευές στην καθημερινότητά μας, αλλά αυτό συνδέεται και με κοινωνικές αλλαγές, όπως η αύξηση της κινητικότητας των πληθυσμιακών ομάδων, καθώς και η γραφειοκρατική διοίκηση και δικτύωση (Bausinger, 2009: 5). Λαμβάνοντας υπόψη ότι λαϊκή ομάδα είναι «κάθε ομάδα οποιωνδήποτε ανθρώπων που μοιράζονται ένα τουλάχιστον κοινό στοιχείο» (σύμφωνα με τον ορισμό του Alan Dundes), σε αυτήν την περίπτωση θα πρέπει να αναγνωρίσουμε το διαδίκτυο ως αυτό το κοινό σημείο. Η Carter σημειώνει πως οι σχέσεις που κατασκευάζονται online «συχνά αντέχουν και offline, γεγονός που υποδηλώνει ότι ο κυβερνοχώρος ενσωματώνεται όλο και περισσότερο στην καθημερινή μας ζωή». Οι λαογράφοι ενδιαφέρονται για τις ανθρώπινες αλληλεπιδράσεις και σε όρους «πεδίου» δεν υπάρχει καμιά διαφορά. Τα ηθικά και μεθοδολογικά ζητήματα είναι διαφορετικά στις δύο περιπτώσεις, αλλά «το πεδίο» εξακολουθεί να είναι έξω από την οικία του ερευνητή (Blank, 2016: 163).

Ειδικότερα, ο Trevor Blank προτρέπει τους λαογράφους να στρέψουν την έρευνά τους προς το διαδίκτυο και την κυβερνοεθνογραφία, αφού μέσα στους ιστοχώρους γίνονται πιο εύκολες οι ανθρώπινες αλληλεπιδράσεις, το διαχρονικό δηλαδή αντικείμενο μελέτης του λαϊκού πολιτισμού (Blank, 2016: 163). Οι λαϊκές ομάδες είναι πιο ευδιάκριτες στο διαδίκτυο, όπως στα chat forum, τα blogs, την on line πολιτική δραστηριότητα και άλλες μορφές επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης, αφού ένας λαογράφος μπορεί να διατηρεί και την απόσταση του ερευνητή που απαιτείται και ταυτόχρονα να συμμετέχει στην on line κοινότητα (Blank 2016: 170). Ωστόσο, ο Blank θεωρεί πως και η διαδικτυακή έρευνα έχει τα όρια της ως προς τα ζητήματα αυθεντικότητας και αξιοπιστίας των πληροφοριών (Blank, 2016: 168), αφού όπως αναφέρει η Carter, σημασία για έναν εθνογράφο δεν έχει η πίστη στα λεγόμενα ενός πληροφορητή αλλά το κατά πόσον ο εκάστοτε πληροφορητής είναι αξιόπιστος (Blank, 2016: 164).

Το διαδίκτυο είναι, λοιπόν, ένας κόσμος λαογραφικός. Όπως εύστοχα σημειώνει ο Γεώργιος Μιχαήλ «μέσα σ' αυτόν τον κόσμο ζει ένα μεγάλο μέρος της ζωής του ο homo interneticus και δημιουργεί έναν ιδιότυπο πολιτισμό, τον “διαδικτυακό πολιτισμό”, τον οποίο καλούνται να μελετήσουν διεξοδικά οι λαογράφοι. Η ίδια ανάγκη που σπρώχνει τον άνθρωπο στην εκκλησία ή στο γήπεδο, δηλαδή η ανάγκη του “να γίνεται λαός”, είναι αυτή που τον σπρώχνει και στο Διαδίκτυο και τον μετατρέπει σε homo interneticus. Το Διαδίκτυο είναι μια δεύτερη ευκαιρία για (ατομική και κοινοτική) ζωή. Η διαδικτυακή ζωή είναι μια “δεύτερη ζωή”, η οποία, όμως, δεν αποτελεί επ' ουδενί καρικατούρα της “πρώτης” είναι, αντίθετα, μια ολοκληρωμένη νέα ζωή, μια “vita nova”» (Μιχαήλ, 2009: 294). Ο Blank αναφέρει πως οι λαογράφοι πρέπει να στραφούν στο διαδίκτυο, όχι μόνο για να διευρύνουν τους επιστημολογικούς τους ορίζοντες, αλλά και για να εισάγουν την επιστήμη της Λαογραφίας στην ψηφιακή εποχή (Blank, 2009: 2). Επίσης, ο Γιώργος Κατσαδώρας υποστηρίζει ότι το διαδίκτυο λειτουργεί ως ένας χώρος ελεύθερης κυκλοφορίας και μέσα σε αυτό ο λαϊκός πολιτισμός εξελίσσεται συνεχώς (Κατσαδώρας, 2013: 99). Ο λαός του κυβερνοχώρου δεν είναι μοναχικός. Μάλιστα, θα μπορούσε να

θεωρηθεί ως μια δεύτερη παράλληλη ζωή, που είναι οργανωμένη σε ψηφιακές κοινότητες εκτός της πραγματικότητας (Καπανιάρης, 2017: 48).

2. Προφορικότητα και Διαδίκτυο: Παλαιά και Νέα Προφορικότητα

Κάποιοι υποστηρίζουν πως δεν καταγράφονται πια προφορικοί θρύλοι (ή άλλες προφορικές αφηγήσεις): αυτό είναι βέβαιο λανθασμένο, όπως αποδείχθηκε και από τις δικές μας καταγραφές. Βέβαιο, από τη δεκαετία του 1990, όταν το διαδίκτυο γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη στην Ελλάδα, έγινε βιότοπος θρύλων, ιστοριών, φημών και ανέκδοτων, που κυκλοφορούν ωστόσο και προφορικά, ακόμα και αν η πηγή ή η έναρξη της κυκλοφορίας ενός θρύλου ή κάποιου άλλου αφηγηματικού είδους είναι ένα ειδησεογραφικό site. Η παράδοση στο διαδίκτυο δεν είναι βέβαιο ίδια με την προφορική παράδοση, λειτουργεί ωστόσο, σύμφωνα με τους ερευνητές, ως ηλεκτρονική προφορικότητα (Κατσαδώρας, 2013: 99). Η ενασχόληση με την προφορικότητα (orality) αποτέλεσε από πολύ νωρίς πεδίο έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας, όχι μόνο στον επίσημο, αλλά και στον καθημέρινο λόγο (Χρυσανθοπούλου, 2017a: 103).

Στα πρώτα στάδια ανάπτυξης των κοινωνιών, η ιστορία ήταν προφορική. Σε κοινωνίες που δεν υπήρχε η γραφή χρησιμοποιούνταν η προφορική παράδοση. Τα άτομα που καλούνταν δια μνήμης και στόματος να μεταβιβάσουν στις επόμενες γενιές, τοπωνύμια, προσωπικά στοιχεία και έθιμα ήταν πάρα πολύ σημαντικός (Thompson, 2002: 52). Ο Γερμανός λαογράφος Kurt Ranke, πλάθοντας τον όρο *homo narrans*, κατ'αντιστοιχία του όρου *homo ludens* του Ολλανδού ιστορικού του πολιτισμού Johan Huizinga, συμπεραίνει ότι οι θεωρητικοί συλλογισμοί των λαογράφων δεν θα πρέπει να εκκινούν από επιμέρους κοινωνικούς και τοπικούς παράγοντες και περιστατικά αλλά «από τον δημιουργό που υπάρχει πίσω από όλα αυτά, από τον άνθρωπο – αφηγητή, τον άνθρωπο στον οποίο έχει δοθεί το χάρισμα να παρέχει στις ενδιάθετες ορμές καθώς και στις ενσυνείδητες παραστάσεις του την έκφραση που είναι κάθε φορά ανάλογη με αυτές, και γι' αυτό παίρνει την ανάλογη διατύπωση». Μέσα από αυτές τις διαφορετικές διατυπώσεις γεννιούνται τα είδη της προφορικής λογοτεχνίας.

Ο Μ. Γ. Μερακλής υπογραμμίζει πως η αφήγηση είναι πρώτα ένα έργο επικοινωνίας με χρηστική αξία και δευτερευόντως ένα έργο με αισθητική αξία: «Η αισθητική αξία υπάρχει και στα έργα της λαϊκής τέχνης, αλλά είναι κάτι, δευτερογενές.

Το πρωτογενές είναι η πρακτική σκοπιμότητα, η αξία της χρήσης. Αυτό ισχύει και για το λόγο. Είναι κι αυτός πρώτιστα, ένα “εργαλείο”. Η γλώσσα του ανθρώπου είναι αρχικά ό,τι και το χέρι του: εκτελεί έργο. Η γλώσσα της αφήγησης δεν διαχωρίζεται έντονα από τη γλώσσα της καθημερινής ζωής, και ότι όπως και στις άλλες μορφές λαϊκής τέχνης, έτσι και εδώ ξεκινάμε από μίαν αφετηρία πρακτικότητας, για να περάσουμε στη συνέχεια και στην αισθητική» (Μερακλής, 2007: 305 - 306). Από την πρώτη στιγμή της δημιουργίας του πολιτισμού, ο άνθρωπος ένιωσε την ανάγκη να εκφραστεί με την καλλιτεχνική αναπαράσταση, αντικατοπτρίζοντας έτσι το πνεύμα του μέσω της γλυπτικής, της χαρακτικής, της ζωγραφικής και τότε άρχισε να στοχάζεται για τις θεότητες και τους δαίμονες. Έτσι, αυτές τις εικόνες της φαντασίας του τις ενέταξε και μέσα στις διηγήσεις ιστοριών κάθε είδους, όπου άφησε τους φόβους και τις αγωνίες του να πάρουν μορφή, συναισθήματα όπως η λαχτάρα για ευτυχία, η απόδοση τιμών στους ήρωες, το γέλιο για τις κωμικές πλευρές της καθημερινότητας, οι σκέψεις για τα περίεργα φαινόμενα και τις παράξενες πλευρές του κόσμου και αφηγήσεις όπου φαντάστηκε τους θεούς και τις τρομερές δυνάμεις που υπάρχουν γύρω του και μέσα του (Μερακλής, 2007: 307).

Η λαϊκή λογοτεχνία δεν είναι επομένως ένα ενιαίο σύνολο. Επομένως είναι δυνατό να διαφοροποιηθεί στη βάση ορισμένων κριτηρίων σε κάποια είδη. Το λαογραφικό είδος αποτελεί κατηγορία που μεσολαβεί μεταξύ της γλώσσας, των συμβόλων και της πραγματικότητας. Επομένως τα είδη συνδέονται με την επικοινωνία. Μία κοινωνική ομάδα χρησιμοποιεί μία μεγάλη γκάμα προφορικών αφηγηματικών ειδών, σε σχέση, για παράδειγμα με τον γάμο και τις γαμήλιες τελετές: παροιμίες, πίστες, τραγούδια, θρύλους. Όλα εκφράζουν κάποιο νόημα, όχι όμως το ίδιο και όχι με τον ίδιο τρόπο. Έργο του λαογράφου είναι να δει ποια είναι η διάδοση των μηνυμάτων σε σχέση με τη διάδοση των ειδών. Εάν η περίπλοκη λαϊκή επικοινωνία βασίζεται σε ορισμένους πολιτισμικούς κανόνες, τότε η ανακάλυψή τους είναι αναγκαία.

Η ανακάλυψη και η διάδοση της τυπογραφίας δεν έδωσε αμέσως το έναυσμα της αναγνώρισης των γραπτών πηγών έναντι των προφορικών μαρτυριών. Οι επιστήμονες του 18ου αι. περισσότερο άκουγαν παρά διάβαζαν τα τυπωμένα βιβλία που τότε δειλά

άρχιζαν να κυκλοφορούν. Θεωρούσαν πως προφορικά διατυπώνονται οι πιο σημαντικές αλήθειες (Thompson, 2002: 62). Σύμφωνα με τον Marschal McLuhan διακρίνονται τρία στάδια της ιστοριογραφίας της προφορικής ιστορίας: η «προφορική περίοδος», το στάδιο πριν από την εφεύρεση της γραφής, τη δεύτερη περίοδο που ονομάζεται «γραπτή», που αρχίζει με την εφεύρεση της γραφής και συνεχίζεται αργότερα με τον τύπο και την «ηλεκτρονική περίοδο» κατά την οποία παρατηρείται και πάλι στροφή στον προφορικό λόγο, με την εφεύρεση του μαγνητοφώνου και του ραδιοφώνου αργότερα (McLuhan, 1971: 23). Μάλιστα, θα μπορούσε κανείς να πει πως η προφορική ιστορία κυριάρχησε στα μέσα του 20ού αιώνα, με την απήχηση του ραδιοφώνου που είχε τη δυνατότητα να μεταφέρει ζωντανά το παρελθόν με μια σύγχρονη αυθεντικότητα (Verena, 2000: 4).

Η τηλεόραση έδωσε ακόμα μεγαλύτερη δυναμική και η οπτική επαφή την ενισχύει ακόμη περισσότερο (Durmus, 1999: 40). Το οπτικό υλικό συμπληρώνει τις ηχητικές μαρτυρίες από ταινίες, διαφημίσεις και το διαδίκτυο. Έτσι, εμπλουτίζονται σημαντικά οι υπάρχουσες ιστορικές πηγές και δίνεται σύγχρονη και πιο ελκυστική πτυχή στην προσπάθεια προσέγγισης και κατανόησης του παρελθόντος. Το ιστορικό οπτικοακουστικό υλικό γίνεται αναπόσπαστο κομμάτι της κληρονομιάς του ανθρώπου (Verena, 2000: 5). Οι κοινότητες σήμερα είναι εικονικές. Δημιουργούν και διαχέουν την προφορική τους παράδοση χρησιμοποιώντας το διαδίκτυο και μια μεγάλη ποικιλία νέων μέσων αφήγησης και παράστασης (performance), στα οποία υπάρχει η δυνατότητα παράλληλης χρήσης κειμένου, εικόνας και ήχου (Παπαχριστοφόρου, 2013 & Papachristophorou, 2014).

Γ. ΘΡΥΛΟΣ (ΠΑΡΑΔΟΣΗ - LEGEND)³ ΩΣ ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

1. Ο θρύλος ως αντικείμενο έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας: Ορισμοί και προτάσεις ταξινόμησης

Στο προγραμματικό του άρθρο στο περιοδικό «Λαογραφία» (1909) ο Νικόλαος Πολίτης εντάσσει τις παραδόσεις στα είδη του λαϊκού λόγου: οι παραδόσεις κατά τον Πολίτη είναι «αναφερόμενοι δε εις τόπους ή πρόσωπα, εις ουράνια σώματα, εις τα μετεωρολογικά φαινόμενα, εις τον Χριστόν και εις τους αγίους, εις δαιμόνια και εις άλλα δαιμονικά όντα» (Πολίτης, 1920: 7). Στο ημιτελές μνημειώδες έργο του *Παραδόσεις*, ο Πολίτης κατατάσσει τις νεοελληνικές παραδόσεις σε 39 κατηγορίες, ως εξής: 1. Παλιές ιστορίες, 2. Η Πόλη κι η Αγία Σοφία, 3. Χώρες και τόποι, 4. Βουλιαγμένοι τόποι και πολιτείες, 5. Βασιλιάδες, ρηγάδες και βασιλόπουλα, 6. Έλληνες, γίγαντες και αντρειωμένοι, 7. Αρχαία κτίρια και μάρμαρα, 8. Αρχαίοι θεοί και ήρωες, 9. Ο Χριστός και τα Πάθη του, 10. Άγιοι, 11. Εκκλησιές, 12. Ο ουρανός, τ' άστρα και η γη, 13. Οι καιροί, 14. Μαρμαρώματα, 15. Φυτά, 16. Ζώα, 17. Θηρία, 18. Δράκοντες και όφεις, 19. Δράκοι, 20. Θησαυροί και Αράπηδες, 21. Στοιχειά και στοιχειωμένοι τόποι, 22. Στοιχειά της θάλασσας, 23. Χαμοδράκια, 24. Καλικάντζαροι, 25. Ανασκελάδες, 26. Νεράιδες, 27. Λάμιες, 28. Στρίγγλες, 29. Ημέρες, 30. Μάγοι και Μάγισσες, 31. Διάβολος, 32. Φαντάσματα, 33. Βραχνάς, 34. Ασθένειες, 35. Μοίρες και Τύχη, 36. Νεκροί και Ψυχές, 37. Βρικόλακες, 38. Θάνατος. Χάρος και Κάτω κόσμος, 39. Αίτια (δηλαδή σοβαρές και αστείες εξηγήσεις της δημιουργίας όντων και πραγμάτων).

Συστήματα ταξινόμησης των παραδόσεων πρότειναν, ο Στίλπων Κυριακίδης (Ελληνική Λαογραφία, 1922), ο Γεώργιος Μέγας (1964) και ο Δημήτριος Λουκάτος (Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία, 1992). Στην πρόταση ταξινόμησης που κατατέθηκε στο Συνέδριο Λαϊκών Αφηγήσεων της Βουδαπέστης (1963), όπου έγινε η

³ Όπως γίνεται φανερό, εδώ η λέξη «παραδόση» δε σημαίνει το κληρονομημένο έθιμο, αλλά ένα είδος αφήγησης. Η ιδιαίτερα σύνθετη ορολογία που υπάρχει στις λαογραφικές σπουδές για τον θρύλο αντανακλά την πολυπλοκότητα του όρου αλλά και τις διαφωνίες μεταξύ των ερευνητών.

διάκριση σε: 1. αιτιολογικές και εσχατολογικές αφηγήσεις, 2. ιστορικές και πολιτισμικές αφηγήσεις, 3. υπερφυσικά όντα και μυθικές δυνάμεις και 4. θρησκευτικές παραδόσεις.

Ο Στίλπων Κυριακίδης ορίζει τις παραδόσεις ως «τας μυθικές διηγήσεις, τας οποίας ο λαός πλάττει και συνδέει προς ωρισμένους τόπους και χρόνους ή προς ωρισμένα φυσικά φαινόμενα και όντα, ως και προς ωρισμένα πολλάκις ιστορικά πρόσωπα, πιστεύει δε αυτάς ως αληθείς» (Κυριακίδης, 1922: 152). Ο Κυριακίδης, όπως και ο Μέγας, προτείνουν την ταξινόμηση των παραδόσεων σε τέσσερις ομάδες: 1. Μυθολογικές, 2. Αιτιολογικές, 3. Ιστορικές, 4. Θρησκευτικές.

Σύμφωνα με τον Δημήτριο Λουκάτο «παραδόσεις ή θρύλοι ονομάζονται οι φανταστικές διηγήσεις που πλάθει ο λαός, με βάση τις δοξασίες του για ορισμένους τόπους και όντα και που τις πιστεύει για αληθινές». Οι παραδόσεις διακρίνονται σε:

1. Μετεωρολογικές (ο ουρανός και τ' άστρα, οι καιροί κτλ.), 2. Γεωλογικές (βουλιαγμένοι τόποι, μαρμαρώματα, απόηχοι κτλ.), 3. Κοσμογονικές (οι Πρωτόπλαστοι, ο Κατακλυσμός, Γίγαντες, Θηρία, Δράκοι, ζώα, φυτά, ηφαίστεια), 4. Αρχαιολογικές (αρχαία κτίρια, Έλληνες και ανδρειωμένοι, αρχαίοι θεοί και ήρωες, βασιλιάδες και ρηγάδες, κάστρα, αρχαία και μεσαιωνικά ερείπια), 5. Ιστορικές (παλιές ιστορίες, Μαραθώνας, Μεγαλέξανδρος, Διγενής, η Πόλη και η Αγία Σοφία, όνειρα και οπτασίες της σκλαβιάς, ήρωες του '21, ήρωες των έπειτα πολέμων), 6. Στοιχειολατρικές (θησαυροί και Αράπηδες, στοιχειωμένοι τόποι, στοιχειά της θάλασσας), 7. Θρησκευτικές (ο Χριστός, οι Άγιοι, εκκλησίες, θαύματα), 8. Διαβολικές ή δαιμονικές (ο Διάβολος, Χαμοδράκια, Ανασκελάδες, Καλικάντζαροι, Νεράιδες, Λάμιες, Βραχνάς), 9. Ανθρωποδαιμονικές (Στρίγγλες, Μάγοι και Μάγισσες, περιπλανώμενοι και καταραμένοι), 10. Θεοδαιμονικές (Μοίρες και Τύχη, ημέρες, ασθένειες, στοιχειά εκκλησιών), 11. Νεκροδαιμονικές (φαντάσματα, βρικόλακες, νεκροί και ψυχές, Χάρος και Κάτω κόσμος), 12. Αιτιολογικές (φαινόμενα, μήνες, ιδιότητες ζώων, ανθρώπινα έργα κτλ.).

Στον θρύλο, ο αφηγητής είναι ελεύθερος να διατυπώσει την ιστορία όπως θέλει, αλλά δεσμεύεται από τις δοξασίες και τις κληρονομημένες αιτιότητες των γεγονότων (Λουκάτος, 1992: 151 - 152). Ο θρύλος συνδέεται με την ιστορία ενός τόπου, τη

γεωγραφική θέση, το κλίμα, τις πίστεις και τις δοξασίες. Εθνικές, περιφερειακές ή τοπικές ιδιοτυπίες είναι δυνατό να αντανακλώνται στους θρύλους. Όπως γράφει ο Λουκάτος, «Η αρχαία ελληνική Μυθολογία είναι φιλολογία παραδόσεων και θρύλων, που ξεκίνησαν από τη φυσική λατρεία κι ύστερα ενέπνευσαν τη θρησκεία και την τέχνη της κλασικής εποχής. Η σημερινή “μυθολογία” των νεοελληνικών θρύλων (παραδοσιακή συνέχεια, αλλά και νέα δημιουργία) μπορεί επίσης να εμπνέει την τέχνη μας, ιδιαίτερα τη λογοτεχνία, τις εικαστικές τέχνες και το χορό» (Λουκάτος, 1992: 152). Προσθέτει ότι «τα κείμενα των παραδόσεων συνήθως είναι μικρά, χωρίς λογοτεχνικές περιστροφές και μακρολογίες». Εδώ μπορούμε να υπενθυμίσουμε την αποστροφή των αδελφών Grimm ότι η παράδοση είναι ιστορικότερη ενώ το παραμύθι ποιητικότερο.

Ο Λουκάτος είχε προβλέψει την εξαφάνιση των παραδόσεων, καθώς με την πρόοδο του «μηχανικού», όπως τον ονομάζει, πολιτισμού, λιγοστεύει η πίστη των ανθρώπων στην αλήθεια και τη “σοβαρότητά” τους. Εδώ επιβεβαιώνεται μια τάση που έχει επισημανθεί από τον Μ. Γ. Μερακλή: σταδιακά οι θρύλοι μπορεί να μη γίνονται πια πιστευτοί και να λέγονται ακόμα και ως ρεαλιστικές αστείες ιστορίες.

Παράλληλα ενώ θα ήταν αναμενόμενο η προφορική παράδοση των θρύλων να έχει υποχωρήσει εξαιτίας του θαυμαστού, μεταφυσικού και μυστικιστικού χαρακτήρα τους, κάτι τέτοιο δεν διαπιστώνεται ούτε στο δικό μας, ούτε σε άλλα σώματα διηγήσεων (βλ. Καπλάνογλου, 2002). Για πολλούς από τους πληροφορητές, ο θρύλος παραμένει μια πιστευτή ιστορία με ιδιαίτερο ηθικό και μεταφυσικό βάρος.

Ο ελληνικός 20ος αιώνας σηματοδεύτηκε από την αστικοποίηση του αγροτικού πληθυσμού, ιδιαίτερα κατά τη Μεταπολεμική εποχή. Γι’ αυτό και ο Μ. Γ. Μερακλής κάνει λόγο για τη διαμόρφωση του “*homo urbanus*”, δηλαδή ο νέος τύπος ανθρώπου, του αστού (Μερακλής, 2004: 66). Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις αλλαγές, ο Μ. Γ. Μερακλής κάνει μια πιο γενικευμένη θεώρηση των παραδόσεων, διακρίνοντάς τες σε τρεις κατηγορίες (Μερακλής, 2007: 331 - 335):

1. Βιωματικές: Στην ομάδα αυτή ο αφηγητής πιστεύει πως το γεγονός που εξιστορείται συνέβη και βιώθηκε από τους ίδιους,

2. Αιτιολογικές: Εδώ δεν πρόκειται για βιωματικές παραδόσεις και στην αφήγηση ενσωματώνεται μια ιστορία που εξηγεί διάφορα γεγονότα, κυρίως φυσικά φαινόμενα. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκουν οι παραδόσεις που συνδέουν τόπους, βράχους, σχήματα βουνών, περίεργες μορφές βράχων, σπηλιές με τη ζωή διάφορων αγίων ή με υπερφυσικά όντα. Ο Μερακλής, στο πλαίσιο αυτό των αιτιολογικών παραδόσεων, διακρίνει και δύο υποομάδες: α. Εκείνες που έχουν υπερφυσικά γνωρίσματα και β. εκείνες που διαπνέονται από μια αστεία ερμηνεία, όπου αναφέρονται ιστορίες που εξηγούν τις καιρικές ιδιομορφίες των μηνών,
3. Πολιτισμικές ιστορίες (Belief Tales): Αυτές εξηγούν τις αντιλήψεις που υπάρχουν στα μέλη μιας πληθυσμιακής ομάδας, ενός λαού. Στην περίπτωση αυτή οι παραδόσεις είναι μια συζήτηση για το πολιτισμικό υπόβαθρο της κοινότητας. Εδώ, εντάσσονται και οι παραδόσεις για τις ασθένειες.

Ο θρύλος συχνά έχει συγκεκριμένο ιστορικό ή θρησκευτικό περιεχόμενο (ιστορικές και θρησκευτικές παραδόσεις), και πάντως είναι προς διερεύνηση η ιστορική της διάσταση, γιατί αποτελεί μέρος της πολιτισμικής ιστορίας εμφανέστερα από άλλα είδη, όπως το παραμύθι, το οποίο είναι ποιοτικότερο. Γι' αυτόν το λόγο και εφόσον είναι ενεργή στο παρόν, καθορίζεται από τις τρέχουσες κοινωνικές συνθήκες (Μερακλής, 1992: 52). Ο Μερακλής τονίζει πως «η παράδοση, σε σύγκριση με το παραμύθι, είναι στενότερα συνδεδεμένη με ένα τόπο και χρόνο και συνεπώς προβάλλει την αξίωση να γίνει πιστευτή σαν κάτι βιωμένο προσωπικά από αυτόν που το αφηγείται ή το εξιστορεί (ή το διηγείται άλλος ύστερα, για λογαριασμό του). Με τη σταδιακή απομάκρυνση (που βέβαια ποτέ δεν είναι και δε θα είναι πλήρης) του ανθρώπου απ' τη δεισιδαιμονική σκέψη μετατρέπεται η “βιωματική παράδοση” σε “διηγηματική παράδοση”. Κύριο εντούτοις διακριτικό ειδολογικό γνώρισμα της παραμένει η πιθανότητα (πολλές φορές η αναντίρρητη βεβαιότητα) του να έχει συμβεί το εξιστορούμενο» (Μερακλής, 2007: 307 – 308).

Ειδικότερα για τους αστικούς θρύλους, ο Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης αναφέρει: «Οι αστικοί θρύλοι δεν είναι παρά μια δαιμονοποίηση διάφορων ανεξήγητων φαινομένων στο πλαίσιο της πόλης. Οι Αμερικανοί είχαν προχωρήσει ήδη σε εξελιγμένες μορφές

αστικής οργάνωσης πολύ πριν από το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, οπότε αναμενόμενο ήταν να παρατηρήσουν πρώτοι την προσαρμογή της ανθρώπινης μυθοπλασίας απ' το χώρο της υπαίθρου στο χώρο του άστεως. Ο αστός, μολονότι νικητής των αντίξοων συνθηκών της φύσης, πιο ενημερωμένος και πιο εφοδιασμένος, δεν μπορεί ν' απαλλαγεί από φόβους και ανασφάλειες που του προκαλούν τα ίδια τα δημιουργήματά του, για τα οποία νέες ιστορίες πλάθονται, μεταδίδονται και αναπαράγονται, ντύνοντας στην αχλή του θρύλου σπίτια, κτίρια, εργοστάσια, διαβόητα πρόσωπα, ομάδες ανθρώπων, έντομα, διαδικασίες μύησης κ.ά. Ο έρωτας και η βία, κύρια χαρακτηριστικά των αστικών ιστοριών, είναι τα βιταλιστικά στοιχεία που βοηθούν στη διάδοση και τη διασπορά τους» (Παπαγεωργίου, 2008).

Για την Παπαχριστοφόρου ο θρύλος είναι ένα ζωντανό είδος της προφορικότητας και σήμερα, επομένως δημιουργούνται νέες ανάγκες ταξινόμησης. Γι' αυτό το λόγο, προτείνει, παράλληλα με τις 39 κατηγοριοποιήσεις του Νικολάου Γ. Πολίτη, να χρησιμοποιείται και το δένδροδιάγραμμα της Βουδαπέστης (α. αιτιολογική/εσχατολογική παράδοση, β. ιστορική/πολιτισμική παράδοση, γ. υπερφυσική/μυθική παράδοση, δ. θρησκευτική παράδοση), καθώς και άλλα συγγενή είδη (α. σύγχρονοι θρύλοι, β. μαρτυρία/προφορική ιστορία, γ. Ανέκδοτα, δ. προστασία/πρόληψη, ε. φήμη) (Παπαχριστοφόρου, 2004: 156 - 158).

Ο Γιώργος Κούζας προτείνει τη διάκριση των ελληνικών αστικών θρύλων βάσει της γεωγραφικής αναφοράς τους και προέλευσης, σε θρύλους με προέλευση από το εξωτερικό που διαδόθηκαν στην Ελλάδα, έχοντας ελληνικά στοιχεία και σε αστικούς θρύλους που το περιεχόμενο και η προέλευσή τους είναι απόλυτα ελληνική. Ως προς την υπόθεσή τους χωρίζονται σε σύγχρονους θρύλους και σε παλαιότερους αστικούς θρύλους που συνεχίζουν όμως να διαδίδονται (Κούζας, 2017: 364).

2. Θρύλοι και Φήμες: Ειδολογικοί ορισμοί με βάση τη Διεθνή Βιβλιογραφία

Ενώ η έρευνα για τους θρύλους αρχίζει από πολύ νωρίς (βλ. παραπάνω τη σημείωση για τον ορισμό από τους αδελφούς Grimm), η έρευνα για τους αστικούς θρύλους αναπτύσσεται αρκετά αργότερα. Αμερικανοί Λαογράφοι πρωτοπόρησαν σε αυτό το σημείο (Κούζας, 2017: 364 - 365). Ο όρος «αστικός θρύλος» (urban legend) προτάθηκε για πρώτη φορά από τον Richard Dorson στο μελέτημά του “Legends and Tall Tales”, όπου υποστηρίζει πως οι θρύλοι δεν είναι απαραίτητα στενά συνδεδεμένοι με την πόλη, αλλά αναφέρεται και στα μορφολογικά χαρακτηριστικά αγροτικών θρύλων. Με βάση την πρόταση του Dorson αναπτύχθηκαν δύο είδη προσέγγισης. Η πιο κειμενοκεντρική που εκφράστηκε από τον Brunvand (1968, 1981, 1984, 2001 και 2004) με αναλυτικές αναφορές στην προέλευση, τη μορφολογία και τα θεματολογικά χαρακτηριστικά του νέου αυτού είδους. Παράλληλα η Ουγγαρέζα λαογράφος Linda Dégh που ωστόσο για ένα μεγάλο μέρος της ζωής της έδρασε στις ΗΠΑ, δίνει πιο πολύ έμφαση στο περιεχόμενο και στα κοινωνικά συμφραζόμενα των θρύλων μελετώντας τους θρύλους των αμερικανικών πανεπιστημίουπόλεων.

Αλλά και στην Ευρώπη, ο θρύλος προσέλκυσε το ενδιαφέρον των επιστημόνων, όσο κανένα άλλο αφηγηματικό είδος (Klintberg, 1990: 113)⁴. Όπως είδαμε, ο Jacob Grimm χαρακτήρισε τον θρύλο ως είδος, αναφέροντας ότι «το παραμύθι είναι ποιητικότερο, ενώ ο θρύλος ιστορικότερο» (Tangherlini, 1996: 915). Οι θρύλοι βέβαια συλλέγονταν κυρίως από τις παραδοσιακές αγροτικές κοινωνίες. Τις τελευταίες δεκαετίες, όμως, μια πλούσια παράδοση των θρύλων, που βρίσκεται μέσα στο σύγχρονο αστικό περιβάλλον, έχει ανακαλυφθεί από τους λαογράφους σε όλο τον δυτικό κόσμο.

Ο Αμερικανός λαογράφος Dan Ben - Amos ορίζει το θρύλο με βάση την πολιτισμική πρόσληψη των εννοιών της αλήθειας και της πραγματικότητας. Θεωρεί ότι η σχέση με την αλήθεια είναι η διαχωριστική γραμμή των λαογραφικών ειδών. Οι θρύλοι

⁴ Πρόκειται για «θύλο» και όχι «μύθο», καθώς ο πρώτος αφορά συνήθως αληθινό γεγονός, ενώ σε αντίθεση ο μύθος, όπως και το «παραμύθι», είναι εκ προοιμίου ψευδής.

μπορεί να έχουν αναγνωρίσιμες προσωπικότητες, ημερομηνίες ή και τόπους, όμως τα γεγονότα τους έχουν συχνά περιλαμβάνουν την επαφή με υπερφυσικά όντα ή και δυνάμεις (Ben – Amos, 1989: 181). Ο Timothy Tangherlini θεωρεί πως ο θρύλος παρουσιάζεται ως ιστορική αφήγηση που εμφανίζεται ως πιστευτή και δοσμένη με διαλογικό τρόπο. Αποτελείται από ένα επεισόδιο, τοπικά και χρονικά προσδιορισμένη, αλλά και με χαρακτηριστές ονομαστούς (Tangherlini, 1996: 915).

Η Linda Dégh και ο Jan Harold Brunvand θεωρούν ότι ο σύγχρονος θρύλος ανήκει στο ίδιο είδος με τον παραδοσιακό θρύλο (Klintberg, 1990: 113). Η Dégh έχει επισημάνει πως οι νεότερες αφηγήσεις που διασχίζουν τα πολιτιστικά σύνορα υποβοηθούνται σε μεγάλο βαθμό στη διάδοσή τους από τα νέα τεχνολογικά μέσα και δεν είναι στην πραγματικότητα νέες στη μορφή, στη λειτουργία ή στην έννοια. Η πρωτοτυπία τους βασίζεται σε μια αυταπάτη και αντικατοπτρίζει μια προσαρμογή στο σύγχρονο περιβάλλον. Ο Brunvand δίνει έμφαση, επίσης, στο γεγονός ότι ο σύγχρονος (ή αστικός) θρύλος ανήκει στο ίδιο είδος με τον παραδοσιακό λαϊκό θρύλο. Όπως και με τους λαϊκούς θρύλους, οι αστικοί θρύλοι κερδίζουν την αξιοπιστία τους κάτω από συγκεκριμένες λεπτομέρειες του χρόνου και του τόπου ή από τις αναφορές στις αρχικές πηγές». Σε αντίθεση με τον παραδοσιακό θρύλο, στον οποίο τα γεγονότα γενικά χρονολογούνται πριν από αρκετές γενιές, ο σύγχρονος θρύλος τοποθετείται σε ένα πρόσφατο παρελθόν: «Στον κόσμο των σύγχρονων αστικών θρύλων δεν υπάρχει συνήθως γεωγραφικό ή γενετικό χάσμα μεταξύ του αφηγητή και των γεγονότων». Αυτό που αντιμετωπίζουμε είναι σε πολλές περιπτώσεις μια παλιά παράδοση θρύλου, η οποία έχει προσαρμοστεί στη σύγχρονη δυτική κοινωνία (Klintberg, 1990: 114).

Η αντίθετη άποψη υποστηρίζει ότι ο σύγχρονος θρύλος διαφέρει από τον παραδοσιακό θρύλο σε τέτοιο βαθμό που πρέπει να αμφισβητηθεί αν ανήκουν στο ίδιο αφηγηματικό είδος. Οι απόψεις που έχουν εκφραστεί μπορούν να χωριστούν σε δύο ομάδες. Η πρώτη αναφέρει ότι ο σύγχρονος θρύλος - πολύ περισσότερο από τον παραδοσιακό θρύλο - στέκεται σε πιο στενή σχέση με τις ιστορίες βιωματικής προσωπικής εμπειρίας (personal experience stories). Ο Wilhelm F. H. Nicolaisen και η Gillian Bennett είναι εκπρόσωποι αυτής της θέσης. Ο Nicolaisen πρότεινε τον όρο

«ιστορίες εμπειρίας που μοιάζουν με θρύλο (legend-like experience stories)» (Klintberg, 1990: 114).

Η δεύτερη άποψη υποστηρίζει ότι ο σύγχρονος θρύλος έχει μια στενότερη σχέση, συγκριτικά με τον παραδοσιακό θρύλο, με τα παλαιότερα και νεότερα χιουμοριστικά είδη όπως το “schwank” (ανέκδοτο) και το αστείο (joke). Ο Nicolaisen και η Bennett έχουν επίσης επισημάνει τη στενή σχέση μεταξύ του “Schwänke”, των αλλόκοτων ή ψεύτικων ιστοριών (tall tales) και του σύγχρονου θρύλου. Αυτή η εγγύτητα μεταξύ αστείων και θρύλων έχει οδήγησε τη Linda Dégh να ορίσει μεταξύ τους αυτά τα δύο είδη ως «συμβιωτικά».

Το 1960 πραγματοποιήθηκαν μια σειρά από συναντήσεις αφιερωμένες στα σχέδια ενός καταλόγου ευρωπαϊκών θρύλων. Μια από τις δημοσιεύσεις αυτής της περιόδου είναι η έκθεση της επιτροπής στο «Συνέδριο Λαϊκών Αφηγήσεων» (“Tagung der Sagenkommission”) στη Βουδαπέστη το 1963. Ο σκοπός των συναντήσεων της επιτροπής – εκτός από το να δημιουργήσουν έναν ευρωπαϊκό κατάλογο θρύλων - ήταν να καταλήξει σε συμφωνία ως προς το περιεχόμενο των θρύλων. Συμφωνήθηκε πως οι θρύλοι αναφέρονται σε υπερφυσικά όντα, μαγεία και σε άλλες πεποιθήσεις, ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα. Όσον αφορά τη μορφή τους, ωστόσο, εκφράστηκαν δύο διαφορετικές απόψεις. Η μία, η οποία είχε παρουσιαστεί νωρίτερα κυρίως από γερμανούς μελετητές, αφορούσε στο γεγονός ότι ο θρύλος δεν έχει ενιαία μορφή και έτσι δε χρειάζεται επίσημος ορισμός για το είδος αυτό. Αυτή η άποψη εκφράστηκε στη Βουδαπέστη κυρίως από τον Lauri Simonsuuri, ο οποίος είχε εκδώσει έναν κατάλογο των τύπων και μοτίβων από τη φινλανδική μυθική παράδοση του θρύλου, βασισμένη σε όλο το συλλεχθέν υλικό ανεξάρτητα από τη μορφή του. Η άλλη θέση υποστήριζε πως υπάρχει δυνατή διάκριση τουλάχιστον τριών επίσημων κατηγοριών στο υλικό που είχε μέχρι τότε επισημανθεί ως θρύλος. Η πρώτη αποτελείται από αφηγήσεις με σταθερή πλοκή, που κυκλοφορούν στην προφορική παράδοση, η δεύτερη από άλλες αφηγήσεις που περιγράφουν τις πραγματικές εμπειρίες του αφηγητή ή ενός προσώπου που τις γνωρίζει και η τρίτη από τις μη επικές δηλώσεις για τις πεποιθήσεις αυτές. Η άποψη αυτή

εκπροσωπήθηκε από τους Oldrich Siroyatka και Carl-Herman Tillhagen (Klintberg, 1990: 115).

Ο τελευταίος περιγράφει μια ορολογία του είδους, η οποία από τότε έχει γίνει αποδεκτή από μεγάλο μέρος της σκανδιναβικής λαογραφίας και έχει διατυπωθεί σαφέστερα από τον Lauri Honko. Σύμφωνα με αυτή την ορολογία, ο όρος θρύλος πρέπει να διατηρηθεί για την πρώτη από τις τρεις κατηγορίες, δηλαδή για τις αφηγήσεις με σταθερή πλοκή (fixed plot) που κυκλοφορούν στην προφορική παράδοση. Η δεύτερη κατηγορία θα μπορούσε να ονομαστεί μεμοράτο (memorate) και η τρίτη πίστη (belief) ή πεποίθηση (belief account). Οι θρύλοι θα μπορούσαν να χωριστούν περαιτέρω, ανάλογα με την κυκλοφορία τους, σε μεταναστευτικούς θρύλους και τοπικούς θρύλους. Μόνο οι μεταναστευτικοί θρύλοι έχουν μια αρκετά ενδιαφέρουσα πλοκή που αποσπάται από το αρχικό τους πλαίσιο και μεταδίδεται σε άλλα πρόσωπα και μέρη και μόνο αυτοί θα πρέπει να καταχωρούνται σε έναν κατάλογο ευρωπαϊκών θρύλων (Klintberg, 1990: 115).

Ο Von Sydow πρότεινε ακόμη ότι τα βιωμένα υπερφυσικά γεγονότα ενός αφηγητή διαφέρουν ποιοτικά από τις αφηγήσεις που ο αφηγητής βρίσκεται σε μεγαλύτερη απόσταση από τα αφηγημένα γεγονότα. Ονόμασε τις βιωμένες αφηγήσεις από πρώτο χέρι από έναν αφηγητή ως “memorates” και τις αφηγήσεις που αφηγητής βρίσκεται αποστασιοποιημένος από τα γεγονότα ως “fabulates”. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, τα memorates θα μπορούσαν να γίνουν fabulates όταν γίνουν μέρος της παράδοσης μιας λαϊκής ομάδας και χάσουν την πρώτη τους εκδοχή της αφήγησης. Εντούτοις, οι επιτόπιες έρευνες αποκαλύπτουν πως συχνά οι συμμετέχοντες τείνουν να εξαλείφουν τους δεσμούς μετάδοσης μεταξύ τους, καθώς και των αναφερόμενων γεγονότων. Ανάλογα με την κατάσταση, ένας αφηγητής μπορεί να αφηγηθεί έναν θρύλο ως memorate ακόμα αν και αυτός ή αυτή μπορεί αρχικά να τον είχε ακούσει ως ένα fabulate. Έτσι, η διάκριση αυτή τελικά αποτυγχάνει. Οι αφηγητές έχουν αυτό το κίνητρο για να ενισχύσουν την πιστότητα των ιστοριών τους. Μια ιστορία που αρχίζει «ένας φίλος ενός φίλου ενός φίλου μου είπε ότι ο φίλος του» ουσιαστικά δεν έχει πιστότητα. Γι' αυτό ο θρύλος δεν μπορεί να χαρακτηριστεί από το την εγγύτητα του αφηγητή στα αφηγημένα γεγονότα (Tangherlini, 1996: 918).

Ήδη από τον 19ο αιώνα μια κοινή σκέψη ήταν ότι τα προϊόντα της λαϊκής λογοτεχνίας, όταν μελετήθηκαν διαχρονικά, μπορούσαν να αλλάξουν από το ένα είδος στο άλλο. Οι αδελφοί Grimm υποστήριζαν ότι μερικά από τα παραμύθια και τους θρύλους που δημοσίευσαν θα μπορούσαν να είναι μεταμορφώσεις των αρχαίων τεκτονικών μύθων. Ο Tylor και οι σύγχρονοι του θεωρούσαν ορισμένα παιδικά παιχνίδια και ποιήματα της παιδικής ηλικίας ως επιβιώματα θρησκευτικών τελετών και μυστηρίων του παρελθόντος. Ωστόσο, η ιδέα του είδους ως τέτοια ήταν για μεγάλο χρονικό διάστημα κάτι παραπάνω από προβληματική. Φαίνεται ότι πολλοί λαογράφοι συμφώνησαν με την άποψη του C. W. von Sydow ότι τα είδη είναι φυσικά, ένα είδος ειδών μέσα στην προφορική παράδοση, συγκρίσιμα με τα είδη φυτικής ή ζωικής ζωής. Μια αλλαγή πραγματοποιήθηκε στη δεκαετία του 1970, χάρη στις συμβολές του Lauri Honko, του Roger Abrahams, του Dan Ben-Amos και άλλων. Μια αντιπροσωπευτική επιλογή άρθρων έχει εκδοθεί από τον Dan Ben-Amos το 1974 με τον τίτλο “Folklore Genres”, και αυτά συμπληρώθηκαν με νέα κείμενα στο συνέδριο της ISFNR στο Ελσίνκι το 1974, με τίτλο “Genre Theory in Folkloristics” (Klintberg, 1990: 116).

Το πιο σημαντικό ως προς το ύφος είναι ότι ένα είδος θεωρείται ως ένα σύνολο κανόνων και συμβάσεων για το πώς να εκτελέσει μια συγκεκριμένη λαογραφική δημιουργία. Τα είδη είναι, σύμφωνα με τα λόγια του Ben - Amos, πολιτισμικές και γνωστικές κατηγορίες, που μαζί σχηματίζουν τη γραμματική της λαογραφίας. Ένας άνθρωπος για να μάθει τους συγκεκριμένους κανόνες και τύπους ενός συγκεκριμένου είδους χρειάζεται απλώς να μάθει την πλοκή για να μπορέσει να το εφαρμόσει σύμφωνα με το σωστό αρχέτυπο. Σε μια συζήτηση για την ιδέα του είδους είναι επιπλέον απαραίτητο να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη διαφορά μεταξύ επιστημονικών και εθνοτικών ειδών. Οι πρώτες είναι αναλυτικές κατηγορίες, που καθορίζονται από τους λαογράφους, οι οποίες στοχεύουν να είναι διαπολιτισμικές (Klintberg, 1990: 116).

Οι παλαιότεροι ορισμοί του θρύλου συχνά υπογραμμίζουν ότι οι θρύλοι είναι οι είναι αφηγήσεις εκείνες στις οποίες οι άνθρωποι δίνουν πίστη και τις πιστεύουν ως αληθινές. Στο σημαντικό τους άρθρο “Legend and Belief” η Linda Dégh και ο Andrew Vázsonyi σωστά βασίζονται στην υπόθεση ότι όλα τα άτομα μιας κοινωνίας δεν

μοιράζονται τις ίδιες πεποιθήσεις. Υπάρχουν αρκετοί λόγοι να υποθέσουμε ότι σε όλες τις κοινωνίες μπορεί να βρεθεί μια ποικιλία συμπεριφορών ως προς την αξιοπιστία των θρύλων, καθώς κάθε κοινωνία έχει εκείνους που πιστεύουν εύκολα, αλλά και τους σκεπτικιστές. Επομένως, ο ορισμός δεν πρέπει να επικεντρώνεται στην αντίδραση του ακροατή, αλλά στη μορφή της ιστορίας, υπογραμμίζουν οι Dégh και Vázsonyi. Οι μύθοι περιέχουν υφολογικά χαρακτηριστικά με στόχο την αξιοπιστία του περιεχομένου (Klintberg, 1990: 116 - 117).

Εξάλλου, η Linda Dégh αναφέρει πως δεν υπάρχουν πάντα ευδιάκριτες διαφορές ανάμεσα στις ιστορίες που είναι ή δεν είναι πιστευτές από τον πραγματικό αφηγητή. Αυτό είναι ένα καθοριστικό στοιχείο του θρύλου, όπως και η ακρίβεια του χρόνου και του τόπου (Dégh, 1995: 86 - 87). Αξίζει εδώ να αναφερθεί πως οι θρύλοι δημιουργούνται συνήθως σε περιόδους κρίσης, κάτι που συμβαίνει και σήμερα. Οι θρύλοι αυτοί αντανakλούν τις κοινωνικές εντάσεις και αποτελούν εργαλείο ρύθμισης των σχέσεων. Η λειτουργία τους είναι κοινωνική. Το άγνωστο περιβάλλον δημιουργεί θρύλους και προσαρμόζονται σε συγκεκριμένους χώρους, όπως σε αυτήν την περίπτωση είναι το διαδίκτυο. Οι αναγνώστες είναι πολύ πιθανό να ταυτίζονται με το ρόλο του αθώου θύματος, αλλά και με τον ρόλο του θύτη. Η σχέση αυτή θυμίζει τη σχέση στο πλαίσιο της ιεραρχικής δομής και της αντι-δομής του Stewart, καθώς ο θρύλος σε αυτήν την περίπτωση μπορεί να θεωρηθεί εκτός του πλαισίου της κοινωνικής δομής και είναι αντίθετος με τους κανόνες της κοινωνίας (Αυδίκος, 2013: 68).

Το περιεχόμενο των θρύλων δεν είναι επομένως απλές πληροφορίες ή ψυχαγωγία, είναι γνωστικές περιοχές, που γεμίζουν με βαθιά συναισθήματα και αξίες. Ένα άτομο που αναγκάζεται να αλλάξει την άποψή του για την αλήθεια ενός θρύλου μπορεί να αλλάξει ολόκληρη την κοσμοθεωρία του (Klintberg, 1990: 117).

Ο ιστορικός πυρήνας αρκετών θρύλων απασχόλησε τους επιστήμονες σε όλη τη διάρκεια του 19ου και τις αρχές 20ού αιώνα. Κατά συνέπεια, οι μελετητές του θρύλου επικεντρώθηκαν κυρίως στο κείμενο, αγνοώντας σημαντικές πτυχές του είδους, όπως τον τρόπο της απόδοσής του (performance) (Tangherlini, 1996: 915 - 916). Αυτό που εξηγεί τις αντιρρήσεις για τον όρο «θρύλος» μεταξύ των μη λαογράφων, πρέπει να βρίσκεται

γεγονός στο ότι οι σύγχρονοι θρύλοι δεν δίνουν την εντύπωση ότι είναι παλαιοί. Ένας λόγος για το παραπάνω μπορεί να αναζητηθεί στον τρόπο με τον οποίο συλλέχθηκαν οι θρύλοι. Σε πολλές χώρες η συλλογή πραγματοποιήθηκε από αρχαιολογικά ενδιαφέροντα. Η αξία των θρύλων έγκειται στις ιστορικές πληροφορίες που έχουν διατηρήσει. Όταν, για παράδειγμα, η συστηματική συλλογή των θρύλων διεξήχθη για πρώτη φορά τον 17ο αιώνα στη Δανία και τη Σουηδία, επρόκειτο για θρύλους που συνδέονταν με αρχαία μνημεία που καταγράφηκαν. Κατά τη διάρκεια της Ρομαντικής περιόδου καθιερώθηκε μια γενική συναίνεση ως προς τα θέματα των θρύλων. Αφορούσαν ιστορικά γεγονότα και πεποιθήσεις για το υπερφυσικό μέσα στην αγροτική κοινωνία. Αν συγκρίνουμε, λοιπόν, τους θρύλους που συλλέχθηκαν στη Σκανδιναβία κατά τη δεκαετία του 1840 και του 1940, θα βρούμε μια εντυπωσιακή ομοιότητα. Οι μελετητές ζήτησαν και έλαβαν τα ίδια γνωστά μοτίβα των θρύλων. Ίσχυη ριζικών αλλαγών στη Δυτική κοινωνία κατά τη διάρκεια αυτού του αιώνα, από τη βιομηχανοποίηση της κοινωνίας, τη μετανάστευση και τους πολιτικούς αγώνες, είναι εξαιρετικά αραιά (Klintberg, 1990: 118 - 119).

Στα αρχεία από δικαστικές δίκες των προηγούμενων αιώνων συναντάμε διάφορους γνωστούς μεταναστευτικούς θρύλους, αλλά ποτέ δεν κατατάσσονται ως θρύλοι. Αυτές οι πρώιμες παραλλαγές του θρύλου, όπως οι θρύλοι που σημειώνονται από τους κληρικούς για τις επισκέψεις, τους ταξιδιώτες και τους συντάκτες των ημερολογίων, έχουν συχνά την ίδια φρεσκάδα και αυθεντικότητα με τους σύγχρονους αστικούς θρύλους που παρουσιάζονται σήμερα. Πρέπει να αντιμετωπίζουμε με σεβασμό τη λαϊκή άποψη για το τι χαρακτηρίζει έναν θρύλο. Μια κοινή αντίδραση σε διαφορετικές σύγχρονες αφηγήσεις, που λέγεται ως αλήθεια, είναι ότι είναι «αρνητικές», ενώ οι παλαιοί παραδοσιακοί θρύλοι έχουν «θετικό» περιεχόμενο. Ο λόγος γι' αυτό είναι ότι πολλοί σύγχρονοι θρύλοι επικαλύπτουν προκαταλήψεις, φόβους και επιθέσεις εναντίον ξένων στοιχείων στο περιβάλλον κάποιου. Οι παλιοί θρύλοι, από την άλλη πλευρά, θεωρούνται θετικοί επειδή λέγεται ότι ενισχύουν την τοπική ταυτότητα του λαού και τονώνουν τη φαντασία τους. Ο λόγος αυτών των εντελώς αντίθετων αντιλήψεων είναι ότι η παλιά παράδοση του θρύλου που έχει επιβιώσει είναι αποτέλεσμα μιας επιλεκτικής διαδικασίας. Πολλοί θρύλοι που αντανακλούν τον φόβο και την καχυποψία έχασαν την

κοινωνικοψυχολογική τους λειτουργία όταν οι φόβοι αποδείχθηκαν αβάσιμοι. Είναι πολύ πιθανό ότι οι σύγχρονοι θρύλοι που έχουν ανακαλυφθεί τώρα θα περάσουν από την ίδια διαδικασία διήθησης (Klintberg, 1990: 119 - 120).

Εν συνεχεία με τα παραπάνω, το πρώτο ερώτημα που διατυπώθηκε ήταν αν οι σύγχρονοι θρύλοι σχετίζονται στενότερα με τις ιστορίες προσωπικής εμπειρίας (memorate) παρά με τους παραδοσιακούς θρύλους και αν αυτή η σχέση είναι τόσο ισχυρή που απαιτείται ένας νέος όρος για τον σύγχρονο μύθο. Αυτό είναι ένα παλιό γνωστό πρόβλημα στο πλαίσιο της έρευνας, το οποίο έχει αναδειχθεί από τους Nicolaisen και Bennett. Οι μελετητές του θρύλου έχουν επί μακρόν συνειδητοποιήσει την ομοιότητα όσον αφορά το περιεχόμενο και τη δομή μεταξύ θρύλων και ιστοριών προσωπικής εμπειρίας. Μερικοί προτιμούσαν να τις θεωρούν ως δύο υποκατηγορίες μέσα στην έννοια του θρύλου, ενώ άλλοι, όπως ο Honko, έχουν κρατήσει τον όρο θρύλος για αφηγήσεις με ευρύτερη κυκλοφορία, αντίθετα τις ιστορίες προσωπικής εμπειρίας. Ανεξάρτητα από το ποια ορολογία του είδους προτιμάται, δεν μπορεί να αρνηθεί κανείς ότι η διαίρεση γίνεται σε δύο επιστημονικές, αναλυτικές κατηγορίες. Μόνο ο μελετητής γνωρίζει ότι μια αφήγηση μπορεί να έχει διεθνή εξάπλωση με τον όρο του θρύλου, ενώ μια άλλη αφήγηση πηγαινει πίσω σε μια πραγματική εμπειρία, ερμηνευμένη σύμφωνα με την παράδοση. Ο αφηγητής δεν έχει καμία δυνατότητα να υιοθετήσει μια μακροπρόθεσμη προσέγγιση. Για τον ίδιο ταξινομούνται ως μέλη της ίδιας κατηγορίας. Τα δύο επιστημονικά είδη μπορούν επίσης να θεωρηθούν ως ένα εθνικό είδος. Ο νορβηγός λαογράφος Otto Blehr πρότεινε τον όρο «λαϊκή ιστορία πεποιθήσεων» (folk belief story) ως σύνθετο όρο. Η διάκριση μεταξύ επιστημονικών (αναλυτικών) και εθνοτικών ειδών καθιστά περιττή αυτή τη διαμάχη. Και οι τρεις όροι είναι δικαιολογημένοι. Ο λαογράφος που σκοπεύει να αναλύσει ποιες αφηγήσεις μπορούν να εντοπιστούν πίσω στις πραγματικές εμπειρίες και ποιες από αυτές ανήκουν εξ ολοκλήρου σε μια αφηγηματική παράδοση, χρειάζεται τόσο τον «θρύλο» όσο και την «μεμοράτο» (memorate). Αυτός που αναλύει τις αφηγήσεις από την οπτική γωνία των αφηγητών μπορεί να το κάνει με έναν όρο ύφους, και αυτός ο όρος θα μπορούσε να είναι εκείνος που χρησιμοποιείται από τον ίδιο τον αφηγητή, το εθνοτικό είδος. Εάν εφαρμόσουμε αυτή τη θέση στην πρόταση

του Nicolaisen, πρέπει να δεχτούμε ότι απαιτούνται τόσο ο «θρύλος» όσο και η «ιστορία προσωπικής εμπειρίας» (personal experience story), όσο έχουμε μια ευρύτερη συγκριτική προοπτική. Αν υιοθετήσουμε μια προοπτική επικεντρωμένη στην παράσταση, ο εθνοτικός όρος του αφηγητή θα είναι καλύτερος από τις «ιστορίες εμπειρίας που μοιάζουν με θρύλους» (legend-like experience stories) (Klintberg, 1990: 120).

Το δεύτερο ζήτημα αφορά το εντυπωσιακό χιουμοριστικό στοιχείο των σύγχρονων θρύλων. Εδώ μπορούμε να διαπιστώσουμε πρώτα ότι η μετατόπιση ενός αφηγηματικού τύπου από το ένα είδος στο άλλο είναι μια γνωστή διαδικασία. Μερικοί παλαιότεροι θρύλοι με το στοιχείο “Schwänke” (ανέκδοτο ή αστείο) που εμφανίζονται ως σύγχρονοι θρύλοι δεν είναι τόσο αξιοσημείωτοι. Για παράδειγμα ότι τα ίδια μοτίβα του κατεργάρη μπορεί να εμφανιστούν και σε φανταστικά αλλά και σε ρεαλιστικά είδη. Δεύτερον, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι το χιούμορ του σύγχρονου θρύλου είναι ειδικής φύσης. Είναι συχνά ένα γκροτέσκο και μακάβριο χιούμορ, το οποίο συνδέεται στενά με το φόβο και το αποτέλεσμα του εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ταυτοποίηση. Ο ακροατής ισχυρίζεται ότι αυτό συνέβη πραγματικά, καθώς θα μπορούσε εξίσου καλά να συμβεί σε εκείνον. Αυτή η σύνδεση με την καθημερινή ζωή διακρίνει τους χυδαίους σύγχρονους θρύλους από αστεία (jokes) και τις αλλόκοτες ιστορίες (tall tales), που είναι περισσότερο αστείες ή λιγότερο ψεύτικες ιστορίες και προφανώς φανταστικές. Είναι εξάλλου εσφαλμένη η αντίληψη να πιστεύουμε ότι το χιουμοριστικό στοιχείο θα πρέπει να βρίσκεται σε μικρότερο βαθμό στους παραδοσιακούς θρύλους. Αν πάρουμε παραδείγματα από την παράδοση των σκανδιναβικών μύθων, βρίσκουμε πολλούς θρύλους για τις αντιπαραθέσεις με τα ερωτικά υπερφυσικά όντα στη φύση, τους θρύλους που είναι ταυτόχρονα δραματικοί και παρουσιάζουν ένα γκροτέσκο χιούμορ. Το χιουμοριστικό στοιχείο των σύγχρονων θρύλων δεν απαιτεί λοιπόν άλλη ονομασία, αρκεί οι αφηγήσεις να εκτελούνται σύμφωνα με την ειδική μήτρα του θρύλου. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι ελλειπτικές δομές και οι εκπληκτικές καταλήξεις είναι πιο συχνές στους σύγχρονους θρύλους απ’ ότι στις παραδοσιακούς. Μια ιστορική εξήγηση γι’ αυτό είναι ότι οι θρύλοι έχουν πάντα εμπνευστεί από άλλα κυρίαρχα είδη. Ένα κυρίαρχο είδος στις

σύγχρονες αστικές κοινωνίες έχει επηρεάσει πιθανόν περισσότερα είδη πέρα από τον θρύλο (Klintberg, 1990: 120 - 121).

Ο σύγχρονος θρύλος, λοιπόν, δεν είναι ξεχωριστό είδος από τον παραδοσιακό θρύλο. Το σημερινό υλικό του θρύλου μας δίνει τη δυνατότητα να επισημάνουμε τις παραμελημένες περιοχές σε προηγούμενες συλλογές και το παλιό υλικό μας θυμίζει ότι ορισμένα τμήματα της παράδοσης του σύγχρονου θρύλου είναι ανεπαρκώς τεκμηριωμένα (Klintberg, 1990: 121 - 122). Στην πραγματικότητα πολλοί σύγχρονοι θρύλοι έχουν αντιστοιχίες με παραδόσεις του 19ου αιώνα και πιο πριν. Αυτό υποδηλώνει ότι όλοι οι θρύλοι, σε κάποιο σημείο, ήταν «σύγχρονοι». Οι αφηγητές των μύθων προσαρμόζουν τις ιστορίες τους στο δικό τους ιστορικό, γεωγραφικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Έτσι, μια ιστορία που βρίσκεται σε ένα αστικό κέντρο ενός αφηγητή μπορεί συχνά να τοποθετηθεί σε ένα αγροτικό περιβάλλον από έναν άλλο αφηγητή. Δεν υπάρχει τίποτα αποκλειστικά «αστικό» γι' αυτούς τους σύγχρονους θρύλους (Tangherlini, 1996: 919). Στην παλαιά παράδοση, θρύλοι για υπερφυσικά όντα, μαγεία και ιστορικά γεγονότα υπερεκπροσωπούνται, ενώ οι θρύλοι που αντικατοπτρίζουν την αλλαγή και τις καινοτομίες στην αγροτική κοινωνία υποεκπροσωπούνται. Είναι πιθανό ότι το πρόσφατο υλικό του θρύλου έχει μια υπερβολική αναπαράσταση εντυπωσιακών, μακάβριων και χυδαίων αφηγήσεων, ενώ οι αφηγήσεις για το υπερφυσικό μπορεί να υποεκπροσωπούνται. Μια σύγκριση μεταξύ των θρύλων του σήμερα και του χθες μπορεί να μας κάνει να ανακαλύψουμε ότι πολλά σύγχρονα συγκροτήματα μύθων έχουν τα λειτουργικά τους ισοδύναμα σε παλαιότερη παράδοση. Πολλοί από τους θρύλους για τα UFO, για παράδειγμα, έχουν στενή συνάφεια με παλιούς θρύλους για τις συναντήσεις με τα πνεύματα της φύσης. Και στις δύο περιπτώσεις οι «άλλοι άνθρωποι» ανατρέπουν ορισμένες πτυχές της κοινωνίας των ανθρώπων. Αν θεωρήσουμε το θρύλο ως επιστημονικό ιδανικό-τυπικό είδος, τότε οι παλιοί και οι νέοι θρύλοι ανήκουν στο ίδιο είδος, που συνεχώς αλλάζουν μαζί με τις αλλαγές στην κοινωνία, αλλά δεν έχει τεκμηριωθεί με συνέχεια, το αντίθετο μάλιστα. Μια ιστορική ματιά θα μας βοηθήσει να δούμε ποιοι από τους σύγχρονους θρύλους φαίνονται απλώς νέοι και ποιοι είναι πραγματικά νέοι (Klintberg, 1990: 121 - 122).

Ο Ευάγγελος Αυδίκος σημειώνει την άποψη της Linda Dégh για την αλήθεια των θρύλων: «Αλήθεια δε σημαίνει ότι κατ' ανάγκην οι άνθρωποι πιστεύουν τις παραδόσεις που λένε, αλλά μάλλον ότι οι παραδόσεις αυτές αφορούν αυτό που οι άνθρωποι βιώνουν στην τοπογραφικά περιορισμένη περιοχή τους στον πραγματικό κόσμο. Ο πραγματικός κόσμος είναι το σημείο αναφοράς της παράδοσης. Παρουσιάζεται πριν να αρχίσει το γεγονός της παράδοσης και μετά τον τελειωμό» (Αυδίκος, 2013: 270).

Τέτοιου είδους θρύλοι μπορούν να εξελιχτούν σε άλλα λαογραφικά είδη όπως η φήμη, με απλούστερη δομή. Θα μπορούσαν ακόμη με τη μεγάλη διόγκωσή και εξάπλωσή τους να δημιουργήσουν και μια ψευδή είδηση.

Ο Patrick Mullen αναφέρει πως η φήμη και ο μοντέρνος θρύλος βρίσκονται σε μια αέναη σχέση αλληλεπίδρασης και ανατροφοδότησης, ακόμα και αν κάποιος θρύλος δεν προέρχεται από κάποια φήμη. Ακόμη και τότε η διάδοση και η λειτουργία του μοιάζει με τα στοιχεία που έχει ειδολογικά η φήμη (Mullen, 1972: 98). Ο θρύλος είναι επομένως στενά συνδεδεμένος με τη φήμη, ως είδος. Οι φήμες, όπως και ο θρύλος, λέγονται ως πιστευτές ιστορίες. Είναι επίσης πολύ εντοπισμένες και στενά συνδεδεμένες με μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο. Η αξιοσημείωτη όμως διαφορά μεταξύ φήμης και θρύλου είναι ότι η φήμη δεν είναι πάντα μια αφήγηση. Η ονομασία “φήμη” μπορεί επίσης να αναφέρεται σε εκφράσεις της λαϊκής πίστης που δεν είναι σχετικές με την αφήγηση. Επομένως, ο όρος φήμη δεν περιγράφει ένα συγκεκριμένο είδος, αλλά μάλλον μια υπερκινητική κατάσταση μετάδοσης. Εάν ένας θρύλος επαναλαμβάνεται συχνά σε σύντομο χρονικό διάστημα σε μια περιορισμένη περιοχή, μπορεί να ονομαστεί φήμη. Ακόμη και μετά την εξαφάνιση της φήμης, η πιθανότητα να αφηγηθεί το συγκεκριμένο γεγονός ως θρύλος - που μεταπλάστηκε από φήμη - παραμένει (Tangherlini, 1996: 918).

Ο Knapp αναγνωρίζει πέντε ψυχολογικούς λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι διαδίδουν φήμες. Ο πρώτος αφορά στον εκθεσιασμό, δηλαδή κάποιος που διαδίδει φήμες το κάνει για να αισθανθεί σημαντικός. Ο δεύτερος λόγος είναι η βοήθεια που θεωρεί ότι κάποιος δίνει σε άλλους μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών. Τρίτον, η πρακτική της διάδοσης φημών δίνει διαβεβαίωση και συναισθηματική υποστήριξη στους ανθρώπους του κοινωνικού τους κύκλου. Ακόμη, με αυτόν τον τρόπο κάποιος μπορεί να εκφράσει

την εχθρότητά του προς τα μέλη μιας εξωτερικής ομάδας σε σχέση με το περιβάλλον του και τελευταίο λόγω της «προβολής των υποκειμενικών συγκρούσεων» η φήμη παρουσιάζεται ως μια καταθλιπτική προσπάθεια να εκφραστούν καταπιεσμένα συναισθήματα. Μάλιστα, ο Jung δίνει αυτήν την εξήγηση για τη φήμη το 1964.

Οι φήμες συχνά διακρίνονται από τον σύγχρονο θρύλο ή το κουτσομπολιό από το περιεχόμενό τους, καθώς οι φήμες αφορούν θέματα γενικού ενδιαφέροντος, ενώ τα κουτσομπολιά είναι για άτομα που ενδιαφέρονται μέσα στα όρια των ισχυρών δεσμών ενός κοινωνικού δικτύου, από την αφηγηματική δομή τους, αφού οι φήμες λέγεται ότι στερούνται αφηγηματικής δομής σε αντίθεση με το σύγχρονο θρύλο και στη λειτουργία τους, διότι η φήμη είναι μια μορφή συλλογικής ή ατομικής αισθητικής και μπορεί να εξυπηρετήσει το σκοπό της ανακούφισης του εσωτερικού άγχους, ενώ ο σύγχρονος θρύλος εξυπηρετεί το σκοπό της μεταφοράς ηθών ή να μπορεί μιλήσει για τις βασικές ανησυχίες μιας κοινότητας. Επίσης, η μελέτη της φήμης θεωρείται ότι συχνά διαφέρει από αυτή του παραδοσιακού και του σύγχρονου θρύλου, επειδή δίνει περισσότερη έμφαση στην εξέταση είτε των ψυχολογικών παραγόντων για το λόγο που γίνεται πιστευτή μία φήμη, είτε στη σχέση της με τις ομαδικές διαδικασίες και την κοινωνική δομή (Dalziel, 2016: 428).

Δ. ΨΕΥΔΕΙΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ (FAKE NEWS)

1. Η προέλευση του όρου fake news

Το 2017, με αφορμή τον εορτασμό 2.500 ετών από τη γέννηση του «πατέρα της ιστορίας» Ηρόδοτου, σε άρθρο του στην Wall Street Journal ο μεταφραστής αυτού του αρχαίου ιστορικού, ο Tom Holland, - Βρετανός συγγραφέας και μεταφραστής - αναφέρει πολύ χαρακτηριστικά πως «γιορτάζουμε την επέτειο 2.500 από την δημιουργία των ψευδών ειδήσεων» (Holland, 2017). Μάλιστα, επικαλείται κάποιους από τους ιστορικούς επικριτές του Ηρόδοτου, όπως τον Πλούταρχο, μεταγενέστερο του Έλληνα ιστορικό και βιογράφο, που κατηγορεί τον Ηρόδοτο ότι στις «Ιστορίες» του είχε σωρεία ψευδών ειδήσεων, βαπτίζοντας τον έτσι ως «πατέρα των ψεμάτων» (Χαϊκάλης, 2017). Μπορεί η ιστορική σύνδεση που κάνει με την μετα-αλήθεια⁵ να φαίνεται τολμηρό επιχείρημα, αλλά αναδεικνύει τη διαχρονικότητα του φαινομένου μέσα στους αιώνες (Cull, Culbert & Welch, 2003). Οι ψευδείς ειδήσεις υπήρχαν σε όλες τις εποχές, από τα ρωμαϊκά χρόνια περνώντας στον Μεσαίωνα, κατά τον 18ο αιώνα, την περίοδο των Ναζί και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και φυσικά σε πολλά άλλα γεγονότα που συντάραξαν την ανθρωπότητα (Darnton, 2017). Οι πρακτικές και οι μέθοδοι που ακολουθήθηκαν στην πολιτική επικοινωνία και τον δημόσιο λόγο παραμένουν οι ίδιες μέχρι και σήμερα. Τα παραδείγματα είναι χιλιάδες και σε ποικίλες ιστορικές περιόδους που καλύπτουν πολέμους, αυταρχικά ή μη καθεστώτα, επαναστάσεις, αυτοκρατορίες, μέχρι και σε πιο σύγχρονα ιστορικά γεγονότα, παρά τον φιλελευθερισμό σε πολλές περιπτώσεις, όπου η κατασκευή ψευδών ειδήσεων είχε μόνο πολιτικό όφελος και εργαλείο τους ήταν οι μηχανισμοί προπαγάνδας (Cull, Culbert & Welch, 2003).

⁵ Με τη λέξη «μετα-αλήθεια» εννοούμε την πολιτική ρητορική - πρακτική που αγνοεί την αλήθεια και βασίζεται σε μια προσωπική και συνήθως εντελώς πλαστή εκδοχή της πραγματικότητας. Είναι η λέξη της χρονιάς, Σύμφωνα με το λεξικό της Οξφόρδης (Oxford Dictionaries). Ήταν η λέξη της χρονιάς για το 2016 εξαιτίας της φορτισμένης πολιτικής ατμόσφαιρας εξαιτίας της διχαστικής προεκλογικής εκστρατείας του Ντόναλντ Τραμπ, αλλά και το δημοψήφισμα για το Brexit το ίδιο έτος. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1992, αλλά η συχνότητα χρήσης του αυξήθηκε κατά 2.000% το 2016 (BBC, 2016).

Επομένως, στο σύγχρονο κόσμο της ψηφιακής εποχής και επικοινωνίας ο επηρεασμός της κοινής γνώμης παραμένει το ίδιο ζητούμενο. Αυτό που ουσιαστικά άλλαξε είναι η μαζικότητα, η συμμετοχή του κόσμου και η ταχύτητα (Βαρελά, 2017: 137): «*Το πρόβλημα με το διαδίκτυο είναι ότι δεν είναι ένα. Είναι ότι ο καθένας μπορεί να έχει το δικό του προσωπικό δίκτυο και όταν λέω διαδίκτυο εννοώ δικτύωση με άλλους ανθρώπους. Οπότε αυτό φτιάχνει μικρές - μικρές ομάδες, δε φτιάχνει δηλαδή μία γενική αλήθεια. Φτιάχνει πολλές – πολλές μικρές προσωπικές. Μαζεύονται, λοιπό, άνθρωποι με την ίδια προσωπική αλήθεια και δημιουργούν μια αξιοσημείωτη ομάδα σε όγκο και σε επιδραστικότητα πια*» (Νίκος Ζαχαριάδης - Δημοσιογράφος, Συνέντευξη). Επιπλέον ο δημοσιογράφος Κώστας Καζακόπουλος (Δημοσιογράφος, Συνέντευξη) ισχυρίζεται πως «*απλώς η εποχή τώρα προσφέρεται στην εύκολη αναπαραγωγή και στη γιγάντωση του φαινομένου, δηλαδή πρέπει να μπει ένα φίλτρο ουσιαστικά για να εκτιμήσει κανείς τη σοβαρότητα, ας πούμε πόσο παλιό είναι κάτι, πως αναπαράγεται και κατά πόσον είναι αλήθεια*».

Πρέπει επιπλέον «*να ξεχωρίσουμε επίσης τα fake news σε “disinformation” και “misinformation”*». Το “disinformation” είναι κατασκευή fake news από την αρχή. Όλο είναι ψέμα. Ότι η Clinton έχει καρκίνο. Το κατασκεύασε ο Trump, ήταν ένα όπλο στην προεκλογική του φαρέτρα. “Μην ψηφίσετε κάποια που έχει καρκίνο, θα πεθάνει” ή “μπορεί να λείπει συνέχεια από το προεδρικό της πόστο”, δεν πεθαίνει πάντα από καρκίνο. Υπάρχει και το “misinformation”. Παίρνω δηλαδή κάποια υλικά της είδησης και φτιάχνω μία είδηση με μισά υλικά. Και εκεί γίνεται θρύλος ενώ είναι είδηση. Φτιάχνω έναν θρύλο από τα μισά υλικά. Ότι βρήκα έναν τάφο στην Αμφίπολη είναι μισά υλικά και δημιουργώ ένα θρύλο με μισά υλικά, ώστε να πάει το μυαλό ότι είναι μέσα ο Μέγας Αλέξανδρος. Χρησιμοποιώ αυτό γιατί είναι το πιο τρανταχτό παράδειγμα. Άρα, πρέπει να δούμε τα fake news όχι μονόπλευρα, αλλά να δούμε και ποιον συμφέρει, τι παράγει, πόσα υλικά πήρε από την είδηση, πότε το κατασκεύασε, σε ποια χρονική στιγμή και γιατί το κατασκεύασε» (Σόνια Χαϊμαντά - Δημοσιογράφος, Συνέντευξη).

Πλέον μιλάμε για ένα νέο είδος προπαγάνδας, που μεταλλάσσεται και προσαρμόζεται μέσα στο διαδίκτυο και στα κοινωνικά μέσα. Χαρακτηριστική ως προς

αυτό το θέμα είναι η διαπίστωση της Αγγελικής Βαρελά, μεταπτυχιακής ερευνήτριας στο Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού του Παντείου: «Για τον λόγο αυτό, στο ψηφιακό περιβάλλον ενημέρωσης οι εκπρόσωποι των μέσων και “κατασκευαστές” ιστοριών επικεντρώνουν τις προσπάθειες και την έμπνευσή τους στην δημιουργία πρωτότυπων ιστοριών που θα κάνουν τον γύρο του κόσμου (spin) και θα δημιουργήσουν επικοινωνιακό θόρυβο (buzz) επί μακρόν. Η υπερπληροφόρηση, ο ανταγωνισμός των ΜΜΕ, η εύκολη πρόσβαση και η συνεχής χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης από την κοινωνία και από τους πολιτικούς, έκαναν πιο πιεστική την ανάγκη για την εξεύρεση και δημοσιοποίηση όλο και πιο ελκυστικού υλικού. Η πίεση ως προς την εξεύρεση καινοτόμων τρόπων επηρεασμού του ψηφιακού κοινού προς μία πολιτική κατεύθυνση ή σε μια εκ διαμέτρου αντίθετη, οδήγησε σταδιακά στην “Εποχή της μετά-Αλήθειας”» (Βαρελά, 2017: 137).

Διαχρονικά, λοιπόν, η διακίνηση των ψευδών ειδήσεων γίνεται σε μια διαφορετική μορφή. Ο συγγραφέας και δημοσιογράφος, Θεόδωρος Γεωργακόπουλος συνοψίζει συγκεκριμένα τις τρεις βασικές παραμέτρους των ψευδών ειδήσεων στην εκδήλωση του οργανισμού «Ψευδείς Ειδήσεις Και Δημόσιος Διάλογος» στην Αθήνα τον Μάιο του 2017: «Πρώτον, ότι υπήρχαν πάντα, δεύτερον, ότι οι άνθρωποι πάντα πίστευαν σε θεωρίες συνωμοσίας και πάντα ήταν ευάλωτοι στις ψευδείς ειδήσεις και τρίτον, ότι αυτό που είναι διαφορετικό σήμερα είναι ότι υπάρχουν πολύ καλύτερα και πιο αποδοτικά δίκτυα διανομής τέτοιων ειδήσεων» (Κουβίδη, 2017). Επίσης, η δημοσιογράφος Σόνια Χαϊμαντά (Δημοσιογράφος, Συνέντευξη) υποστηρίζει πως «τα *fake news* για να υπάρχουν και για να παραδοθούν στον κόσμο και να “σερβιριστούν” από το ψηφιακό περιβάλλον πρέπει αρχικά να υπάρχει κάποιος που τα γράφει, άρα ένας δημοσιογράφος που τα γράφει ή τα αναπαράγει και δεύτερον κάποιος εκδότης ψηφιακών μέσων που τα δέχεται και πληρώνει. Τρίτον, πρέπει να υπάρχει κάποιος που τα διαβάζει. Τέταρτον, πρέπει να υπάρχει κάποιος να τα επιτρέπει να συμβούν, η πολιτεία, οι φορείς, οι Αρχές, τα συνδικαλιστικά σωματεία που ελέγχουν τους δημοσιογράφους, η Ε.Σ.Η.Ε.Α., όλα αυτά τα Σωματεία που δεν επιπλήττουν τα μέσα που αναπαράγουν τα *fake news*. Πέμπτον, πρέπει να υπάρχει και κάποιος διαφημιστής – διαφημιζόμενος που ποντάρει λεφτά και επενδύει χρήματα σ’ αυτό

το περιβάλλον που γράφουν fake news. Είναι πολύ δύσκολο το περιβάλλον για να πει κανείς ότι τα fake news είναι μία απλή υπόθεση».

Τέλος, όσον αφορά τον όρο της μετα-αλήθειας, πολύ σχετικό με τον όρο fake news και με την περιφρόνηση της αλήθειας, αναφέρεται σε άρθρο στο Βήμα η Βάσω Κιντή τονίζοντας τα εξής: «Το πρόθεμα μετα- (post-) πριν από τις λέξεις «αλήθεια» και «γεγονότα» σημαίνει δύο πράγματα: πρώτον, κάτι που έρχεται χρονικά μετά την αλήθεια ή το γεγονός και, δεύτερον, κάτι που τα ακολουθεί και συγχρόνως τα υπερβαίνει, τα καταργεί, τα προσπερνά ως ασήμαντα. Όταν λέμε, λοιπόν, «post-truth» ή «post-fact» politics, δηλαδή πολιτική της μετα-αλήθειας και του μετα-γεγονότος ή ότι ζούμε στην εποχή της μετα-αλήθειας και του μεταγεγονότος εννοούμε ότι κάνουμε πολιτική χωρίς να μας απασχολεί τι είναι αληθές και τι ψευδές, τι είναι γεγονός και τι όχι, ότι ζούμε και ενεργούμε χωρίς να μας ενδιαφέρει αυτός ο χαρακτηρισμός για τα πράγματα. Αυτή η περιφρόνηση της αλήθειας είναι πιο σοβαρό πρόβλημα από τα να λες απλώς πολλά ψέματα» (Κιντή, 2017).

2. Υποθέσεις για την εξέλιξη του φαινομένου

Η δημοσιογράφος Σόνια Χαϊμαντά στη συνέντευξη που παρέθεσε σχολίασε την εξέλιξη των ψευδών ειδήσεων στον Ελληνικό χώρο λέγοντας πως «δύσκολα θα αποκόψουμε το ενημερωτικό – ψηφιακό περιβάλλον από τα *fake news*. Είναι ένα σημαντικό κομμάτι και ό,τι κι αν κάνουν οι μεγάλες πλατφόρμες με τη σήμανση των *fake news* και ό,τι κι αν κάνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με τον καθορισμό των *Hellenic Hoaxes* του Δημήτρη Αλικάκου, που είναι το παρατηρητήριο των *fake news* στην Ελλάδα, δεν αλλάζει αυτό. Είναι τόσο πολύ πιο ισχυρά τα *Fake News* που είναι σαν ένας ιός που έρχεται και μεταλλάσσεται στο διηνεκές. Πρέπει κάποια στιγμή εμείς οι ίδιοι που διαβάζουμε συνήθως “σοκ”, “κόλαφος”, “δείτε το πριν το κατεβάσουν” - γιατί αυτά είναι τα *fake news* – να αναγνωρίζουμε και να πηγαίνουμε πρώτα στα σχόλια και να βλέπουμε τι σχολιάζει ο κόσμος στα *Social Media* και μετά να ανοίγουμε και να χαρίζουμε το *click* μας σε αυτό το *fake news*, που έχει σχέση εν προκειμένω με τον αστικό θρύλο» (Σόνια Χαϊμαντά - Δημοσιογράφος, Συνέντευξη).

Το αμερικανικό ερευνητικό κέντρο Pew δημοσίευσε τον Μάρτιο του 2017 μια μεγάλη έρευνα με τίτλο «Το μέλλον του ελεύθερου λόγου, τα τρoλ, η ανωνυμία και τα *fake news* στο Διαδίκτυο», στην οποία συμμετείχαν 1.537 ειδικοί σε θέματα τεχνολογίας, πανεπιστημιακοί, στελέχη επιχειρήσεων και κυβερνητικοί παράγοντες. Οι απαντήσεις τους συλλέχθηκαν από την 1η Ιουλίου ως την 12η Αυγούστου 2016, πριν δηλαδή από τη διεξαγωγή των αμερικανικών εκλογών και τις αποκαλύψεις για πιθανή χειραγώγηση της κοινής γνώμης.

Η πολυσέλιδη έρευνα του Pew καταλήγει σε τέσσερα πιθανά σενάρια σχετικά με την κοινωνική σφαίρα στο διαδίκτυο (Rainie, Anderson & Albright, 2017), όπως θα δούμε παρακάτω. Στο πρώτο σενάριο αναφέρεται πως η τάση της αλλοίωσης της πραγματικότητας είναι στην ανθρώπινη φύση, άρα η κατάσταση θα χειροτερέψει. Οι αντικοινωνικές συμπεριφορές υποθάλπονται από την ανωνυμία, όπως και οι αδικίες που συνοδεύονται από πολύ έντονους διαλόγους. Η μεγάλη κλίμακα, η πολυπλοκότητα και το εύρος του Διαδικτύου τον κάνει δύσκολα διαχειρίσιμο χώρο. Τα λεγόμενα «τρoλ» και το

τρολάρισμα⁶ υπάρχουν από πάντα και δεν μπορούν να νικηθούν και οι ανάρμοστες συμπεριφορές συχνά είναι αποτελεσματικές, επειδή οι άνθρωποι δεν αναγνωρίζουν ή δεν ενδιαφέρονται για τις συνέπειες τέτοιων συμπεριφορών.

Στο δεύτερο σενάριο υποστηρίζεται ότι τα πράγματα θα παραμείνουν το ίδιο άσχημα, επειδή η παραγωγή ψευδών ειδήσεων υποστηρίζεται και από τα εμφανή, αλλά και από τα αφανή οικονομικά και πολιτικά κίνητρα με σκοπό τα κέρδη και την εξουσία. Με αυτόν τον τρόπο οι διαδικτυακές πλατφόρμες και τα παραδοσιακά μέσα στηρίζουν και σε ένα μέρος ενισχύουν τις αντικοινωνικές συμπεριφορές, δημιουργώντας στους χρήστες θυμό, μίσος και άγχος. Έτσι, μειώνεται και η ισχύς των παραδοσιακών οργανισμών ενημέρωσης ως προς τον επηρεασμό της κοινής γνώμης και εταιρείες τεχνολογίας δεν θέτουν κανένα είδος φραγμού στις δημόσιες συζητήσεις.

Υπάρχει όμως και το πιο αισιόδοξο τρίτο σενάριο, που αναφέρεται περισσότερο στη βελτίωση της παρούσας κατάστασης, αφού η τεχνητή νοημοσύνη θα βοηθήσει περισσότερο στον έλεγχο του διαδικτύου. Η ανάλυση των συναισθημάτων με τη βοήθεια της τεχνολογίας θα βοηθήσει στον εντοπισμό των «τρολ⁷» και άλλων ανάρμοστων συμπεριφορών. Μπορεί να υπάρξουν προσπάθειες παράκαμψης των εμποδίων που θα τεθούν, αλλά οι αποκλεισμοί στους διαδικτυακούς θα υφίστανται. Τέλος, το τέταρτο Σενάριο πως θα υπάρξει κόστος από αυτήν την έντονη επίβλεψη της κοινότητας. Η αύξηση της παρακολούθησης του διαδικτύου μπορεί να αλλάξουν τη φύση του σε συνδυασμό με κρατικές νομικές και κατασταλτικές ρυθμίσεις. Αυτές όμως οι αλλαγές και ο περιορισμός στην πρόσβαση της πληροφορίας και της ελευθερίας λόγου ενδέχεται να πολώσουν κόσμο, λόγω αυτής της «ποινικοποίησης» των ιδεολογιών στο Διαδίκτυο. Η καταστολή της ρητορικής του μίσους και των εχθρικών συμπεριφορών θα είναι πλέον κρατική αρμοδιότητα.

⁶ Ο Θ. Γ. είναι ακόμα διευθυντής περιεχομένου του μη κερδοσκοπικού οργανισμού ερευνών διαΝΕΟσις και η συγκεκριμένη φράση ειπώθηκε στην εκδήλωση του οργανισμού «Ψευδείς Ειδήσεις Και Δημόσιος Διάλογος» στην Αθήνα, Μάιος 2017.

⁷ Η λέξη “τρολ” αναφέρεται σε άτομα που δρουν ανώνυμα, δημιουργώντας και διασπείροντας ψευδείς ειδήσεις, μέσα από αντικοινωνική ή και παράτυπη συμπεριφορά στο διαδίκτυο. Ορισμένες φορές αναπτύσσουν και κωμική δραστηριότητα.

3. Ψευδείς ειδήσεις και σύγχρονοι (αστικοί) θρύλοι

A. Η σύγχυση των όρων στο επίπεδο της κοινής γνώμης

Στο επίπεδο της κοινής γνώμης, όπως φαίνεται και από το δείγμα μας, υπάρχει μεγάλη σύγχυση ως προς τη χρήση των όρων φήμες, αστικοί θρύλοι και ψευδείς ειδήσεις οι οποίοι χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, όπως επίσης και οι λέξεις «ιστορίες», «ιστοριούλες», «μυθοπλασίες», «μυθιστορήματα», «αστικούς μύθους», «αστικούς θρύλους», «θρύλους» ή και «μύθους» ή «παραμύθια». Κάποιες αξιολογικές διαφοροποιήσεις επιχειρούν να κάνουν κάποιοι από τους πιο υποψιασμένους ή ενημερωμένους πληροφορητές μας: η Ελένη, για παράδειγμα, αναφέρει: *«Τη φήμη δεν ξέρεις από που την έχεις ακούσει, το fake news συνήθως είναι από ένα site. Θυμάμαι για τον Trump που έλεγε για τα fake news και τους Ρώσους»*. Ο Νότης, απόφοιτος Δημοσιογραφίας, αναφέρει: *«Φήμη νομίζω ότι είναι ένα μη ολοκληρωμένο ρεπορτάζ. Βέβαια, πολλές φήμες έχουν βγει και πραγματικές στο τέλος, αλλά οι δημοσιογράφοι αναπαράγουν φήμες προκειμένου να πουλήσουν περισσότερο. Fake news είναι κάτι στημένο και στοχευμένο προκειμένου να επιτευχθεί ένας στόχος και θεωρίες συνωμοσίας είναι μια δυνατή πεποίθηση ενός ανθρώπου που θέλει να την υποστηρίξει»*. Συμπληρωματικά, ο Χαράλαμπος, επίσης απόφοιτος Δημοσιογραφίας υποστήριξε τα εξής: *«Η φήμη είναι μια πληροφορία που είπε κάποιος κάπου και αναπαράγεται. Τα fake news είναι οτιδήποτε δεν είναι πραγματικότητα (...) Για 'μένα fake news είναι οποιοδήποτε ψέμα, το οτιδήποτε δεν είναι αλήθεια. Αν γράψω για παράδειγμα εγώ “νεκρή η Ελένη Μενεγάκη” δεν έχω σκοπό να την βλάψω. Οτιδήποτε, λοιπόν, δεν είναι αλήθεια θα το χαρακτηρίζα fake news. Αν όμως το μέσο πάρει θέση ότι η ιστορία ευσταθεί σίγουρα και ότι σου το παρουσιάζει “σοκ, τα φαντάσματα στη σπηλιά, τα είδε η κυρία Μαρία” χθες το βράδυ, ίσως να το πίστευα. Δεν καταλαβαίνεις την προσέγγιση. Απλά εικάζεις ότι είναι ψέματα. Βέβαια, υπάρχει και το 10% που μπορεί να μην είναι (...) Αν είναι σε έγκριτο site είμαι λιγότερο υποψιασμένος, αλλά όχι ότι και το πιο έγκριτο site το εμπιστεύομαι 100%. Θεωρώ ότι σε εισαγωγικά στα πιο έγκριτα sites απλά είναι η παρουσίαση του θέματος και*

όχι επί της ουσίας το όνομά του (...) Φιλοξενούν τη μαρτυρία κάποιου, οπότε δεν μπορείς να το χαρακτηρίσεις *fake news*. Μπορείς να το χαρακτηρίσεις σε διαφορετική περίπτωση *clickbait*, εάν η ιστορία παρουσιάζεται ότι έγινε σήμερα. Δηλαδή ας πούμε διάβαζα προχθές στο *You Weekly* για μια γιαγιά ή μητέρα που σκότωσε και έβρασε το εγγόνι της. Στον τίτλο όμως φαινόταν ότι το περιστατικό έγινε την ημέρα της δημοσίευσης, ενώ στην πραγματικότητα επρόκειτο για μια ιστορία που έγινε πριν από 20 χρόνια ή και 30 χρόνια. Δεν είναι *fake news*, αλλά είναι *clickbait*. Δεν είναι ψέματα». Ενώ η Ντιάννα - και εκείνη απόφοιτη δημοσιογραφίας - υποστηρίζει: «Η φήμη είναι αρκετά κάτι πιο ελαφρύ, κάτι που μπορεί να άκουσε κάποιος, κάπου, κάποτε, χωρίς να θυμάται ακριβώς τι και να το μεταφέρει σε κάποιον άλλο».

Η Μαντώ πάλι λέει σχετικά: «Απλά εγώ το διαχωρίζω πάρα πολύ, δηλαδή διαφορετικό είναι το *fake news*. Είναι συγκεκριμένες ειδήσεις με συγκεκριμένα άτομα. Μύθος για 'μένα είναι ας πούμε οι φωνές που ακούγονται στο Σανατόριο και ότι κάτι είναι στοιχειωμένο μπορεί να προέρχεται από μύθους, αλλά πιο πολύ είναι φαντασία, δεν είναι αυτό κάτι που αφορά τη Λαογραφία επειδή είναι ψέματα, ίσως την αφορά ο τρόπος και τι ερμηνεία δίνεις εσύ για ένα γεγονός, αλλά και πως το εκλαμβάνει ο κόσμος. Αν δηλαδή αποφεύγει μια περιοχή επειδή έχει στοιχειωμένα σπίτια οκ, αλλά εγώ δεν ξέρω καμία τέτοια περιοχή στην πόλη. Αυτά τα έχω ακούσει πιο πολύ για νησιά ή χωριά, όχι στην πόλη (...) Ψευδή είδηση όχι τόσο με υπόγεια, μυστικιστικά και τέτοια, αλλά για παράδειγμα ο Βελόπουλος τώρα με τα χειρόγραφα του Ιησού ή αυτά με τα *hoaxes*, κάποιιοι που λένε ότι οι φωτιές που φτάσανε στο Μάτι δεν ήταν τυχαίες. Νομίζω αυτά είναι ψευδείς ειδήσεις. Το στοιχειωμένο σπίτι δεν είναι ψευδής είδηση» (Μαντώ, Φιλολόγος, 27 ετών).

«Για 'μένα ακόμα και ψεύτικη να 'ναι η είδηση, δε θα το χαρακτήριζα *fake news*, γιατί νομίζω ότι *fake news* είναι μία είδηση που έχει κάποιον στόχο, να διαβάλλει κάποιον, όπως συνέβαινε στην Αμερική με τον *Trump* και την *Klinton*, που έβγαιναν πάρα πολλά *fake news* με συγκεκριμένο στόχο. Τώρα ο θρύλος για το τέρας του *Λοχ Νες* δεν έχει κάποιον τέτοιο στόχο, οπότε δε θα το χαρακτήριζα εγώ *fake news*, είτε είναι, είτε δεν είναι αλήθεια» (Ντιάννα, Απόφοιτη Δημοσιογραφίας, 27 ετών).

«Έχει να κάνει με το πως ακριβώς το παρουσιάζει ο δημοσιογράφος. Εάν μου πει ξεκάθαρα ότι αυτό που θα σου πω είναι ένας θρύλος, ακόμα και στον άνθρωπο που δεν είναι λαογράφος, γίνεται σαφές ότι είναι μία ιστορία που δε βασίζεται 100% σε πραγματικά γεγονότα. Εάν όμως μου το παρουσιάσει ως κάτι απολύτως αληθές χωρίς να μου το τεκμηριώνει εκεί θα είμαι πολύ πιο επιφυλακτικός απέναντί του και θα απορρίψω την πληροφορία που μου δίνει» (Βασίλης, Μεταπτυχιακός Φοιτητής Λαογραφίας, 29 ετών).

«Ίσως ανήκει στο γενικότερο πλαίσιο της αφηγηματολογίας ή της συνήθειας να αφηγούμαστε ιστορίες από καταβολής κόσμου (...) Ως ψευδή είδηση ίσως να είναι κάποια δημοσιεύματα που βγαίνουν, δηλαδή ότι πέθανε ο τάδε τραγουδιστής ή ο τάδε ηθοποιός και ο άνθρωπος ζει» (Λήδα, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Λαογραφίας, 39 ετών).

«Εγώ δεν συμφωνώ τόσο. Δεν το κατατάσσω ως ψευδείς ειδήσεις το να βγει ένα δημοσίευμα το οποίο δεν είναι έγκυρο. Δεν ανήκει στη δημοσιογραφία κάτι που δεν είναι έγκυρο. Δε μιλάμε για αστικούς θρύλους και fake news. Βασικά στο μυαλό μου οι αστικοί θρύλοι και τα fake news δεν είναι το ίδιο πράγμα (...) Για 'μένα fake news είναι ψεύτικες ειδήσεις, είναι αυτό που λέμε παραπληροφόρηση. Παρουσιάζω μια είδηση που δεν ισχύει, δεν ξέρω για ποιον λόγο, αλλά είναι μία ψεύτικη είδηση. Ο θρύλος δεν θεωρώ καν ότι ανήκει στην ειδησεογραφία, δηλαδή δεν είναι είδηση. Είναι μία ιστορία αληθοφανής, άλλοι την υποστηρίζουν άλλοι όχι, αλλά δεν κατατάσσεται ειδησεογραφικά νομίζω αμιγώς. Σίγουρα δε θα το χαρακτήριζα fake news, δεν είναι ψεύτικη είδηση» (Μάγδα, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Λαογραφίας, 34 ετών).

Αυτές τις «ιστορίες», όπως τις χαρακτηρίζουν παραπάνω οι πληροφορητές μαζί με πολλές ακόμη λέξεις όπως είδαμε, τις αναπαράγουν είτε οι δημοσιογράφοι, όπως φάνηκε και στα δημοσιεύματα, αλλά και όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι, κοινό και δημοσιογράφοι. Επίσης, θα πρέπει να τονιστεί εδώ πως όλοι σχεδόν οι πληροφορητές αναφέρονταν στους αστικούς θρύλους χρησιμοποιώντας πολλές φορές τη λέξη μύθος,

από άγνοια όμως, καθώς δε γνωρίζουν τις διαφορές των δύο ειδών. Το ίδιο συμβαίνει και σε πολλούς τίτλους από τα δημοσιεύματα που μελετήθηκαν.

Παρακάτω παρατίθενται αποσπασματικά αυτές οι απόψεις μέσα από τις συνεντεύξεις. Εδώ πρέπει να αναφερθεί πως δεν υπήρχε καμία σύγχυση ως προς το είδος στις συνεντεύξεις του κοινού που αφορούσε Μεπτυχιακούς Φοιτητές Λαογραφίας, γι' αυτό και δεν έχουμε εδώ αναφορές απ' αυτόν το διάλογο. Πρέπει επίσης να τονιστεί πως πριν από τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων δεν έγινε προετοιμασία των συνεντευξιαζόμενων ακριβώς ως προς το θέμα, ώστε οι απαντήσεις τους να είναι όσο το δυνατόν πιο φυσικές:

«Τις ιστορίες για τα φαντάσματα θα τις έλεγα διήγημα, ένα μυθιστόρημα. Διαβάζω μια ωραία ιστοριούλα, όπως παίρνω ένα βιβλίο» (Γιάννης, Κρεοπόλης, 27 ετών).

«Είναι μυθοπλασία, παραμυθάκια (...) Είναι για να σε παραπλανήσουν, για να σε φοβίσουν, για διαφημιστικούς λόγους, παραπλάνηση, παραμυθάκι, να περνάει η ώρα (...) Ιστορίες που μπορεί να βασίζονται σε κάποια αληθινά γεγονότα ίσως, αλλά έχουν μέσα δόση φαντασίας και είναι τραβηγμένες από τα μαλλιά. Υπερβολή ίσως (...) Το έχουμε πιο πολύ στο μυαλό μας σαν παραμυθάκι από το χωριό, από παππούδες» (Μαντώ, Φιλόλογος, 27 ετών).

«Είναι πράγματι μια αστική ιστορία. Ίσως είναι φανταστικές ιστορίες, αλλά όχι λαογραφικά... Το έχεις πιο πολύ στο μυαλό σου ως κάτι έθνικ, όπως είναι τα ασιατικά, τα ταϊλανδέζικα, το οτιδήποτε, έτσι το περιμένεις πιο λαογραφικό... Αλλά υπάρχει λαογραφία». Και σε άλλα σημεία αναφέρει επίσης: «Εγώ το ορίζω ως Urban Legend; (...) Μπορείς να το πεις αστικός μύθος, αστικός θρύλος, μπορείς να πεις ένα από αυτά τα δύο για να το δηλώσεις. Μου κάνει όμως πιο πολύ Αμερική, όχι Ελλάδα. Ας πούμε ότι ζουν στον υπόνομο κροκόδειλοι. Υπάρχουν τέρατα στους υπονόμους. Το λένε αυτό» (Ελένη, Ιδιωτική Υπάλληλος - Απόφοιτη ΑΣΟΕ, 29 ετών).

«Μυθιστορήματα...» (Κωνσταντίνος, Προγραμματιστής - Απόφοιτος Πολυτεχνείου, 27 ετών).

«Πώς θα χαρακτήριζα αυτό το είδος; Εντάξει, κοίτα να δεις... Μία ιστορία μπορεί όντως να είναι αληθινή. Δεν μπορεί να το αποδείξει κανένας αυτό. Ωστόσο, νομίζω ότι ο καλός δημοσιογράφος θα κριθεί από το λόγο του, πως το 'χει προσεγγίσει το θέμα (...) Ένα τέτοιου είδους άρθρο πρέπει να έχει μια μαρτυρία, ένας λόγος, για να το κάνει πιο δυνατό, γιατί ίσως μόνο ο λόγος του δημοσιογράφου να μην είναι αρκετός για να πείσει τον άλλο ότι αυτό που διαβάζει είναι πραγματικότητα. Δεν μπορώ εγώ να πω αυτή τη στιγμή ότι το τέρας του Λοχ Νες ήταν κάτι μη πραγματικό, δεν έχω αποδείξεις τέτοιες» (Νότης, Απόφοιτος Δημοσιογραφίας, 23 ετών).

«Θρύλους (...) Και αστικούς μύθους μπορείς να τις χαρακτηρίσεις» (Ντιάννα, Απόφοιτη Δημοσιογραφίας, 27 ετών).

B. Οι απόψεις των δημοσιογράφων

Οι δημοσιογράφοι με τους οποίους συνομιλήσαμε επιχειρούν να συλλάβουν τις παραπάνω έννοιες στο πλαίσιο της πολυπλοκότητας του σύγχρονου κοινωνικού χώρου αλλά και του ανθρώπινου ψυχισμού. Στο πλαίσιο του δημοσιογραφικού λόγου που δεσμεύεται στην αναζήτηση της δημοσιογραφικής αλήθειας, βασικό κριτήριό για τη διάκριση μεταξύ των όρων είναι η διασταύρωση των στοιχείων, η επαλήθευση και η επιβεβαίωση που φέρουν βέβαια και την ευθύνη της ατομικής υπογραφής.

Η Σόνια Χαϊμαντά αναφέρει: «Στην Ελλάδα υπάρχουν γύρω στα 700 ενημερωτικά site καταγεγραμμένα στο μητρώο της Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης και Επικοινωνίας του Υπουργείου που ασχολείται με τα media. Έχουμε πάρα πολλά lifestyle ψηφιακά μέσα, τα οποία ασχολούνται με τους θρύλους και με ενδιαφέρουν πολύ θέματα που αφορούν στην μεταφυσική, αλλά και με τα φαντάσματα και ολογράμματα διαφόρων διάσημων που έχουν φύγει από τη ζωή (...) Πάντα ενδιαφέρει το μυστήριο, πάντα ενδιαφέρει το σκοτεινό, πάντα ενδιαφέρει αυτό το οποίο κανείς δεν έχει καταφέρει να αποκωδικοποιήσει και οι άνθρωποι θέλουν ιδίως όμμασι να δουν τι συμβαίνει». Ενώ ο Κώστας Καζακόπουλος προσθέτει: «Εξαρτάται από το πως σκέφτεται κανείς και ίσως οι αστικοί θρύλοι και η διόγκωσή τους ή η μείωση τους να μας δείχνουν και το status της κοινωνίας, αν είναι ορθολογική».

Η Χαϊμαντά χρησιμοποιεί τους δύο όρους, θεωρώντας ότι και οι δύο κατηγορίες διηγήσεων μεταφέρουν διαφορετικά επίπεδα διαστρεβλωμένης πραγματικότητας: «Υπάρχουν όμως πάρα πολύ καινούρια εργαλεία που λέγονται “fact checking’s” ή “fact checkers”. Με αυτά τα εργαλεία μπορείς να πάρεις το url, την ειδική διαδικτυακή διεύθυνση ενός δημοσιεύματος, να το βάλεις σε ένα περιβάλλον και να σου πει αν αυτό είναι αληθινό ή όχι. Αυτό ισχύει και για τους αστικούς θρύλους. Θα σου πει αν το γέννησε το διαδίκτυο ή αν υπήρχε πριν. Ας πούμε, ο θρύλος για το Δάσος του Σείχ Σου. Αυτό υπήρχε από πριν, όμως ότι υπάρχει κάποιος που κλέβει μωρά και τους παίρνει τα όργανα αυτό υπάρχει στο διαδίκτυο. Είναι θρύλοι, αστικοί μύθοι. Έχει συμβεί, αλλά μπορώ να το επινοήσω σήμερα. Άμα το ψάξεις δε θα σου πει ονοματεπώνυμο, ούτε ότι βρέθηκε κανείς. Απλά αρέσει στον κόσμο να το διαβάξει αυτό και είναι ένας αστικός θρύλος».

Σε σχέση με το κριτήριο της επαληθευσιμότητας, για τους δημοσιογράφους, οι ψευδείς ειδήσεις είναι κάτι εξαρχής κατασκευασμένο, σε αντίθεση με τον αστικό θρύλο (ειδικά τη μεταφυσική ιστορία) που είναι από δύσκολο έως αδύνατο να διασταυρωθεί. Ο Ισίδωρος Πρίντεζης κάνει τον εξής διαχωρισμό: «*Ta fake news είναι μία άλλη ιστορία. Εδώ μιλάμε για κατασκευασμένες ειδήσεις. Το ότι κάποιος είναι σε ένα σπίτι, ή περπατάει, ή είναι σε μία λίμνη και βλέπει ένα τέρας, ένα φάντασμα ή έχει μία ενόραση και αυτό μετατρέπεται σε έναν μύθο, ένα story το οποίο το διαβάζει κάποιος που το ανοίγει, το κλείνει και φεύγει είναι διαφορετικό από αυτό που συμβαίνει με τα fake news στη σύγχρονη εποχή, να κατασκευάσει δηλαδή μία είδηση η οποία θα επηρεάσει τον κόσμο με τρόπο, σε χρόνο και σε τόπο που δε θα μπορεί να αντισταθεί. Δεν έχει σχέση με την πραγματικότητα και έχει κόστος. Το να διαβάσει μία ιστορία για το τέρας τάδε στη λίμνη τάδε και να μαζευτούν εκεί χίλια άτομα στις δώδεκα και να μην το δουν δεν έχει καμία επίπτωση. Απλά έχασαν τον χρόνο τους. Με μια είδηση κατασκευασμένη δε χάνεις απλά τον χρόνο σου, ανάλογα σε ποιον τομέα εντάσσεται, φέρει και ένα αποτέλεσμα (...)* Τις αντιλαμβάνομαι όπως ακριβώς είναι, ως ένα story. Αυτή είναι η διαφορά για 'μένα. Το ένα είναι αυτό. Το άλλο είναι κατασκευασμένη ιστορία. Τι τρίτο είναι μια θεωρία. Όλο αυτό μπορεί να έχει μια μικρή διασύνδεση. Ως ιστορία περισσότερο».

Ειδικότερα ο Καζακόπουλος συμπληρώνει: «*Οι αστικοί θρύλοι πιστεύω πως ξεκινάνε από προφορικές μαρτυρίες. Η λέξη news είναι είδηση. Ένα πράγμα που επαναλαμβάνεται και κυκλοφορεί μέσα από μαρτυρίες κόσμου, για τα φαντάσματα, για τις κραυγές σε στοιχειωμένα σπίτια, δεν μπορεί να θεωρηθεί news. Η λέξη news είναι είδηση, δεν μπορεί να αποτελεί είδηση κάτι που υπάρχει 30, 40 ή και 50 χρόνια, αλλά η καταγραφή νέων μαρτυριών είναι fake, αν είναι ψεύτικη είδηση. Αυτό εξαρτάται από τον δημοσιογράφο πάντα και είναι μεγάλη η ευθύνη του να διασταυρώσει αν κάτι είναι σωστό ή όχι και το συμπεριλάβει χωρίς να πει αν είναι fake. Επίσης, δεν υπάρχει τρόπος να διασταυρώσεις αν υπάρχει φάντασμα ή όχι. Πώς θα το κάνεις; Μπορείς να βάλεις μια μαρτυρία ή αν κάνεις ερευνητική δημοσιογραφία να πας σ' ένα σπίτι ένα βράδυ και να δεις αν θ' ακούσεις τη φωνή. Οπότε το fake εξαρτάται από το πόση σάλτσα έχει το news, δηλαδή υπάρχει μία είδηση και αν την εμπλουτίσουμε με πολλά στοιχεία κάποια στιγμή το*

ψήγμα της αλήθειας που μπορεί να περιέχει να γίνει fake. Δεν αρκεί για να χαρακτηρίσει την είδηση. Τα fake news πιστεύω πως μπορούν να οδηγήσουν στη δημιουργία αστικών θρύλων. Μάλιστα, επειδή έχουν μεγάλη δύναμη η νέα τεχνολογία, το Internet, τα sites και η διάδοση με τα κινητά τηλέφωνα μπορεί και να τα πολλαπλασιάσουν. Απ' την άλλη επειδή το νόμισμα έχει δύο πλευρές, μπορεί να βοηθήσουν και στην απομυθοποίηση. Η ευκολία που διαδίδονται πράγματα μέσα στο διαδίκτυο έχει και τη θετική του άποψη, δηλαδή σε παρέες, που κάποιος διαβάξει ένα fake news ή έναν αστικό θρύλο μέσα σε ένα δημοσίευμα, γίνεται κουβέντα με το κινητό. Μπορεί να είναι και ισορροπημένο. Το διαδίκτυο περιλαμβάνει πολλά καλά και πολλά άσχημα. Χρειάζεται διασταύρωση. Αλλά επειδή ο κόσμος είναι εύπιστος αυτό βοηθάει στη μεγαλύτερη διάδοση των αστικών θρύλων».

Ενώ ο ίδιος δημοσιογράφος υπογραμμίζει: «Μπορεί να είναι προσεχτικά διατυπωμένα. Μπορείς να πεις πολλά πράγματα πολύ προσεχτικά χωρίς να εκτεθείς εσύ, δεν τα παίρνεις πάνω σου. Λες ότι “λέγονται αυτά” ή “είπαν αυτό” ή “ακούσαμε εκείνο”. Σημασία έχει όταν διασταυρώνεις μία είδηση. Θα μου πεις βέβαια πώς να διασταυρώσεις για τον αστικό θρύλο. Πρέπει να πας να τη στήσεις να δεις αν ακούγονται κραυγές ας πούμε από μία βίλα! Είναι δύσκολο. Μπορείς όμως καταγράφοντας μαρτυρίες. Αλλά και πάλι η σοβαρότητά σου εξαρτάται από το φιλτράρισμα, δηλαδή πόσο σοβαρή θεωρείς μία μαρτυρία. Το να κάνεις μία συλλογή μαρτυριών από μόνο του δεν είναι εύκολο, γιατί οι άνθρωποι που δίνουν μαρτυρίες μιλούν ανώνυμα συνήθως. Δύσκολο να βρεις. Στα δημοσιεύματα που μελετάς πρέπει να δεις και τις πηγές τους, αν αναφέρονται στις πηγές τους και αν έχουν ονόματα των μαρτυριών τους. Είναι ελάχιστες οι φορές. Εκεί μπαίνει η αξιοπιστία και μπορείς να καταλήξεις αν κάτι είναι βάσιμο ή όχι. Αξίζει κανείς πιστεύω να βρει τις πηγές, τους μάρτυρες των ρεπορτάζ αυτών και να τους πλησιάσει και να δει τις συνθήκες, τις περιστάσεις και την αξιοπιστία των μαρτύρων, γιατί μπορεί ο μάρτυρας που χρησιμοποιεί ο δημοσιογράφος για να κάνει το θέμα του να μην είναι σύμφωνα με ενός άλλου δημοσιογράφου το κριτήριο αξιόπιστος».

Κάτι που υπονοείται στις παραπάνω μαρτυρίες, δηλαδή η διάκριση των δύο αυτών κατηγοριών του λόγου με βάση τον κοινωνικό χώρο προέλευσής τους (από τα πάνω ή από τα κάτω), δηλώνεται ξεκάθαρα στο παρακάτω απόσπασμα από τη

συνέντευξη με τη Σόνια Χαϊμαντά: «Ένα *fake news* μπορεί μετά βεβαιότητας να γεννήσει αστικό θρύλο. Εδώ πρέπει να χωρίσουμε τα *fake news* σε μερικές κατηγορίες. Υπάρχουν τα *fake news* που είναι προπαγάνδα, δηλαδή εξυπηρετούν μία πολιτική γραμμή ενός κόμματος ή ενός κόμματος μιας αξιωματικής ή μιας μικρότερης, ήσσονος αντιπολίτευσης. Είναι η γραμμή του μέσου αν είναι κοντά σε αυτό το κόμμα, που έχει ένα συμφέρον να δημιουργήσει έναν αστικό μύθο. (...) Δεύτερον, τα *fake news* δημιουργούνται για συμφέροντα επιχειρήσεων. Είτε, λοιπόν, δημιουργούνται ψευδείς ειδήσεις γιατί συμφέρουν αυτήν την επιχειρηματική κοινότητα και το γράφουν, για παράδειγμα ότι “το γάλα βλάπτει έναν ενήλικα, γιατί κανένα θηλαστικό δεν πίνει γάλα μετά από τον απογαλακτισμό του από τη μητέρα του”. Ποιον συμφέρει αυτή η είδηση; Πρέπει να δούμε αυτό το *fake news* αν είναι *fake news* και ποιον συμφέρει. Τις καινούριες βιομηχανίες που φτιάχνουν γάλα από αμύγδαλο, από γάλα σόγιας και άλλα, σωστά; Άλλο *fake news* που μπορεί να συμφέρει είναι τα εμβόλια. Υπάρχει ένα αντιεμβολιαστικό κίνημα. Ποιον συμφέρει; Για ποιον λόγο γίνεται αυτό;»

Ένα άλλο κριτήριο, το κριτήριο της παραδοσιακότητας, απαντάται επίσης για τη διάκριση των ειδών στο πλαίσιο του δημοσιογραφικού λόγου: Αναφέρει ο Ισίδωρος Πρίντεζης: «Ο αστικός μύθος είναι το παλιό που λέμε. Τα *fake news* είναι το τώρα, το οποίο τώρα όμως αν βγάλεις τα *Social Media* από τη μέση τα *fake news* των παραδοσιακών *media* είχαν περιοριστεί σε έναν ελάχιστο βαθμό. Επειδή μπορείς να το εντοπίσεις το εξοστρακίζεις κιόλας, αυτό που θα μπορούσε να είναι *fake news* στην τηλεόραση, στο ραδιόφωνο ή στην εφημερίδα για μια είδηση που δεν υπάρχει ή για μια είδηση που έχει κατασκευαστεί, να δημιουργήσει κλίμα, να πάρει *feedback* και να μετατραπεί μετά σε μία κανονική είδηση χωρίς κόστος. Αυτό είναι ένα παίγνιο, θα μπορούσε να γίνει. Εδώ όμως μιλάμε πως ακόμη και σοβαροί άνθρωποι άλλων ειδικοτήτων, πέραν της δημοσιογραφίας, μπορούν να γράψουν κάτι και να κατασκευάσουν μία ιστορία, η οποία να αναπαραχθεί και μετά από μέρες να καταλάβεις ότι αυτό το πράγμα δεν έχει σχέση με την πραγματικότητα. Δε συζητάμε απλά για αλλοίωση στοιχείων, λέξεων και δημιουργία πλαστής εικόνας, μιλάμε για ένα κατασκεύασμα».

Στο πλαίσιο των κριτηρίων τους (την αναζήτηση, αποκατάσταση ή εύρεση της αλήθειας, του τι πραγματικά συνέβη), τους δημοσιογράφους απασχολούν και διηγήσεις που ονομάζουν ιστορικούς θρύλους οι οποίοι έχουν αναχθεί στη σφαίρα του εθνικού μύθου. Λέει η Χαϊμαντά: «Υπάρχουν όμως και αστικοί θρύλοι που έχουν γραφεί ως ιστορικά ντοκουμέντα και είναι πραγματικά τρανταχτά *fake news* της εποχής, τα οποία προσπαθεί αυτή τη στιγμή ο διαδικτυακός κόσμος, κυρίως ο δημοσιογραφικός κόσμος να αποκαταστήσει στην πραγματικότητα ιστορικές αλήθειες, κάτι που δεν έχουν κάνει ούτε τα σχολικά εγχειρίδια του Γυμνασίου και του Λυκείου στην Ελλάδα. Πολύ πρόσφατα έχουν αρχίσει να αποκαθιστούν ιστορικές αλήθειες, είτε πρόκειται για το αν κηρύχθηκε η Επανάσταση του 1821 από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό, τον τότε Μητροπολίτη της μη ελεύθερης ακόμα Ελλάδας, αν όντως έγινε ή αν μεθύτερα ταύτισαν την ιστορικότητα της στιγμής με τη θρησκευτικότητα, επειδή την ίδια μέρα έχουμε και τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου, η Εκκλησία ήθελε αυτά τα δύο να είναι σε ένα. Δεν έχω κανένα θέμα με την Εκκλησία, αλλά δεν είναι ιστορικό γεγονός. Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός εκείνη την ημέρα είχε κληθεί στην Παλιά Κόρινθο να μαζέψει με το ποιμνίο του σταφίδες. Δεν έγινε ποτέ αυτό και μάλιστα πολλά sites και κάθε 25η Μαρτίου θα δεις και στα ενημερωτικά και στα ψυχαγωγικά να αποκαθιστούν αυτόν τον αστικό θρύλο. Η άλλα διάφορα θέματα που έχουν γραφτεί για τον Εμφύλιο Πόλεμο, που είναι μία ιστοριογραφία με πολύ θρύλο μέσα». Ενώ για το θέμα του Εμφυλίου συμπληρώνει: «Υπάρχουν θρύλοι και φυσικά πρόσωπα του Εμφυλίου Πολέμου, όπως είναι ο Θανάσης Κλάρας, κατά κόσμον Άρης Βελουχιώτης, ο Σαμαρινιώτης, ο Σαράφης, διάφορες μορφές του τότε Επαναστατικού Κινήματος, που είτε ήταν αξιωματικοί, είτε ήταν επαναστάτες, είτε ήταν κομμουνιστές, είτε ήταν απλοί άνθρωποι οι οποίοι πήγαν με το ρεύμα του Κομμουνισμού και μετά εντάχθηκαν ας πούμε στο σύστημα, ενδύθηκαν έναν θρύλο τον οποίο απεκδύθηκαν μετά χάρη στα μέσα τα οποία σιγά – σιγά και με τη χρονική απόσταση, γιατί όσο πιο μακριά πάμε στην εποχή που γεννήθηκε ένας θρύλος τόσο πιο εύκολα μπορούμε να τον αποκαταστήσουμε. Έτσι είμαστε έξω από το θερμό κλίμα που δημιουργήθηκε αυτός ο αστικός θρύλος. Ήδη ας πούμε το Κ.Κ.Ε. έχει ζητήσει συγγνώμη από τον ίδιο τον Βελουχιώτη, έχουν ειπωθεί διάφορα πράγματα. Τα γράφει και στο βιβλίο του ο Διονύσης Χαριτόπουλος με τίτλο “Ο Άρης ο

αρχηγός των ατάκτων”. Γράφει πάρα πολλούς αστικούς θρύλους και σας καλώ να το διαβάσετε. Λέει και για την πρώτη μεταμόσχευση όρχεων που έγινε από έναν ημιθανή Γερμανό πολεμιστή προς έναν άλλο που τους είχε χάσει από βόμβα. Είναι πολύ ενδιαφέρον, καθώς αυτό δεν έχει γίνει ποτέ. Η Ιατρική προσπαθεί να προσεγγίσει αυτόν τον μύθο όμως και να πει “μήπως έγινε αυτό τελικά;” Καταλαβαίνεις, λοιπόν, πως ένας αστικός μύθος μπορεί να μπει και στην επιστήμη. Όλα τα χωριά γύρω από το Καρπενήσι μιλούν γι’ αυτόν τον αστικό μύθο. Έτσι, λοιπόν, υπάρχει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον να αναδυθούν στην επιφάνεια αυτοί οι αστικοί θρύλοι και να χάσουν την ουσία και να αποκατασταθούν. Ακόμη όμως και η αποκατάσταση του μύθου είναι ένας νέος μύθος».

Οι δημοσιογράφοι στο πλαίσιο του εξορθολογισμένου λόγου τους αποδίδουν τη δημιουργία των θρύλων, όχι μόνο σε ψυχολογικές αλλά και σε πιο απτές πολιτικές, οικονομικές και άλλες αιτίες. Τους θρύλους για τον τάφο του Μεγάλου Αλέξανδρου που αναπτύχθηκαν γύρω από τις ανασκαφές της Αμφίπολης το 2014, τους συνδέουν επομένως με τη δύσκολη πολιτική συγκυρία⁸: *«Αυτό είναι ένας αστικός μύθος και αυτό αν και είναι από το 326 π.Χ. μέχρι και σήμερα είναι 2050 χρόνια. Καταλαβαίνετε ότι αν ασχολείται η πολιτική σκηνή με αυτό είναι πάρα πολύ δυνατοί οι θρύλοι και τα fake news που γεννιούνται γύρω από αυτούς»* (Σόνια Χαϊμαντά).

Άλλους θρύλους τους συσχετίζουν με άλλες πρακτικές επιδιώξεις, όπως τον τουρισμό: Η Χαϊμαντά ανέφερε το παράδειγμα του Σήφη του κροκόδειλου στην Κρήτη, στο Φράγμα Ποταμών στο Ρέθυμνο το 2015. Μέχρι και σήμερα, παρόλο που ο κροκόδειλος δεν υπάρχει πια, αρκετά δημοσιεύματα διαφημίζουν τη λίμνη και τον κροκόδειλο (βλ. Κρητικό site Zarpanews.gr με τίτλο «Κρήτη | Η λίμνη του “κροκόδειλου” και το φαράγγι του Αγ. Αντωνίου – Μία όαση στους πρόποδες του Ψηλορείτη | Photos», Zarpanews, 2019): Σημειώνει εδώ η Χαϊμαντά: *«Για παράδειγμα το*

⁸ Κάτι παρόμοιο σε δύσκολη πολιτική συγκυρία για τη χώρα συνέβη με το «νερό του Καματερού» που λειτουργήσε ως πόλος έλξης την περίοδο της μεταπολιτευτικής Ελλάδας, λόγω της τότε πρόσφατης εισόδου στη δημοκρατική νομιμότητα (Αυδίκος, 2013: 361). Ο Ευάγγελος Αυδίκος αναφερόμενος στην έρευνά του γι’ αυτό το θέμα θεωρεί πως ταυτίζεται με τον ανορθολογισμό που παραδοσιακά αναστατώνει τη δομή του σύγχρονου κόσμου, αφού τα δημοσιεύματα που μελετήθηκαν στηρίζονται στην πεποίθηση ότι ο κόσμος δομείται αυστηρά από τον ορθολογισμό, την επιστήμη και την τεχνολογία. Ο Stewart όμως υποστηρίζει πως αυτό το αυστηρά οργανωμένο εξελικτικό δίπολο δεν είναι κυρίαρχο. Ίσως να είναι επιβιώματα ενός παλαιότερου πολιτισμικού συστήματος (Αυδίκος, 2013: 357).

κροκοδειλάκι στην Κρήτη. Τα μέσα πήγαν να δημιουργήσουν ένα μυστήριο γύρω από αυτό, γιατί το κροκοδειλάκι αποκλείεται να ήρθε από τη Λιβύη. Προφανώς κάποιος ναυτικός το έφερε μωρό και το πέταξε στη λίμνη. Αποκλείεται να ζούσε εκεί κροκόδειλος. Μία εξήγηση υπάρχει. Θέλησαν να δημιουργήσουν έναν μύθο, για χρονικότητα τουριστική και έξαρση του τουρισμού εκείνη την περίοδο και δεύτερον προσπαθούσαν να τον ψαρέψουν πάρα πολύ καιρό, δύο και τρεις μήνες. Δεν είναι εύκολο να τον βρουν στα θολά νερά της λίμνης. Δημιούργησαν έναν μύθο σαν το Λοχ Νες. Έχει κοινά στοιχεία. Αν δεν υπήρχε το διαδίκτυο δεν θα το είχε ανακαλύψει κανένα τηλεοπτικό κανάλι. Άρα αυτό είναι μία χαρακτηριστική περίπτωση. Μπορεί να δημοσιευτεί μία τέτοια ιστορία για να πάρει φως δημοσιότητας μια περιοχή ή να πάρει φως ο δήμαρχος και να μιλήσει για την περιοχή του, οι τοπικές αρχές και τα μαγαζιά της περιοχής. Υπήρχε πράγματι ο κροκόδειλος, αλλά ήταν misinformation, γιατί έπρεπε να δουν πως βρέθηκε εκεί ο κροκόδειλος».

Ο βαθμός στον οποίο συγχέονται οι δύο όροι στον σύγχρονο δημοσιογραφικό λόγο φαίνεται και στο εξής απόσπασμα της συνέντευξης του Ισίδωρου Πρίντζη: «Ένα fake news μπορεί να γεννήσει έναν αστικό θρύλο και ένας αστικός θρύλος θα μπορούσε να γεννήσει ένα fake news πολύ εύκολα. Αν βρεις αυτή τη γραμμή που μπορεί να τα συνδέσει, μία και ισχυρή, είναι πολύ εύκολο να μεταπηδάμε από το ένα στο άλλο. Όχι σε όλους τους τομείς, αλλά σε έναν τομέα μπορεί το ένα να συνδέσει το άλλο».

Στις βαθύτερες ψυχολογικές αιτίες, τις αγωνίες και τους φόβους που η διαβίωση στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις δημιουργεί αναφέρεται ο Καζακόπουλος: «Μεγάλη διάδοση είχε η ιστορία με τα παιδάκια στα σούπερ-μάρκετ. Λέγανε ότι κάποιιοι ήθελαν να τα απαγάγουν για τα όργανά τους. Μπορεί να υπάρχουν πραγματικές ειδήσεις που να έχει γίνει εκμετάλλευση ή απαγωγές παιδιών, αλλά είναι πολύ πιο σπάνιες απ' ό,τι εμφανίζονται στην πραγματικότητα και πολλές φορές χρησιμοποιούν την ανωνυμία. Λένε ας πούμε ότι πήραν ένα παιδάκι από τη μαμά του και το κούρεψαν, αλλά ήταν καλό το σούπερ-μάρκετ και έκλεισαν τις πόρτες και τους προλάβανε ή ότι τους ξέφυγε και ψάχνουν ένα άσπρο φορτηγάκι που παίρνει παιδάκια από τις παιδικές χαρές για όργανα. Αυτοί οι αστικοί θρύλοι διαδίδονται μέσα από τις μανάδες που κάθονται στις παιδικές χαρές με τα παιδιά τους και υπερθεματίζει η μία με την άλλη τι έχει ακούσει. Έχουν ανησυχία για τα παιδιά

τους, όχι ότι έχουν γίνει λίγα με παιδόφιλους ή με παιδική πορνογραφία που μπορεί να πάρουν ένα παιδάκι από τη μάνα ή από την παιδική χαρά. Ωστόσο το θέμα είναι η ανωνυμία. Επίσημα αν θέλει κάποιος αυτές τις ειδήσεις μπορεί να τις φιλτράρει μέσα από τις επίσημες ανακοινώσεις της Ελληνικής Αστυνομίας. Υποτίθεται δεν αναφέρεται το όνομα του σούπερ-μάρκετ για να μη δυσφημιστεί ή το όνομα του παιδιού και των γονιών. Είναι μια είδηση που έχω προσωπικά ασχοληθεί για να βρω αν έχουν βάση αυτές οι φήμες και οι ειδήσεις, οι φήμες όμως όχι ως ειδήσεις αλλά αν ταιριάζουν ειδησεογραφικά. Δεν είχα επιτυχία ποτέ, εννοώ σε τέτοιες ειδήσεις. Δεν μπόρεσα να διασταυρώσω ότι αυτό το γεγονός έχει βάση και βεβαίως επειδή είναι επαναλαμβανόμενο αυτό μπορεί να αποτελέσει στοιχείο ότι αποτελεί αστικό θρύλο. Όταν κάτι επαναλαμβάνεται με παρόμοιο τρόπο πολύ πιο συχνά στατιστικά απ' ότι στο αστυνομικό ρεπορτάζ. Μπορεί να έχει γίνει μια απόπειρα, να γιγαντώθηκε κάποια στιγμή και ο καθένας να προσθέτει τη δική του σάλτσα, όχι αναγκαστικά δημοσιογραφικά. Μπορεί κάποιος να είπε σε έναν γνωστό του δημοσιογράφο ένα γεγονός και να το ψάξει. Χρειάζεται τεκμηρίωση, αλλιώς δεν είναι κάτι σοβαρό και συνήθως οι ιστορίες με αστικούς θρύλους είναι πιασάρικες και πουλάνε. Αλλά σημασία έχει που βάζεις την υπογραφή σου. Στο ανώνυμο είναι πιο εύκολο».

Χωρίς να γνωρίζουν τον αντίστοιχο αφηγηματικό όρο, οι δημοσιογράφοι εύστοχα εντοπίζουν το στοιχείο του χιούμορ ή του γκροτέσκου στους αστικούς θρύλους: «Ένας άλλος λόγος που υπάρχουν τα fake news είναι η πλάκα, όσο κι αν σας κάνει εντύπωση. Το «Κουλούρι» ας πούμε. Υπάρχουν διάφορα fake news τα οποία δημιουργούν μύθους για πλάκα ή μπορεί να δημιουργούν ψέματα ότι πέθανε κάποιος ενώ δεν έχει πεθάνει» (Σόνια Χαϊμαντά). «Φυσικά υπάρχει και το “Κουλούρι”⁹. Ένα από τα πιο συνηθισμένα είναι ότι υπάρχει μυστικός υπόγειος σταθμός του μετρό κάτω από το σπίτι της Γιάννας

⁹ Το «Κουλούρι» που αναφέρει ο Ζαχαριάδης είναι ιστοσελίδα που δημιουργεί εξ ορισμού ψευδείς ειδήσεις με σκοπό το χιούμορ. Δεν είναι όμως λίγες οι φορές που έχουν αναπαραχθεί από αλλού «ειδήσεις» από αυτό το site ως αληθείς χωρίς της απαραίτητη διασταύρωση. Το όριο μεταξύ πραγματικών και ψευδών ειδήσεων έγινε πολύ θολό με τον πολλαπλασιασμό των ιστοτόπων με έγκυρες ειδήσεις και από τις ιστοσελίδες με ψευδείς ειδήσεις που φαίνονται ως πραγματικές. Υπάρχει σταθερή διάβρωση της αξιοπιστίας των παραδοσιακών μέσω ενημέρωσης, καθώς πολλά μέσα εκμεταλλεύονται τις ψευδείς ειδήσεις στο βωμό του κέρδους, ειδικά στο Facebook, όπου το περιεχόμενο μπορεί να προέρχεται από αμφίβολη πλατφόρμα πληροφορίας. Είναι δελεαστικό, λοιπόν, για έναν λαογράφο να ισχυριστεί ότι υπάρχουν καλά ψεύτικα νέα και κακά ψεύτικα νέα. Τα «υγιή» ψεύτικα νέα είναι κυρίως εκείνα που έχουν σκοπό να διασκεδάσουν. Οι κακόβουλες ψεύτικες ειδήσεις προορίζονται κατά κύριο λόγο για την παραπληροφόρηση και τη δημιουργία εισοδήματος (Frank, 2018: 384).

Αγγελοπούλου. Το πίστεψαν γιατί τους αρέσει να πιστεύουν ότι αυτοί είναι οι μη προνομιούχοι και κάποιοι προνομιούχοι απολαμβάνουν πράγματα. Αρέσει στον άλλο να είναι αδικημένος, γιατί έτσι εξηγεί και τη δική του κατάσταση. Βολεύει να πιστεύει ότι τον αδικεί η κακούργα η κοινωνία (Νίκος Ζαχαριάδης).

Το δημοσίευμα του 2013 στο «Κουλούρι» με τίτλο «Σοκ με σκάνδαλο υπνωτισμού κλονίζει το κατάστημα Πλαίσιο» αναδημοσιεύτηκε πολλές φορές και από έγκριτα δημοσιογραφικά sites και πάρα πολύς κόσμος το πίστεψε: «Όλα αυτά που μιλάνε για φαντάσματα και για βίλες τρόμου τα θεωρώ ακραία – ίσως είμαι και πολύ ορθολογιστής. Υπάρχουν δημοσιεύματα σε site που δεν είναι και τόσο ειδησεογραφικά που περνάνε και από το copy – paste που γίνεται. Ένα χιουμοριστικό site που βγάζει ειδήσεις χιουμοριστικές δημοσιεύει κάτι και κάποιοι μη προσεκτικοί δημοσιογράφοι ή προσεκτικοί που το κάνουν σκοπίμως, το αναμεταδίδουν και γίνεται είδηση στο φάσμα της ειδησεογραφικής σοβαρότητας των sites. Μετακλύεται μία είδηση από τα χιουμοριστικά site στα πιο σοβαρά, ανάλογα με το κατά πόσον σοβαρό είναι κάποιο site. Για παράδειγμα, η ιστορία που μου είχε κάνει ιδιαίτερη εντύπωση είναι εκείνη με το ΠΛΑΙΣΙΟ. Είχε δημοσιεύσει ένα site, το Κουλούρι νομίζω ήταν αν δεν κάνω λάθος και μετά αυτό αναδημοσιεύτηκε. Γνωστοί μου μου έλεγαν “τι κάνουν στους ανθρώπους στο πλαίσιο, του έχουν τρελάνει, τους κάνουν υπνοπαιδεία”. Αυτό είναι ακραίο σύγχρονο» (Κώστας Καζακόπουλος).

Η μαρτυρία του Ζαχαριάδη συνοψίζει τις απόψεις των δημοσιογράφων που τοποθετούν τη δημιουργία των θρύλων σε ένα ιστορικό-ψυχολογικό επίπεδο όχι ατομικό αλλά συλλογικό, προσπαθώντας μέσα από αυτούς να κατανοήσουν τον λαό μας: «Είναι ένα σύστημα αξιών. Εγώ καταλαβαίνω ότι όλα αυτά στην Σπηλιά του Νταβέλη είναι κατά πάσα πιθανότητα αστικοί μύθοι, αλλά και πάλι για να είμαι τίμιος, εφόσον δεν το έχω δει με τα μάτια μου να συμβαίνει ή να μην συμβαίνει, δεν μπορώ να το πιστοποιήσω. Ορθολογικά και χρησιμοποιώντας τον ορθολογισμό μου καταλαβαίνω την ανάγκη. Άλλωστε οι μύθοι που συνοδεύουν τον Νταβέλη είναι εκείνοι που χαρακτηρίζουν τον Ελληνικό λαό εδώ και χρόνια. Ο Νταβέλης είναι ένας εκτός νόμου αστικός ήρωας. Βιωματικά ο καθένας θέλει να νιώθει, αλλά κανένας δε θέλει να νιώθει σύννομος στην

Ελλάδα, γιατί ο νόμος προς αυτόν στην αρχή ήταν κάτι ξένο, Βαυαρικό, οπότε ήταν μαγκιά και επαναστατικό να μην ακολουθείς το νόμο. Χιλιάδες δυνάμει Κολοκοτρώνηδες, οι οποίοι νιώθουν έτσι επειδή καταπατούν το νόμο περνώντας για παράδειγμα ένα φανάρι με κόκκινο. Είναι η ψυχοσύνθεση του λαού τέτοια και υπακούν μόνο στον “αρχηγό της ομάδας μου”, μια κοινωνική οργάνωση που δεν έχει ξεφύγει από την οργάνωση του φύλαρχου και της Τουρκοκρατίας».

Γ. Η λαογραφική αναλυτική προσέγγιση

Με βάση τους ορισμούς και τις αναλύσεις που έχουν προηγηθεί, ποια είναι η σχέση μεταξύ «ψευδούς είδησης» και «αστικού θρύλου»; Συχνά υπονοείται ότι τέτοιες ιστορίες είναι φάρσες και από τη φύση τους σκόπιμα παραπληροφορούν. Μια τέτοια υπόθεση ενσωματώθηκε στην έννοια του “fabulate”, από τον C. W. von Sydow, ο οποίος υποστήριξε ότι «περιγράφει γεγονότα που δε θα μπορούσαν πραγματικά να συμβούν στη μορφή που παίρνουν στο λόγο». Εάν οι αξιώσεις αλήθειας εμπίπτουν σε διαφορετικές κατηγορίες αποδεικνύουν ότι είναι αντικειμενικά αληθινές ή ψευδείς. Αυτό είναι και το βασικό στοιχείων των θρυλικών αφηγήσεων, καθώς και εκεί καθίσταται αδύνατος ο προσδιορισμός της απόλυτης αλήθειας κατά τη στιγμή που συμβαίνει. Οι λαογράφοι έχουν τη δυνατότητα να εντοπίζουν την πολιτική χρήση του θρύλου χρησιμοποιώντας την καλή και την κακή πίστη (Ellis, 2018: 400).

Στην παρούσα έρευνα, όπως προαναφέρθηκε, επιχειρείται η σύνδεση των αστικών θρύλων με τα ηλεκτρονικά δημοσιογραφικά δημοσιεύματα στο διαδίκτυο. Η έννοια της “κατάδειξης” (στα αγγλικά ο όρος είναι “ostension”)¹⁰, στην οποία αναφέρεται ο Mikel J. Koven στο άρθρο του σχετικά με την τηλεοπτική σειρά “Most Haunted”, είναι εδώ ιδιαίτερα χρήσιμη: ο Koven επιχειρεί να εντοπίσει τη σχέση σύνδεσης μεταξύ της πίστης στους θρύλους, του τηλεοπτικού προϊόντος και του κοινού που το παρακολουθεί (Koven, 2007: 183). Στην προκειμένη περίπτωση σχετικά με τους αστικούς θρύλους στο διαδίκτυο, φαίνεται πως οι δημοσιογράφοι, αλλά και το κοινό, εντάσσονται ή ακολουθούν ένα τέτοιο πλαίσιο “κατάδειξης”.

Η Linda Dégh αναφέρει πως ο όρος “κατάδειξη”, τουλάχιστον σχετικά με τη λαογραφία, αναφέρεται στην παρουσίαση (ως αντίθεση με την αντιπροσώπευση) ενός θρύλου αντί για την αφήγηση ενός θρύλου “που λέγεται” προφορικά (δηλαδή που εκπροσωπείται μέσω της αφήγησης) και που παρουσιάζεται δηλαδή ως άμεση δράση (δηλαδή οπτικοακουστικά). Ο όρος προέρχεται από το λατινικό “ostendere”, που

¹⁰ Την μετάφραση του όρου στα Ελληνικά προτείνει η Μαριάνθη Καπλάνογλου.

σημαίνει να «δείξει», αλλά η τρέχουσα ακαδημαϊκή του χρήση μπορεί να ανιχνευθεί στην εποχή του Αγίου Αυγουστίνου, ο οποίος, στο έργο του “De Magistro”, χρησιμοποιεί τον όρο για τη διδασκαλία της γλώσσας μέσω της άμεσης έκκλησης στο πράγμα στο οποίο αναφέρεται μια λέξη. Επίσης, ο Umberto Eco, στη διάκριση που κάνει μεταξύ των όρων “primitive” και “dictionary” (αναφέρεται σε λέξεις που αναλογούν σε κάτι συγκεκριμένο έναντι λέξεων που αναφέρονται μόνο σε άλλες λέξεις), σημειώνει ότι η κατανόηση των “primitive” (πρωτόγονων) λέξεων συνέβη μέσα από την καταδεικτική (ostensive) δράση, δηλαδή μέσα από την εμπειρία της άμεσης σχέσης μεταξύ του σημαίνοντος (λέξη) και του σημαινόμενου (πράγμα) (Koven, 2007: 184).

Η Dégh και ο Vázsonyi δανείστηκαν, λοιπόν, αυτήν την ιδέα από το Eco και χρησιμοποίησαν την κατάδειξη για να εξετάσουν θρύλους που σχετίζονται με το Halloowe’en καθώς και σύγχρονες περιπτώσεις που σχετίζονται με την κατάδειξη σε ιστορίες εγκλημάτων, καθώς επικεντρώθηκαν κυρίως σε διάφορες μορφές εγκληματικότητας με δολοφόνους που χρησιμοποίησαν προηγούμενες ιστορίες δολοφονιών για τα δικά τους εγκλήματα (που αντλούνται συχνά από τη λαϊκή κουλτούρα) ως πρότυπα για την εξομοίωση και τη βελτίωση των δικών τους δολοφονιών (τα λεγόμενα “killing records”). Παράλληλα με τους Dégh και Vázsonyi, η Sylvia Grider εξετάζει επίσης πως οι θρύλοι του Hallowe’en μπορούν να μετατραπούν σε κατάδειξη. Όπως σημείωσε ο Bill Ellis «οι παραδοσιακές αφηγήσεις δεν υπάρχουν απλά ως λεκτικά κείμενα που συλλέγονται, μεταγράφονται, αλλά και αρχειοθετούνται. Λειτουργούν επίσης και ως χάρτες δράσης» (Koven, 2007: 184).

Η Dégh αναγνώρισε ότι ο Ellis είχε αναπτύξει ιδιαίτερα τη μελέτη της έννοιας της κατάδειξης στη λαογραφία. Ο Ellis χώρισε την ιδέα του “legend-ostension” σε ξεχωριστές κατηγορίες δράσεων. Για παράδειγμα, το “quasi-ostension” είναι ο παρατηρητής και η ερμηνεία αινιγματικών στοιχείων από την άποψη της αφηγηματικής παράδοσης. Από πολλές απόψεις, όπως επεσήμανε ο Ellis, αυτό αντανάκλα την άποψη του David Hufford, που ορίζει ότι αυτό αποτελεί πολιτιστική πηγή, όπου μόνο ένα άτομο που πιστεύει σε μια ιστορία θα την βιώσει και ως εμπειρία. Για παράδειγμα, ως προς το υπερφυσικό στοιχείο μόνο κάποιος που a priori πιστεύει στα φαντάσματα θα τα

συναντήσει κιόλας, άρα το επιχείρημα αυτό δείχνει περαιτέρω ότι η συνάντηση έγινε μόνο λόγω της πεποίθησης του ατόμου. Ο Ellis διαφοροποιεί το “quasi-ostension” από το “pseudo-ostension”, την οποία ορίζει ως «μίμηση του περιγράμματος μιας γνωστής αφήγησης, που εν τέλει γίνεται hoax». Εάν το “quasi-ostension” υποδηλώνει ότι δεν υπάρχουν παραφυσικά φαινόμενα και ως εκ τούτου θεωρούνται μόνο τέτοια λόγω μιας υπάρχουσας αφηγηματικής παράδοσης, τότε το “pseudo-ostension” υπάρχει για να εξαπατήσει εκείνον που πιστεύει στο υπερφυσικό. Επίσης, ο Ellis διακρίνει τον όρο “ostension itself” από το “quasi-ostension” και το “pseudo-ostension”. Σε αυτήν την κατηγορία τα άτομα μετά από ακρόαση ορισμένων ιστοριών καλούνται να αποφασίσουν εάν θα συμμετάσχουν σε δραστηριότητες που μοιάζουν με θρύλους μέσα από την προσπάθειά τους να τις επαναλάβουν, όπως να μην «δηλητηριάσουν» τις καραμέλες του Hallowe'en ώστε να αποφύγουν το σατανιστικό τελετουργικό. Τέλος, ο Ellis παραδέχεται πως και οι τρεις τύποι της κατάδειξης που προαναφέρθηκαν είναι δυνατόν να συνυπάρχουν μαζί την ίδια στιγμή και να ανατροφοδοτούνται μεταξύ τους (Koven, 2007: 184 - 185).

Ο Russell Frank ορίζει τις «ψεύτικες ειδήσεις» ως «σκοπίμως ψευδείς αναφορές» «γραμμένες σύμφωνα με το δημοσιογραφικό τρόπο». Ο Tom Mould αναφερόμενος στον ορισμό του Λεξικού Collins δεν επιμένει ότι οι ειδήσεις είναι «σκόπιμα ψευδείς», αλλά αναφέρει ότι είναι «ψευδείς, συχνά εντυπωσιακές, πληροφορίες που διαδίδονται κάτω από το ειδησεογραφικό ρεπορτάζ». Η Whitney Phillips επισημαίνει ότι «ψεύτικα νέα» είναι οι ιστορίες μπορεί να είναι συναρπαστικές για λόγους που δεν έχουν καμία σχέση με την αντικειμενική τους αλήθεια. Προτείνει τον όρο “folkloric news” (λαϊκά νέα) ή ακόμα και τον όρο “folk news” ως υποκατάστατο του όρου “fake news”. Αυτήν την πρόταση ακολούθησε αργότερα και ο Jesse Singal στο blog “New York Magazine’s με τίτλο “Cut”. Παρόλο που ο όρος “folk news” φαίνεται βολικός ίσως και να μην είναι τόσο τελικά, καθώς είναι μία απλή αντικατάσταση λέξεων. Για πολύ καιρό, ο όρος “folklore” χρησιμοποιήθηκε ως «υποκατάστατο ενός λαϊκού σφάλματος» (popular error) ή ως «αναληθείς ιστορίες που πιστεύεται ότι είναι αληθινές» (untrue stories believed to be true). Οι λαϊκές ιστορίες δεν είναι απαραίτητως ψευδείς και έτσι και οι «λαϊκές

ειδήσεις» (folk news) δεν θα έπρεπε αναγκαστικά να είναι ψευδείς. Η λαογραφία και οι ειδήσεις διασταυρώνονται με πολλούς ενδιαφέροντες τρόπους και πολλές πραγματικές ειδήσεις έχουν και λαογραφικά χαρακτηριστικά (Winick, 2018: 392). Έτσι, τα “folk news” δεν είναι και απαραίτητα “fake” (Winick, 2018: 392).

Συνοπτικά, οι ψευδείς ειδήσεις είναι συχνά μη επαληθεύσιμες, απίθανες, εντυπωσιακές και εσωτερικά ασυνεπείς. Φυσικά, περιέχουν και στοιχεία που είναι επαληθεύσιμα ως μέρος της σύγχρονης πραγματικότητας. Ιδιαίτερα θα πρέπει να δούμε τη βιασύνη των μέσων ενημέρωσης να κυκλοφορούν τις ιστορίες που δε διασταυρώνονται και πηγαίνουν απλά από στόμα σε στόμα (όπως «ο φίλος ενός φίλου») που δεν μπορούν να ταυτοποιηθούν δημοσίως και έτσι δεν μπορούν ούτε να επαληθευτούν ούτε να διαψευστούν. Ο Mould υποστηρίζει ότι τα ψεύτικα νέα είναι διακριτά από τον θρύλο όταν αναφέρεται σε μια ιστορία ειδήσεων που είναι συνειδητά κατασκευασμένη, γιατί εκεί δεν υπάρχει αμφιβολία για την αλήθεια του γεγονότος που αναφέρεται. Είναι σημαντικό, όμως, να πούμε ότι εάν η ιστορία μεταβιβαστεί στη συνέχεια από άλλους, δεσμεύουν έτσι την αξιοπιστία της, ακόμα και όταν αμφιβάλουν για την αλήθεια του. Με αυτό τον τρόπο γίνεται ένα είδος θρύλου. Οι ψευδείς ειδήσεις γίνονται μέρος μιας διαδικασίας πολιτιστικού διαλόγου, ένας ισχυρισμός που δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί με βάση τα ασφαλή πρότυπα αποδείξεων και γίνεται θρύλος (Ellis, 2018: 401).

Για να ξεχωρίσουμε τα fake news που έχουν κάποιο λαογραφικό πυρήνα, ίσως θα έπρεπε να τα χαρακτηρίσουμε ως “foke” news, καθώς αφορούν εκείνα που το περιεχόμενό τους εμπεριέχει σάτυρα και όχι προπαγανδιστικές ψευδείς ειδήσεις, που σκοπό μόνο έχουν να εξαπατήσουν το κοινό (Frank, 2018: 379). Η γραμμή διαχωρισμού μεταξύ του “fake” και του “foke” είναι βέβαια θολή (Frank, 2018: 385). Σύμφωνα με τον Russell Frank υπάρχουν στην επιφάνεια διάυλοι επικοινωνίας μέσω των οποίων οι επίσημες πληροφορίες προέρχονται από ειδησεογραφικές οργανώσεις και από γραφεία δημοσίων σχέσεων, ενώ παράλληλα υπάρχουν και υπόγειοι διάυλοι επικοινωνίας, μέσω των οποίων το κοινό ανεπίσημα, δημιουργεί ανεπίσημα αστεία, θρύλους και ιστορίες που μπλέκονται μεταξύ τους. Ενώ όμως οι δύο αυτές μορφές επικοινωνίας τρέχουν

παράλληλα δεν τέμνονται. Το σημείο επαφής τους βρίσκεται εκεί που οι υπόγειοι διάυλοι επικοινωνίας λειτουργούν ως ένα είδος σχολιασμού της προαναφερθείσας επιφανειακής επικοινωνίας. Τελικά, το υλικό αυτό ο Frank άρχισε να το αποκαλεί “newslore”. Κάποια όμως “newslore” πήραν τη μορφή ψεύτικων ειδήσεων. Αυτό το είδος αποτελείται από τουλάχιστον δύο ειδήσεις, ψηφιακά συνδυασμένες (Frank, 2018: 380 - 381).

Με το Facebook και με τα άλλα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, υπήρχε ένα είδος τείχους προστασίας διαχωρισμού των ψεύτικων ειδήσεων νέα από τα πραγματικά νέα: οι ψευδείς ειδήσεις περιορίστηκαν σε emails και σε σατυρικού περιεχομένου sites. Οι έγκυρες ειδήσεις θεωρούνταν πως βρίσκονταν στα λεγόμενα παλαιά μέσα ενημέρωσης, όπως οι εφημερίδες, οι ραδιοφωνικοί σταθμοί και οι τηλεοπτικοί σταθμοί, που θεωρούνται ανέκαθεν ως πάροχοι αξιόπιστων πληροφοριών. Άρα, για κάποιον σημασία είχε μόνο η πηγή. Είναι όμως αλήθεια ότι οι πιο επιδέξια κατασκευασμένες ιστορίες ή εικόνες μπορεί να ακούγονται ή να φαίνονται αρκετά αληθινές σε οποιοδήποτε μέσο και να ξεγελάσουν το κοινό, παρόλο που ο στόχος των ιστοριών αυτών είναι η σάτιρα. Οι καλά ψηφιακά τροποποιημένες φωτογραφίες μπορεί να είναι πιο δύσκολο να εντοπιστούν (Frank, 2018: 381).

Ο κοινωνιολόγος William H. Friedland ήταν ένας από τους πρώτους μελετητές που χρησιμοποίησαν τον όρο «αστικός μύθος» με την ίδια έννοια με τον «αστικό θρύλο». Γράφοντας το 1960, ο Friedland ήταν πολύ προσεκτικός στον καθορισμό των παραδόσεων της φυλής Ταγγάνικα στην Αφρική από την άποψη της κυριολεκτικής αλήθειας ή της μη αλήθειας. Είχε πει πως εκεί ο όρος «μύθος» δε χρησιμοποιήθηκε με την έννοια της «ψευδούς πεποίθησης» αλλά ως σύνολο ιδεών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως βάση για δράση. Η Dégh και ο Vázsonyi υποστηρίζουν πως «ο θρύλος δεν είναι πάντα αναληθής ή πάντα αληθής. Είναι πάντα σωστός». Ο Ellis παραλλάσει λίγο αυτόν τον ορισμό λέγοντας ότι ο θρύλος είναι πάντα θεμελιωδώς πολιτικός στον αντίκτυπό του (Ellis, 2018: 400).

Το διαδίκτυο πλέον αποτελεί το κορυφαίο πεδίο μελέτης για τη μελέτη των αστικών θρύλων, όπως και άλλων αφηγηματικών ειδών, αφού οι λαογράφοι πρέπει να μελετήσουν διεξοδικά τη σημασία που έχουν αυτές οι επικοινωνίες για την κοινωνία,

καθώς κατακλύζουν τον πολιτισμό του διαδικτύου. Ο Ellis επισημαίνει πως «ενώ οι προηγούμενες συλλογές πριν από το 1987 έδιναν έμφαση στην προφορική παράδοση, η ανωνυμία των συχνά προωθούμενων μηνυμάτων μετέτρεψε γρήγορα το διαδίκτυο στον προτιμώμενο τρόπο για την κυκλοφορία επίκαιρων αστείων» και προσθέτει ότι «ο αυξημένος διεθνισμός του ηλεκτρονικού μηνύματος έως, μέσου επικοινωνίας κατέστησε πλέον φυσιολογική και κοινότοπη την ανταλλαγή εντυπώσεων και αντιδράσεων σε ολόκληρη την ήπειρο, ξεπερνώντας ακόμα και τα γλωσσικά εμπόδια» (Blank, 2016: 156).

Μια άλλη διάκριση που οφείλουμε να λάβουμε υπόψη είναι η διάκριση μεταξύ λαϊκού-χαμηλού/επίσημου-υψηλού στο επίπεδο μιας κουλτούρας: δηλαδή ποιος κάθε φορά δημιουργεί αυτές τις διηγήσεις και από ποια οπτική γωνία τις αντιλαμβάνεται. Ο Hufford αναφέρει ότι ενώ οι λαϊκές πεποιθήσεις εμφανίζονται σε διαύλους επικοινωνίας, όπως τα τηλεοπτικά προγράμματα - και εδώ φυσικά μπορούμε να προσθέσουμε και τα ηλεκτρονικά δημοσιεύματα στο διαδίκτυο -, είναι συνήθως είτε αποπροσανατολισμένες, είτε εμφανίζονται ως αποκλίνουσες απόψεις της πραγματικότητας. Τα μέσα αυτά που διαδίδουν ρητά κάποιες λαϊκές πεποιθήσεις υπηρετούν τον στιγματισμό τους, ακόμη και αν, στην πραγματικότητα, τις προωθούν. Αυτό δείχνει το πλεονέκτημα που απολαμβάνουν οι επίσημες πεποιθήσεις σε σχέση με τις λαϊκές πεποιθήσεις (Koven, 2007: 199).

Ε. ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΘΡΥΛΩΝ: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ, ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ

1. Εισαγωγικά

Σύμφωνα με την ανάλυση που προηγήθηκε, οι αστικοί θρύλοι υπήρχαν και πριν από το Διαδίκτυο. Το μέσο αυτό όμως πλέον συμβάλλει περισσότερο στη διάδοσή τους, διότι τους δίνει τη δυνατότητα να φτάσουν σε πολύ ευρύτερο ακροατήριο. Ταυτόχρονα όμως το Διαδίκτυο έχει και τη δυνατότητα να ανακατασκευάσει έναν θρύλο, αφού δίνει μεγάλη ευκολία για πρόσβαση σε πηγές. Παλαιότερα οι αστικοί θρύλοι μπορεί να διαδίδονταν προφορικά, σήμερα όμως διαδίδονται περισσότερο σε ιστολόγια και σε ιστότοπους. Επίσης, συχνά διαδίδονται σε μορφή κύματος. Μπορεί δηλαδή να δημοσιευτεί κάπου μια εντυπωσιακή ιστορία και να αναπαραχθεί με εξαιρετική ταχύτητα σε ιστολόγια και κοινωνικά μέσα δικτύωσης. Αυτό μπορεί να πείσει κάποιους, να προκαλέσει συζήτηση και ίσως μπορεί να υπάρξει και κάποιος που θα προσπαθήσει να ανασκευάσει αυτές τις ιστορίες. Καιρό αργότερα όμως εν συνεχεία κάποιος άλλος την αναπαράγει ξανά και φτάνει σε άλλα πρόσωπα που δεν έχουν ακούσει την ανασκευή της ιστορίας αυτής και την αναπαράγουν κι αυτοί και ούτω καθεξής. Παρά την εποχή του ορθολογισμού που θα έλεγε κανείς πως διανύουμε, οι αστικοί θρύλοι και η ανάγκη ύπαρξής τους έχει περάσει στον κόσμο του διαδικτύου. Παρόλο που ζούμε στην εποχή της απομάγευσης κατά τον όρο του Max Weber και παρά τις τεχνολογικές εξελίξεις, τα ιατρικά επιτεύγματα, την ανάπτυξη της οικονομία και των θετικών επιστημών, όπου ο ορθολογισμός είναι η ανώτατη αρχή που διέπει όλες τις σκέψεις και τις πράξεις των ανθρώπων, βλέπουμε πως ο κόσμος των αστικών θρύλων, όχι μόνο υφίσταται, αλλά φτάνει και σε νέα επίπεδα έκτασης και αυξανόμενης έντασης. Η «μαγεία» αυτήν αποτυπώνεται ακόμη και στον κόσμο της τεχνολογίας. Οι κατασκευαστές ασυνείδητα προσπαθούν να κάνουν όλο και πιο απαστράπτοντα τα τεχνολογικά τους μηχανήματα, ώστε να προκαλέσουν αυτήν την αίσθηση της μαγείας. Πλέον όμως έχει γίνει κάτι στο

συνηθισμένο (Bausinger, 2009: 34). Σύμφωνα με τον Bausinger, οι «μαγικές» συμπεριφορές και οι αντιδράσεις ανέκαθεν θεωρούνταν προϊόν της λαϊκότερης σκέψης παράλο που καλύφθηκαν από την τεχνολογία και γι' αυτό θα πρέπει να μελετηθούν στο πλαίσιο της φυσικότητας που πλέον προσφέρει. Πρόκειται για οπισθοδρομήσεις και όχι απλά κατάλοιπα που επιβιώνουν σε μια αδιάσπαστη παράδοση και δημιουργήθηκαν από την ίδια την τεχνολογία (Bausinger, 2009: 47 - 48). Τελικά, φαίνεται η μαγική σκέψη να διευκολύνεται με τη βοήθεια της τεχνολογίας και όχι να τη δυσχεραίνει (Bausinger, 2009: 52).

Μάλιστα, ο κόσμος της δαιμονολογίας έχει γίνει πλουσιότερος και συνθετότερος. Ο σύγχρονος απλός άνθρωπος πλάθει εχθρούς με τη φαντασία του που δεν μπορεί να αντιμετωπίσει στην πραγματικότητά του. Άρα, η μαγική πίστη είναι μια σταθερά του ανθρώπινου πολιτισμού, που ούτε ο ορθολογισμός από τον Διαφωτισμό έως σήμερα δεν μπόρεσε να εξαλείψει, αφού λειτουργεί κοινωνικά και ψυχαναλυτικά στις φοβίες και στην ηθική του ανθρώπου για το πως ορίζει το Καλό και το Κακό. Η ψυχή του ανθρώπου παραμένει η ίδια με αντίστοιχες επιθυμίες και ανάγκες με εκείνες του «παλαιού» λαϊκού πολιτισμού (Πούχγερ, 2009: 570 - 572). Ο λεγόμενος ορθολογισμός είναι η ακραία κατάληξη μιας διαδικασίας των δύο προηγούμενων αιώνων (Μερακλής, 2004: 66). Η αναδιήγηση των παραδόσεων σε διαφορετικές περιστάσεις, η αποδοχή τους, η προσαρμογή τους και η χρήση τους από ένα διαφορετικό πολιτισμικό περιβάλλον μπορεί να προσφέρει πληροφορίες για την ερμηνευτική προσέγγιση του πολιτιστικού πλαισίου εντός του οποίου λειτουργούν. Στο βαθμό επίσης που η παράδοση γίνεται αποδεκτή, έχει ενδιαφέρον να προσδιοριστούν τα χαρακτηριστικά της ομάδας ή των ατόμων που πιστεύουν τη συγκεκριμένη ιστορία. Ειδικά στις παραδόσεις για υπερφυσικά όντα η αφήγηση, όπως βεβαιώνουν οι ερευνητές, γίνεται σε ατμόσφαιρα εξαιρετικού ενδιαφέροντος, αντεγκλήσεων και φόβου. Οι πιο πρόθυμοι από τους ακροατές να συμφωνήσουν, φαίνεται ότι λειτουργούν αποφασιστικά, όσον αφορά την αποδοχή της παράδοσης από το υπόλοιπο ακροατήριο και συμβάλλουν στη διάδοση της ιστορίας (Dégh, 1995). Η Donovan αναφέρει πως το διαδίκτυο βοηθά στη διάδοση και δημιουργία αστικών θρύλων, αφού επιτρέπει την ταχύτερη διάδοσή τους, ακόμη και σε διάστημα

λίγων ημερών, διαδίδονται μαζικά και επιτρέπουν την ανωνυμία, χαρακτηριστικό και των παλαιότερων θρύλων (Κούζας, 2017: 365 - 366).

Στη συνέχεια παρουσιάζουμε τους αστικούς θρύλους που συγκεντρώσαμε από συνολικά 11 ευρέως γνωστές και έγκυρες ελληνικές ειδησεογραφικές ιστοσελίδες. Τα ειδησεογραφικά sites που χρησιμοποιήθηκαν για έρευνα είναι τα εξής: Athens Voice, Lifo, In2Life, Newsbeast, Πρώτο Θέμα, Καθημερινή, Η Μηχανή του Χρόνου, Enikos, Vice, Zougla και Iefimerida. Αξίζει να αναφερθεί πως τα περισσότερα από τα άρθρα που μελετήθηκαν είναι επώνυμα, ακόμη και αν αποτελούν προϊόντα αντιγραφής από άλλο site. Συγκεντρώθηκαν και αποδελτιώθηκαν συνολικά 84 κείμενα - τα οποία περιλαμβάνονται σε 20 δημοσιεύματα (ρεπορτάζ ή εκτενή δημοσιεύματα) - σχετικά με αστικούς θρύλους (προερχόμενοι όλοι από τον ευρύτερο χώρο της Αττικής) που εκτείνονται χρονικά στο διάστημα 2005 – 2019 (αναφέρομαι στις ημερομηνίες έκδοσης των διαδικτυακών άρθρων που μελετήθηκαν). Στη συνέχεια, προχωρήσαμε στην καταλογογράφηση των κειμένων αυτών με κριτήριο τις θεματικές τους, καταλήγοντας σε 57 διαφορετικούς τύπους διηγήσεων. Τα δημοσιεύματα αυτά παρατίθενται στο σύνολό τους στο Παράρτημα. Παρακάτω παρατίθενται οι περιλήψεις τους. Η ταξινόμηση στο κεφάλαιο που ακολουθεί γίνεται ακριβώς με τον ίδιο τρόπο και στο Παράρτημα. Οι ιστορίες είναι ταξινομημένες σε οκτώ ομάδες, ώστε στη συνέχεια να προχωρήσουμε στην ανάλυσή τους. Ακολουθήσαμε την ταξινόμηση του Νικολάου Πολίτη και στο διαδικτυακό, αλλά και στο προφορικό υλικό που συγκεντρώθηκε. Το προφορικό υλικό ταξινομείται σε πέντε ομάδες και οι μαρτυρίες παρατίθενται αυτούσιες.

2. Το διαδικτυακό υλικό

i. Στοιχειωμένα Κτήρια και Μέρη

1. Η Σπηλιά του Νταβέλη

Ο λήσταρχος Νταβέλης και η σπηλιά του στην Πεντέλη αναφέρονται συχνά στην αλληλογραφία ξένων περιηγητών που την επισκέπτονταν από τον 18ο αιώνα. Ακόμα και το όνομα της σπηλιάς αποτελεί μυστήριο. Για κάποιους είναι γνωστό ως σπήλαιο Πεντέλης, για άλλους ως σπήλαιο Αμώμων και για την πλειοψηφία του κόσμου ως σπηλιά του Νταβέλη. Ο Νταβέλης ήταν ένας λήσταρχος που έδρασε στην περιοχή τον 19 αιώνα, ωστόσο δεν υπάρχουν αποδείξεις πως γνώριζε το συγκεκριμένο σπήλαιο, το οποίο λέγεται πως χρησιμοποιούσε ως ορμητήριο. Είναι γνωστό ως σπήλαιο Αμώμων, γιατί εκεί από τον 6ο μ.Χ. και για τους επόμενους δέκα αιώνες υπήρξε καταφύγιο ασκητών και μοναχών. Το σπήλαιο της Πεντέλης ήταν γνωστό από την αρχαιότητα, αφού αποτελεί τμήμα αρχαίου λατομείου μαρμάρου. Ο μύθος γύρω από το όνομά του αρχίζει να δημιουργείται την περίοδο της Χούντας.

2. Το Μέγαρο και ο Πύργος της Δούκισσας της Πλακεντίας

Η Δούκισσα της Πλακεντίας ή κατά κόσμον Σοφί ντε Μαρμπούα Λεμπρέν, τροφοδότησε θρύλους που υπάρχουν μέχρι και σήμερα. Η γνωστή φιλελληνίδα που έφτασε στην Αθήνα για να ζήσει μόνιμα μαζί με την κόρη της έχτισε πολλά σπίτια, μεταξύ αυτών και τον συγκεκριμένο επιβλητικό Πύργο, το «Καστέλλο της Ροδοδάφνης» που η ίδια δεν πρόλαβε ποτέ να δει ολοκληρωμένο. Όλα ξεκίνησαν όταν πέθανε η κόρη της. Έγινε δύστροπη και αντικοινωνική σε ακραίο βαθμό. Έτσι ξεκίνησαν και οι θρύλοι που περιβάλλουν εκείνη και τους πύργους της. Λέγεται πως πραγματοποιούσε μυστηριώδη συμπόσια με ύποπτους καλεσμένους, πως διατηρούσε σχέσεις με λήσταρχους της εποχής (και του Νταβέλη), πως είχε ασπαστεί τον σατανισμό και άλλα πολλά. Έχει εξακριβωθεί μάλιστα η ιστορία για την απαγωγή της από λήσταρχους, και πως την έσωσαν οι κάτοικοι του Χαλανδρίου, οι οποίοι της είχαν αδυναμία καθώς έκανε δημόσια έργα στην περιοχή

του σημερινού δρόμου που φέρει το όνομά της. Σήμερα, ο Πύργος της στην Πεντέλη στεγάζει το πολιτιστικό κέντρο της περιοχής.

3. Το Σανατόριο της Πάρνηθας: Το ξενοδοχείο Ξενία

Το Σανατόριο της Πάρνηθας λειτούργησε για 40 χρόνια στις αρχές του 1900. Η Πάρνηθα ήταν αρκετά μακριά από το αστικό κέντρο και γι' αυτό το συγκεκριμένο σημείο θεωρήθηκε κατάλληλο για να βοηθήσει στη θεραπεία των φυματικών, οι οποίοι νοσηλεύτηκαν εκεί κατά χιλιάδες. Μετά τα μέσα του περασμένου αιώνα, ο συγκεκριμένος χώρος μετατράπηκε σε ξενοδοχείο με το όνομα "Ξενία". Αργότερα έγινε σχολή τουριστικών επαγγελματιών και από το 1985, όταν και εγκαταλείφθηκε, διάφοροι επισκέπτες του δηλώνουν πως έχουν έρθει σε επαφή με φαινόμενα στα οποία δεν μπορούν να δώσουν κάποια λογική εξήγηση. Έτσι οι θρύλοι γύρω από το σανατόριο δεν έχουν σταματήσει μέχρι και σήμερα.

4. Οι αμερικανικές βάσεις της Νέας Μάκρης

Κάτω από το βουνό της Πεντέλης από τη δεκαετία του '50 ως τις αρχές του '90 λειτουργούσαν δύο βάσεις του αμερικανικού ναυτικού. Κάποιες από τις εγκαταστάσεις σήμερα είναι εγκαταλελειμμένες, ενώ κάποιες άλλες μεταμορφώθηκαν στο Αθλητικό και Πολιτιστικό Πάρκο Νέας Μάκρης. Ωστόσο, η φήμη τους θέλει να συνδέονται όχι μόνο με τα στρατιωτικά έργα στη σπηλιά του Νταβέλη, αλλά και με αντικατασκοπευτικές δραστηριότητες του Ψυχρού Πολέμου. Ο αστικός θρύλος αναφέρει πως οι Αμερικανοί δημιούργησαν έναν υπόγειο ηλεκτρομαγνητικό δίαυλο μεταξύ Μεσογείου και ΗΠΑ με τη βάση των διαδικασιών να τοποθετείται στην περιοχή Μάτι της Αττικής.

5. Το Νοσηλευτικό Ίδρυμα Εμπορικού Ναυτικού στα Μελίσσια

Το NIEN, ιδιοκτησίας Ναυτικού Απομαχικού Ταμείου στα Μελίσσια, βρίσκεται στην αρχή της οδού Θεμιστοκλέους. Λειτούργησε από το 1948 έως το 1975, οπότε και έκλεισε για την εκτέλεση επιδιορθώσεων, αλλά το 1981 οι εργασίες σταμάτησαν. Αποκαλείται και «νοσοκομείο φάντασμα» από την δεκαετία του '70 έως και σήμερα. Θα μπορούσε να

αποτελεί μουσείο, αλλά σήμερα συνοδεύεται από φήμες για σατανιστικές τελετές και κυνήγι φαντασμάτων. Λέγεται πως αν επισκεφθεί κανείς το αφύλαχτο αυτό μνημείο, θα βρει παλιές ξύλινες κασέλες, κρεμάλες, αλλά και πρόχειρες εγκαταστάσεις διαμονής αστέγων. Είναι ιδιαίτερα επικίνδυνος χώρος τη νύχτα.

6. Ο Ναός της Αγροτέρας Αρτέμιδος

Ο Ναός της Αγροτέρας Αρτέμιδος στο Μετσ, σύμφωνα με τις αρχαίες πηγές, ήταν ένας από τους πιο μεγαλοπρεπείς και όμορφους της Αθήνας, σχεδιασμένος από τον γνωστό Καλλικράτη του Παρθενώνα. Εκεί οι Αθηναίοι τελούσαν το τάμα τους στη θεά για τη νίκη στη Μάχη του Μαραθώνα, ενώ στην ίδια περιοχή, στον λόφο του Αρδηττού, τελούνταν και τα Μικρά Ελευσίνια Μυστήρια. Ο αστικός θρύλος ξεκίνησε όταν με τις πέτρες από τα ερείπια του ναού χτίστηκαν κάποια σπίτια στην γειτονιά. Λέγεται πως μια ηλικιωμένη γυναίκα με ένα αναμμένο κερί στο χέρι, γυρνά τα βράδια στην περιοχή και προειδοποιεί τους περαστικούς πως η περιοχή είναι καταραμένη εξαιτίας της βεβήλωσης. Κάποιοι μάλιστα υποστηρίζουν πως πρόκειται για την ίδια τη θεά.

7. Η Βίλα Καζούλη στην Κηφισιά

Η Βίλα Καζούλη βρίσκεται στην είσοδο της Κηφισιάς. Ο αιγυπτιώτης επιχειρηματίας Νικόλαος Καζούλης έχτισε τον συγκεκριμένο πύργο το 1902. Το νεοκλασικό χρησιμοποιήθηκε και ως τόπος γυρισμάτων για την ταινία «Υπολογαγός Νατάσα» με την Αλίκη Βουγιουκλάκη. Κατά την Κατοχή το κτίριο μετατράπηκε σε φρουραρχείο των Ες-Ες. Μάλιστα, πολλοί αντιστασιακοί βασανίστηκαν στα υπόγεια της βίλας, θανατώθηκαν βίαια και θάφτηκαν στον κήπο της. Πολλοί πιστεύουν ότι τα βράδια οι σκιές των νεκρών περιπλανιούνται στο εσωτερικό του κτιρίου και δεν το έχουν εγκαταλείψει ποτέ. Αρκετοί είναι οι ιδιοκτήτες που κατά περιόδους έχουν αγοράσει τη βίλα και ο καθένας με τον τρόπο του, έχει ενισχύσει τον μύθο ότι είναι στοιχειωμένη. Μετά την απελευθέρωση καταλήφθηκε από τον ΕΛΑΣ. Από το 1949 και για τα επόμενα τρία χρόνια χρησιμοποιήθηκε από το ΚΑΤ και έως το 1955 στέγαζε σεισμοπαθείς.

8. Η κατάρα της οικίας Μιαούλη στον Πειραιά

Το 1833 ειδική διάταξη νόμου προέβλεπε την διάλυση μονών που είχαν λίγους μοναχούς. Έτσι, η κατεστραμμένη από τους βομβαρδισμούς της Επανάστασης Μονή του Αγίου Σπυρίδωνα συμπεριλήφθηκε σε αυτό το σχέδιο. Οι εκτάσεις τους περιήλθαν στο κράτος και πολλές διανεμήθηκαν στους αγωνιστές της Επανάστασης. Το 1835 συστάθηκε η πόλη του Πειραιά και η ελληνική πολιτεία τίμησε με παραχώρηση γης τον ένδοξο ναύαρχο της επανάστασης Ανδρέα Μιαούλη, ο οποίος, ως κυβερνήτης του «ΕΛΛΑΣ» βομβάρδισε το μοναστήρι του Αγίου Σπυρίδωνα. Αργότερα απέκτησε τη γη που είχε βομβαρδίσει ο ίδιος. Λέγεται πως ο ένδοξος ναύαρχος, προκειμένου να αναγείρει οικία όπως ακριβώς την ήθελε, εκποίησε τα υπάρχοντά του στην Ύδρα. Οι Ύδραίοι συμπολίτες του, συμπολεμιστές και πρώην καπεταναίοι σύντροφοι του, προσπάθησαν να τον αποτρέψουν, παρακινώντας τον να ανταλλάξει τη θέση με μια άλλη εντός των ορίων της Χιώτικης Συνουκίας, παρά το γεγονός ότι είχε ήδη ξεκινήσει τις εργασίες. Ο λόγος ήταν ότι δεν θεωρείτο σωστό να υψώσει κτίριο μπροστά από την εκκλησία. Ο Μιαούλης όμως δεν ήθελε καν να ακούσει μια τέτοια πρόταση. Και ενώ η κατασκευή βρισκόταν μόλις στα θεμέλια, ο εργολάβος παραιτήθηκε. Είπε ότι είδε στον ύπνο του έναν καλόγερο με τη μορφή του Αγίου Σπυρίδωνα, που του έλεγε: «Εσύ θέλεις να κλείσεις το δικό μου σπίτι, αλλά δεν θα προλάβεις γιατί θα πεθάνεις». Ακόμη και ο ίδιος ο Μιαούλης είχε προβληματιστεί με αυτό. Στο μεταξύ η ιδιοκτησία της οικίας μετά τον θάνατό του άλλαξε πολλές φορές χέρια, φέρνοντας κάθε φορά κακή τύχη σε όποιον έμενε εκεί ή την αξιοποιούσε επαγγελματικά, με αποτέλεσμα να θεωρηθεί από τους Πειραιώτες ως σημάδι «του Αγίου Σπυρίδωνα». Για άλλους ήταν απλά γρουσουζιά ή ατυχία. Το οίκημα κατεδαφίστηκε τελικά το 1969 από τον τότε δήμαρχο Αριστείδη Σκυλίτση και ο Άγιος Σπυρίδωνας απέκτησε την πολυπόθητη θέα προς την θάλασσα

9. Ο Πύργος των Ονειρών στο Νέο Φάληρο

Στην οδό Σμολένσκυ 4, στο Νέο Φάληρο υπάρχει ένα ερειπωμένο αρχοντικό γνωστό και ως ο «Πύργος των Ονειρών». Ο ιδιοκτήτης του ο Κούρταλης, σύμφωνα με την παράδοση, όλη του τη ζωή κατατρυχόταν από την εμμονή να αποκτήσει κάποιο αξίωμα,

ως που σταδιακά τρελάθηκε κι απομονώθηκε στο αρχοντικό μέχρι το θάνατό του. Οι κάτοικοι της περιοχής αναφέρουν πως σε νεαρή ηλικία ήθελε να γίνει τενόρος αλλά δεν τα κατάφερε μετά από άρνηση του πατέρα του μιας και το επάγγελμα, παρόμοιο του θεατρίνου, θεωρούνταν ιδιαίτερος υποτιμητικό.

10. Η Πινακοθήκη της Καλλιθέας: Το φάντασμα της χειραφετημένης ζωγράφου Σοφίας Λασκαρίδου

Στην οδό Λασκαρίδου στην Καλλιθέα στεγάζεται η Δημοτική Πινακοθήκη της Καλλιθέας. Μέσα εκεί λέγεται πως υπάρχει το φάντασμα της ζωγράφου Σοφίας Λασκαρίδου, που χάρισε και το όνομά της στην οδό. Το φάντασμα αυτό είναι αιώνια φορτισμένο με ενοχές για τον θάνατο του λογοτέχνη Περικλή Γιαννόπουλου, που ήταν παράφορα ερωτευμένος μαζί της και αυτοκτόνησε το 1910. Η ανακαινισμένη διατηρητέα πλέον οικία που φιλοξενεί την πινακοθήκη της Καλλιθέας φαίνεται να έχει απωθήσει το φάντασμα της ζωγράφου μιας και οι κάτοικοι δεν έχουν ποτέ ακούσει πάλι θρήνους και οδυρμούς να ακούγονται από το σπίτι

11. Η εκκλησία Αγία Δύναμις στην οδό Μητροπόλεως

Στην εκκλησία Αγία Δύναμις που βρίσκεται στην οδό Μητροπόλεως λέγεται πως κάτω από την Αγία Τράπεζά της υπάρχει μία σκάλα που κατεβάζει σε μία σπηλιά με ευρύχωρη στοά όπου λειτούργησε το πρώτο πυριτιδοποιείο για τις ανάγκες των αγωνιστών της Αθήνας το 1821.

12. Το κτήριο της οδού Ακαδημίας 58Α

Το κτίριο της οδού Ακαδημίας 58Α έχει περιβάλλεται από πολλές φήμες. Επάνω από την είσοδο της Ακαδημίας υπήρχε παλιά ένας φτερωτός Δράκος-φύλακας σαν τα ghouls της Παναγίας των Παρισίων. Ακόμα και το ότι το μικρό εκκλησάκι στο εσωτερικό ήταν στραμμένο βορειο-ανατολικά (και όχι ανατολικά) για πολλούς έχει ιδιαίτερη σημασία, όπως και το ότι όταν βρεθείς εκεί νιώθεις μία απέραντη γαλήνη, όπως λένε οι μαρτυρίες πολλών. Σήμερα, το κτίριο ανήκει στο Βυζαντινό Μουσείο, αφού πρώτα είχε

χρησιμοποιηθεί για βεστιάριο της Λυρικής Σκηνής και αφού επέζησε μίας πυρκαγιάς και μίας κλοπής βυζαντινών εικόνων μεγάλης αξίας.

13. Το μέγαρο της Εθνικής Ασφαλιστικής στην οδό Κοραή 4

Το κτίριο της οδού Κοραή 4, το μέγαρο της Εθνικής Ασφαλιστικής, σχεδιάστηκε για αντιαεροπορικά καταφύγια. Τα καταφύγια εξοπλίστηκαν ακόμα και με πόρτες από τις οποίες δεν μπορούσαν να εισέλθουν αέρια, σχεδιασμένες από Γερμανούς τεχνικούς στο Βερολίνο. Ήταν το κέντρο της Γερμανικής Κομαντατούρ με τα υπόγειά του να έχουν γίνει κρατητήρια μεταγωγών και ηρωικοί τόποι βασανιστηρίων αντιστασιακών.

14. Ο κρυμμένος αποθεματικός χρυσός της Ελλάδας στο Λαγονήσι και το Κερατοβούνι

Κάπου ανάμεσα στο Λαγονήσι και το Κερατοβούνι, οι θρύλοι λένε ότι, σε διάφορα διασκορπισμένα σημεία, είναι κρυμμένος ο αποθεματικός χρυσός της Ελλάδας από την περίοδο των Χριστουγέννων του 1940. Τα σημεία ήταν γνωστά μόνο σε έναν ταγματάρχη που ηγείτο της στρατιωτικής αποστολής και είχε εξαφανίσει όλες τις σηματοδοτήσεις της διαδρομής. Ο ταγματάρχης μετά από λίγες μέρες σκοτώθηκε στο αλβανικό μέτωπο παίρνοντας τα μυστικά σημεία μαζί του.

15. Ο τάφος του Γκυ ντε λα Ρος στο Δαφνί

Ο Γκυ ντε λα Ρος υπήρξε δούκας της Αθήνας που βοήθησε την πόλη και τους κατοίκους της και απόκτησε φήμη καλού άρχοντα. Το 1308 πέθανε νεότατος από ανίατη ασθένεια. Είχε ζητήσει να τον θάψουν στη μονή του Dalfinet, δηλαδή τη μονή του Δαφνίου. Ο διάδοχός του, Γκωτιέ ντε Μπριέν, επονομαζόμενος «ιπότης του θανάτου», προσπάθησε να πάρει το δακτυλίδι αλλά ήταν αδύνατο να το βγάλει από το χέρι του νεκρού. Έτσι θάφτηκε και το δακτυλίδι μαζί μ' αυτόν στο Δαφνί. Στο προαύλιο της μονής υπάρχει και σήμερα επιτύμβιος λίθος, ο οποίος φέρει σταυρό με δύο φίδια και δύο κρίνους .

16. Ιστορίες σχετικές με κτήρια της Λεωφόρου Αλεξάνδρας

Η λεωφόρος πήρε το όνομά της από την πριγκίπισσα Αλεξάνδρα, κόρη του Γεωργίου Α΄ και της Όλγας, που πέθανε το 1891 στα 21 της χρόνια στην Αγία Πετρούπολη, καθώς είχε παντρευτεί τον Μέγα Δούκα της Ρωσίας Παύλο Αλεξάντροβιτς. Οι Αθηναίοι θρήνησαν έντονα τον χαμό της και έτσι ο Δήμος χάρισε σ' αυτήν τη λεωφόρο το όνομά της στη μνήμη της. Σήμερα η Λεωφόρος Αλεξάνδρας κατά μήκος της υπάρχουν παλαιά κτήρια και πολυκατοικίες που εγείρουν την παραγωγή αστικών θρύλων.

17. Η βίλα Καλλέργη στο Πικέρμι

Το κτήριο οικοδομήθηκε στο Πικέρμι στις αρχές του 20ού αιώνα, ενώ σύμφωνα με κάποιους άλλους έγινε στα τέλη του 19ου, από τον Περικλή Καλλέργη, επιστάτη της οικογένειας Σκουζέ. Σύμφωνα με τον θρύλο, ο Καλλέργης φαίνεται να δολοφόνησε τη γυναίκα του και ύστερα αυτοκτόνησε. Υπάρχει όμως και ο αντίλογος που θέλει τον Καλλέργη ανύπαντρο. Κατά την διάρκεια της Κατοχής η βίλα χρησιμοποιήθηκε από τον Ιταλικό στρατό ως τοπικό φρουραρχείο, στα υπόγεια της οποίας γίνονταν βασανιστήρια. Οι μετέπειτα ένοικοι του σπιτιού έμεναν για μικρά μόνο χρονικά διαστήματα με κάποιους από αυτούς να διηγούνται ιστορίες ότι άκουγαν για αρκετή ώρα έναν παράξενο ήχο σαν σύρσιμο και ένα ουρλιαχτό που ακολουθούσε. Η αρχιτεκτονική του όξυνε ακόμα περισσότερο το θρύλο του στοιχειωμένου σπιτιού. Η ιστορία της βίλας Καλλέργη τελειώνει το 1995 όταν κατεδαφίστηκε και στην θέση της σήμερα βρίσκεται το γνωστό super market ενώ σε μέρος του οικοπέδου έχουν οικοδομηθεί μεζονέτες.

18. Ο Πύργος Μαυρομιχάλη

Ο Πύργος χτίστηκε το 1900 και βρίσκεται στην οδό Αλκιβιάδου 5 στην Αθήνα. Πρόκειται για τον πύργο του στρατηγού Μαυρομιχάλη και οικοδομήθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα, βάσει σχεδίων του στρατιωτικού μηχανικού Αγαμέμνονα Πάλλη. Το ακίνητο ανήκει στην Ευαγγελική Εκκλησία, όπως και το γειτονικό αρχοντικό Καρατζά, για το οποίο δεν έχει ακόμη ληφθεί απόφαση αναφορικά με τον τρόπο αξιοποίησής του.

19. Το Σπίτι των Ανέμων στο Νέο Φάληρο

Το Σπίτι των Ανέμων είναι η εγκαταλελειμμένη βίλα που βρίσκεται στην οδό Φαληρέως στο Νέο Φάληρο. Κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου μια κοπέλα λέγεται πως κλείστηκε και να πέθανε μέσα στο σπίτι αυτό λόγω ερωτικής απογοήτευσης. Η αξία του συγκεκριμένου ακινήτου είναι πολύ χαμηλή, αφού χρειάζεται εκτεταμένες εργασίες αναπαλαίωσης, αν το αγοραστικό ενδιαφέρον για το σπίτι είναι ανύπαρκτο.

20. Το σπίτι των τριών άκληρων αδερφών στο Παλαιό Φάληρο

Στο Παλαιό Φάληρο ένα ακίνητο είναι στοιχειωμένο από τον ξαφνικό θάνατο των τριών αδερφών που διέμεναν εκεί. Ο θρύλος θέλει την μεγαλύτερη αδερφή, κακοφτιαγμένη κι άσχημη, να μένει ανύπαντρη κι έτσι να ακολουθούν κι άλλες δύο, περιμένοντας μια σειρά που δεν ήρθε ποτέ. Άκληρες και μόνες πέθαναν και οι τρεις μέσα σε ένα μήνα κάτω από αδιευκρίνιστες και πάλι συνθήκες. Από τότε τα φαντάσματα τους περιπλανώνται στο σπίτι, ενώ κατά διαστήματα αγναντεύουν από το παράθυρο τρομοκρατώντας του περαστικούς της περιοχής που γνωρίζουν πως το σπίτι δεν κατοικείται.

21. Το στοιχειωμένο σπίτι στο Παγκράτι

Το σπίτι αυτό στο Παγκράτι ήταν ενός πολιτευτή κατά την Κατοχή, όπου εκεί εγκαταστάθηκε η Γκεστάπο. Έπειτα από την απελευθέρωση της Ελλάδος, όλοι οι κάτοικοι της περιοχής, ανεξαρτήτου γενεάς, μιλούν για τις φωνές και τις κραυγές αυτών που θανατώθηκαν από τους Ναζί.

22. Το φονικό στη Χαροκόπου

Το φονικό στη Χαροκόπου, το οποίο αποτέλεσε και την έμπνευση για το ρεμπέτικο τραγούδι «Κακούργα πεθερά», ήταν η ιστορία του Δημήτρη Αθανασόπουλου ο οποίος δολοφονήθηκε τη δεκαετία του '30 και στη συνέχεια τεμαχίστηκε από την γυναίκα του και την πεθερά του. Το πτώμα κρατήθηκε στο σπίτι για δύο μέρες και στη συνέχεια μεταφέρθηκε και πετάχτηκε στο ρέμα της Καλλιρόης. Λέγεται πως εκεί κατά τη διάρκεια

της νύχτας, ο Αθανασόπουλος ακουγόταν να εκλιπαρεί για έλεος λίγο πριν δεχτεί τις θανατηφόρες μαχαιριές. Σήμερα το σπίτι του δεν υπάρχει πια. Κάτοικοι της περιοχής αναφέρουν πως η οικία δεν ήταν καν στη Χαροκόπου αλλά σε ένα παρακείμενο δρόμο. Άλλοι ισχυρίζονται πως το σπίτι ήταν στη γωνία Χαροκόπου και Φραντζή όπου τώρα πια υπάρχει μια πολυκατοικία και στο ισόγειο στεγάζεται ένα βενζινάδικο. Στην οδό Χαροκόπου υπάρχει μόνο ένα εγκαταλελειμμένο σπίτι στο οποίο ζούσε μια οικογένεια πριν μερικά χρόνια.

23. Το φάντασμα του Θησείου

Στην περιοχή του Θησείου βρίσκεται ένα χαμόσπιτο όπου γύρω στα 1935 κατοικούσε μια πανέμορφη κοπέλα μαζί με τη μητέρα της. Η Αθανασία, εργαζόταν μέρα-νύχτα για να μαζέψει χρήματα για την προίκα της και να παντρευτεί τον καλό της μέχρι τη μέρα που η μητέρα της άρπαξε τις οικονομίες της και έφυγε με τον εραστή της. Η φτωχή κοπέλα, εγκαταλειμμένη από τον αρραβωνιαστικό της και προδομένη από τη μητέρα της μαράζωσε και έδωσε τέλος στη ζωή της. Μια άλλη εκδοχή βέβαια θέλει την κοπέλα να αυτοκτονεί αφού έχει δολοφονήσει τη μητέρα της. Μετά το θάνατο της Αθανασίας οι περαστικοί μαρτυρούν πως ακούν το γοερό κλάμα της άτυχης κοπέλας. Σήμερα, το σπίτι δεν υπάρχει πια, μαρτυρίες όμως θέλουν το άστεγο πλέον φάντασμα της κοπέλας να τριγυρνά κλαίγοντας στους δρόμους.

24. Οι ανηφόρες της Πεντέλης και τα μεταφυσικά φαινόμενα

Η Πεντέλη περιβάλλεται από την φήμη των παράξενων ηλεκτρομαγνητικών πεδίων. Οι κάτοικοι της περιοχής έχουν αναφέρει ανά τις δεκαετίες την εμφάνιση φωτεινών σημείων και θορύβων, ενώ υπάρχει και το ιδιαίτερα παράξενο φαινόμενο της «αρνητικής κλίσης». Το πέπλο μυστηρίου την καλύπτει από την αρχαιότητα. Λέγεται πως το πεντελικό μάρμαρο από το οποίο φτιάχτηκε και ο Παρθενώνας, διαθέτει «ιερές» ιδιότητες, γι' αυτό και δεν κάθεται ποτέ πάνω του πουλί. Τέλος, διαδεδомένος ακόμη και σήμερα είναι ο μύθος των Βριλ, του αρχαίου υποχθόνιου λαού που κατοικούσε εκεί και έδωσε το όνομά του στα Βριλήσσια. Αντίστοιχα, μία εναλλακτική εκδοχή για το όνομα της Πεντέλης

υποστηρίζει πως προέρχεται από τη φράση «Πύλη εν τέλος» που παραπέμπει στην κούφια γη.

25. Τα περίεργα φώτα στο όρος της Πεντέλης και οι ήχοι

Οι γεροντότεροι βοσκοί στην Πεντέλη μιλούσαν για περίεργα, χλωμά φώτα που έβγαιναν από τα ανοίγματα των σπηλαίων μετά τη Δύση και χάνονταν στον βραδινό αέρα. Πολλοί άκουγαν, περνώντας έξω από αυτά τα σπήλαια, μηχανικούς θορύβους σαν αυτούς που ακούγονται όταν φτιάχνουν τους δρόμους.

26. Οι πηγές της Πάρνηθας: Το κοριτσάκι φάντασμα

Οι πηγές της Πάρνηθας περιβάλλονται από θρύλους για ξωτικά, φαντάσματα, νεράιδες, ακόμη και βρικόλακες. Σε μια πηγή από τις πλουσιότερες σε νερό, αυτήν της Κυράς, οι παλιοί έλεγαν ότι το απογευματάκι του χειμώνα, όταν πλέον ο ήλιος χάνεται, ο οδοιπόρος δεν πρέπει να βρεθεί εκεί κοντά γιατί οπωσδήποτε θα συναντήσει το κοριτσάκι με τα άσπρα και τη μητέρα του. Το κοριτσάκι ξεπροβάλλει ανάμεσα από τα σκοίνα της πηγής, είναι ντυμένο στα λευκά και έρχεται προς το μέρος του οδοιπόρου με απλωμένα χέρια και δάκρυα στα μάτια. Όταν τον πλησιάσει, ξαφνικά χάνεται. Άλλες πάλι φορές εμφανίζεται μία γυναίκα γύρω στα σαράντα, φορώντας κι αυτή ρούχα μιας περασμένης εποχής, που κάτι ψάχνει. Όταν δει τον επισκέπτη της πηγής τον πλησιάζει, αλλά αφού δει ότι δεν είναι αυτός που ψάχνει, τότε ή θυμώνει παίρνοντας μία φοβερή όψη ή αρχίζει να κλαίει και χάνεται ψάχνοντας.

ii. Η Υπόγεια Αθήνα: Στοές, Ποτάμια, Υπόνομοι και Καταφύγια

1. Τα Υπόγεια της Κομαντατούρ στην Κοραή

Το μέγαρο της Κοραή 4, στο κέντρο της Αθήνας, είναι το πρώτο υπόγειο αντιαεροπορικό καταφύγιο που μετατράπηκε σε γερμανικά κρατητήρια μετά την κατάληψη της Αθήνας από τους Ναζί. Πρόκειται για το διώροφο υπόγειο όπου λειτουργεί ως Χώρος Ιστορικής Μνήμης της περιόδου 1941-1944, αποτελώντας έναν από τους ελάχιστους χώρους που

δεν καταστράφηκαν ή αφέθηκαν στη φθορά του χρόνου αλλά διατηρήθηκαν για να θυμίζουν τα εγκλήματα του ναζισμού.

2. Οι εισοδοί στις υπόγειες στοές της Αθήνας: Η «φυλακή του Σωκράτη» στην Ακρόπολη, η Ρωσική Εκκλησία της οδού Φιλελλήνων στην Πλάκα και το πέταλο του Καλλιμάραρου

Κάτω από το έδαφος της κεντρικής Αθήνας υπάρχει η φήμη της ύπαρξης εκτενούς δικτύου υπόγειων και αλληλοσυνδεόμενων στοών. Από τον Λυκαβηττό μέχρι το Μέγαρο Μαξίμου και από τη Μητρόπολη μέχρι του Φιλοπάππου, οι στοές της πόλης λέγεται πως μπορούν να προσεγγιστούν από τρεις βασικές εισόδους: Μία στη λεγόμενη «φυλακή του Σωκράτη» στη σκιά της Ακρόπολης, που όμως είναι κλειδωμένη με σιδερένια κάγκελα, άλλη μία στη ρωσική εκκλησία της οδού Φιλελλήνων στην Πλάκα και άλλη μία πίσω από το πέταλο του Καλλιμάραρου.

3. Η σκοτεινή διακλάδωση του Ηλεκτρικού προς Ομόνοια με κατεύθυνση προς Κηφισιά

Κινούμενοι με τον Ηλεκτρικό προς Ομόνοια με κατεύθυνση προς Κηφισιά, λίγο πριν μπει ο συρμός στον σταθμό μέσα στο λιγοστό φως του παλιού τούνελ, φαίνεται στα αριστερά μία διακλάδωση, δίπλα από την γραμμή της καθόδου. Από το τραίνο φαίνεται ένας ευρύχωρος, ανοιχτός χώρος και τίποτα παραπάνω. Πρόκειται για έναν σταθμό που πριν από 70 χρόνια - ίσως και παραπάνω - λειτούργησε ως αντιαεροπορικό καταφύγιο για τους Αθηναίους.

4. Το καταφύγιο στην οδό Καραγεώργη Σερβίας στο Σύνταγμα

Κάτω από το κτήριο του Υπουργείου Οικονομικών στην Καραγιώργη Σερβίας υπάρχει ένα ευρύχωρο καταφύγιο. Ο χώρος ήταν επί χρόνια πλημμυρισμένος από νερό, με αποτέλεσμα ακόμα και η βαριά ατσάλινη, θωρακισμένη πόρτα του καταφυγίου να έχει διαβρωθεί από την σκουριά.

5. Το αντιαεροπορικό καταφύγιο στην Λεωφόρο Κηφισίας

Στο υπόγειο πολυκατοικίας που βρίσκεται στον αριθμό 4 της λεωφόρου Κηφισίας υπάρχει αντιαεροπορικό καταφύγιο. Πρόκειται μάλιστα για το κτήριο όπου υπογράφηκε η συνθήκη παράδοσης της Αθήνας στους ναζί.

6. Το υπόγειο βασανιστηρίων στην οδό Ζαλοκώστα στο Κολωνάκι

Το υπόγειο του κτηρίου που βρίσκεται στον αριθμό 7 της οδού Ζαλοκώστα, στο Κολωνάκι, μετατράπηκε σε χώρο ανακρίσεων και βασανιστηρίων από τους Γερμανούς ενώ στους ορόφους του διέμεναν αξιωματούχοι των Ναζί .

7. Η κρυφή καταπακτή της Παιδικής Βιβλιοθήκης του Δήμου Αθηναίων

Ένα έπιπλο στην παιδική βιβλιοθήκη του Δήμου Αθηναίων κρύβει μια καταπακτή που οδηγεί σε μια στενή, σκοτεινή στοά, η οποία καταλήγει σε ένα μεγάλο καταφύγιο. Τα σκουριασμένα κάγκελα μέσα στον μεγάλο χώρο μαρτυρούν ότι κρύβεται μία τοποθεσία που χρησιμοποιήθηκε ως κρατητήριο από τους Ναζί.

8. Καταφύγια στον Πειραιά

Στον Πειραιά τα καταφύγια χρησιμοποιήθηκαν από τον άμαχο πληθυσμό για να προστατευθεί από τις Αμερικανικές και Βρετανικές βόμβες που ισοπέδωσαν την πόλη στις 11 Ιανουαρίου του 1944. Το μεγαλύτερο καταφύγιο στο μεγάλο λιμάνι βρισκόταν στον σταθμό του ΗΣΑΠ.

9. Το καταφύγιο της Ηλεκτρικής

Το καταφύγιο της Ηλεκτρικής μετατράπηκε σε ομαδικό τάφο για τουλάχιστον 50 μαθήτριες που έσπευσαν για να προστατευτούν, ωστόσο δεν κατάφεραν να βγουν ποτέ καθώς η καταστροφή στον οικιστικό ιστό γύρω από το καταφύγιο ήταν τέτοια που μετά τον βομβαρδισμό, δεν υπήρχε πλέον καμία έξοδος από τα χαλάσματα.

10. Υπόγειες σήραγγες κάτω από τη Βουλή

Αστικοί θρύλοι θέλουν σήραγγες χιλιομέτρων κάτω από την Αθήνα, να επικοινωνούν ακόμα και με τη Βουλή. Το κτήριο της Βουλής διαθέτει επίσης υπόγεια διέξοδο διαφυγής, η οποία βάσει αναφορών έχει αρκετές εξόδους, η μία εκ των οποίων καταλήγει στο Προεδρικό Μέγαρο. Το υπόγειο πέρασμα της Βουλής φημολογείται ότι συνδέεται με τον Ιλισό στην περιοχή της Αγίας Φωτεινής στην αρχή της λεωφόρου Καλλιρρόης, καθώς και με το λόφο του Αρδηττού, ο οποίος βρίσκεται στην ίδια περιοχή. Έλαβε το όνομά του από τον αρχαίο ήρωα Αρδήττη και ήταν ο χώρος στον οποίο ορκίζονταν οι δικαστές στην αρχαιότητα.

11. Το καταφύγιο του Αρδηττού

Το καταφύγιο του Αρδηττού μπορεί να φιλοξενήσει 1300 άτομα και αποτελεί τον μοναδικό χώρο του είδους του που μέχρι και σήμερα ένα μικρό μέρος του ηλεκτροδοτείται. Ο Ιλισός περνάει επίσης μπροστά από το λόφο του Αρδηττού όπου κατά την αρχαιότητα τελούνταν τα Μικρά Ελευσίνια μυστήρια. Μεταξύ των θρύλων που κυκλοφορούν για τον Αρδηττο, το πηγάδι, που έχει σφραγιστεί χρόνια τώρα, λέγεται πως επικοινωνεί υπόγεια με άλλες σφραγισμένες υπόγειες εισόδους που μπορεί να δει κανείς στον λόφο. Φημολογείται μάλιστα πως συνδέεται με ένα ολόκληρο δίκτυο από υπόγειες σήραγγες που φθάνει μέχρι και το Σούνιο.

12. Ο ποταμός Ιλισός

Ένα αρκετά εκτεταμένο δίκτυο υπόγειων στοών διασχίζει την περιοχή του Ιλισού. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο ποταμός υπογειοποιήθηκε, όταν η κοίτη του άλλοτε ιερού ποταμού ξεκίνησε να καλύπτεται επί Μεταξά.

13. Το καταφύγιο στον Λυκαβηττό

Κατά τη δεκαετία του '30 δημιουργήθηκε ένα ακόμη καταφύγιο στο Λυκαβηττό, κοντά στη εκκλησία στο σπήλαιο των Αγίων Ισιδώρων. Η υπόγεια δίοδος της εκκλησίας όμως, φαίνεται να μην οδηγεί πουθενά.

14. Το Αδριάνειο υδραγωγείο

Στους πρόποδες του Λυκαβηττού βρίσκεται το Αδριάνειο υδραγωγείο. Κατασκευάστηκε κατά τα ρωμαϊκά χρόνια για να καλύψει την υδροδότηση της ρωμαϊκής συνοικίας της Αθήνας και το όνομά του προέρχεται από το όνομα του αυτοκράτορα Αδριανού, ο οποίος έδωσε την εντολή για την κατασκευή του. Η διαδρομή διατηρείται ακέραια σχεδόν σε όλο της το μήκος, χωρίς να μπορεί να επισκεφθεί κανείς όλα τα σημεία καθώς αρκετά από αυτά έχουν πλημμυρίσει.

15. Το αποχετευτικό δίκτυο για την ασφαλή μετακίνηση των αντιστασιακών

Οι παλαιοί υπόνομοι της Αθήνας κατασκευάστηκαν στο διάστημα 1840 - 1880. Το πρώτο αποχετευτικό δίκτυο της πόλης χρησιμοποιήθηκε στα χρόνια της εθνικής αντίστασης ως μυστικό πέρασμα όπου διακινούνταν πυρομαχικά και όπλα, ενώ χρησίμευε για την ασφαλή μετακίνηση των αντιστασιακών που κινδύνευαν από τις γερμανικές περιπόλους ΕΥΔΑΠ.

16. Η μάχη των υπονόμων: Το σχέδιο ανατίναξης της Μεγάλης Βρετανίας

Τα Χριστούγεννα του 1944 περίπου 150 άνδρες του Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού, οι οποίοι κατέβηκαν στις γαλαρίες του Προφήτη Δανιήλ στο Μεταξουργείο, προσπάθησαν να περάσουν σχεδόν ένα τόνο εκρηκτικά κάτω από τα θεμέλια του ξενοδοχείου Μεγάλη Βρετανία και να το ανατινάξουν, καθώς εκεί βρισκόταν η έδρα της κυβέρνησης Παπανδρέου ΕΥΔΑΠ. Η έκρηξη ματαιώθηκε όταν το στρατηγείο του ΕΛΑΣ πληροφορήθηκε ότι κατέφθανε στην Αθήνα ο Τσώρτσιλ για διαπραγματεύσεις.

17. Η μυστική σπηλιά της μυκηναϊκής κρήνης στην Ακρόπολη

Από τη βόρεια πλευρά, ξεκινούσε μια αρχαία πέτρινη και ξύλινη σκάλα που κατέληγε στη σπηλιά της Μυκηναϊκής κρήνης ή σπηλιά της Έρσης, κάτω από το οίκημα των Αρρηφόρων. Συνεχίζοντας την πορεία μετά από 25 μέτρα κατέληγε κανείς σε ένα λαξευμένο πηγάδι, απ' όπου γινόταν η υδροληψία με σχοινί και κάδο. Η σπηλιά

χρησιμοποιήθηκε και στα χρόνια της κατοχής ως καταφύγιο για το Μανώλη Γλέζο και το Λάκη Σάντα.

18. Μια άλλη Ακρόπολη

Λέγεται πως υπάρχει μία άλλη Ακρόπολη, μία άλλη μικρή Αθήνα στο εσωτερικό της Αττικής, ισάξια και καλύτερη της Ακρόπολης σε πλούτο και λαμπρότητα. Λειτουργούσαν σαν κρυφές αποθήκες, μέσα στις οποίες οι Αθηναίοι μετέφεραν τους θησαυρούς τους για να τους γλιτώσουν από λεηλασίες.

iii. Φαντάσματα - Νεκροί - Ψυχές - Αφηγήσεις τύπου “The Vanishing Hitchhiker”

1. Το σκασμένο λάστιχο και η επιταγή

Ένας γνωστός φίλων οδηγούσε τα ξημερώματα στην μέση του πουθενά, όταν στην άκρη του δρόμου είδε έναν τύπο που είχε μείνει από λάστιχο. Ο γνωστός του φίλου αποφασίζει να σταματήσει και να τον βοηθήσει. Αφού αλλάζουν το λάστιχο, ρωτάει το όνομά του. Λίγες ημέρες αργότερα ο γνωστός του φίλου γίνεται αποδέκτης μιας επιταγής με πολλά μηδενικά. Εκείνος που είχε βοηθήσει ήταν μέλος πολύ γνωστής, εφοπλιστικής οικογένειας.

2. Το στοίχημα του νεκροταφείου και η φουστανέλα του θανάτου

Η ιστορία συνήθως ξεκινά τα μεσάνυχτα ανάμεσα σε τάφους, όπου μια παρέα στέλνει ένα από τα μέλη της για να αποδείξει την ανδρεία του. Για να αποδείξει ότι όντως πήγε καλείται να καρφώσει ένα μαχαίρι στον τάφο. Όταν όμως η παρέα πηγαίνει το πρωί στο νεκροταφείο για να βρει το μαχαίρι, βρίσκει τον φίλο να κείτεται νεκρός πάνω στο μνήμα. Καρφώνοντας το μαχαίρι ο άτυχος νέος κάρφωσε μαζί και το παλτό του, αφού καθώς πήγε να φύγει ένιωσε πως κάποιος τον τράβηξε προς τον τάφο και έτσι πέθανε ακαριαία από τον φόβο του. Στην ελληνική εκδοχή ο άτυχος νέος καρφώνει στον τάφο τη φουστανέλα του.

3. Ταινία τρόμου

Είναι φοιτητής σκηνοθεσίας αποφασίζει να γυρίσει μια ταινία τρόμου μικρού μήκους για τη διπλωματική του. Αν και αριστούχος, ύστερα από τρεις μήνες προσπάθειας, το αποτέλεσμα του φαίνεται απογοητευτικό. Η ημέρα της προβολής των ταινιών φτάνει, έρχεται η σειρά του, πέφτουν οι τίτλοι, αλλά ό,τι επακολουθεί δεν είναι η δική του ταινία. Το θέμα και η πρωταγωνίστρια είναι τα ίδια: ένας φόνος ενός κοριτσιού. Εισπράττει χειροκρότημα από τους συμφοιτητές του, παίρνει συγχαρητήρια από την επιτροπή των καθηγητών του και έντρομος επιστρέφει σπίτι. Στα μηνύματα του τηλεφωνητή υπάρχει ένα μήνυμα από την πρωταγωνίστριά του. Το επόμενο η πρωταγωνίστριά του βρέθηκε νεκρή και η ταινία του είναι το θέμα της ημέρας.

4. Ο φαντάρος και η νεκρή όμορφη κοπέλα

Ένας φαντάρος γυρίζει με άδεια σπίτι του, όταν ξαφνικά, στη μέση του πουθενά βλέπει μια όμορφη κοπέλα και αποφασίζει να σταματήσει. Τη ρωτάει αν μπορεί να τη βοηθήσει και αυτή του ζητάει να την πετάξει σπίτι της. Μπαίνει λοιπόν στο αυτοκίνητο (ή τη μηχανή σε άλλες περιπτώσεις). Η κοπέλα, όταν κρατήθηκε από πάνω του, ήταν παγωμένη. Την πάει σπίτι της, εκείνη όμως ξεχνά ένα κασκόλ (ή ζακέτα) και ο φαντάρος επιστρέφει το πρωί για να της το δώσει. Χτυπάει το κουδούνι και του ανοίγει μια κυρία που τον ενημερώνει, με δάκρυα στα μάτια, πως η κοπέλα έχει πεθάνει εδώ και χρόνια.

5. Jimmy Page: Ο νεκρός κιθαρίστας

Είναι καλοκαίρι αργά το βράδυ και μια παρέα από νέους την κάθεται σε μια παραλία. Ξαφνικά, ενώ ένα από τα παιδιά με την ηλεκτρική του κιθάρα παίζει ένα πασίγνωστο κομμάτι, εμφανίζεται ένας ηλικιωμένος και του ζητάει τη κιθάρα. Αυτός του τη δίνει και ο ηλικιωμένος παίζει το κομμάτι με απίστευτη μαεστρία. Όταν τελειώνει, επιστρέφει τη κιθάρα και φεύγει. Ξαφνικά όλοι συνειδητοποιούν πως ήταν ο Jimmy Page.

iv. Ιστορίες κλεμμένων οργάνων

Η όμορφη κοπέλα στο μπαρ και το κλεμμένο νεφρό

Μία όμορφη κοπέλα παρασύρει έναν νεαρό και φροντίζει να βρεθούν για σεξ μόνοι στο σπίτι του. Όταν ξυπνά όμως το πρωί, εκείνος συνειδητοποιεί ότι βρίσκεται μέσα στη μπανιέρα του, η οποία είναι γεμάτη παγάκια. Παρατηρεί, επίσης, μια πρόσφατη τομή στο σώμα του και ένα σημείωμα δίπλα του που γράφει: «Σου πήραμε το νεφρό. Έχεις δύο ώρες να πας στο νοσοκομείο». Η κοπέλα ήταν μέλος συμμορίας εμπόρων οργάνων, που έριχνε υπνωτικό στα ανυποψίαστα θύματά της και με την παρέα της φρόντιζε στη συνέχεια να αφαιρεί το νεφρό τους.

v. Οι σατανιστικές επικλήσεις και ο Διάβολος

1. Τα σατανιστικά μηνύματα στους ανάποδους δίσκους

Λένε πως αν παίζεις έναν μουσικό δίσκο ανάποδα, τότε θα ακούσεις σατανιστικά μηνύματα. Υπάρχουν όμως και αντίστοιχες θεωρίες που αφορούν πολλά κομμάτια Ελλήνων καλλιτεχνών, όπως η Άλκηστις Πρωτοψάλτη, ο Βασίλης Παπακωνσταντίνου, η Άννα Βίση, ο Τζίμης Πανούσης και πολλοί ακόμη.

2. Πώς να δεις τον Σατανά

Από τις 12 τα μεσάνυχτα μέχρι τις 3 τα ξημερώματα, αν πληκτρολογήσεις το 666 στο τηλέφωνό σου θα απαντήσει μια φρικιαστική φωνή από τα βάθη της κόλασης. Η δεύτερη εκδοχή λέει πως τις ίδιες ώρες, αν ανάψεις ένα κερί, σταθείς μπροστά σε έναν καθρέφτη και πεις το όνομα του διαβόλου τρεις φορές, εκείνος θα σου κάνει τη χάρη να εμφανιστεί στον καθρέφτη, ακριβώς από πίσω σου. Δεν πρέπει όμως επ' ουδενί να γυρίσεις για να τον δεις, πρέπει να σβήσεις αμέσως το κερί και να απομακρυνθείς.

vi. Τα απειλητικά Chain mails

1. Ιστορίες μέσω e-mails

Αφορά ιστορίες από chain mails που κυκλοφορούν στο διαδίκτυο, κυρίως μέσω μηνυμάτων τα τελευταία χρόνια. Για παράδειγμα: «Ξέρεις, εκείνον το φίλο μου από το στρατό. Ε, εκείνος ο ωραίος γείτονας που είχε, ο Σταύρος, ε, αυτός, είναι τώρα στο νοσοκομείο για πλύση στομάχου. Ήπια μια Κόλα, λέει, που είχε μέσα ένα ποντίκι», όπως και μια σειρά άλλων τρομακτικών ιστοριών.

2. Το φάρμακο του βιασμού

Το 1999 κυκλοφορούσε το εξής chain mail για το ανύπαρκτο - τελικά - φάρμακο του βιασμού: «Μια γυναίκα σε ένα νυχτερινό κέντρο διασκέδασης αρπάχτηκε από πέντε άνδρες, οι οποίοι σύμφωνα με τις εκθέσεις του νοσοκομείου και της αστυνομίας, την βίασαν πριν την παρατήσουν. Καθώς ήταν ανίκανη να θυμηθεί τα γεγονότα της βραδιάς, δοκιμές αργότερα επιβεβαίωσαν τους επαναλαμβανόμενους βιασμούς μαζί με τα ίχνη Rohypnol στο αίμα της και Progesterex, το οποίο είναι ουσιαστικά ένα μικρό χάπι αποστείρωσης».

vii. Τραγικά γεγονότα (Δίδυμοι Πύργοι)

Ο ευγνώμων τρομοκράτης

Η ιστορία αναφέρεται σε «έναν θείο, κάποιου γνωστού φίλου» στην Αμερική που μια μέρα πριν το τρομοκρατικό χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου στους Δίδυμους Πύργους είχε πάει σε ένα μπακάλικο στην οδό Frederick και στην ουρά για το ταμείο βρισκόταν μπροστά του ένας Άραβας. Εκείνος επειδή του έδωσε δύο δολάρια που του έλειπαν, τον παρακάλεσε επίμονα να μην πάει την επομένη στους Δίδυμους Πύργους, της ζητώντας του να το υποσχεθεί στο Θεό του.

viii. Μακάβριες ιστορίες με ανθρώπους και ζώα

1. Το ντόμπερμαν δεν νιώθει καλά

Ο σκύλος ράτσας ντόμπερμαν της οικογένειας φαίνεται να μην είναι καθόλου καλά και αναπνέει με δυσκολία. Την ώρα που επέστρεψαν όμως ήταν αργά και ο ξάδελφός τους ήταν πολύ μεθυσμένος και κοιμήθηκε στον καναπέ τους. Η γυναίκα τηλεφώνησε σε έναν οικογενειακό φίλο που ήταν γιατρός. Πήρε το σκύλο, τον πήγε στο γιατρό και επέστρεψε στον ξάδελφο, που ήταν χάλια και προσπάθησε να τον σύρει μέχρι το υπνοδωμάτιο του πάνω ορόφου. Όταν τελικά τα κατάφερε άρχισε να χτυπάει το τηλέφωνο. Ήταν ο γιατρός που της είπε να φύγουν αμέσως από το σπίτι. Ακολούθησε όσο πιο γρήγορα μπορούσε τις οδηγίες του χωρίς να σκεφτεί, αφού ήταν στενοί φίλοι. Όταν βγήκε με τον άντρα της, βρήκε έξω από το σπίτι την αστυνομία, ενώ ο γιατρός μόλις έφτανε τους είπε πως βρήκε πως ο σκύλος τους πνιγόταν γιατί στο λαιμό του υπήρχε ένα ανθρώπινο δάχτυλο! Τότε ο αστυνομικός βγήκε από το σπίτι σέρνοντας έναν άντρα που το ένα χέρι του αιμορραγούσε λέγοντας: «Γιατρέ, αυτόν τον βρήκαμε στο υπνοδωμάτιο».

2. Γατάκια μπονζαϊ

Πρόκειται για τη φήμη μέχρι και σήμερα που λέει πως γατάκια που στριμώχνονται σε μικρά μπουκάλια και πουλιούνται σαν ακριβά σουβενίρ σε χώρες σαν την Ινδονησία, την Κίνα και τη Νέα Ζηλανδία. Τα γατάκια λαμβάνουν μυοχαλαρωτικό φάρμακο και έπειτα στριμώχνονται μέσα στις μικρές γυάλες, εκεί σε λίγο καιρό οι σκελετοί τους παίρνουν και την ανάλογη μορφή. Μένουν εκεί μέσα όσο μπορέσουν να ζήσουν και τρώνε ελάχιστα.

3. Το προφορικό υλικό

i. Δράκοντες και Όφεις

1. Η ιστορία με τον πύθωνα

ΜΑΓΓΑ: Εγώ ξέρω την κλασική ιστορία με τον πύθωνα. Είναι πάντα η ιστορία που έχει συμβεί στον φίλο του γνωστού σου που σου λέει την ιστορία. Είσαι φίλος φίλου του. Μια κλασική ιστορία, που είναι μια κοπέλα ή ένα αγόρι ανάλογα κάθε φορά που έχει πάρει έναν πύθωνα ως κατοικίδιο. Το οποίο είναι πολύ καλό το φιδάκι, το βγάζει από το ενυδρείο που τα κρατάνε μέσα και κυκλοφορεί μέσα στο σπίτι άνετο. Αλλά για πολύ καιρό παρατηρεί μια διαφορετική συμπεριφορά του φιδιού, ότι δεν τρώει, δεν τρώει τα ποντικάκια που του βάζει... Τέλος πάντων ότι δεν τρώει και τα βράδια πολλές φορές τον βρίσκει τεντωμένο δίπλα της ή δίπλα του τεντωμένο. Πηγαίνει λοιπόν στον κτηνίατρο ή στο pet shop, ανάλογα οι ιστορίες διαφέρουν, να ρωτήσει τι συμβαίνει και γιατί δεν τρώει και όταν περιγράφει αυτή τη συμπεριφορά του φιδιού της λέει κατευθείαν ο υπεύθυνος να το δώσει γιατί τον ή την μετράει. Προετοιμάζει το στομάχι του και σε μετράει σε μήκος για να δει αν μπορεί να σε φάει.

ΛΗΔΑ: Είναι μία ιστορία που την έχω ακούσει από πολλούς να σου πως την αλήθεια!

ΜΑΓΓΑ: Ναι!

- Δε θυμάστε από κάπου συγκεκριμένα πότε ξεκινήσατε να τον ακούτε αυτόν τον θρύλο;

ΜΑΓΓΑ: Μια δεκαετία σίγουρα. Σίγουρα δεκαετία.

ΕΛΕΝΑ; Εγώ δεν τον έχω ακούσει πάλι.

ΛΗΔΑ: Εγώ τον έχω ακούσει πιο πρόσφατα από ένα συγγενικό πρόσωπο, ότι ένας γνωστός του είχε έναν πύθωνα, ή ένας γνωστός γνωστού και τελικά τον έδωσε γι' αυτό, τον λόγο.

(...)

ΒΑΣΙΛΗΣ: Σχετικά με αυτήν την ιστορία, εγώ την έχω διαβάσει σε κόμικ για τον πύθωνα και πολλές άλλες ιστορίες οι οποίες αφορούν ερπετά και έντομα. Ήμουν περίπου 13 ή 14 ετών και υπήρχε τότε ένα ένθετο της Ελευθεροτυπίας που δημοσίευε κόμικ το «9», το οποίο τότε είχε βγάλει μια κριτική πάνω σε ένα αμερικάνικο κόμικ το οποίο δημοσίευε τέτοιες

ιστορίες, αστικού θρύλου. Το έλεγε όμως στον τίτλο ότι ήταν αστικοί θρύλοι, οι οποίοι είχαν εικονοποιηθεί και είχαν γίνει κόμικ. Αυτό με τον πύθωνα ήταν μία άλλη ιστορία με ένα κροκοδειλάκι που το είχε ρίξει κάποιος στον υπόνομο και είχε μεγαλώσει, αν το θυμάσαι αυτό. Υπήρχε και μία πολύ τρομακτική ιστορία με μία γυναίκα τη δεκαετία του '50 που έφτιαχνε τα μαλλιά της φωλιά, έτσι λεγόταν το κούρεμα, που είχε μπει μία αράχνη μέσα και σιγά – σιγά της έτρωγε το κεφάλι.

- Εγώ αυτό το ξέρω με κατσαρίδες ας πούμε.

ΛΗΔΑ: Κι εγώ με κατσαρίδες το ξέρω.

ΒΑΣΙΛΗΣ: Αυτό είναι μία παραλλαγή λοιπόν! Άρα αυτές οι ιστορίες με τα έντομα, με τα ερπετά που μας προξενούν ζέρες έναν τρόπο, έναν φόβο στους περισσότερους είχαν αξιοποιηθεί από κάποιους ανθρώπους και είχαν αρχίσει να γίνονται θρύλοι. Εγώ το θυμάμαι από εκεί το συγκεκριμένο, η Μάγδα το άκουσε από κάποιον γνωστό της...

ΜΑΓΔΑ: Δε θυμάμαι από που!

ΒΑΣΙΛΗΣ: Εγώ το έχω διαβάσει σε ιστορία και μαζί με τις υπόλοιπες ξεκαθάριζε στον τίτλο του κόμικ ότι είναι αστικοί θρύλοι. Δεν ήξερα βέβαια τότε τι σημαίνει ακριβώς αστικός θρύλος, αλλά καταλάβαινα πως μάλλον πρόκειται για μια επινοημένη ιστορία. Ως έφηβος θα το καταλάβαινα, αλλά ως παιδί σίγουρα θα το είχα πιστέψει!

2. Το νερό της Αθήνας

«Καλά τέτοιου τύπου ιστορίες και θρύλοι υπάρχουν και στην Αθήνα, όπως μην πίνεις το νερό από τη βρύση, γιατί κάποιος που το έχει πει είχε κάτι αυγά φιδιού που δεν είχαν περάσει από τον καθαρισμό και μετά μέσα του ζούσε ένα φίδι» (Ελένη, Ιδιωτική Υπάλληλος - Απόφοιτη ΑΣΟΕ, 29 ετών).

ii. Στοιχειωμένα Κτήρια και Μέρη

1. Η σπηλιά του Νταβέλη

«Προσωπικά θυμάμαι την ιστορία του Νταβέλη, γιατί στο Χαϊδάρι όπου μένω λέγεται ότι στο Παλατάκι, ένα κτήριο πιο παλιό του 19ου αιώνα, ότι υπάρχει μία στοά από κάτω που

οδηγεί μέχρι την Πεντέλη ή μέχρι και το Μέγαρο της Δουκίσσης Πλακεντίας, που υποτίθεται ότι είχαν σχέση. Έτσι λέγεται, αυτό θυμάμαι από πολύ μικρή, το Σπήλαιο του Νταβέλη πάντα» (Λήδα, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Λαογραφίας, 39 ετών).

2. Πύργος της Θήρας (οδός Πατησίων)

«Γνωρίζω για ένα εγκαταλελειμμένο σπίτι στην Πατησίων. Τον Πύργο της Θήρας νομίζω, δεν είμαι σίγουρη. Αλλά υπάρχουν ιστορίες πως είναι στοιχειωμένο το σπίτι και έχουν ακούσει οι κάτοικοι θορύβους. Τέλος πάντων, ότι γίνονται κάποια μεταφυσικά φαινόμενα και συζητείται πολύ γύρω – γύρω στη γειτονιά (...) Το είχα διαβάσει σε κάποιο site, τώρα δε θυμάμαι. Νομίζω στο Αθηνόραμα ήταν. Για κάποια περίεργα μέρη της Αθήνας, για τα 10 πιο περίεργα μέρη και ανέφερε κι αυτό. Μου κίνησε το ενδιαφέρον και το διάβασα. Μου αρέσουν αυτά γενικά, γι' αυτό!» (Λήδα, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Λαογραφίας, 39 ετών)

3. Το φίδι της Κατροβέσας

«Παραμυθάδες οι παπούδες μας. Ο παπούς μου στο χωριό ας πούμε, όταν ήμουνα μικρός, μου έλεγε να μην πηγαίνω κοντά στον γκρεμό γιατί εκεί είναι η Κατροβέσα, ένα φίδι με τέσσερα μάτια χωρίς κεφάλι και θα βγει και θα σε φάει! Παραμυθάς, αλλά μου το 'λεγε για καλό» (Κωνσταντίνος, Προγραμματιστής - Απόφοιτος Πολυτεχνείου, 27 ετών).

iii. Υπόγεια Αθήνα

1. Σπηλιές στην Ακρόπολη

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ: Εγώ θα ήθελα να πω για τις σπηλιές που έχει η Ακρόπολη από κάτω και που λένε ότι μπαίνεις μέσα και σε βγάζει έξω απ' την πόλη.

ΕΛΕΝΗ: Αυτό εγώ δεν το ξέρω...

ΓΙΑΝΝΗΣ: Ούτε εγώ το ξέρω...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ: Εσείς το ξέρατε παιδιά;

ΜΑΝΤΩ: Κάτι έχω ακούσει, αλλά δεν το ξέρω...

ΕΛΕΝΗ: Απ' την Ακρόπολη;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ: Απ' την Ακρόπολη έχει κάτι εισόδους που δεν επιτρέπεται να πας.

- Πού το έχεις ακούσει αυτό;

ΜΑΝΤΩ: Και καλά τις χρησιμοποιούσαν αυτοί από την Ελευσίνα, δεν ξέρω ποιοι!

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ: Μπράβο! Και βγαίνεις εκεί στα Ελευσίνα!

ΜΑΝΤΩ: Γιατί τις χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι.

- Στο 'χουν πει ή το έχεις δει κάπου;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ: Δε θυμάμαι που.

- Σε ιστοσελίδα;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ: Αν θυμάμαι καλά μου το είχε πει η καθηγήτρια που μου έκανε έκθεση στο Λύκειο.

2. Σκελετοί γιγάντων στο μετρό της Αθήνας

«Ας πούμε υπάρχουν πολλές αναφορές σε ειδήσεις με την κατασκευή του μετρό στην Αθήνα, που λένε πως βρέθηκε κάτι. Θυμάμαι πως είχαν βγάλει ότι είχαν βρει ανθρώπινους σκελετούς πάρα πολύ ψηλούς και όταν βρίσκανε κάτι αμέσως ερχότανε μια ξένη υπηρεσία, κάλυπτε το χώρο, έπαιρναν ότι ήταν να πάρουν και δεν έβρισκες τίποτα μετά και δεν ήξερε κανείς τίποτα! Ποιον να πιστέψεις;» (Κωνσταντίνος, Προγραμματιστής - Απόφοιτος Πολυτεχνείου, 27 ετών)

iv. Φαντάσματα - Νεκροί - Ψυχές

1. Ο παππούς του Γιάννη

ΓΙΑΝΝΗΣ: Ναι, αλλά ορισμένες φορές τα όνειρα είναι αληθινά. Για παράδειγμα, όταν είχε πεθάνει ο συχωρεμένος ο παππούς μου, λίγο πριν πεθάνει εγώ κοιμόμουν. Θα ζύπναγα εννιά το πρωί για να πάω στο νοσοκομείο και ο θεός μου να πάει για δουλειά. Ήρθε το βράδυ στον ύπνο μου και με χαιρέτησε. Χτύπησε το ζυπνητήρι μου και ο θεός μου με πήρε να μου πει πως ο παππούς πέθανε. Αυτό ισχύει, γιατί το έζησα.

ΜΑΝΤΩ: Αυτό ισχύει...

ΕΛΕΝΗ: Μπορεί να εξηγηθεί βέβαια...

MANTΩ: Μπορεί να είχες στο μυαλό τον παππού σου επειδή τον είχες στο μυαλό σου ή είχες καιρό να τον δεις.

ΓΙΑΝΝΗΣ: Όχι κάθε μέρα πήγαινα στο νοσοκομείο.

MANTΩ: Εντάξει, δεν ξέρω...

ΓΙΑΝΝΗΣ: Εκείνη τη μέρα που πέθανε, το βράδυ ήρθε στο όνειρό μου και με χαιρέτησε. Με πήγε βόλτα με το αμάξι στην παιδική χαρά να παίζω όπως έκανε πάντα παλιά και λίγο πριν πεθάνει με χαιρέτησε και έφυγε. Και τότε όταν έφευγε με πήρε ο θεός μου και με ξύπνησε.

MANTΩ: Ναι αλλά δεν είναι αστικός θρύλος αυτό.

ΕΛΕΝΗ: Δεν είναι θρύλος για είναι κάτι ατομικό.

ΓΙΑΝΝΗΣ: Δεν είπα ούτε ότι είναι για φαντάσματα, ούτε κάτι άλλο. Απλά ήταν στο όνειρό μου και η ψυχή εκείνου του ανθρώπου ήρθε και με χαιρέτησε στο όνειρό μου.

MANTΩ: Εντάξει, ο καθένας ανάλογα τι πιστεύει.

ΓΙΑΝΝΗΣ: Μέσω του ονείρου αυτό το πιστεύω, ότι οι ψυχές που έχουν φύγει βρίσκουν δίοδο να επικοινωνήσουν με έναν άνθρωπο μέσω ονείρου.

MANTΩ: Ναι, απλά σου λέω ότι η Εκκλησία δεν τα πιστεύει 100% αυτά και σήμερα όμως ο άνθρωπος έχει την ανάγκη προσωπικά και ατομικά να τα ερμηνεύσει αυτά. Ο τρόπος που ερμηνεύεις νομίζω είναι το διαφορετικό. Κάποιος μπορεί να το ερμηνεύσει μέσα από μία φανταστική ιστορία, κάποιος μπορεί να το ερμηνεύσει μέσα από τη θρησκεία, άλλος μέσα από ιστορικά γεγονότα, με αποδείξεις ή με ψέματα, όπως για τον Βελόπουλο που λέγαμε πριν, με αναληθή πράγματα. Ο καθένας, λοιπόν, κάποια πράγματα, είτε για εμπορικούς λόγους, είτε γιατί τα πιστεύει, είτε γι' άλλους λόγους ερμηνεύει με διαφορετικό τρόπο τα γεγονότα που συμβαίνουν γύρω του. Μπορεί να φτιάξει και έναν αστικό θρύλο και να πεις πως είναι στοιχειωμένο το τάδε σπίτι ή μια θεωρία συνωμοσίας, ότι οι τάδε σκότωσαν κάποιον.

2. Η γύφτισσα στον Ασπρόπυργο

«Όπως κι εγώ έχω μια παρόμοια ιστορία. Ήμουν στο αμάξι με την Κατερίνα (η γράφουσα) και ένα ακόμη παλικάρι και πηγαίναμε να τον αφήσουμε στο σπίτι του στον Ασπρόπυργο.

Εκεί πέρα έχουν ακουστεί πολλές ιστορίες για φαντάσματα και τέτοια... Ήταν μετά τις δώδεκα και ήμασταν όλοι κουρασμένοι. Έτσι όπως το είχαμε παλικάρι, μέχρι να βρει τα κλειδιά και να ανοίξει να μπει σπίτι του – η Κατερίνα καθόταν πίσω – βλέπω μια σκιά να περπατάει και να μιλάει στα γύφτικα με γυναικεία φωνή. Τότε γυρίζω και λέω στην Κατερίνα “είπες κάτι;” Μου κάνει όχι. Αλλά είναι παιχνίδι του μυαλού» (Γιάννης, Κρεοπόλης, 27 ετών).

v. Ιστορικοί - τουριστικοί θρύλοι

Σαρακήνικο, παραλία στη Μήλο

«Πιστεύω πάντως πως αντίστοιχα σε νησιά ή σε χωριά, κάπου το έχω ακούσει ή το έχω διαβάσει – ότι κάποιες ιστορίες μπορεί να τις διαδίδουν οι κάτοικοι για διαφημιστικούς λόγους ή το αντίθετο! Για να μην πάει ο κόσμος σε μια παραλία ή σε ένα μέρος. Ή αλλού για να πάνε, π.χ. οι Σαρακηνοί πήγαιναν στο Σαρακήνικο στη Μύλο, πουλάει αυτό. Ή μπορεί να σου πουν αντίστοιχα πως υπάρχουν πνεύματα, μην πάτε!» (Μαντώ, Φιλολόγος, 27 ετών)

4. Η ανάλυση του διαδικτυακού αφηγηματικού υλικού: Μορφολογία και περιεχόμενο και αναγνωστική ανταπόκριση

Σύμφωνα με την Linda Dégh ο κόσμος των τεχνολογικών θαυμάτων, δεν καταστρέφει την υπερφυσική πίστη και την αφηγηματική της σύνθεση (Dégh, 1971: 67). Τέτοιου είδους δημοσιεύματα είναι λοιπόν δυνατό να κυκλοφορούν ευρέως. Το Σανατόριο της Πάρνηθας και η Σπηλιά του Νταβέλη είναι τα πιο διαδομένα παραδείγματα όχι μόνο στο διαδικτυακό υλικό αλλά και στις προφορικές αφηγήσεις των των πληροφορητών μου. Το δημοσίευμα για την Σπηλιά του Νταβέλη της Lifo και του Iefimerida, αναφέρονται μάλιστα στο BBC και την έρευνα που είχε διεξάγει για το μέρος αυτό. Οι ιστορίες φαντασμάτων κυκλοφορούν επίσης ευρέως στα έντυπα και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, καθώς και στην προφορική παράδοση. Ορισμένες αφηγήσεις συνδέονται με συγκεκριμένες τοποθεσίες, συχνά με το μέρος του θανάτου ενός ατόμου, ενώ άλλες είναι πιο αόριστες ως προς τον χώρο και τον χρόνο (Tucker, 1996: 693). Πολλοί από τους θρύλους που παρατέθηκαν είναι ελλειπτικοί και αποσπασματικοί, χαρακτηριστικό υφολογικό στοιχείο του είδους, όπως σημειώσαμε (Barnes, 1996). Κάποια από τα διαδικτυακά κείμενα υιοθετούν αυστηρά ουδέτερο ύφος, θεωρούμενα ως προϊόντα ρεπορτάζ (σύμφωνα και με τη διαδικασία «κατάδειξης» που αναλύσαμε παραπάνω), αυτό όχι μόνο δεν εμποδίζει αλλά διευκολύνει την αναπαραγωγή τους.

Οι ιστορίες με στοιχειωμένα κτήρια ή άλλα στοιχειωμένα μέρη προϋπάρχουν και στις «Παραδόσεις» του Νικολάου Πολίτη (κεφάλαιο «Στοιχειά και Στοιχειωμένοι Τόποι», Πολίτης: 1994, 183 - 223). Αλλά και για τα φαντάσματα υπάρχει ταξινομική κατηγορία (κεφάλαιο «Φαντάσματα», Πολίτης: 1994, 401 - 405). Οι ιστορίες αυτές συχνά συνδέονται με δολοφονίες, όπως το φονικό στη Χαροκόπου. Δίνονται συνήθως λεπτομέρειες του χώρου, καθώς οι αφηγητές επιδιώκουν πάντα να δώσουν πιστότητα στο συμβάν και να επιβεβαιώσουν τον ρεαλισμό της ιστορίας που αφηγούνται, κάνοντας μάλιστα πολλές φορές χρήση τοπωνυμίων και χώρων οικείων στο ακροατήριό τους (Αυδίκος, 2013: 263 - 264). Ως συνήθεις αιτίες προβάλλονται φυσικά φαινόμενα και ατυχήματα, αυτοκτονία, σκοτωμός, ακρωτηριασμός και εκτέλεση, απροσεξία και

θάνατος σε μάχη με τον εχθρό (Αυδίκος, 2013: 265). Η αιτία βέβαια του θανάτου ποικίλλει. Σε κάθε όμως περίπτωση το μοιραίο συμβάν οδηγεί στην εμφάνιση φαντασμάτων ή άλλων μεταφυσικών φαινομένων και αποτελεί τη μετάβαση στο κύριο γεγονός της ιστορίας. Οι εμφανίσεις γίνονται πάντα στο χώρο του θανάτου (Αυδίκος, 2013: 266). Ο Πολίτης κατατάσσει τέτοιου είδους ιστορίες στην ενότητα «Νεκροί και Ψυχές» (Πολίτης, 1994: 417 - 422). Κοινό σημείο των ιστοριών που μελέτησα είναι ότι τα φαντάσματα, που λέγεται πως κατοικούν σε σπίτια ή σε σπηλιές, άρχισαν να εμφανίζονται μετά από κάποια τραγικά γεγονότα. Η λαϊκή πιστή πολλές φορές θεωρεί πως ένα φάντασμα μπορεί να εγκλωβιστεί στον κόσμο των ζωντανών, εάν όσο ήταν εν ζωή κοινωνικά η συμπεριφορά του δεν ήταν αποδεκτή ηθικά. Ως άλλη αιτία για να εγκλωβιστεί μια ψυχή στον κόσμο των ζωντανών προβάλλεται το ότι έφυγε νωρίς και άφησε κάποιο ανολοκλήρωτο έργο πίσω του (Αυδίκος, 2013 & Κοτσοφίτης, 2014).

Αρκετά από τα δημοσιεύματα, όπως για παράδειγμα στην Υπόγεια Αθήνα, εμφανίζουν μια ορθολογική βάση, εξήγηση ή ερμηνεία. Μια αντιστοιχία που μπορούμε να βρούμε για αυτήν την κατηγορία στις Παραδόσεις του Πολίτη είναι η ενότητα «Βουλευαγμένοι Τόποι και Πολιτείες» (Πολίτης, 1994: 31 - 34).

Ο θρύλος του “The Vanishing Hitchhiker” στον οποίο αναφέρεται εκτενώς ο Brunvand (μια ιστορία φαντασμάτων) βρίσκει το ελληνικό αντίστοιχό της στην ιστορία με τον φαντάρο και την κοπέλα στο μπαρ. Σύμφωνα με τον Barnes το στοιχείο της αγωνίας που χαρακτηρίζει τέτοιους θρύλους συνδέεται με το στοιχείο της απόκρυψης.

Νύξη για σατανιστικές τελετές υπάρχει στην ιστορία για το Σανατόριο της Πάρνηθας. Βέβαια και στην Ελλάδα και στο εξωτερικό έχουν υπάρξει πραγματικές ιστορίες με σατανιστές. Η σχετική ειδησεογραφία είναι δυνατό να τροφοδοτήσει τη λαϊκή αφήγηση με ιστορίες που κυκλοφορούν ακόμη και σήμερα.

Μορφολογικά, στις παραπάνω ιστορίες, ο πραγματικός κόσμος αποτελεί το πλαίσιο που διαγράφει τη ρεαλιστικότητα της ιστορίας μέσω της παραπομπής σε γνωστή τοπιογραφία και γεγονότα. Αυτή όμως η ρεαλιστικότητα και η πίστη στην ιστορία υπονομεύονται στο τέλος όταν δίνεται και η εξήγηση του παραφυσικού φαινομένου. Η φράση που χρησιμοποιείται είναι «λένε ότι» ή μία παρόμοια (Αυδίκος, 2013: 270) και η

πίστη σε αυτές τις ιστορίες φαίνεται πλέον να γίνεται προσωπική υπόθεση (Αυδίκος, 2013: 272). Σύμφωνα με τη ψυχαναλυτική θεωρία, τα δαιμονικά όντα είναι οι προβολές των εσωτερικών φόβων των ανθρώπων, που μπορούν να γίνουν βλαπτικά και να οδηγήσουν ακόμα και σε ανεξέλεγκτη επιθετικότητα. Οι προφυλάξεις και οι απαγορεύσεις που διηγούνται οι αφηγήσεις, ακόμη και τα όσα έπαθαν εκείνοι που αθέτησαν τους άγραφους νόμους, παραπέμπουν σε ψυχολογικούς μηχανισμούς εξωτερίκευσης ενδόμυχων φόβων, που έχουν ακόμη πιο βαθιά ερμηνεία σε σχέση με τους ποικίλους πραγματικούς κινδύνους που βιώνει ο άνθρωπος του παραδοσιακού λαϊκού πολιτισμού, όπως πείνα, αρρώστιες, πόλεμοι, κ.ά. (Πούχγερ, 2009: 564 - 565).

Ως προς τις αρρώστιες υπάρχουν σχετικές ιστορίες (ασθένειες, κλεμμένα νεφρά). Ο Νικόλαος Πολίτης κατηγοριοποιεί αυτού του είδους τις παραδόσεις στην ενότητα «Ασθένειες» (Πολίτης, 1994: 408 – 411). Αναλύοντας το συμβολικό υπόβαθρο αυτών των διηγήσεων ο Αυδίκος σημειώνει ότι «Η ανίατη αρρώστια καταργεί τις κοινωνικές διακρίσεις, απογυμνώνοντας τον άνθρωπο από τα κοινωνικά του σύμβολα. Έτσι μένει πλέον μόνος, αντιμέτωπος με το άρρωστο σώμα του και τα παλλόμενα συναισθήματά του». Οι επιστήμονες που ασχολούνται ψυχολογικά, κοινωνιολογικά και ανθρωπολογικά με τους καρκινοπαθείς, αλλά και με ασθενείς που βρίσκονται σε κρίσιμη για τη ζωή τους κατάσταση, έχουν επισημάνει πόσο η αρρώστια αλλάζει ολοκληρωτικά τις συνθήκες της ζωής τους. Η αιφνίδια εμφάνιση της αρρώστιας αναστατώνει τη ζωή και ανατρέπει τους ρυθμούς. Πρόκειται για μια σημαντική στιγμή που αλλάζει τη μνήμη και την καθημερινότητα βάσει των αναγκών που η αρρώστια επιβάλλει (Αυδίκος, 2013: 368). Αντίστοιχα οι θρύλοι που σχετίζονται με κλοπές οργάνων άρχισαν με την έναρξη των μεταμοσχεύσεων στο εξωτερικό στα τέλη της δεκαετίας του 1980. Ο μεταναστευτικός θρύλος με τίτλο “The Kidney Heast” έχει διαδοθεί και στην Ελλάδα. Ο Brunvand επισημαίνει ότι ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και πολλοί βρίσκουν ομοιότητες με την αρχή του θρύλου της “AIDS Mary” (Brunvand, 2001: 227 – 228). Το γεγονός αυτό αντανακλά τον φόβο για εγκληματικές ενέργειες, όπως οι απαγωγές και η εκμετάλλευση άστεγων παιδιών αλλά και φτωχών ανθρώπων που έχουν έρθει από τις χώρες του λεγόμενου Τρίτου Κόσμου (Campion-Vincent, 2001: 185).

Ένα άλλο δημοσίευμα, τα chain mails ή αλλιώς οι αλυσιδωτές επιστολές ή και ηλεκτρονικά μηνύματα εξαπάτησης αντανακλά την ανησυχία που εκπορεύεται από την παντοδυναμία, την ταχύτητα και την ανωνυμία του διαδικτύου. Τα μηνύματα αυτά εκφοβίζουν τον παραλήπτη σχετικά με τραυματισμό ή κακή τύχη για εκείνους και τους οικείους του αν δεν πράξει της εντολές του μηνύματος που λαμβάνει (Blank, 2016: 151). Η διαδικτυακή τοποθεσία Hoaxbusters, μια βάση δεδομένα για «μηνύματα εξαπάτησης» (hoaxes), που υποστηρίζεται ένα τμήμα του Υπουργείου Ενέργειας των ΗΠΑ, σημειώνει ότι τα τρία βασικά συστατικά της αλυσιδωτής επιστολής είναι «το αγκίστρι (η πρόκληση ενδιαφέροντος), η απειλή και το αίτημα» (Blank, 2016: 152). «Συνήθως, αυτές οι επιστολές ξεκινούν με μια μακροσκελή συγκινητική ιστορία, που τελειώνει με την εντολή της επαναποστολής του μηνύματος σε έναν ορισμένο αριθμό ατόμων μέσα σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, άλλως ο παραλήπτης θα υποστεί τις συνέπειες μιας ενδεχόμενης καταστροφής ή την απώλεια κάποιων υπεσχημένων αγαθών» (Blank, 2016: 152). Η διάρκεια ζωής αυτών των ιστοριών εξαρτάται από το αν πείσουν τους αναγνώστες τους πως όντως υπάρχει μία απειλή (Blank, 2016: 155).

Στο υλικό μας υπάρχουν και θρύλοι που αναφέρονται στη ζωή της πόλης και μεταφέρονται ως ρεαλιστικές εμπειρίες ή δυνατότητες (βλ. site “Vice”). Αντίστοιχες αναφορές υπάρχουν και σε διάφορα άλλα διαδικτυακά sites. Αξίζει να σημειωθεί η ομοιότητα αυτών των θρύλων με αντίστοιχους αγροτικούς θρύλους που περιέχονται στην συλλογή του Πολίτη και αναφέρονται επίσης σε αρχαία λείψανα (ενότητα «Έλληνες, Ανδρειωμένοι, Γίγαντες», Πολίτης, 1994: 43 – 55) σχετικά με αναφορές για κόκκαλα ψηλών σκελετών από γίγαντες κάτω από το μετρό της Αθήνας (Μακρής, 2017a & Μακρής, 2017b).

Η σύγκριση των παραδοσιακών θρύλων (π.χ. της συλλογής Πολίτη) με τους σύγχρονους διαδικτυακούς θρύλους (και επομένως παλαιότερων αγροτικών και αστικών θρύλων) αναδεικνύει πολλές ομοιότητες και αναλογίες, όπως πολύ σωστά υποστηρίζει και ο Klintberg (Klintberg, 1990). Προσπαθήσαμε να αποτυπώσουμε αυτές τις ομοιότητες ή τις αναλογίες και στην απόπειρα ταξινόμησης που κάναμε.

Η σύγκριση πάλι των παραλλαγών του σύγχρονου υλικού (διαδικτυακού και προφορικού) δείχνει ότι τον ελλειπτικό τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η ίδια ιστορία στον προφορικό λόγο σε σχέση με το διαδίκτυο: χαρακτηριστικά η ιστορία με τον πύθωνα που μετράει τον ιδιοκτήτη του για να τον φάει καταγράφεται σε ειδησεογραφικά sites [Newsbomb (Newsroom, 2016), Newsbeast (Περιβάλλον, 2018) Lifo (Newsroom, 2017)] πολύ πιο αναλυτικά σε σχέση με την προφορική απόδοσή του (βλ. τις διαφορετικές παραλλαγές της ιστορίας για τη σπηλιά του Νταβέλη).

Η ανταπόκριση των αναγνωστών στα κείμενα αυτά μοιάζει με τις αντιδράσεις των ακροατών των προφορικών θρύλων, όπως παρουσιάζονται και αναλύονται στις λαογραφικές μελέτες. Υπάρχει το στοιχείο της δυσπιστίας, ωστόσο εκείνοι που μπορεί να μην πιστεύουν σε κάποιον θρύλο, μπορούν να συμβάλλουν στη διάδοσή του. Επίσης δεν έχει σημασία το πόσο δύσπιστος είναι αυτός που διαδίδει το θρύλο ούτε το πόση έμφαση δίνει στο ψεύδος της ιστορίας για το αν οι δέκτες θα την αποδεχτούν ως αλήθεια ή όχι (Dégh & Vázsonyi, 1971: 99). Χαρακτηριστικό παράδειγμα ως προς το ζήτημα της αμφισβήτησης της πίστης είναι το παρακάτω απόσπασμα από τις συνεντεύξεις μας. Ο ίδιος πληροφορητής κρατά μια πιο διφορούμενη στάση σχετικά με τον νεκρό παππού του, όπως είδαμε στην ιστορία με τίτλο «Ο παππούς του Γιάννη»: *«Δεν τα κλικάρω αυτά, γιατί όλα αυτά σχετικά με στοιχειωμένα, με οντότητες είναι όλα ψέματα (...) Μπορείς να το απορρίψεις, γιατί είσαι σ' έναν χώρο τώρα που έχεις ακούσει πολλές ιστορίες, είσαι σ' ένα δάσος να πας να περπατήσεις ή σ' ένα δρόμο σκοτεινό. Το μυαλό εκείνη τη στιγμή με όλες τις ιστορίες που έχεις ακούσει τα περασμένα χρόνια και με το σκοτάδι τα πλάθει όλα αυτά (...) Δεν έχει υπάρξει όμως απόδειξη για όλα αυτά που λένε! Απλά θεωρίες και λόγια. Όταν υπάρξει μια πραγματική απόδειξη ότι υπάρχει τότε ναι, θα το πιστέψω»* (Γιάννης, Κρεοπόλης, 27 ετών).

Η Linda Dégh κατατάσσει σε πέντε κατηγορίες τους αποδέκτες των θρύλων ανάλογα με το διαφορετικό επίπεδο πίστης ως προς την πρόσληψή τους: τους πιστούς, τους αδιάφορους, τους σκεπτικιστές, τους μη πιστούς και τους αντιπάλους, ως προς την αλήθεια του θρύλου (Dégh & Vázsonyi, 1971: 117). Ως προς αυτό ενδιαφέρον παρουσιάζει το παρακάτω απόσπασμα: *«Εγώ θα το διαχώριζα σε δύο κατηγορίες. Σε*

αυτούς που τα πιστεύουν και είναι δεισιδαιμονία και σε αυτούς που δεν τα πιστεύουν και είναι οι παραμυθάδες» (Χαράλαμπος, Απόφοιτος Δημοσιογραφίας, 24 ετών).

Κοινωνικές και ψυχολογικές παράμετροι στην αφήγηση θρύλων έχουν επίσης τονιστεί από τους ερευνητές: Οι θρύλοι οργανώνονται από σύνθετες περιβαλλοντικές και πολιτιστικές δυνάμεις, αξιοποιούν πεποιθήσεις και εκφράζουν φόβους και κοινές παραδοσιακές αξίες. Ο θρύλος λέει στους ανθρώπους να εξερευνήσουν την εξωτερική πραγματικότητά τους μέσα από το συμβολικά κατασκευασμένο εσωτερικό, την πραγματικότητα του θρύλου, καθώς και την ευκαιρία να εκφράσουν τόσο τις ανησυχίες όσο και τις προσδοκίες τους (Tangherlini, 1996: 918 & Κοτσοφίτης, 2014). Η δυσπιστία ως προς το περιεχόμενο των θρύλων, δε σημαίνει αυτόματα πως ο αναγνώστης ή ο αφηγητής απορρίπτει τα κοινωνικά μηνύματα ακόμα και την ηθική πλευρά που προσπαθούν να μεταλαμπαδεύσουν.

Ο Slotkin σημειώνει πως «ένα βασικό θέμα, που αφορά όλες τις παραδόσεις, είναι η έννοια της σχέσης της ιστορίας με το ακροατήριο. Οι ακροατές πιστεύουν στη ρεαλιστικότητα της ιστορίας που άκουσαν, αφού θεωρούν ότι το περιεχόμενο της παράδοσης έχει ιστορική αντιστοιχία, δηλαδή ένα πραγματικό γεγονός που συνέβη σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο (Αυδίκος, 2013: 269).

ΣΤ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όπως γίνεται φανερό από την ανάλυσή μας το διαδίκτυο αποτελεί έναν νέο μέσο δημιουργίας, διάδοσης και κυκλοφορίας μιας νέας προφορικότητας. Όπως σημειώνει ο Alan Dundes, «η τεχνολογία δεν εξαφανίζει τη Λαογραφία, μάλλον γίνεται ένας σημαντικός παράγοντας για τη μετάδοση του λαϊκού πολιτισμού και παρέχει μια συναρπαστική πηγή έμπνευσης για τη δημιουργία της “νέας Λαογραφίας”» (Blank, 2016: 170). Κάποιες από τις σύγχρονες διηγήσεις ονομάζονται αστικοί θρύλοι, κάποιες ψευδείς ειδήσεις, ενώ οι δύο όροι είναι δυνατό να χρησιμοποιούνται από το ευρύ κοινό (δημοσιογράφους και αναγνωστικό κοινό) εναλλακτικά είτε μεταξύ τους είτε με άλλους όρους (εθνικοί μύθοι, παραμύθια κ.λπ.). Η παρούσα ποιοτική έρευνά μας στα διαδικτυακά sites και οι συνεντεύξεις μας με ένα νέο ηλικιακά κοινό οδήγησαν στη συγκέντρωση ενός μη ευκαταφρόνητου σε ποσότητα και ποικιλία υλικού. Αστικοί θρύλοι και ψευδείς ειδήσεις φαίνεται να έχουν κοινές συνιστώσες, σύμφωνα με τους πληροφορητές μας. Αφενός έχουν τον ίδιο βιότοπο: το διαδίκτυο. Για ορισμένα, όπως τα chain mails, αυτός είναι ο κύριος χώρος. Ο προφορικός λόγος είναι επίσης ένα μέσο διάδοσής των διηγήσεων αυτών.

Οι αστικοί θρύλοι, όπως έχει δείξει η λαογραφική έρευνα, δεν είναι ένα καινούριο αφηγηματικό είδος. Είναι χρήσιμη εδώ η διατύπωση του Φινλανδού λαογράφου P. Anttonen για τη σχέση παράδοσης και νεωτερικότητας: «το να είναι κάτι παραδοσιακό σημαίνει να είναι μη νεωτερικό, αλλά, εφόσον η μη νεωτερικότητα είναι εδώ μόνο γλωσσολογική κατασκευή, το να είναι κάτι παραδοσιακό σημαίνει να είναι νεωτερικό με έναν τρόπο διαφορετικό απ’ ό,τι στη ρητή άποψη υπέρ του νεωτερικού. Στην παραδοσιακότητα, το άτομο προσανατολίζεται προς το παρελθόν για τη δημιουργία του νεωτερικού, προτιμώντας παλαιότερους τρόπους, πεποιθήσεις, αξίες και τεχνολογίες. Από την υπέρ του νεωτερικού οπτική, το παραδοσιακό του ταυτίζεται με το οπισθοδρομικό». Άρα παράδοση και νεωτερικότητα είναι δύο συμπληρωματικές όχι αντίθετες έννοιες.

Με βάση το υλικό μας, παλαιότεροι αγροτικοί θρύλοι φαίνεται να επιβιώνουν στο

σήμερα με ένα νέο ένδυμα. Οι ιστορίες αυτές, όπως επισημάνθηκε και από τους πληροφορητές μας, αντανακλούν τους φόβους της κοινωνίας, τις ελπίδες, τις ανησυχίες και τις προκαταλήψεις της. Οι λαογράφοι μπορούν να εντοπίσουν στις αφηγήσεις αυτές πολιτισμικές στάσεις ατόμων και ομάδων. Είναι ιδιαίτερα σημαντική εδώ η διάκριση του Blank που αντανακλά μια παλαιότερη διαπίστωση του Hermann Bausinger: «Οι προφορικά μεταδιδόμενοι αστικοί θρύλοι εκφράζουν κοινωνικές φοβίες και προκαταλήψεις σε μια κωδικοποιημένη γλώσσα, ενώ οι ηλεκτρονικά διαβιβαζόμενοι αστικοί θρύλοι εκφράζουν με πολύ πιο σκληρό τρόπο τις κοινωνικές φοβίες και προκαταλήψεις λόγω της ανωνυμίας του αποστολέα» και της αποτελεσματικότητάς του στην ταχεία διάδοση των ιδεών (Blank, 2016: 162).

Συμπερασματικά, λοιπόν, οι βασικές ομοιότητες και διαφορές μεταξύ αστικών θρύλων και ψευδών ειδήσεων μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

- Και τα δύο είδη αντλούν την επιρροή τους από ένα δυναμικό πεδίο σύγκρουσης της πίστης με την αμφιβολία: περιλαμβάνουν συχνά στοιχεία τρόμου ή καλλιέργειας κάποιου φόβου, επίσης χιουμοριστικά, γκροτέσκα ή μακάβρια στοιχεία. Ωστόσο ο θρύλος, ως είδος (επομένως και ο αστικός), αν ακολουθήσουμε τις διατυπώσεις του Friedland αλλά και των Dégh και Vázsonyi, δεν εδράζεται μόνο στο πεδίο της σύγκρουσης αλήθειας - ψεύδους αλλά και στο πεδίο της κυριολεξίας - μεταφοράς (συμβόλων). Όπως αναφέρει ο Friedland για τον καθορισμό των παραδόσεων της φυλής Ταγγανίκα στην Αφρική, εκεί ο όρος «μύθος» δε χρησιμοποιήθηκε με την έννοια της «ψευδούς πεποίθησης» αλλά ως σύνολο ιδεών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως βάση για δράση. Η Dégh και ο Vázsonyi υποστηρίζουν πως «ο θρύλος δεν είναι πάντα αναληθής ή πάντα αληθής. Είναι πάντα σωστός». Ο Αυδίκος εύστοχα υπογραμμίζει ότι οι θρύλοι είναι ιστορίες με ιδιαίτερο ηθικό βάρος, καθώς υποδεικνύουν βασικούς κοινωνικούς κανόνες που συγκροτούν και καθορίζουν μια κοινωνική ομάδα και τις αντίστοιχες κοινωνικές συμπεριφορές. Αντίθετα, οι ψευδείς ειδήσεις, δεν

υποκρύπτουν οποιοδήποτε δεύτερο επίπεδο πρόσληψης ή κατανόησης, μεταφορικό αλληγορικό ή συμβολικό, αντίθετα σε προκαλούν να πιστέψεις αυτό που ακριβώς δηλώνουν: γι' αυτό και αποδίδονται στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής κριτικής, σε προπαγανδιστικές κυρίως αιτίες και κατηγορούνται ως συνολικά κατασκευασμένες. Δημοσιογράφοι και κοινό επίσης διαισθάνονται, χωρίς να μπορούν και να το συγκεκριμενοποιήσουν ότι ο διαφορετικός χώρος σχηματισμού και επενέργειας των διηγήσεων αυτών (οι θρύλοι προέρχονται από τα κάτω, ενώ οι ψευδείς ειδήσεις από τα πάνω) οδηγεί και στη διαφορετική πρόσληψή τους.

Τα μέσα διάδοσης των δύο κατηγοριών αυτών του λόγου, άλλοτε συμπίπτουν και άλλοτε διαφέρουν: δεν είναι τυχαίο ότι η διάδοση ψευδών ειδήσεων βασίζεται πολύ περισσότερο απ' ό,τι η διάδοση αστικών θρύλων, στα σύγχρονα ΜΜΕ, γι' αυτό και απασχολεί πολύ περισσότερο ως έννοια τους δημοσιογράφους. Η δύναμη της εικόνας συντελεί αποφασιστικά στη δυναμική μιας ψευδούς είδησης (καθώς αυτές κυρίως διαχέονται μέσα από τα σύγχρονα ΜΜΕ) και δευτερευόντως ενός αστικού θρύλου (που διαχέεται μέσα από ποικίλα μέσα διάδοσης). Στην προκειμένη περίπτωση σχετικά με τους αστικούς θρύλους στο διαδίκτυο, φαίνεται πως για δημοσιογράφους και κοινό, οι ιστορίες αντλούν τη δύναμή τους, μέσα από ένα πλαίσιο που λαογραφικά μπορούμε να ονομάσουμε πλαίσιο “κατάδειξης”. Ο Ζαχαριάδης ανέφερε και ένα άλλο ζήτημα πίστης, στη δύναμη που έχει η εικόνα να μας κάνει να πιστεύουμε το οτιδήποτε, ακόμη και άκριτα: *«Πλέον τις ειδήσεις τις εισπράττουμε και τα βιώνουμε μέσω rixel. Δηλαδή την καταστροφή που έγινε στην Ιαπωνία στο Φουκογιάμα δεν τη ζήσαμε. Θα μπορούσε να είναι όλη σκηνοθετημένη. Υπάρχει πια τέτοια εξέλιξη της τεχνολογίας που μπορώ να δω σε artificial intelligence τον Σαλβαδόρ Νταλί να μιλάει σαν να μιλούσε τώρα. Επίσης, ο Σαλβαδόρ Νταλί έχει πεθάνει. Δε μας έχει επηρεάσει. Αν βγεις και πεις ότι ο Σαλβαδόρ Νταλί ζει θα σου έλεγε ο άλλος οκ. Δε θα το ψάξει πολύ. Δεν έχει σημασία. Υπάρχει μία ροή πληροφοριών που μπορεί να είναι και ψεύτικες και αληθινές και να μην έχουν καμία σημασία. Χωρίς καμία διασταύρωση. Δε σε νοιάζει να κάνεις, Δεν είναι απαραίτητο ότι ο*

καθένας ενδιαφέρεται για ό,τι συμβαίνει σήμερα. Βλέπω ένα βίντεο με κάποιον που τον κυνηγά η αστυνομία. Μπορεί να είναι τωρινό, προπέρσινο... Δεν έχει και σημασία. Το ίδιο συμβαίνει και με την αλήθεια, αν την εισπράττω μέσω pixel από την οθόνη του υπολογιστή μου ή της τηλεόρασης αυτό κάλλιστα μπορεί να είναι fake. Αυτό σημαίνει ότι χάνω την πίστη μου στην ουσία που είναι η αλήθεια, σιγά - σιγά πάει να με ενδιαφέρει και με ενδιαφέρει η εντύπωση».

- μία ψευδής είδηση μπορεί να «γεννήσει» έναν αστικό θρύλο, όπως στην περίπτωση με τους υπνοτισμένους εργαζόμενους στην εμπορική αλυσίδα ΠΛΑΙΣΙΟ. Μπορεί το χιούμορ να μη γίνει αντιληπτό και το κείμενο να αναπαραχθεί κανονικά ως είδηση, από sites χιουμοριστικού περιεχομένου, όπως «Το Κουλούρι».

Εν κατακλείδι, πρέπει να δούμε αν δίνεται απάντηση στην ερώτηση του τίτλου της έρευνας. Οι ψευδείς ειδήσεις μπορούν να θεωρηθούν ως μία σύγχρονη μορφή λαϊκού πολιτισμού; Η απάντηση είναι, τουλάχιστον πρωτογενώς, μάλλον όχι. Η αμφιβολία, λοιπόν, είναι κοινό χαρακτηριστικό των αστικών θρύλων και των ψευδών ειδήσεων ως προς το θέμα της πίστης. Αποτελεί προσωπικό ζήτημα του κάθε ανθρώπου στο αν θέλει να πιστέψει μια ιστορία, είτε όχι και έχει σχέση κυρίως με τα βιώματά του και γενικότερα με την κοσμοθεωρία του για τον κόσμο, είτε είναι κοινό, είτε δημοσιογράφος. Φυσικά σε συνδυασμό με το κυνήγι των likes στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και με τον στόχο του κέρδους η πληθώρα αυτών των δημοσιευμάτων αυξάνεται. Εξάλλου, πάντα η απόδειξη της αλήθειας φαντάζει γοητευτική για κάτι που φαντάζει αδύνατο να κατανοηθεί με την απλή λογική. Η δυναμική που έχουν οι θρύλοι σήμερα σε αντίθεση με άλλα αφηγηματικά είδη, αποδεικνύει πως είναι το μόνο είδος που όπως είπαμε και παραπάνω παίρνει δύναμη από την ίδια την αμφιβολία του ανθρώπου.

ΣΤ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ελληνόγλωσση

Αγγελοπούλου, Α., Καπλάνογλου, Μ. & Κατρινάκη, Μ. (2004). *Επεξεργασία Παραμυθιακών Τύπων και Παραλλαγών ΑΤ 500 - 559 - Γεωργίου Α. Μέγα/Κατάλογος Ελληνικών Παραμυθιών-4*. Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς 41 - Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε.

Αλεξιάδης, Μ. Αλ. (2008). *Νεωτερική Ελληνική Λαογραφία: Συναγωγή Μελετών*. Δεύτερη έκδοση. Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα.

Αυδίκος, Ε. (1997). *Το Λαϊκό Παραμύθι - Θεωρητικές Προσεγγίσεις*. Β' Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.

Αυδίκος, Ε. (2001). «Λαογραφία και προφορική ιστορία: Ιστορικό βάθος και νέα δεδομένα», στο *Συνέδριο στη μνήμη της Άλκης Κυριακίδου Νέστορος «Ελληνικός Παραδοσιακός Πολιτισμός, Λαογραφία και Ιστορία»*, (επιμ.) Χρυσούλα Χατζητάκη – Καψωμένου. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Αυδίκος, Ε. (2013). *Λαϊκή Πίστη και Κοινωνική Οργάνωση*. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.

Βαρελά, Α. (2017). *Τα δυσδιάκριτα όρια του Storytelling στην προπαγάνδα*, Διπλωματική Εργασία, Αθήνα: Τμήμα Επικοινωνίας Μέσων και Πολιτισμού - Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Γκασούκα, Μ. & Φουλίδη, Ξ. (2012). *Νέοι ορίζοντες των λαογραφικών σπουδών - Εννοιολογικό πλαίσιο, έρευνα, φύλο, διαδίκτυο, σχολείο*. Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης.

Ιωσηφίδης, Θ. (2001). Η Μέθοδος των Focus Groups στην Κοινωνική Έρευνα: η Περίπτωση του Ερευνητικού Προγράμματος MEDACTION. Εισήγηση στο «Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο: Κοινωνικές Εξελίξεις στην Σύγχρονη Ελλάδα και Ευρώπη», Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Σύλλογος Ελλήνων Κοινωνιολόγων (ΣΕΚ). Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, 24 - 26 Μαΐου.

Ιωσηφίδης, Θ. & Σπυριδάκης, Μ. (επιμ.) (2006). *Ποιοτική Κοινωνική Έρευνα: Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων*. Αθήνα: Κριτική.

Κακάμπουρα, Ρ. (2011). *Αφηγήσεις Ζωής: Η Βιογραφική Προσέγγιση στη Σύγχρονη Λαογραφική Έρευνα*. Αθήνα: Διάδρασης.

Καπανιάρης, Α. Γ. (2017). *Ψηφιακή Λαογραφία και Εκπαίδευση. Εμπλουτισμένα Μέσα & Καινοτόμες Προσεγγίσεις στη Διδακτική του Λαϊκού Πολιτισμού*. Βόλος: Ήρα Εκδοτική.

Καπλάνογλου, Μ. (2002). *Παραμύθι και αφήγηση στην Ελλάδα: Μια παλιά τέχνη σε μια νέα εποχή. Το παράδειγμα των αφηγητών από τα νησιά του Αιγαίου και από τις προσφυγικές κοινότητες των μικρασιατών Ελλήνων*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Καπλάνογλου, Μ. (2004). *Κόκκινη κλωστή κλωσμένη: Λαϊκά παραμύθια και αφηγητές του Αιγαίου*. Αθήνα: ΚΕ.ΜΕΛ.ΚΑ & Εκδόσεις Πατάκη.

Κατσαδώρος, Γ. (2013). «Η επιστήμη της λαογραφίας στη σύγχρονη τεχνολογική εποχή. Η ηλεκτρονική προφορικότητα». Στο *Επιστήμες της εκπαίδευσης. Από την ασθενή ταξινόμηση της Παιδαγωγικής στη διεπιστημονικότητα και στον επιστημονικό υβριδισμό*, (επιμ.) Γιώργος Κόκκινος – Μαρία Μοσκοφόγλου-Χιονίδου. Αθήνα: Ταξιδευτής, σσ. 99-122.

Κιντή, Β. (2017). «Μετα-αλήθεια και μετα-γεγονότα», *Το ΒΗΜΑ*, 14 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=856920> [16.8.2019]

Κοτσοφίτης, Η. (2014). *Θρύλοι που κυκλοφορούν μεταξύ των νέων στη σύγχρονη Αθήνα Φορείς - Θέματα - Ερμηνεία*. Διπλωματική Εργασία. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλολογίας, ΠΜΣ Λαογραφικές Σπουδές: Θεωρία και Εφαρμογές του Λαϊκού Πολιτισμού.

Κουβίδη, Α. (2017). Ψευδείς Ειδήσεις Και Δημόσιος Διάλογος: Μια Εκδήλωση, *ΔιαΝΕΟσις*. Μάιος. Διαθέσιμο στο: http://www.dianeosis.org/2017/05/kas_dianeosis_fake_news_event/ [6.8.2019]

Κούζας, Γ. (2017). «Μεταξύ πραγματικότητας και Φαντασίας. Σύγχρονοι Αστικοί Θρύλοι: Η Παράξενη Θύρα της οδού Ακαδημίας 58Α». Στο *Το παραμύθι από τους αδελφούς Grimm στην εποχή μας. Διάδοση και Μελέτη*, (επιμ.) Μ. Γ. Μερακλής, Γ. Παπαντωνάκης, Χρ. Ζαφειρόπουλος, Μ. Καπλάνογλου & Γ. Κατσαδώρος. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, σσ. 363 - 381.

Κυριαζή, Ν. (2004). *Η Κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κυριακίδης, Σ. Π. (1922). *Δημοσιεύματα λαογραφικού αρχείου αρ. 3 - Ελληνική Λαογραφία, Μέρος Α', Μνημεία του Λόγου*. Εν Αθήναις: Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίδου.

Λουκάτος, Δ. (1957). *Νεοελληνικά Λαογραφικά Κείμενα*. «Βασική Βιβλιοθήκη 48». Αθήνα: Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος.

Λουκάτος, Δ. (1992). *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*. Δ' Έκδοση. Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Λυδάκη, Α. (2016). *Αναζητώντας το χαμένο παράδειγμα: επιτόπια έρευνα, κατανόηση ερμηνεία*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Μερακλής, Μ. Γ. (1992). *Ελληνική λαογραφία - Λαϊκή τέχνη*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.

Μερακλής, Μ. Γ. (2004). *Λαογραφικά Ζητήματα*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη & Διάττων.

Μερακλής, Μ. Γ. (2007). *Ελληνική Λαογραφία, Κοινωνική Συγκρότηση, Ήθη και Έθιμα, Λαϊκή Τέχνη*. Β' Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.

Μιχαήλ, Γ. Β. (2009). «Homo Interneticus ή Λαογραφία και Διαδίκτυο». Στο *Λαογραφία, Τόμος ΜΑ' (2007 – 2009), Αφιέρωμα στα 100 χρόνια της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας και του περιοδικού Λαογραφία*. Αθήνα: Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, σσ. 291 - 305.

Παπαγεωργίου, Μ. (2008). Μηνάς Αλεξιάδης. *Metafysiko.gr*. Διαθέσιμο στο: <http://www.metafysiko.gr/?p=3015> [25.10.2019]

Παπαχριστοφόρου, Μ. (2004). Το ζήτημα της κατάταξης των παραδόσεων και οι παραδόσεις του Λαογραφικού Αρχείου. Στο *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου - Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας*. Τόμος 29 - 30 (1999-2003). Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών. σσ. 147 - 162.

Παπαχριστοφόρου, Μ. (2013). *Μύθος, Λατρεία, Ταυτότητες στο νησί της Καλυψώς*. Αθήνα: Παπαζής.

Πολίτης Ν. Γ., (1909). «Λαογραφία». *Λαογραφία Ι*. Αθήνα: Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, σσ. 3-18.

Πολίτης, Ν. Γ. (1920). *Δημοσιεύματα λαογραφικού αρχείου αρ. 1 - Λαογραφικά Σύμμεικτα, Τόμος Α΄*. Εν Αθήναις: Εκ του Τυπογραφείου Παρασκευά Λεώνη.

Πολίτης, Ν. Γ. (1994). *Παραδόσεις*. Τόμος Α΄. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Πούχγερ, Β. (2009). *Θεωρητική Λαογραφία. Έννοιες - Μέθοδοι - Θεματικές*. Αθήνα: Εκδόσεις Αρμός.

Φουλίδη, Ξ. (2015). «*Νέοι ορίζοντες στις ελληνικές Λαογραφικές Σπουδές: Το διαδίκτυο ως πεδίο παραγωγής, διάδοσης και εκπαιδευτικής αξιοποίησης του Λαϊκού Πολιτισμού*». Διδακτορική Διατριβή στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού.

Χαϊκάλης, Σ. (2017). «Ψευδείς ειδήσεις»: από τον Ηρόδοτο μέχρι τον Τραμπ», *Lifo*, 12 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/articles/opinions/152202> [5.8.2019]

Χρυσανθοπούλου, Β. (2007). «Από τα cafes της υπαίθρου στις ιστοσελίδες: Μια διαχρονική προσέγγιση της κυθηραϊκής ταυτότητας στην Αυστραλία». Στο *Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου με θέμα: «Κυθηραϊκή Μετανάστευση: Ιστορική Διασπορά και Σύγχρονες Πληθυσμιακές Μετακινήσεις*», (επιμ.) Γεώργιος Ν. Λεοντσίνης. Κύθηρα: Ανοικτό Πανεπιστήμιο Δήμου Κυθήρων, σσ. 424 - 462.

Χρυσανθοπούλου, Β. (2017a). *Τόποι Μνήμης Στην Καστελλοριζιακή Μετανάστευση Και Διασπορά*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Χρυσανθοπούλου, Β. (2017b). Το Διασπορικό αφήγημα των Καστελλοριζιτών της Αυστραλίας στον χώρο και στον χρόνο: Από την Τοπική στην Πολυτοπική και στη Διαδικτυακή συγκρότηση της ταυτότητας, σ. 1158 - 1201.

Abrams, L. (2014). *Θεωρία Προφορικής Ιστορίας*, (μτφρ.) Λουκάς Ρινόπουλος, (επιμ.) Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν. Αθήνα: Πλέθρον.

Anttonen, J. A. (2018). *Η Παράδοση μέσα από τη Νεωτερικότητα. Μεταμοντερνισμός και έθνος - κράτος στην επιστήμη της Λαογραφίας*, (επιμ.) Γιώργος Χ. Κούζας. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Bausinger, H. (2009). *Ο λαϊκός πολιτισμός στον κόσμο της τεχνολογίας*, (μτφρ.) Μαριάνθη Καπλάνογλου & Αρετή Κοντογιώργη, (επιμ.) Μαριάνθη Καπλάνογλου. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

BBC (2016). Η «μετα-αλήθεια», λέξη της χρονιάς. *Καθημερινή*. 17 Νοεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/883944/article/epikairothta/kosmos/h-meta-alh8eia-le3h-ths-xronias> [15.9.2019]

Blank, T. J. (2016). «Διερευνώντας τη μετάδοση των αστικών θρύλων: Μια πρόταση για λαογραφική έρευνα στο διαδίκτυο». Στο *Πολιτισμοί του Διαδικτύου*, (επιμ.) Ευάγγελος Αυδίκος. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο, σσ. 151 - 176.

Cull, N., Culbert, J. & Welch, D.(2003). «*Propaganda and Mass Persuasion: A Historical Encyclopedia, 1500 to the Present*», *Library of Congress Cataloging-in-Publication Data*. Διαθέσιμο στο: https://archive.org/stream/NicholasJ.CullDavidCulbertDavidWelchPropagandaAndMassPersuasion/Nicholas_J._Cull,_David_Culbert,_David_Welch_Propaganda_and_Mass_Persuasion_djvu.txt [5.8.2019]

Darnton, R. (2017). “The true story of fake news”, *The New York Review of books*, 13 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: <http://www.nybooks.com/daily/2017/02/13/the-true-history-of-fake-news/> [5.8.2019]

Dreyfus, L. H. (2003). *Το διαδίκτυο*, (μτφρ.) Πάρις Μπουρλουκάκης,(επιμ.) Γιώργος Ναθαναήλ. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Mason, J. (2003). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Thompson, P. (2002). *Φωνές από το παρελθόν - Προφορική Ιστορία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πλέθρον.

2. Ξενόγλωσση

Af Klintberg, B. (1990). “Do the Legends of Today and Yesterday Belong to the Same Genre?”, *Storytelling in Contemporary Societies*, (ed.) Lutz Rorich & Sabine Wienker-Piepho. Tubinghen: Narr, pp. 113 - 126.

Avdikos, E. (2013). “Vampire Stories in Greece and the Reinforcement of Socio-Cultural Norms”, *Folklore*, 124 (3), pp. 307-326.

Barnes, D. R. (1996). “Interpreting Urban Legends”. In *Contemporary Legend: A Reader*, (ed.) Gillian Bennett & Paul Smith. Routledge.

Ben – Ammos, D. (1989). Folktale. In *International Encyclopedia of Communications*, Vol. 2., (eds) Barnouw, E., Gerbner, G., Schramm, W., Worth, T.L. & Gross, L. New York: Oxford University Press, p. 181 - 187.

Blank, T. J. (ed.) (2009). *Folklore and the Internet: Vernacular Expression in a Digital World*. Logan, Utah: Utah State University Press.

Brunvand, J. H. (2001). *Encyclopedia of Urban Legends*.

Brunvand, J. H. (2012). *Encyclopedia of Urban Legends, Updated and Expanded Edition*.

Campion-Vincent, V. (2001). "The Diffusion of Organ-Theft Narratives". In *How Claims Spread: Cross-National Diffusion of Social Problems*, (ed.) Joel Best. New York: Aldine Gruyter, pp. 185 - 214.

Chryssanthopoulou, V. (2014). "Narratives of Belonging on the Internet: Greek Diaspora Community Websites". In: *Narratives Across Space and Time: Transmissions and Adaptations. Proceedings of the 15th Congress of the International Society for Folk Narrative Research, June 21-27, 2009*. Athens: Publications of the Hellenic Folklore Research Centre, Academy of Athens – 31, pp. 165 - 190.

Dalziel, G. (2016). "The Reputation of a Genre. Understanding the Changing Meaning of Rumor". In *Genre – Text – Interpretation Multidisciplinary Perspectives on Folklore and Beyond*, (ed.) Kaarina Koski & Frog with Ulla Savolainen. Helsinki: Finnish Literature Society, pp. 426 - 445.

Dégh, L. (1971). "Belief Legend in Modern Society". *American Folk Legend*. University Of California Press.

Dégh, L. & Vázsonyi, A. (1971). "Legend and Belief". In *Folklore Genres*, (ed.) Dan Ben-Amos. University of Texas Press.

Dégh, L. & Vázsonyi, A. (2001). "The Hypothesis of Multi-Conduit Transmission in Folklore". In *"Folklore: Performance and Communication"*, (eds) Dan Ben-Amos and Kenneth Goldstein. The Hague: Mouton, pp. 207 - 251.

Dégh, L. (1995). "Processes of Legend Formation". In *Narratives in society: A performer-centered study of narration*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, Academia Scientiarum Fennica, pp. 77 – 87.

Dundes, A. (1966). Metafolklore and Oral Literary Criticism. *The Monist*, Volume 50, Issue 4, pp. 505–516.

Dundes, A. (2005). Folkloristics in the Twenty-First Century (AFS Invited Presidential Plenary Address, 2004). *Journal of American Folklore*, 118, pp. 385 - 408.

Durmus, O. D. (1999). “A mass communicational approach to oral history”, *Conference Crossroads of history*. Instabul: International Oral History Association, Vol. 1, pp. 40 - 42.

Ellis, B. (2018). “Fake News” in the Contemporary Legend Dynamic. *The Journal of American Folklore*, 131 (522), pp. 398 - 404.

Frank, R. (2018). “Fake News vs. “Foke” News: A Brief, Personal, Recent History”. *The Journal of American Folklore*, 131 (522), pp. 379 - 387.

Holland, T. (2017). “A 2,500th Birthday for the Father of History — and Fake News - The ancient Greek chronicler Herodotus pioneered sourcing, historical method and skepticism”, *The Wall Street Journal*, 30 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.wsj.com/articles/a-2-500th-birthday-for-the-father-of-historyand-fake-news-1490884822> [4.8.2019]

Kaplanoglou, M. (2016). Spinning and Cannibalism in the Greek ‘Cinderella’: Symbolic Analogies in Folktale and Myth. *Folklore*, 127, pp. 1 - 25.

Koven, M. J. (2007). “Most Haunted and the Convergence of Traditional Belief and Popular Television”. *Folklore*, 118, pp. 183 – 202.

Lomas, T. (1992). “Oral History and the National Curriculum”, *Oral History*, Vol. 20, No. 1. University of London: Oral History Society, pp. 34 - 40.

McClelland, B. (2000). “Online Orality: The Internet, Folklore, and Culture in Russia”. In *Culture and Technology in New Europe: Civic Discourse in Transformation in Post-*

Communist Nations, (ed.) Lengel L. B. Stamford. C.T.: Ablex, pp. 179 - 191.

McLuhan, M. (1971). *Understanding Media: The Extensions of Man*. London: Sphere Books Ltd.

Mullen, P. B. (1972). "Rumor Theory and Modern Legend". *Journal of the Folklore Institute* 9, No. 2/3.

Papachristophorou, M. (2014). "Ashley Flores" and Other (not) Missing Children: Cyber Friendly Fears and Tears. In: *Narratives Across Space and Time: Transmissions and Adaptations. Proceedings of the 15th Congress of the International Society for Folk Narrative Research, June 21 - 27, 2009*. Athens: Publications of the Hellenic Folklore Research Centre, Academy of Athens – 31, pp. 1 - 11.

Rainie, L., Anderson, J. & Albright, J. (2017). "The Future of Free Speech, Trolls, Anonymity and Fake News Online", *Pew Research Center*. Διαθέσιμο στο: <http://www.pewinternet.org/2017/03/29/the-future-of-free-speech-trolls-anonymity-and-fake-newsonline/> [17.8.2019]

Tangherlini, T. R. (1996). "Legend". In *American Folklore: An Encyclopedia*, (ed) Jan Harold Brunvand. New York & London: Garland Publishing Inc., pp. 915 – 919.

Tucker, E. (1996). "Ghost Stories". In *American Folklore: An Encyclopedia*, (ed) Jan Harold Brunvand. New York & London: Garland Publishing Inc., pp. 693 – 695.

Verena, A. (2000). "How to deal with sound archives?", *Conference Crossroads of history, Vol. 1*. Instabul: International Oral History Association, pp. 1 - 7.

Wardle, C. (2017). “Fake news. It's complicated”. *First draft news*, 16 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://firstdraftnews.org/fake-news-complicated/> [15.9.2019]

Winick, S. D. (2018). “Rumors of Our Deaths: Fake News, Folk News, and Far Away Moses”. *The Journal of American Folklore*, 131 (522), pp. 388 - 397.

3. Ηλεκτρονικά Δημοσιεύματα

Βατόπουλος, Ν. (2015). Οι αστικοί μύθοι της Λεωφόρου Αλεξάνδρας, *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 6 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/829464/article/politismos/polh/oi-astikoi-my8oi-ths-lewforoy-ale3andras> [21.9.2019]

Δημοσίευση (2016). Οι τρομακτικοί αστικοί μύθοι που όλοι έχουμε ακούσει, *In2Life*, 5 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.in2life.gr/features/notes/article/526037/oi-astikoi-mythoi-poy-oloi-ehoyme-akoysei.html> [20.9.2019]

Θήρας 54 (2019). Το Κάστρο της Πατησίων. *Thiras54*. Διαθέσιμο στο: <http://www.thiras54.gr> [2.10.2019]

Κιάου, Μ. (2016). Τα υπόγεια της Κομαντατούρ στην Κοραή: Τα κελιά, τα βασανιστήρια και τα μηνύματα των κρατούμενων, *Iefimerida*, 25 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: https://www.iefimerida.gr/news/296742/ta-ypogeia-tis-komantatoyr-stin-korai-ta-kelia-ta-basanistiria-kai-ta-minymata-ton-fbclid=IwAR1_6JJcuTTSTQJMtyBG100neR_D1qQ09Jrpt3UPy1MS81bzFVH_pXmv6a [10.9.2019]

Κόκουβας, Γ. (2015). Η Αθήνα των θρύλων: 9 «στοιχειωμένα» μέρη στην Αττική, *In2life*. Διαθέσιμο στο: <https://www.in2life.gr/features/notes/article/368014/h-athhna-ton-thrylon-9-stoiheiomena-merh-sthn-attikh.html?fbclid=IwAR0nJY->

[JGdaRpeDYBaybfyHcuIdOXqAdSLe6m5WEbiZlCORMsrW3mMuOoQs](#) [10.9.2019]

Κουνάδη, Η. (2012). Κυνηγοί φαντασμάτων: Τα "μπου"και τα ταμπού, *In2Life*, 11 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.in2life.gr/delight/hobbies/article/228279/kynhgoi-fantasmaton-ta-mpoy-kai-ta-tKoθampoy.html> [19.9.2019]

Κωνσταντάρας Α. (2015). Οι πιο Γαμάτοι Αστικοί Θρύλοι της Ελλάδας. Αλήθεια ή ψέματα;, *VICE*, 24 Δεκεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.vice.com/gr/article/4xy349/astikoi-thryloi-tis-elladas> [11.9.2019]

Λαμπίρης, Γ. (2015). Οι στοές στα υπόγεια της μυστικής Αθήνας. Κρύπτες, έξοδοι διαφυγής και κατακόμβες καλύπτουν τη διαδρομή στο υπέδαφος της πρωτεύουσας, *Newsbeast*, 20 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/825441/oi-stoes-sta-upogeia-tis-mustikis-athinas?fbclid=IwAR1A1k3-AuoAjv9_-h07YC3FqN2Cow_E0Q2VVbUXQFnIQWbLfdraZa2Lfrg [10.9.2019]

Λέζου, Ι. (2018). Αφιέρωμα enikos.gr: Αυτά είναι τα 10 πιο στοιχειωμένα μέρη στην Ελλάδα - Μύθοι, φαντάσματα, δολοφόνοι και εραστές, *Enikos*, 2 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: <http://www.enikos.gr/society/558156/afieroma-enikosgr-afta-einai-ta-10-pio-stoixeiomena-meri-stin-ell> [22.9.2019]

Μακρής, Σ. (2017a). Βρέθηκαν ΣΚΕΛΕΤΟΙ ΓΙΓΑΝΤΩΝ στο METRO της ΑΘΗΝΑΣ; *Diadrastika*. gr. 15 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.diadrastika.com/2017/01/skeleti-giganton-sto-metro-athinas.html#> [30.8.2019]

Μακρής, Σ. (2017b). Βρέθηκαν ΣΚΕΛΕΤΟΙ ΓΙΓΑΝΤΩΝ στο METRO της ΑΘΗΝΑΣ; *Triklopodia.gr*. 16 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.triklopodia.gr/vrethikan-skeletoi-giganton-metro-athinas-video/> [30.8.2019]

Μίλεσης, Σ. (n.d). Η “κατάρα” της οικίας Μιαούλη στον Πειραιά που χτίστηκε μπροστά από τον Άγιο Σπυρίδωνα. Ο ναύαρχος του '21 πέθανε πριν ολοκληρωθεί και όποιος κατοίκησε εκεί είχε άδοξο τέλος, *Μηχανή του Χρόνου*. Διαθέσιμο στο: <https://www.mixanitouxronou.gr/i-katara-tis-ikias-miaouli-ston-pirea-pou-chtistike-brosta-apo-ton-agio-spiridona-o-navarchos-tou-21-pethane-prin-oloklirothi-ke-opios-katikise-eki-iche-adoxo-telos/> [11.9.2019]

Μουρμούρης, Γ. (2018). Η μυστηριώδης διακλάδωση του Ηλεκτρικού, ο άγνωστος Λυκαβηττός, τα μυστικά του ΥΠΟΙΚ: Κατάδυση στα καταφύγια της Αθήνας, *ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ*, 30 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: <http://www.topontiki.gr/article/295270/i-mystiriodis-diakladosi-toy-ilektrikoy-o-agnostos-lykavittos-ta-mystika-toy-ypoik?fbclid=IwAR0AndxPPDehRuN28hMJKUKTM30XNPXoiS4MrdSpHzrcfoQoEFC5psyHUeM> [10.9.2019]

Νένες, Γ. (2018). Η άγνωστη, κρυφή Αθήνα. Μυστικά περάσματα, στοές, σπήλαια, θρύλοι, παράξενα σημεία, *Athens Voice*, 4 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: https://www.athensvoice.gr/life/urban-culture/athens/457210_i-agnosti-kryfi-athina [20.9.2019]

Παπάζογλου, Ν. (2014). Τα φαντάσματα της Αθήνας, *Newsbeast*, 13 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.newsbeast.gr/greece/arthro/693107/anazitodas-ta-fadasmata-tis-athinas> [24.9.2019]

Περιβάλλον, (2018). Γιγάντιος πύθωνας κατάπιε μια άτυχη γυναίκα... ολόκληρη. *Newsbeast*. 18 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.newsbeast.gr/environment/arthro/3719708/gigantios-pithonas-katapie-mia-atichi-gineka-olokliri> [25.9.2019]

Πιτάκη, Ε. (2019). Ο θρυλικός πύργος στα Πατήσια βγαλμένος από παραμύθι. *Newsbeast*. 2 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/4475807/o-thrylikos-pyrgos-sta-patisia-vgalmenos-apo-paramythi> [2.10.2019]

Σαγκούρης, Π. (2014). Τα στοιχειωμένα παλάτια, *Zougla*, 2 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.zougla.gr/greece/article/ta-stixiomena-palatia> [23.9.2019]

Σκουλούδης, Σ. & Τριανταφυλλόπουλος, Κ. (2018). Εξερευνώντας την «Υπόγεια Αθήνα», *Zougla*, 21 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.zougla.gr/topstory/article/ekserevnontas-tin-ipogia-aθina> [23.9.2019]

Στούκας, Μ. (2016). Η σπηλιά του Νταβέλη: Μύθοι, θρύλοι, φήμες και πραγματικότητα, *Πρώτο Θέμα*, 24 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/stories/article/613376/i-spilia-tou-daveli-muthoi-thruloi-fimes-kai-pragmatikotita/> [24.9.2019]

Τα Νέα Team (2019). Ο στοιχειωμένος πύργος στην οδό Πατησίων. *Νέα*. 2 Μάιου. Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2019/05/02/greece/o-stoixeiomenos-pyrgos-stin-odo-patision-foto/> [2.10.2019]

Τζήκας, Κ. (2014). Βόλτα στα στοιχειωμένα σπίτια της Αθήνας. Έχει η Αθήνα χώρο για φαντάσματα;, *Athens Voice*, 30 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: https://www.athensvoice.gr/24121_volta-sta-stoiheiomena-spitia-tis-athinas [19.9.2019]

Το Κουλούρι (2013). Σοκ με σκάνδαλο υπνωτισμού κλονίζει το κατάστημα Πλαίσιο. *Tokoulouri.com*. 5 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <http://www.tokoulouri.com/society/plaisio/> [1.10.2019]

Τσουμπελέκας, Δ. (2005). Αστικοί μύθοι. «Αυτή η ιστορία είναι πραγματική. Συνέβη στη φίλη μιας φίλης μου κι αυτό σημαίνει ότι μπορεί να συμβεί και σ' εσένα...», *Athens Voice*, 6 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: https://www.athensvoice.gr/life/111517_astikoi-mythoi [19.9.2019]

In.gr (2019). Ο στοιχειωμένος πύργος στην οδό Πατησίων. *In.gr*. 2 Μαΐου. Διαθέσιμο

στο: <https://www.in.gr/2019/05/02/greece/o-stoixeiomenos-pyrgos-stin-odo-patision-foto/>
[2.10.2019]

Newsroom (2013). Οκτώ τόποι μύθοι στην Ελλάδα απόλυτο μυστήριο - Μύθοι, θρύλοι και παράξενες ιστορίες, *Iefimerida*, 23 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/news/106863/%CE%BF%CE%BA%CF%84%CF%8E%CF%84%CF%8C%CF%80%CE%BF%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CE%B1%CF%80%CF%8C%CE%BB%CF%85%CF%84%CE%BF%CE%BC%CF%85%CF%83%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%BF%CE%BC%CF%8D%CE%B8%CE%BF%CE%B9%CE%B8%CF%81%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%B5%CF%82%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%BE%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%82%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B5%CF%82> [19.9.2019]

Newsroom (2016). Αυτή η γυναίκα κοιμόταν κάθε βράδυ αγκαλιά με το κατοικίδιο φίδι της ώσπου έμαθε τη φριχτή αλήθεια. *Newsbomb*. 30 Ιουνίου. Διαθέσιμο: <https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/709339/ayti-i-gynaika-koimotan-kathe-vrady-agkalia-me-to-katoikidio-fidi-tis-ospoy-emathe-ti-frixti-alitheia> [25.9.2019]

Newsroom (2017). Πώς ο 7 μέτρων πύθωνας κατάπιε ολόκληρο έναν 25χρονο άντρα. *Lifo*. 29 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/now/world/138976> [25.9.2019]

Newsroom (2019a). «Το παράξενο φαινόμενο της Αθήνας» – Το μεταφυσικό αφιέρωμα του BBC στο θρυλικό σπήλαιο του Νταβέλη. Θρύλοι θεωρίες και μυστήρια για την πιο διάσημη μεταφυσική τοποθεσία της Αθήνας, *Lifo*, 2 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://m.lifo.gr/now/greece/228433/to-parakseno-fainomeno-tis-athinas-to-metafysiko-afieroma-toy-bbc-sto-thryliko-spilairo-toy-ntaveli?>

[amp&fbclid=IwAR1VTm43Kf1haDHqIpDO9vq_twIkX1zzttqIYKBZwHqiLdplBRrUna_e8ALI](https://www.facebook.com/IwAR1VTm43Kf1haDHqIpDO9vq_twIkX1zzttqIYKBZwHqiLdplBRrUna_e8ALI) [10.9.2019]

Newsroom (2019b). Ιστορίες μυστηρίου: Το BBC στο σπήλαιο Νταβέλη - «Το περίεργο υπόγειο φαινόμενο», Iefimerida, 1 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/news/482514/istories-mystirioy-bbc-sto-spilaio-ntaveli-periergo-ypogeio-fainomeno-eikones> [19.9.2019]

Zarpanews (2019). Κρήτη | Η λίμνη του “κροκόδειλου” και το φαράγγι του Αγ. Αντωνίου – Μία όαση στους πρόποδες του Ψηλορείτη | Photos. Zarpanews.gr. 4 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.zarpanews.gr/kriti-i-limni-toy-quot-krokodeiloy-quot-kai-to-faraggi-toy-ag-antoniou-mia-oasi-stoys-propodes-toy-psiloreiti-photos/> [1.10.2019]

Η. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Το διαδικτυακό υλικό

i. Στοιχειωμένα Κτήρια και Μέρη

1. Η Σπηλιά του Νταβέλη (8 παραλλαγές)

Ο λήσταρχος Νταβέλης και η σπηλιά του στην Πεντέλη υπήρξαν αντικείμενο αναφοράς στην αλληλογραφία ξένων περιηγητών (μελών της φιλελληνικής εταιρείας των Dilettanti) που την επισκέπτονταν από τον 18ο αιώνα. Σε αυτά τα γράμματα, αναφέρεται ως «σπηλιά των Αμώμων» (Νένες, 2018).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

Ακόμα και το όνομα της σπηλιάς αποτελεί μυστήριο. Για κάποιους είναι γνωστό ως σπήλαιο Πεντέλης, για άλλους ως σπήλαιο Αμώμων και για την πλειοψηφία του κόσμου ως σπηλιά του Νταβέλη. Ο Νταβέλης ήταν ένας λήσταρχος που έδρασε στην περιοχή τον 19 αιώνα, ωστόσο δεν υπάρχουν αποδείξεις πως γνώριζε το συγκεκριμένο σπήλαιο, το οποίο λέγεται πως χρησιμοποιούσε ως ορμητήριο. Είναι γνωστό ως σπήλαιο Αμώμων (άμωμος=ηθικά αμόλυντος), γιατί εκεί από τον 6ο μ.Χ. και για τους επόμενους δέκα αιώνες υπήρξε καταφύγιο ασκητών και μοναχών. Το σπήλαιο της Πεντέλης ήταν γνωστό από την αρχαιότητα, αφού αποτελεί τμήμα αρχαίου λατομείου μαρμάρου. Ο μύθος γύρω από το όνομά του αρχίζει να δημιουργείται την περίοδο της Χούντας. Η τότε κυβέρνηση άρχισε να κάνει κάποια έργα στην περιοχή τα οποία συνεχίστηκαν από τις επόμενες κυβερνήσεις μέχρι και τη δεκαετία του '90. Τα έργα αυτά αλλοίωσαν το φυσικό τοπίο τόσο έξω όσο και μέσα στη σπηλιά και η μυστικότητα με την οποία έγιναν δημιούργησε θεωρίες συνωμοσίας σχετικά με τον σκοπό που εξυπηρετούσαν. Έχουν υπάρξει αναφορές για εμφάνιση εξωγήινων στην περιοχή, για ανθρώπους που κατά τη διάρκεια των έργων πέθαναν από καλπάζοντα καρκίνο, για πυρηνικά όπλα, για απόκοσμα όντα, αλλά και για

την ύπαρξη ισχυρών μαγνητικών πεδίων που κάνουν ηλεκτρικές συσκευές ν' αναβοσβήνουν και αυτοκίνητα ν' ανεβαίνουν γειτονική ανηφόρα με νεκρά (Λέζου, 2018).

(Δημοσίευμα στο Enikos)

Είναι ίσως το μέρος που «κουβαλά» τους περισσότερους θρύλους μυστηρίου σε ολόκληρη την Ελλάδα. Βρίσκεται στο νοτιοδυτικό τμήμα του βουνού της Πεντέλης, και λέγεται πως στην αρχαιότητα ήταν Ιερό του Πανός, των Νυμφών και των Αμώνων (αγνών). Ανακαλύφθηκε την δεκαετία του 1930 και έκτοτε οι μαρτυρίες μιλούν για μια πληθώρα φαινομένων στην περιοχή: Παράξενα ηλεκτρομαγνητικά φαινόμενα παρατηρούνται εδώ, έντονες μυρωδιές όζοντος, ζαφνικοί ανεμοστρόβιλοι και ανεξήγητες μετατοπίσεις σημαδιών στα τοιχώματά του – μία παλάμη χαραγμένη στον τοίχο λέγεται πως μετακινήθηκε τρεις φορές. Οι μαρτυρίες θέασης φαντασμάτων αλλά και παράξενων ιπτάμενων αντικειμένων δεν είναι λίγες, αλλά ακόμη μεγαλύτερο μυστήριο καλύπτει τις περίφημες στοές του σπηλαίου. Λέγεται μάλιστα πως αυτές συνδέονται κατά κάποιο τρόπο με τις υπόγειες στοές της κεντρικής Αθήνας, αν και οι έρευνες δεν επιβεβαίωσαν ποτέ κάτι τέτοιο. Αυτό όμως ώθησε τους λάτρεις των περίεργων θεωριών να μιλήσουν για το φαινόμενο της «κούφιας γης», καθώς και για περίεργα, απόρρητα πειράματα του στρατού και του NATO, όταν η περιοχή είχε κηρυχθεί στρατιωτική βάση. Εδώ λέγεται πως κρύφτηκε ο γνωστός λήσταρχος Νταβέλης και πως είχε κρύψει μάλιστα τον θησαυρό του – υπήρχε ο θρύλος πως ο σταυρός στην κορυφή της εκκλησίας στην είσοδο της σπηλιάς είναι μοχλός που ανοίγει την καταπακτή του θησαυρού. Η σπηλιά επίσης λέγεται πως έχει ιδιαίτερα αυξημένα επίπεδα ραδιενέργειας, και πως, αν κρατάτε μια λάμπα φθορίου, μπορείτε να τη δείτε να ανάβει μόνη της περνώντας από εκεί. Οι τελετές μαύρης μαγείας που φημολογούνται πως λάμβαναν μέρος εδώ σε παλαιότερες δεκαετίες απλώς ανέβασαν το hype της σπηλιάς, που αποτελεί ακόμη και σήμερα το ύψιστο «urban μυστικό» της Αττικής (Κόκουβας, 2015).

(Δημοσίευμα από το In2life)

Ξεναγός του BBC και της δημοσιογράφου Stan Dimitropoulos, είναι ο Δημήτριος Μακρυντόπουλος, δηλωμένος λάτρης των υπερφυσικών φαινομένων που εξηγεί πόσο τον γοήτευσε από νεαρή ηλικία η ιστορία του σπηλαιού στην Πεντέλη. Η Πεντέλη είναι παγκοσμίως γνωστή για τα αρχαία λατομεία της, γράφει το BBC, και στη συνέχεια αναφέρεται στους θρύλους για το σπήλαιο του Νταβέλη. Οι επισκέπτες έχουν αναφέρει ότι στο σπήλαιο οι ηλεκτρονικές συσκευές δεν λειτουργούν, πως υπάρχουν παράξενες λάμπες και νερό που στάζει προς τα πάνω, αλλά και ευρήματα για ενδείξεις σατανιστικών τελετών, αναφέρει το δημοσίευμα.

Το 2015 ο Μακρυντόπουλος δημιούργησε ένα «κουτί πνευμάτων» (μια περίεργη συσκευή που ισχυρίζεται πως του επιτρέπει την επικοινωνία με τα πνεύματα μέσω της χρήσης ραδιοσυχνότητας) και πήγε στο σπήλαιο έχοντας μαζί του μια υπέρυθρη κάμερα και μερικούς φίλους. Ήταν Ιανουάριος και το βουνό ήταν καλυμμένο από ομίχλη. Αυτό έκανε πρακτικά αδύνατο για τον ίδιο και για τους άλλους που τον συνόδευαν να δουν τι ήταν μπροστά τους πέρα από τα 5 μέτρα. Ωστόσο ο ίδιος αφηγείται πως είχαν την αίσθηση μιας περίεργης ενέργειας από την πρώτη στιγμή. «Από τη στιγμή που μπήκα σε αυτό το παρθένο και καθαρό μέρος, έγινα ένα με αυτό. Ήμουν περιτριγυρισμένος από μια ανεξήγητη, ξένη ενέργεια ... Ένιωθα να παρακολουθούν κάθε κίνηση μου ... Δεν μπορούσα να δω ή να ακούσω τίποτα με τις πέντε αισθήσεις μου, αλλά ήξερα», είπε.

Ο 29χρονος τεχνικός ηλεκτρονικών υπολογιστών θυμάται την έκπληξή του όταν επιστρέφοντας στο σπίτι, οι ηλεκτρικές συσκευές του, επιβεβαίωσαν αυτό που αισθάνθηκε στο σπήλαιο. Το «πνευματικό κουτί» κατέγραψε απόκοσμους ήχους που έμοιαζαν με ψαλμωδία στην αρχαία ελληνική γλώσσα. Ισχυρίζεται πως υπέρυθρη φωτογραφική μηχανή που είχε μαζί του είχε καταγράψει κοντά στο κέντρο του σπηλαιού εικόνες που έμοιαζαν με φαντάσματα και ένα μικροσκοπικό, μαύρο πλάσμα.

Το 1982, ο Γιώργος Μπαλάνος, γνωστός Έλληνας συγγραφέας με θεματολογία μεταφυσικών φαινομένων και επιστημονικής φαντασίας, έγραψε το βιβλίο «Το Αίνιγμα της Πεντέλης» στο οποίο κάνει λόγο για απόκρυφα υπόγεια τούνελ, πυρηνικά όπλα και πειράματα και αναζωπύρωσε το μύθο του σπηλαιού.

Στη δεκαετία του 1990, η ελληνική κυβέρνηση προσπάθησε να ξαναρχίσει τα έργα της στο Σπήλαιο και οι εφημερίδες έκαναν λόγο για πυρηνικά πειράματα. Σύντομα, όλα τα έργα στο σπήλαιο σταμάτησαν και οι επισκέπτες πλέον συναντούν τούνελ που σφραγίστηκαν. Παρά το γεγονός πως οι σήραγγες είναι απρόσιτες, οι θεωρίες συνωμοσίας εξακολουθούν να αφθονούν.

Όποια και αν είναι η αλήθεια, μια μελέτη του 2002 του Γεωργίου Δ. Παπαδέα του Ινστιτούτου Γεωλογίας και Ορυκτών Ερευνών της Ελλάδας συμφωνεί ότι υπάρχει κάτι ιδιαίτερο στο σπήλαιο. Οι επιστήμονες έχουν βρει σχιστόλιθο εμπλουτισμένο με γραφίτη μεταξύ των στρωμάτων του πεντελικού μαρμάρου, το οποίο καθιστά το βουνό έναν καλό αγωγό ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων. Επιπλέον, το πεντελικό μάρμαρο διαθέτει ορισμένες επιστημονικές ιδιότητες που το οδηγούν να παράγει ηλεκτρικό φορτίο κάτω από συνθήκες υψηλής πίεσης.

Τούτου λεχθέντος, Δημήτρης Παπανικολάου, ομότιμος καθηγητής στο Τμήμα της Δυναμικής, Τεκτονικής και Εφαρμοσμένης Γεωλογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο οποίος έχει μελετήσει Πεντέλη από το 1973, λέει πως υπάρχει μια εμμονή με τα μεταφυσικά φαινόμενα στο εσωτερικό της Σπηλιάς του Νταβέλη η οποία όμως οφείλεται στην τάση πως ότι δεν γίνεται κατανοητό να λαμβάνει διαστάσεις μύθου. Περιγράφει πώς όσοι θρύλοι σχετίζονται με το Σπήλαιο είναι αποτελέσματα placebo. Παρόλα αυτά, αυτό που ομολογεί και ο ίδιος ο Παπανικολάου είναι ότι ορισμένα σημεία στην Πεντέλη κρύβουν έναν μαγνητισμό που δεν έχει ανακαλυφθεί. «Όταν η Αθήνα βρισκόταν στο αποκορύφωμά της, οι άνθρωποι αφιέρωσαν όλη τη γνώση τους στην εξαγωγή του καλύτερου μαρμάρου στον κόσμο. Ίσως ορισμένοι τόποι έχουν μια ξεχωριστή ενέργεια δική τους: την ενέργεια των χιλιάδων ανθρώπων που κάποτε ζούσαν και ευδοκιμούσαν εκεί», λέει (Newsroom, 2019a).

(Δημοσίευμα της Lifo)

«Το περίεργο αθηναϊκό φαινόμενο κάτω από το έδαφος». Αυτός είναι ο τίτλος δημοσιεύματος του BBC που ασχολείται με την σπηλιά του Νταβέλη. Το βρετανικό δίκτυο συνάντησε τον Δημήτριο Μακρυδόπουλο, ο οποίος από μικρός ενθουσιαζόταν με οτιδήποτε είχε να κάνει με τα υπερφυσικά φαινόμενα. «Με τραβούσε η ενέργεια αυτού του αρχαίου

βουνού», λέει. Το BBC σημειώνει ότι η Πεντέλη είναι παγκοσμίως γνωστή για τα αρχαία λατομεία της και την κρυσταλλική όψη και χρυσή απόχρωση του μαρμάρου της, από το οποίο δημιουργήθηκε ο Παρθενώνας και άλλα μνημεία. Στην Πεντέλη βρίσκεται και η Σπηλιά του Νταβέλη, η οποία κέντρισε το ενδιαφέρον του κ. Μακρυδόπουλου. Το BBC αναφέρει χαρακτηριστικά ότι η πρόκειται για μια είναι μια απέραντη, μαγευτική και απότομα κατηφορική σπηλιά που θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως σκηνικό σε ταινία τρόμου. Λένε ότι όσοι έχουν βρεθεί εκεί έκαναν λόγο για ανωμαλίες στη λειτουργία ηλεκτρονικών συσκευών, παράξενα φώτα και πλάσματα, νερό που στάζει προς τα πάνω, φανταστικές φωνές, ευρήματα σατανικών τελετών και άλλα.

Πριν από τέσσερα χρόνια, ο κ. Μακρυδόπουλος πήρε μαζί του ένα «κουτί πνευμάτων», μια συσκευή που όπως αναφέρει του επιτρέπει να επικοινωνεί με πνεύματα μέσω ραδιοσυχνοτήτων, και μια κάμερα με υπέρυθρες και κατευθύνθηκε προς την Πεντέλη μαζί με φίλους του. Φήμες θέλουν στην περιοχή να έχουν γίνει κρυφά στρατιωτικά πειράματα το '70 και το '80. Μάλιστα, ο κ. Μακρυδόπουλος υποστηρίζει ότι τότε είχε βρει κάποια κομμάτια σίδηρου.

«Από τη στιγμή που μπήκα μέσα σε αυτό το παρθένο και καθαρό μέρος, έγινα ένα με αυτό. Ήμουν περιτριγυρισμένος από μια ανεξήγητη, ξένη ενέργεια... Ένιωθα μάτια πάνω μου σε κάθε μου κίνηση... Δεν μπορούσα να δω ή να ακούσω κάτι με τις πέντε μου αισθήσεις, αλλά το ήξερα», αναφέρει. Γυρνώντας σπίτι, όπως ισχυρίζεται, το κουτί πνευμάτων επιβεβαίωσε τα νίβες που είχε λάβει από τη σπηλιά. Το κουτί «έπιασε» έναν ήχο που θύμιζε αγγελική μελωδία παιδιών που έψαλαν στα αρχαία ελληνικά. Η κάμερα, μάλιστα, αποτύπωσε φαντάσματα στο κέντρο της σπηλιάς και ένα μαύρο πλάσμα να κρύβεται στην είσοδο. «Εκεί, μπορείτε να το δείτε;» ρώτησε ο Μακρυδόπουλος όταν έδειχνε τις φωτογραφίες στον δημοσιογράφο του BBC, λίγες μέρες πριν από τη δική του επίσκεψη στη σπηλιά.

Η περιοχή είχε κηρυχθεί στρατιωτική και φρουρούνταν. Ορισμένοι υποστήριζαν ότι έκαναν βάση πυραύλων του NATO. Από την πλευρά του, ο ερευνητής μεταφυσικών φαινομένων, Γιώργος Μπαλάνος, το 1982 παρουσίασε στο βιβλίο «Το Αίνιγμα της

Πεντέλης» τη δική του εκδοχή, κάνοντας λόγο για απόκρυφα υπόγεια τούνελ, πυρηνικά όπλα και πειράματα που ελέγχουν το μυαλό.

Το μυστήριο γύρω από τη σπηλιά έρχεται στο προσκήνιο λόγω πρωτοσέλιδου του Έθνους που υποστήριξε ότι υπήρχαν πυρηνικά στις στοές. Τελικά, τα έργα σταμάτησαν και τα τούνελ σφραγίστηκαν.

Ο δημοσιογράφος του BBC ακούει τον κ. Μακρυδόπουλο να του λέει ότι το NATO εξόρυξε μάρμαρο από τη Πεντέλης για να δημιουργήσει προηγμένους δορυφόρους κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. «Όποια και αν είναι η αλήθεια η μελέτη του Γεώργιου Παπαδέα, του 2002, συμφωνεί ότι υπάρχει κάτι ξεχωριστό με τη σπηλιά. Οι επιστήμονες βρήκαν σχιστόλιθο εμπλουτισμένο με γραφίτη μεταξύ των στρωμάτων του πεντελικού μαρμάρου, το οποίο καθιστά το βουνό έναν καλό αγωγό ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων.

Επιπλέον, το πεντελικό μάρμαρο διαθέτει ορισμένες ιδιότητες που το κάνουν δίνει ηλεκτρική φόρτιση κάτω από συνθήκες υψηλής πίεσης (οι οποίες, για τον Μακρυδόπουλο και άλλους, μπορεί να εξηγήσουν μερικά από τα παράξενα ηλεκτρομαγνητικά φαινόμενα που παρατηρούνται εκεί, όπως ο ζαλάδα και ο αποπροσανατολισμός). Ο Δημήτριος Παπανικολάου, καθηγητής στο Τμήμα Δυναμικής, Τεκτονικής και Εφαρμοσμένης Γεωλογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο οποίος μελετά την Πεντέλη από το 1973, χαρακτηρίζει την όποια εμμονή με παραφυσικά φαινόμενα μέσα στο σπήλαιο ως «φαινόμενα placebo», σημειώνει το BBC.

Για τον καθηγητή, όσα συνέβησαν μέσα στο σπήλαιο τη δεκαετία του 70 και του 80 έγιναν με την προοπτική της θωράκισης του λεκανοπεδίου της Αττικής, ενώ τα τούνελ αργότερα σφραγίστηκαν γιατί ήταν επικίνδυνα. Παραδέχεται ωστόσο ότι το μέρος έχει εάν ανεξήγητο μαγνητισμό. «Όταν η Αθήνα βρισκόταν στο απόγειο της δύναμής της, οι άνθρωποι αφιέρωσαν όλη την ευφυΐα τους για την εξόρυξη του καλύτερου μαρμάρου στον κόσμο. Ίσως ορισμένοι τόποι έχουν μια ξεχωριστή ενέργεια δική τους: την ενέργεια χιλιάδων ανθρώπων που κάποτε ζούσαν και ευδοκιμούσαν εκεί».

Η σπηλιά του Νταβέλη στην αρχαιότητα υπήρξε ιερό του θεού Πάνα, ενώ στα βυζαντινά χρόνια υπήρξε ερημητήριο ασκητών, στους οποίους οφείλει και το παλαιότερο όνομά της «Σπήλαιον των Αμώμων». Πήρε το όνομά της από τον φοβερό λήσταρχο

Νταβέλη (πραγματικό όνομα Χρήστος Νάτσιος) με τον θρύλο να λέει ότι είχε ανακαλύψει τούνελ που οδηγούσαν στο σπίτι της αγαπημένης του Δούκισσα της Πλακεντίας (Newsroom, 2019b).

(Δημοσίευμα στο Iefimerida)

Ιερό του Πανός και των Νυμφών κάποτε, ο πιο γνωστός μεταφυσικός τόπος της Ελλάδας που συνοδεύεται από πλήθος θρύλων και ένα ευρύ πέπλο μυστηρίου σήμερα. Περίεργα ηλεκτρομαγνητικά φαινόμενα, ιστορίες για φαντάσματα, Κούφια Γη, Βριλ, συγχρονικότητες, θεωρίες συνωμοσίας, αλλόκοτα πλάσματα, μυστικές υπόγειες βάσεις, στρεβλώσεις του χωροχρονικού συνεχούς, υπόγειες στοές, ο θρύλος του Νταβέλη, θεάσεις ιπτάμενων και όχι μόνο αντικειμένων, ισχυρά γεωδαιτικά πεδία, οριακά φαινόμενα, είναι μερικά από αυτά που έχουν γραφτεί για το Σπήλαιο του Νταβέλη. Σημειώνεται, πάντως, ότι η είσοδος στην περιοχή τη νύχτα απαγορεύεται (Newsroom, 2013).

(Δημοσίευμα στο Iefimerida)

«Είχαμε μπει σε ένα εκκλησάκι, τον Άγιο Παντελεήμονα, που είναι εγκαταλελειμμένο πλέον, κοντά στη Σπηλιά του Νταβέλη» διηγείται και πάλι ο Θανάσης. «Εκεί νομίζω ότι το είχαμε παρακάνει λίγο. Θέλαμε πάρα πολύ να βρεθεί κάτι σχετικό, σε σημείο να «προκαλέσουμε» οτιδήποτε υπήρχε εκεί πάρα πολύ. Είχαμε βγάλει όλα τα μηχανήματα, κάναμε ερωτήσεις συνέχεια, λέγαμε δείξε μας ότι είσαι εδώ. Δε λέγαμε να φύγουμε. Κάποια στιγμή αρχίζει να κουνιέται ένα θυμιατήρι. Το πιάνω με το χέρι να το σταματήσω, γυρίζω στον Αντώνη και τον ρωτάω «τι ήταν αυτό» κι εκείνη την στιγμή νιώθω κάτι να με διαπερνά και πέφτω κάτω. Μιλάμε για δυνατό χτύπημα. Αρχίσαμε να τρέχουμε, μας περίμενε έξω αυτοκίνητο και φύγαμε. Το είδαμε μετά στην κάμερα. Την ώρα που πέφτω φαίνεται μια μικρή λάμψη πίσω μου» (Κουνάδη, 2012).

(Δημοσίευμα από το In2life)

Η λεγόμενη σπηλιά του Νταβέλη βρίσκεται στο ΝΔ τμήμα της Πεντέλης, σε υψόμετρο 720μ. Πήρε το όνομά της από τον φοβερό λήσταρχο (υπάρχουν ωστόσο κάποιοι

που θεωρούν ότι ο Νταβέλης αγνοούσε ακόμα και την ύπαρξη της σπηλιάς). Στην αρχαιότητα υπήρξε ιερό του θεού Πάνα, ενώ στα βυζαντινά χρόνια υπήρξε ερημητήριο ασκητών, στους οποίους οφείλει και το παλαιότερο όνομά της «Σπήλαιον των Αμώμων». Λέγεται ότι κάποιοι από τους ασκητές αυτούς έζησαν ως το τέλος της ζωής τους στα βάθη της σπηλιάς. Η είσοδός της είναι εντυπωσιακή. Στα δεξιά της βρίσκεται η εκκλησία του Αγίου Νικολάου με τοιχογραφίες πρωτότυπης τεχνογραφίας (13ος αι.) και το ασκητήριο του Αγίου Σπυρίδωνα με μεταβυζαντινά έργα. Τα δύο αυτά μνημεία υπέστησαν ρηγματώσεις από τα έργα του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας που έγιναν στην περιοχή τις δεκαετίες του 1970 και 1980 (θα αναφερθούμε εκτενώς παρακάτω). Ζημιές είχε υποστεί και το εσωτερικό του σπηλαίου. Ωστόσο, οι εκκλησίες σήμερα έχουν υποστυλωθεί και συντηρηθεί, ενώ οι τοιχογραφίες τους εκτίθενται στο Βυζαντινό Μουσείο της Αθήνας. Η... άλλη διάσταση στη σπηλιά του Νταβέλη άρχισε να δίνεται από τα τέλη της δεκαετίας του '60. Την περίοδο της επταετίας, οι δικτάτορες προσπάθησαν να μετατρέψουν το αρχαίο λατομείο σε κεντρικό στρατηγείο διοίκησης των επιχειρήσεων. Ξεκίνησαν έτσι κάποια έργα (τσιμεντένιες κατασκευές) εξωτερικά της σπηλιάς, τα οποία όμως δεν ολοκληρώθηκαν λόγω της πτώσης της χούντας.

Το 1977 ξεκίνησαν νέα έργα από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. Έγινε προσπάθεια τα έργα αυτά να μείνουν κρυφά. Μετά όμως από ένα αποκαλυπτικό δημοσίευμα του «Ταχυδρόμου» στις 6/10/1977, το ΓΕΣ αναγκάστηκε να παραδεχτεί ότι ο στρατός είχε ξεκινήσει άκρως απόρρητα έργα στη σπηλιά του Νταβέλη! Όπως είναι φυσικό, οι φήμες άρχισαν να οργιάζουν. Ιδιαίτερα καθώς η περιοχή κηρύχθηκε στρατιωτική και φρουρούνταν. Άρχισαν να διατυπώνονται εικασίες για το ποιος κρύβεται πραγματικά πίσω από τα έργα και τι τελικά γίνεται στην περιβόητη σπηλιά. Το ΝΑΤΟ, οι Αμερικάνοι (υπήρχε και η γειτονική βάση της Νέας Μάκρης εκείνη την εποχή), διάφορες μυστικές υπηρεσίες ήταν οι πρώτοι... στη λίστα των υπόπτων. Κάποιοι άλλοι ισχυρίζονταν ότι στην περιοχή θα κατασκευαστεί βάση πυραύλων ή κέντρο επικοινωνιών της Πολεμικής Αεροπορίας. Γιατί όμως επιλέχθηκε η συγκεκριμένη σπηλιά και πώς παρακάμφθηκαν οι αντιδράσεις των αρχαιολόγων; Πρέπει προφανώς να υπήρχε κάποιος πολύ σοβαρός λόγος για να συμβεί αυτό. Ίσως η περιοχή να έχει κάποιες ιδιότητες που την κάνουν «ξεχωριστή»... Στη σπηλιά

προκλήθηκαν πολύ μεγάλες καταστροφές και αλλοιώθηκε ο γύρω απ' αυτήν χώρος. Το 1983 τα έργα σταμάτησαν.

Απαντήσεις σε πολλά από τα ερωτήματα για το τι έγινε όλα αυτά τα χρόνια στην περιοχή έδωσε ο ερευνητής Γιώργος Μπαλάνος, με το βιβλίο του «Το Αίνιγμα της Πεντέλης» (1982). Τον Αύγουστο του 1990, με την κυβέρνηση Μητσοτάκη στην εξουσία, οι εργασίες ξεκινούν εκ νέου! Ωστόσο, αυτή τη φορά η αντίδραση του Τύπου είναι έντονη, με πρωτοπόρο το «Έθνος», ενώ διάφοροι - σχετικοί και άσχετοι - που κατακλύζουν τον χώρο σε καθημερινή βάση, οδήγησαν τους αρμόδιους να σταματήσουν πολύ σύντομα τα έργα. Φυσικά, από το όλο σκηνικό δεν θα μπορούσαν να λείπουν και τα UFO! Γράφει σχετικά ο συγγραφέας-ερευνητής Σωκράτης Αικατερινίδης το 1988: «... Στην Πεντέλη, εκτός από συχνές εμφανίσεις (εννοεί UFO), έχουν συμβεί και άλλα παράδοξα φαινόμενα, ηλεκτρομαγνητικά, μαγνητικές δίνες και ο δρόμος με την "αρνητική βαρύτητα". Στην ίδια περιοχή υπάρχει η σπηλιά του Νταβέλη, στην οποία συμβαίνουν πολλά παράξενα, όπως απώλεια μνήμης, λανθασμένες ενδείξεις οργάνων, αντικείμενα που δεν έπρεπε να βρίσκονται εκεί, ενώ μάρτυρας ενός περιστατικού με εμφάνιση ενός αλλόκοτου όντος, υπήρξε κορυφαίος πολιτικός, πρώην υπουργός Εθνικής Άμυνας και μετέπειτα αρχηγός κόμματος». (Αναφέρεται προφανώς στον αείμνηστο Ευάγγελο Αβέρωφ-Τοσίτσα).

Μετά το 1990 η σπηλιά συνδέθηκε με μυστικιστικές τελετές (μέχρι και οι σατανιστές της Παλλήνης λέγεται ότι τη χρησιμοποιούσαν για τη μακάβρια δράση τους). Ήδη από πολύ παλιά, οι ξυλοκόποι και οι μελισσοκόμοι της Πεντέλης διηγούνταν παράξενες ιστορίες: αλλόκοτες μουσικές, εμφανίσεις αγγέλων και φαντασμάτων. Στα νεότερα χρόνια είναι συχνές οι αναφορές από τους κατοίκους της περιοχής για παράξενα φώτα στον ουρανό, μυστηριώδεις ήχους κλπ. Μέσα στη σπηλιά του Νταβέλη υπάρχουν μεγάλες ανωμαλίες στο μαγνητικό πεδίο. Φακοί αναβοσβήνουν χωρίς λόγο ή ανάβουν χωρίς μπαταρίες, τα διάφορα όργανα μετρήσεων δείχνουν... εξωφρενικά νούμερα, οι επισκέπτες της παρουσιάζουν κενά μνήμης, κρίσεις πανικού κ.ά. Προφανώς κάτι δεν πάει καλά εκεί...

Υπάρχουν βέβαια και φήμες που θέλουν τη σπηλιά να επικοινωνεί μέσω στοών με το Μέγαρο Δουκίσσης Πλακεντίας (στην οποία «χρεώνονται» ερωτικές σχέσεις με τον Νταβέλη, κάτι που όμως χρονικά δεν «στέκει») ή ακόμα και την Αθήνα. Η πίστη ότι κάπου

εκεί ο περιβόητος λήσταρχος είχε κρύψει τον θησαυρό του (;) οδήγησαν πολλούς σε λαθρανασκαφές, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Κλείνοντας αυτό το αφιέρωμα, να προσθέσουμε ότι το 1977 στο τότε EIPT επρόκειτο να προβληθεί μια εκπομπή για τα μυστήρια της σπηλιάς. Η εκπομπή δεν προβλήθηκε ποτέ και λίγο μετά ξεκίνησαν τα έργα που αναφέραμε. Όπως και να 'χει το πράγμα, φαίνεται ότι κάποια μυστήρια πράγματα συμβαίνουν στη σπηλιά του Νταβέλη. Ίσως το Πεντελικό Όρος κρύβει κάποια μυστικά που αρνείται πεισματικά να αποκαλύψει (Στούκας, 2016).

(Δημοσίευμα στο ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ)

2. Το Μέγαρο και ο Πύργος της Δούκισσας της Πλακεντίας (2 παραλλαγές)

Η παράξενη ιστορία της όντως εκκεντρικής και αλλόκοτης περσόνας της Δούκισσας της Πλακεντίας – κατά κόσμον Σοφί ντε Μαρμπούα Λεμπρέν – ήταν αρκετή για να τροφοδοτήσει θρύλους που καλά κρατούν ως σήμερα. Η γνωστή φιλελληνίδα που έφτασε στην Αθήνα για να ζήσει μόνιμα μαζί με την κόρη της έχτισε πολλά σπίτια, μεταξύ αυτών και τον συγκεκριμένο επιβλητικό Πύργο, το «Καστέλλο της Ροδοδάφνης» που η ίδια δεν πρόλαβε ποτέ να δει ολοκληρωμένο. Όλα ξεκίνησαν όταν πέθανε η κόρη της: Ο πόνος της ήταν τέτοιος που την ταρίχευσε και την κράτησε στο σπίτι της στην οδό Πειραιώς. Όταν όμως το σπίτι κάηκε και μαζί με αυτό και η σωρός της κόρης της, η Δούκισσα κλείστηκε στο μέγαρο που έχτισε στα Ιλίσια (σημερινό Βυζαντινό Μουσείο) και λέγεται πως έγινε δύστροπη και αντικοινωνική σε ακραίο βαθμό. Κάπως έτσι ξεκίνησαν και οι θρύλοι που περιβάλλουν εκείνη και τους πύργους της: Πως πραγματοποιούσε μυστηριώδη συμπόσια με ύποπτους καλεσμένους, πως διατηρούσε σχέσεις με λήσταρχους της εποχής (του Νταβέλη περιλαμβανομένου), πως είχε ασπαστεί τον σατανισμό και άλλα πολλά. Έχει εξακριβωθεί μάλιστα η ιστορία για την απαγωγή της από λήσταρχους, και πως την έσωσαν οι κάτοικοι του Χαλανδρίου, οι οποίοι της είχαν αδυναμία καθώς έκανε δημόσια έργα στην περιοχή του σημερινού δρόμου που φέρει το όνομά της. Σήμερα, ο Πύργος της στην Πεντέλη στεγάζει το πολιτιστικό κέντρο της περιοχής (Κόκουβας, 2015).

(Δημοσίευμα από το In2life)

Θρύλος: Στην περιοχή του ανακτόρου της Δούκισσας της Πλακεντίας, λέει, οι περαστικοί μπορεί να νιώσουν μία παράξενη αίσθηση, να νομίσουν ότι βλέπουν ένα κοριτσάκι περίπου 10 χρονών με πολύ μακριά μαλλιά που μοιάζουν να ανασηκώνονται στον αέρα από μία μαγνητική δύναμη. Η μορφή έρχεται καταπάνω τους, τους διαπερνά και χάνεται.

Το Θαλάσσι ήταν μία στοιχειωμένη, μικρή λίμνη στην Πεντέλη, η αγαπημένη της Δούκισσας της Πλακεντίας. Εκεί πήγαινε για να ρεμβάσει, αν και λέγανε παλιά ότι η λίμνη κατάπινε πολλούς ανθρώπους στη λάσπη της, ειδικά μετά από νεροποντές. Σήμερα στη θέση της έχει χτιστεί ένα ποδοσφαιρικό γήπεδο (Νένες, 2018).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

3. Το Σανατόριο της Πάρνηθας: Το ξενοδοχείο Ξενία (3 παραλλαγές)

Γνωστό και ως Σανατόριο της Πάρνηθας, αυτό το εγκαταλελειμμένο σήμερα κτίριο θεωρείται ο «παράδεισος» των εγχώριων κυνηγών φαντασμάτων. Όπως μας είχαν δηλώσει οι ίδιοι σε σχετικό αφιέρωμα του In2life, «τα ευρήματα που έχουμε καταγράψει στο Ξενία είναι συγκλονιστικά. Έχουμε καταγράψει μια φωνή να λέει “τα χρόνια”. Ο θρύλος λέει πως από τον τρίτο όροφο του Ξενία, όταν ήταν ακόμα σανατόριο, έπεσε και σκοτώθηκε ένα παιδάκι – ατύχημα ή αυτοκτονία, δεν ξέρουμε. Κατά σύμπτωση, η φωνή που καταγράψαμε στον τρίτο όροφο είναι ξεκάθαρα παιδική». Το κτίριο εγκαταλείφθηκε την δεκαετία του '80, αλλά έμειναν στα κουφάρια των ορόφων του περίεργα συνθήματα στους τοίχους των σκοτεινών διαδρόμων, όπου λέγεται πως παρατηρούνται απότομες μεταβολές της θερμοκρασίας (Κόκουβας, 2015).

(Δημοσίευμα από το In2life)

«Υπάρχουν κυνηγοί φαντασμάτων στην Αθήνα;». Στη μηνιαία σύσκεψη, η υπόλοιπη συντακτική ομάδα με κοιτάει λες και μόλις είπα ότι υπάρχει πετρέλαιο στο αθηναϊκό υπέδαφος. Αν υπάρχουν στην Αθήνα ιστορίες όπως αυτές για τη Δούκισσα της Πλακεντίας,

το Ξενία της Πάρνηθας ή τη Σπηλιά του Νταβέλη, δεν θα υπάρχουν και άνθρωποι που ερευνούν πώς και γιατί μας προέκυψαν οι ιστορίες αυτές; «Κυνηγός φαντασμάτων», επαναλαμβάνει χαμογελώντας την ορολογία μου ένας από αυτούς, ο Γιώργος Αδαμόπουλος. «Όρος κι αυτός! Πιο γραφικός πεθαίνεις».

[...]

«Τα ευρήματα που έχουμε καταγράψει στο Ξενία είναι συγκλονιστικά» ξεκινά τη διήγηση ο Θανάσης, αφού κάνει μια σύντομη παρένθεση για να μου πει ότι το Ξενία ήταν σανατόριο, ήτοι νοσοκομείο για φυματικούς, στις αρχές του 20ού αιώνα, πριν γίνει διαδοχικά ξενοδοχείο, σχολή τουριστικών επαγγελματιών και τελικά τη δεκαετία του '80 εγκαταλειφθεί. «Έχουμε καταγράψει μέρα μια φωνή να λέει «τα χρόνια». Αυτό ονομάζεται EVP, *electronic voice phenomenon* – δεν το ακούς την ώρα που βρίσκεσαι στον χώρο, αλλά μέσα από την ηχογράφηση, χρησιμοποιώντας ειδικά προγράμματα στον υπολογιστή. Ήταν ιδέα του Γιώργου Ιωαννίδη, ψυχολόγου και αρχισυντάκτη του Περιοδικού *Mystery*, να βάλουμε το EVP να παίζει στο Ξενία, και να δούμε τι θα γίνει». Επιστρέφουμε, λοιπόν, στο Ξενία, πρώτη μέρα τίποτα, δεύτερη μέρα τίποτα. Την τρίτη μέρα ακούσαμε μέσα από το ράδιο μια φωνή. Τρομάξαμε πάρα πολύ. Δεν καταλάβαμε τι είπε. Ακούσαμε όμως μετά την ηχογράφηση σε *studio*, κι ακούγεται μία φωνή να λέει «εχάθηκα», να μας συμπληρώνει την φράση». «Ο θρύλος λέει πως από τον τρίτο όροφο του Ξενία, όταν ήταν ακόμα σανατόριο, έπεσε και σκοτώθηκε ένα παιδάκι –ατύχημα ή αυτοκτονία, δεν ξέρουμε» λέει ο Γιώργος. «Κατά σύμπτωση, εντός εισαγωγικών, το EVP καταγράφηκε στον τρίτο όροφο, και η φωνή που ακούγεται είναι ξεκάθαρα παιδική» (Κουνάδη, 2012).

(Δημοσίευμα από το In2life)

Το σανατόριο λειτούργησε για 40 χρόνια στις αρχές του περασμένου αιώνα. Μιας και η Πάρνηθα ήταν αρκετά μακριά από το αστικό κέντρο, το συγκεκριμένο σημείο θεωρήθηκε κατάλληλο για να βοηθήσει στη θεραπεία των φυματικών, οι οποίοι νοσηλεύτηκαν εκεί κατά χιλιάδες.

Μετά τα μέσα του περασμένου αιώνα, ο συγκεκριμένος χώρος μετατράπηκε σε ξενοδοχείο με το όνομα 'Ξενία', ενώ στη συνέχεια έγινε σχολή τουριστικών επαγγελματιών. Από το 1985, όταν και εγκαταλείφθηκε και μετά, διάφοροι επισκέπτες του δηλώνουν πως έχουν έρθει σε επαφή με φαινόμενα στα οποία δεν μπορούν να δώσουν κάποια λογική εξήγηση. Ιστορίες για ουρλιαχτά και κραυγές που ακούγονται από το υπόγειο, πόρτες που χτυπούν, αλυσίδες που σέρνονται και το φάντασμα ενός φυματικού κοριτσιού, το οποίο λέγεται πως νοσηλευόταν εκεί τον περασμένο αιώνα, έχουν δημιουργήσει ένα θρύλο γύρω από το σανατόριο, το οποίο τρομάζει κάθε επισκέπτη (Λέζου, 2018).

(Δημοσίευμα στο **Enikos**)

4. Οι αμερικανικές βάσεις της Νέας Μάκρης (1 παραλλαγή)

Εκατέρωθεν του ίδιου μυστηριώδους βουνού της Αττικής (εδώ εννοείται η Πεντέλη), από την δεκαετία του '50 ως τις αρχές του '90 λειτουργούσαν δύο βάσεις του αμερικανικού ναυτικού. Κάποιες από τις εγκαταστάσεις σήμερα είναι εγκαταλελειμμένες ενώ κάποιες άλλες μεταμορφώθηκαν στο Αθλητικό και Πολιτιστικό Πάρκο Νέας Μάκρης. Ωστόσο, η φήμη τους θέλει να συνδέονται όχι μόνο με τα στρατιωτικά έργα στη σπηλιά του Νταβέλη αλλά και με αντικατασκοπευτικές δραστηριότητες του Ψυχρού Πολέμου. Ο αστικός θρύλος αναφέρει πως οι Αμερικανοί δημιούργησαν έναν υπόγειο ηλεκτρομαγνητικό διάλογο μεταξύ Μεσογείου και ΗΠΑ (συγκεκριμένα μεταξύ αυτών των βάσεων και της Virginia) και πως τα φαινόμενα στην περιοχή κινούνταν στα όρια της ηλεκτρομαγνητικής καταγίδας. Μάλιστα, μια χαριτωμένη λεπτομέρεια που ενισχύει αυτή τη θεωρία είναι πως το «μάτι» της καταγίδας αυτών των διαδικασιών ήταν στην περιοχή που σήμερα... αποκαλούμε Μάτι Αττική (Κόκουβας, 2015).

(Δημοσίευμα από το **In2life**)

5. Το Νοσηλευτικό Ίδρυμα Εμπορικού Ναυτικού στα Μελίτσια (2 παραλλαγές)

Το NIEN, ιδιοκτησίας Ναυτικού Απομαχικού Ταμείου στα Μελίτσια, αποκαλείται και «νοσοκομείο φάντασμα», κάτι που δεν αναφέρεται μόνο στην εγκατάλειψή του από την δεκαετία του '70 ως σήμερα. Το παλιό ναυτικό νοσοκομείο – που θα μπορούσε να αποτελεί... μουσείο – σήμερα συνοδεύεται από τη φήμη σατανιστικών τελετών και κυνηγιών φαντασμάτων. Λέγεται πως αν επισκεφθεί κανείς το αφύλαχτο αυτό μνημείο, θα βρει από παλιές ξύλινες κασέλες μέχρι κρεμάλες, αλλά και πρόχειρες εγκαταστάσεις διαμονής αστέγων. Αξίζει να αναφερθεί πως η πρόσβαση στο κτίριο δεν είναι ασφαλής, ιδιαίτερα τις βραδινές ώρες (Κόκουβας, 2015).

(Δημοσίευμα από το In2life)

Στην αρχή της οδού Θεμιστοκλέους βρίσκεται η είσοδος του νοσοκομείου που εδώ και 35 χρόνια είναι έρμαιο στη φθορά και τις λεηλασίες. Λειτούργησε από το 1948 έως το 1975, οπότε και έκλεισε για την εκτέλεση επιδιορθώσεων, αλλά το 1981 οι εργασίες σταμάτησαν. Ανήκει στο Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο το οποίο δεσμεύεται από το καταστατικό του να το λειτουργήσει μόνο ως νοσοκομείο. Έτσι, το κτίριο και η συνολική έκταση των 120 στρεμμάτων παραμένουν αναξιοποίητα.

Το NIEN, αποκαλείται και «νοσοκομείο φάντασμα». Το παλιό ναυτικό νοσοκομείο – που θα μπορούσε να αποτελεί... μουσείο – σήμερα συνοδεύεται από τη φήμη σατανιστικών τελετών και κυνηγιών φαντασμάτων. Λέγεται πως αν επισκεφθεί κανείς το αφύλαχτο αυτό μνημείο, θα βρει από παλιές ξύλινες κασέλες μέχρι κρεμάλες, αλλά και πρόχειρες εγκαταστάσεις διαμονής αστέγων. Αξίζει να αναφερθεί πως η πρόσβαση στο κτίριο δεν είναι ασφαλής, ιδιαίτερα τις βραδινές ώρες (Λέζου, 2018).

(Δημοσίευμα στο Enikos)

6. Ο Ναός της Αγροτέρας Αρτέμιδος (1 παραλλαγή)

Ο ναός της Αρτέμιδος στο Μετς ήταν, σύμφωνα με τις αρχαίες πηγές, ένας από τους πιο μεγαλοπρεπείς και όμορφους της Αθήνας, σχεδιασμένος από τον γνωστό Καλλικράτη του Παρθενώνα. Εκεί οι Αθηναίοι τελούσαν το τάμα τους στη θεά για τη νίκη στη Μάχη του Μαραθώνα, ενώ στην ίδια περιοχή, στον λόφο του Αρδηττού, τελούνταν και τα Μικρά Ελευσίνια Μυστήρια, γεγονός που προσδίδει στην γειτονιά μια απόκοσμη αύρα. Ο αστικός θρύλος, όμως, ξεκίνησε όταν με τις πέτρες από τα ερείπια του ναού, χτίστηκαν κάποια σπίτια στην γειτονιά. Λέγεται λοιπόν πως μια ηλικιωμένη γυναίκα με ένα αναμμένο κερί στο χέρι, γυρνά τα βράδια στην περιοχή και προειδοποιεί τους περαστικούς πως η περιοχή είναι καταραμένη εξαιτίας της βεβήλωσης – κάποιοι μάλιστα προσθέτουν πως πρόκειται για την ίδια τη θεά. Η ιστορία αυτή είναι ευρέως διαδεδομένη στους κατοίκους της συνοικίας. Σήμερα, τα ερείπια του αρχαιολογικού χώρου του ναού βρίσκονται μέσα σε κατοικημένη περιοχή, και οι κάτοικοι έχουν δημιουργήσει μια Πρωτοβουλία για την αξιοποίηση και ανάδειξή του (Κόκουβας, 2015).

(Δημοσίευμα από το In2life)

7. Η Βίλα Καζούλη στην Κηφισιά (4 παραλλαγές)

Ο αιγυπτιώτης επιχειρηματίας Ν. Καζούλης έχτισε τον συγκεκριμένο πύργο γύρω στα 1910, αλλά κατά την Κατοχή, το κτίριο μετατράπηκε σε φρουραρχείο των Ες-Ες. Μάλιστα, πολλοί αντιστασιακοί βασανίστηκαν στα υπόγεια της βίλας, θανατώθηκαν βίαια και θάφτηκαν στον κήπο της. Γι' αυτό και λέγεται πως τις εγκαταστάσεις της αναπαλαιωμένης σήμερα βίλας, που στεγάζει υπηρεσία του ΥΠΕΚΑ, περιβάλλει μια «σκοτεινή ενέργεια» από τα άσχημα γεγονότα τα οποία σφράγισαν την ιστορία της (Κόκουβας, 2015).

(Δημοσίευμα από το In2life)

Ένας αιώνας έχει περάσει από τη δημιουργία ενός από τα εντυπωσιακότερα και πιο πολυσυζητημένα κτίρια της Αθήνας. Η βίλα Καζούλη, όπως είναι γνωστό το κτίριο, βρίσκεται στην είσοδο της Κηφισιάς και καλύπτει μια έκταση 47 στρεμμάτων. Τα περίτεχνα γλυπτά, οι μαρμάρινες σκάλες και η πρωτότυπη αρχιτεκτονική της αποτελούν ένα κτίριο κόσμημα που άντεξε στο χρόνο.

Απομεινάρι μιας αριστοκρατικής εποχής για την περιοχή, η έπαυλη χτίστηκε στις αρχές το 1910 από τον Αιγυπτιώτη επιχειρηματία της Αλεξάνδρειας Νικόλαο Καζούλη και ήταν η θερινή του κατοικία. Το κτίσμα είναι ένα μείγμα νεοκλασικισμού και αναγεννησιακής αρχιτεκτονικής. Χαρακτηριστικό του είναι ο εντυπωσιακός τρούλος που προσπαθεί να «δέσει» με το υπόλοιπο οίκημα. Ο γλύπτης Φιλλιπότης ήταν ο δημιουργός των δύο λιονταριών που κοσμούσαν το εξωτερικό της βίλας. Η είσοδος έχει έντονο αναγεννησιακό χαρακτήρα και διαθέτει νεοκλασικούς κίονες. Τα επόμενα χρόνια ο γαμπρός του Καζούλη, ο αρχιτέκτονας Παναγιώτης Αριστόφρονας θέλησε να χρησιμοποιήσει το τεράστιο κτίριο για να στεγάσει μια σύγχρονη Ακαδημία Πλάτωνος. Το όνειρο του δεν έγινε ποτέ πραγματικότητα. Πολλές εξέχουσες προσωπικότητες έχουν φιλοξενηθεί στην έπαυλη, ανάμεσα τους και ο Βασιλιάς Γεώργιος ο Α΄. Το όμορφο νεοκλασικό χρησιμοποιήθηκε και ως τόπος γυρισμάτων για την ταινία «Υπολοχαγός Νατάσα», με την Αλίκη Βουγιουκλάκη.

Το γεγονός ότι η βίλα της Κηφισιάς είναι χτισμένη πάνω σε ένα τούρκικο νεκροταφείο δημιούργησε τις ιστορίες της στοιχειωμένης βίλας, που κυριαρχούν τα φαντάσματα. Τα υπόγεια περάσματα, οι ατελείωτοι διάδρομοι και τα δεκάδες σκοτεινά δωμάτια προκαλούν δέος και ενισχύουν στους πιο εύπιστους τα διάφορα φανταστικά σενάρια. Πολλοί «πιστεύουν» ότι τα βράδια οι σκιές των νεκρών περιπλανιούνται στο εσωτερικό του κτιρίου και δεν το έχουν εγκαταλείψει ποτέ. Αρκετοί είναι οι ιδιοκτήτες που κατά περιόδους έχουν αγοράσει την περιβόητη βίλα και ο καθένας με τον τρόπο του, έχει ενισχύσει τον μύθο ότι είναι στοιχειωμένη.

Την περίοδο της γερμανικής κατοχής το κτίριο καταλήφθηκε από τους Γερμανούς που εγκατέστησαν το φρουραρχείο των ΕςΕς. Τα μεσαιωνικά βασανιστήρια που ακολούθησαν σε βάρος όσων αντιστασιακών συλλαμβάνονταν, έκαναν τον κτίριο εφιαλτικό. Μόνο που γι' αυτό δεν έφταιγαν τα φαντάσματα, αλλά οι μέθοδοι των Ες Ες.

Δώδεκα Έλληνες πέθαναν στην έπαυλη και θάφτηκαν στην αυλή της. Άλλη μια φήμη που ακούστηκε ήταν ότι έξω από τη βίλα σκοτώθηκαν από τους Γερμανούς η δημοσιογράφος Χούλια και ο Σπανός. Μετά την απελευθέρωση καταλήφθηκε από τον ΕΛΑΣ. Από το 1949 και για τα επόμενα τρία χρόνια χρησιμοποιήθηκε από το ΚΑΤ και έως το 1955 στέγαζε σεισμοπαθείς (Λέζου, 2018).

(Δημοσίευμα στο Enikos)

Βρίσκεται στην είσοδο της Κηφισιάς και κτίστηκε το 1902 από τον Έλληνα επιχειρηματία της Αιγύπτου Νικόλαο Καζούλη, που καταγόταν από τη Ρόδο. Η βίλα έχει επιφάνεια περίπου 2.500 τ.μ., αποτελείται από τέσσερα επίπεδα, δύο υπόγεια, ισόγειο και δώμα, και βρίσκεται σε οικόπεδο 7.850 τ.μ. Ο Δήμος Κηφισιάς είχε υποβάλει αίτηση χρηματοδότησης στο πράσινο ταμείο για την αγορά και αποκατάσταση του διατηρητέου με στόχο τη στέγαση σε αυτή δημοτικών υπηρεσιών. Ωστόσο, το ακίνητο το διεκδικεί και το Υπουργείο Περιβάλλοντος, με αποτέλεσμα το αίτημα του Δήμου να μην προχωρήσει. Η βίλα, που θεωρείται ένα από τα πιο αξιόλογα διατηρητέα κτήρια της Ελλάδας, αποτιμάται σε αρκετά εκατομμύρια ευρώ και στεγάζει σήμερα τα γραφεία του Εθνικού Κέντρου Περιβάλλοντος και αειφόρου ανάπτυξης (Σαγκούρης, 2014).

(Δημοσίευμα στο Zougla)

Στην άλλη άκρη της Αττικής, στα βόρεια και συγκεκριμένα στην Κηφισιά στέκει ένα άλλο στολίδι αρχιτεκτονικής, η επονομαζόμενη Βίλα Καζούλη. Πολλοί νεκροί από διάφορες χρονικές περιόδους έτυχαν βίαιου θανάτου και βρίσκονται μέχρι και σήμερα θαμμένοι κάτω από τη βίλα. Κατά συνέπεια, όπως απαιτεί η μεταφυσική παράδοση, για ανθρώπους που πέθαναν βίαια και άδικα, τα φαντάσματα των νεκρών τριγυρίζουν στη Βίλα ψάχνοντας για δικαίωση...

Κατά την ιστορική αναδρομή του σπιτιού, σύμφωνα με ένα συμβόλαιο αγοράς που ανακάλυψε ο κ. Σαμιωτάκης, προϊστάμενος της Τεχνικής Υπηρεσίας του Εθνικού Κέντρου Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης, διαπιστώνεται πως πριν το χτίσιμο της βίλας το μέρος χρησιμοποιήθηκε σαν νεκροταφείο με την ονομασία «Μνημούρι» ή «Τουρκικά

μνήματα». Λίγο πριν το 1900, το οικόπεδο που στέγαζε το νεκροταφείο, αγοράστηκε από τον Νικόλαο Καζούλη με σκοπό να χτιστεί η παραθεριστική αυτή κατοικία. Μετά το θάνατο και της συζύγου του Καζούλη, η βίλα πέρασε στην κόρη του Ιωάννα, στη διαθήκη της οποίας εκχωρήθηκε το 1/3 της βίλας στον αδελφό της, το 1/3 στην κόρη της από τον πρώτο της γάμο και 1/3 μοιράστηκε στην ανιψιά της, στην Ακαδημία Αθηνών και στην Ελληνική Κοινότητα Αλεξάνδρειας. Αιτία για την περίεργη αυτή διαθήκη φαίνεται να είναι ο δεύτερος σύζυγος της Ιωάννας Καζούλη, Παναγιώτης Αριστρόφρονος, ο οποίος θαυμαστής και μελετητής του Πλάτωνα ασχολιόταν με τις ανασκαφές και επιθυμούσε η βίλα να μετατραπεί σε κέντρο Μελέτης με την ονομασία «Ακαδημία Πλάτωνος».

Η βίλα όμως γνώρισε και μαύρες μέρες κατά την περίοδο της κατοχής αφού υπήρξε Γερμανικό Φρουραρχείο. Στα υπόγειά της βασανίστηκαν αγωνιστές της αντίστασης και στο κήπο της αναφέρεται πως θάφτηκαν τουλάχιστον 12 έλληνες στρατιώτες. Από το 1949, η βίλα πέρασε στο Ελληνικό Δημόσιο και το 1953 στέγασε τους σεισμοπαθείς των Ιονίων Νήσων. Αργότερα αγοράστηκε από το ΙΚΑ και πριν από 10 περίπου χρόνια πέρασε στο Υπουργείο Περιβάλλοντος. Μετά την αναπαλαίωση της, στεγάζει το Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου ανάπτυξης.

Αν και παλαιότερες μαρτυρίες θέλουν τα φαντάσματα των θυμάτων που μαρτύρησαν στη βίλα να κυκλοφορούν τη νύχτα φωνάζοντας βοήθεια ή να ουρλιάζουν στα υπόγειά της, τόσο οι υπάλληλοι του κέντρου όσο και οι τωρινοί κάτοικοι της περιοχής επιβεβαιώνουν πως δεν ακούν καμία φωνή να εκλιπαρεί τις νύχτες. «Ιστορίες έχουμε ακούσει κι εμείς κυρίως από γηραιότερους που τώρα έχουν πεθάνει, εγώ προσωπικά 22 χρόνια μένω απέναντι δεν έχω ακούσει κανένα ουρλιαχτό και δεν έχω δει κανένα φάντασμα. Ίσως βαρέθηκα τόσα χρόνια στο ίδιο μέρος κι έφυγαν για άλλη βίλα, ποιος ξέρει» αναφέρει η κ. Σοφία αντιμετωπίζοντας με τη σειρά της, τις ιστορίες «φαντασμάτων» με έντονες δόσεις χιούμορ (Παπάζογλου, 2014).

(Δημοσίευμα στο Newsbeast)

8. Η κατάρα της οικίας Μιαούλη στον Πειραιά (1 παραλλαγή)

Όταν, το 1833, ειδική διάταξη νόμου προέβλεπε την διάλυση μονών που είχαν λίγους μοναχούς, συμπεριελήφθη και η κατεστραμμένη από τους βομβαρδισμούς της επανάστασης, μονή του Αγίου Σπυρίδωνα. Οι εκτάσεις που κατείχε περιήλθαν στο κράτος και πολλές διανεμήθηκαν στους αγωνιστές της επανάστασης. Το 1835 συστάθηκε η πόλη του Πειραιά και η ελληνική πολιτεία τίμησε με παραχώρηση γης τον ένδοξο ναύαρχο της επανάστασης Ανδρέα Μιαούλη ο οποίος, ως κυβερνήτης του «ΕΛΛΑΣ», βομβάρδισε το μοναστήρι του Αγίου Σπυρίδωνα. Αυτή η μοίρα λοιπόν, τον έφερε να αποκτά γη, ακριβώς στο σημείο που είχε κάποτε βομβαρδίσει ο ίδιος. Λέγεται πως ο ένδοξος ναύαρχος, προκειμένου να αναγείρει οικία όπως ακριβώς την ήθελε, εκποίησε τα υπάρχοντά του στην Ύδρα. Ο Μιαούλης επιθυμούσε να εγκατασταθεί στον Πειραιά καθώς λόγω του βαθμού και της θέσης του, ήθελε να βρίσκεται κοντά στο κέντρο λήψης αποφάσεων, στην Αθήνα. Συγχρόνως ήθελε να έχει κοντά τους συμπατριώτες του Υδραίους, οι οποίοι την περίοδο εκείνη είχαν αρχίσει να εγκαθίστανται στον Πειραιά και μάλιστα 500 εξ αυτών είχαν ήδη δημιουργήσει την λεγόμενη «υδραϊκή συνοικία». Ο Μιαούλης είχε συνδεθεί με τον Πειραιά, με τη συμμετοχή του στις επιχειρήσεις για την απελευθέρωσή του. Γι' αυτό, μετά το τέλος του αγώνα, όλη η παραλιακή οδός μπροστά από την εκκλησία, πλέον του Αγίου Σπυρίδωνα, έφερε και φέρει έως σήμερα το όνομά του. Είναι η γνωστή σε όλους ως «Ακτή Μιαούλη». Τον συγκεκριμένο χώρο τον επέλεξε ο ναύαρχος καθώς ήταν ο μόνος που δεν είχε κοντά του έλη. Λέγεται πως οι άλλες εκτάσεις που του πρότειναν χρειάζονταν να αποξηραθούν από τα στάσιμα νερά που είχαν δημιουργηθεί.

Υδραίοι συμπολίτες του, αλλά και πολλοί άλλοι, προσπάθησαν να τον αποτρέψουν, παρά το γεγονός ότι είχε ήδη ξεκινήσει τις εργασίες. Ο λόγος ήταν ότι δεν θεωρείτο σωστό να υψώσει κτίριο μπροστά από την εκκλησία. Θερμότερος σε επιμονή και ζήλο μεταξύ εκείνων που ήθελαν να αποτρέψουν τον Μιαούλη ήταν ο ίδιος ο εργολάβος. Αλλά και συμπολεμιστές και πρώην καπεταναίοι σύντροφοι του Μιαούλη τον απέτρεπαν διαρκώς, παρακινώντας τον να ανταλλάξει τη θέση με μια άλλη εντός των ορίων της Χιώτικης Συνοικίας. Πίνακας του Βολανάκη στον οποίο απεικονίζεται το σπίτι του Ναυάρχου,

μπροστά από την εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνα. Ο Μιαούλης όμως δεν ήθελε καν να ακούσει μια τέτοια πρόταση. Επέμενε στην επιλογή του και πίεζε διαρκώς τον εργολάβο.

Και ενώ η κατασκευή βρισκόταν μόλις στα θεμέλια, ο εργολάβος παραιτήθηκε. Είπε ότι είδε στον ύπνο του έναν καλόγερο με τη μορφή του Αγίου Σπυρίδωνα, που του έλεγε: «Εσύ θέλεις να κλείσεις το δικό μου σπίτι, αλλά δεν θα προλάβεις γιατί θα πεθάνεις». Ακόμη και ο ίδιος ο Μιαούλης είχε προβληματιστεί με αυτό, έτσι ώστε για μια στιγμή οι φίλοι του πίστεψαν πως θα άλλαζε απόφαση. Φαίνεται πως το όνειρο του πρώτου εργολάβου τον είχε επηρεάσει, καθώς ο ναύαρχος έφτασε κάποια στιγμή να λέει στον υπασπιστή του: «Καλά, βρε αδελφέ, θα μου πει κάποια στιγμή ο Θεός. Τόση γη είχε ο Πειραιάς να φτιάξεις την οικία σου, την δική μου ήρθες να πάρεις;» Το μέγαρο, στο μεταξύ, την κατασκευή του οποίου είχε αναλάβει άλλος εργολάβος, έφτανε στο τέλος του. Ο Μιαούλης είχε αποφασίσει να το διακοσμήσει τοποθετώντας στην κορυφή του, με συμμετρική διάταξη, τις τούρκικες οβίδες που είχε ως λάφυρο από τη ναυμαχία του Κάβο Γέροντα. Και οι τούρκικες βόμβες λέγεται πως τοποθετήθηκαν σύμφωνα με τη θέληση του Μιαούλη αλλά εκείνος δεν πρόλαβε να τις δει από κοντά καθώς άφησε τη τελευταία του πνοή στις 11 Ιουνίου 1835.

Λέγεται πως οι τουρκικές οβίδες παρέμεναν για αρκετό διάστημα ως διακοσμητικά του κτιρίου, μέχρι που μια πυρκαγιά τις έριξε στο οδόστρωμα όπου διάφοροι διερχόμενοι τις πήραν ως ενθύμιο. Το μέγαρο έκλεινε την όψη της εκκλησίας του πολιούχου Αγίου του Πειραιά, ειδικά από θαλάσσης. Παρά το γεγονός ότι όλοι συμφωνούσαν πως η παραχώρηση γης, σε αυτό το σημείο, στον Μιαούλη ήταν λάθος, ουδέποτε επιχειρήθηκε από τους τότε δημάρχους Πειραιά, να απαλλοτριωθεί η έκταση αυτή, όταν η αξία της γης ήταν ασήμαντη ακόμα, καθώς ο Πειραιάς ήταν μια κωμόπολη λίγων κατοίκων. Αυτός ο δισταγμός των δημάρχων κόστισε στον Άγιο Σπυρίδωνα, αφού η έλλειψη έκτασης στην συνέχεια, στάθηκε εμπόδιο η εκκλησία να μην ακολουθήσει το αρχικό σχέδιο κατασκευής και να γίνει μικρότερη.

Στο μεταξύ η ιδιοκτησία της οικίας είχε αλλάξει πολλές φορές χέρια, φέρνοντας κάθε φορά κακή τύχη σε όποιον έμενε εκεί ή την αξιοποιούσε επαγγελματικά, με αποτέλεσμα να θεωρηθεί από τους Πειραιώτες ως σημάδι «του Αγίου Σπυρίδωνα». Για

άλλους ήταν απλά γρουσουζιά ή ατυχία. Μετά τον Μιαούλη, το σπίτι περιήλθε στην ιδιοκτησία του Ανέστη Χατζόπουλου, παππού του Χατζηανέστη, του μοιραίου στρατηγού της Μικράς Ασίας. Ο Χατζόπουλος ήταν εύπορος και διακόσμησε το σπίτι του με πολύτιμα έπιπλα και σπάνιες συλλογές. Όταν οι Γάλλοι εισέβαλαν στον Πειραιά το 1854, ο γάλλος ναύαρχος Τινάν το επέλεξε για κατοικία. Εκεί εγκαταστάθηκε και το ναυαρχείο των Γάλλων. Οι αξιωματικοί που καθημερινά έμπαιναν στο σπίτι, δεν το σεβάστηκαν, με αποτέλεσμα να καταστραφούν οι πολύτιμες συλλογές και τα έπιπλα.

Μετά την περίοδο Χατζόπουλου το οίκημα καταστράφηκε ολοκληρωτικά από πυρκαγιά. Όταν κτίστηκε εκ νέου δεν επρόκειτο για το αρχικό μέγαρο του Μιαούλη, που διέθετε αρχιτεκτονική αξία, αλλά για κάτι υποδεέστερο που δεν άξιζε να βρίσκεται στην παραλιακή ζώνη του Πειραιά. Αλλά και η Παλαιά Ατμοπλοΐα Σύρου, όταν μετέφερε την έδρα της στον Πειραιά και εγκατέστησε τα γραφεία της στο ισόγειο του κτιρίου, έπειτα από λίγο καιρό πτώχευσε. Στην συνέχεια, ιδιοκτήτης του οικήματος έγινε ο στρατηγός Χατζηανέστης όταν δήμαρχος Πειραιώς ήταν ο Δημοσθένης Ομηρίδης Σκυλίτσης. Τότε έγινε η πρώτη σημαντική προσπάθεια να απαλλοτριωθεί το οίκημα, αν και οι αξιώσεις του Χατζηανέστη ήταν υπερβολικές. Η «κατάρρα» του σπιτιού συνεχίστηκε αφού ο στρατηγός Χατζηανέστης, θεωρήθηκε ως ένας από τους έξι υπαίτιους της καταστροφής του 1922 και εκτελέστηκε στο Γουδί. Τον Δεκέμβριο του 1937, ο τότε δήμαρχος Πειραιά Στρατήγης σε συνεργασία με τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών Χρυσόστομο, δημιουργούν μεγάλη ερανική επιτροπή στην οποία μετείχαν όλα τα «μεγάλα» ονόματα του Πειραιά με σκοπό την κυκλοφορία Παμπειραιϊκού λαχνού. Στόχος ήταν η συγκέντρωση χρημάτων για την απαλλοτρίωση της έκτασης. Αν και συγκεντρώθηκε σεβαστό, για την εποχή, ποσό ξέσπασε ο πόλεμος και η απαλλοτρίωση ουδέποτε έγινε. Τελευταίος ιδιοκτήτης του οικήματος ήταν ο Ν. Πειρουνάκης (υπουργός στην διάρκεια της Κατοχής) που επίσης βρήκε βίαιο θάνατο. Το οίκημα κατεδαφίστηκε τελικά το 1969 από τον τότε δήμαρχο Αριστεΐδη Σκυλίτση και ο Άγιος Σπυρίδωνας απέκτησε την πολυπόθητη θέα προς την θάλασσα (Μίλεσης, n.d.).

(Δημοσίευμα από τη ΜΗΧΑΝΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ)

9. Ο Πύργος των Ονείρων στο Νέο Φάληρο (3 παραλλαγές)

Αν πάει κανείς μέχρι την οδό Σμολένσκυ 4, στο Ν. Φάληρο, θα αντικρίσει ένα ερειπωμένο αρχοντικό, με φοίνικα στη αυλή του – γνωστό στους κύκλους των φίλων του μεταφυσικού και ως «Πύργος των Ονείρων». Ακριβώς απέξω, δύο ηλικιωμένες κυρίες, φορτωμένες με ψώνια, κοντοστέκονται και σχολιάζουν πώς κατάντησε. Στην αυλή του εγκαταλειμμένου μεγάρου έχουν συσσωρευτεί σκουπίδια και αποκαϊδία. «Δεν ξέρω πολλά για την ιστορία του μέρους, περίμενε, θα φωνάξω τον αδελφό μου που ξέρει», μου εκμυστηρεύεται η μία.

Μέσα σε λίγα λεπτά, ένας κύριος κατεβαίνει από την πολυκατοικία που βρίσκεται ακριβώς δίπλα στον Πύργο: «Εδώ έμενε κάποτε κάποιος Κουρτάλης. Αυτό ξέρω μόνο». Κι έπειτα αποχωρεί κάπως απότομα. Η αλήθεια είναι πως αυτή την πληροφορία την κατείχα κι εγώ. Σύμφωνα με τον θρύλο, εδώ κατοικούσε κάποτε ένας υφασματέμπορος ονόματι Καρτάλης (ή Κουρτάλης, σύμφωνα με τον γείτονα). Όλη του τη ζωή είχε εμμονή με το να αποκτήσει κάποιο αξίωμα, σταδιακά τρελάθηκε, απομονώθηκε στο αρχοντικό του και πέθανε υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες. Θα καταφέρω όμως να μάθω την ιστορία πίσω από τον θρύλο;

Ένας ηλικιωμένος κύριος κατεβαίνει από την ίδια πολυκατοικία, έχοντας ακούσει πως ζητάω πληροφορίες για τον Πύργο. Ο κ. Χρήστος Καθάριος, με τα καθάρια γαλάζια μάτια, είναι σαν τον από μηχανής θεό μίας τυπικής ιστορίας μυστηρίου, τον σοφό ηλικιωμένο που αποκαλύπτει στον πρωταγωνιστή όλα τα φοβερά μυστικά λίγο πριν το αναπόφευκτο φινάλε. «Είχα γνωρίσει τον Κουρτάλη, στις αρχές της δεκαετίας του '70, λίγο καιρό αφού μετακόμισα σε αυτή εδώ την πολυκατοικία. Ήταν 70 χρονών περίπου τότε. Ήταν γιος βιομηχάνου, ο πατέρας του έφτιαχνε σχοινιά». Ισχύουν οι ιστορίες περί μεγαλομανίας του μακαρίτη; «Ήθελε να γίνει τενόρος όταν ήταν νέος, αλλά ο πατέρας του δεν τον άφηγε. Ο πατήρ Κουρτάλης θεωρούσε πως τενόρος είναι κάτι σαν θεατρίνος, κάτι υποτιμητικό. Έτσι του έμεινε άχτι του γιου». Και τελικά; «Μεγάλος πια, έμενε μόνος του εδώ. Ήταν πολύ περίεργος. Θυμάμαι πως έβγαине στο μπαλκόνι και τραγουδούσε άριες. Κυκλοφορούσε με μία ρεπούμπλικα και με ένα παπιγιόν, όλα λιγδιασμένα. Χαιρετούσε τον

κόσμο με υπόκλιση. Έλεγαν πως κάποτε ήταν και δημοτικός σύμβουλος εδώ, τον καιρό που υπήρχε ακόμα Δήμος Ν. Φαλήρου».

Πώς πέθανε τελικά ο Κουρτάλης; Άλλωστε οι μυστηριώδεις θάνατοι αποτελούν την πεμπτοσύνη μίας αξιοπρεπούς ιστορίας «στοιχειώματος». «Δεν υπάρχει κανένα μυστήριο», με αποστομώνει ο κ. Καθάριος. «Έμεινε μόνος του εδώ ο Κουρτάλης, είχε απομονωθεί, τον έφαγαν τα ποντίκια – κυριολεκτικά και μεταφορικά. Τον είχαν τσιμπήσει αρουραίοι. Δεν είχε να φάει πια. Επειδή ήταν γιος βιομηχάνου και είχε αυτούς τους κάπως αριστοκρατικούς τρόπους, τον θεωρούσαν «προσωπικότητα», τον κερνούσαν κάνα ουζάκι στη γειτονιά. Δεν είχε να πληρώσει ούτε το ρεύμα. Στο τέλος, δεν μπορούσε πια να κινηθεί λόγω ηλικίας, χτύπησε το χέρι και το πόδι του και τον πήγαν στο νοσοκομείο. Και έτσι, εξαθλιωμένος, πέθανε».

Και σήμερα τι γίνεται; «Έρχεται κατά καιρούς κόσμος που έχει ακούσει για την ιστορία του σπιτιού, να ρωτήσει. Φυσικά δεν είναι στοιχειωμένο, αυτά είναι σαχλαμάρες. Το σπίτι είναι υπό κατάρρευση, συνέχεια πέφτουν κεραμίδια. Έρχονται ξένοι εδώ καμιά φορά, άστεγοι, πηδάνε τα σύρματα, ανάβουν φωτιά για να ζεσταθούν (σ.σ. έτσι εξηγούνται τα σκουπίδια και τα αποκαϊδία). Έρχεται η αστυνομία και τους μαζεύει». Δίπλα στον λογοτεχνικό τρόμο, παρατίθεται ο σύγχρονος: να μην έχεις στέγη πάνω από το κεφάλι σου (Τζήκας, 2014).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

Ένα νεοκλασικό κτίριο στη συνοικία του Νέου Φαλήρου, στην οδό Σμολένσκι 4, που παραμένει ακατοίκητο εδώ και χρόνια. Σήμερα ο πύργος αυτός καλύπτεται από πυκνή βλάστηση, ενώ στην είσοδό του δεσπόζει μια μισογκρεμισμένη αυλόπορτα. Ανήκε σε έναν υφασματέμπορο, τον Κουρταλή, φιλόδοξο και μισάνθρωπο, που λόγω της ιδιορρυθμίας του έζησε αποτραβηγμένος από τον κόσμο. Όταν ήταν νέος, λένε, ήθελε να γίνει τραγουδιστής της όπερας, αλλά ο πατέρας του δεν του το επέτρεψε. Αργότερα, του μπήκε η εμμονή να αποκτήσει κάποιο αξίωμα, γι αυτό και όσοι τον ήξεραν, τον αποκαλούσαν «κύριο Δήμαρχο ή κύριο Υπουργό». Έβαλε υποψηφιότητα, αλλά έχασε τις εκλογές για τέσσερις ψήφους

Από τότε αποτρελάθηκε και απομονώθηκε στον πύργο του, όπου πέθανε κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες. Κάποιοι κάτοικοι της περιοχής ισχυρίζονται ότι ακούν τα βράδια κάποιον να τραγουδάει πίσω από τα σφαιλισμένα παντζούρια. Άλλοι είναι σίγουροι πως έχουν δει το φάντασμά του να τριγυρίζει στα δωμάτια και να ψιθυρίζει: «Μακριά από τον πύργο, είναι δικός μου» (Λέζου, 2018).

(Δημοσίευμα στο Enikos)

Η συνοικία του Νέου Φαλήρου βρίθκει από παλιές μονοκατοικίες νεοκλασικού ρυθμού οι οποίες παραμένουν εγκαταλελειμμένες. Μια εξ' αυτών ο Πύργος της οδού Σμολένσκου, ή για τους λάτρεις του μεταφυσικού ο «Πύργος των Ονείρων». Το συγκεκριμένο νεοκλασικό κτίριο παραμένει ακατοίκητο εδώ και χρόνια. Ο μόνος κατ' όπως φημιολογείται, επισκέπτης του είναι το φάντασμα του παλαιού ιδιοκτήτη του, ενός υφασματέμπορου καταπιεσμένου και φιλόδοξου.

Ο Κούρταλης, σύμφωνα με την παράδοση, όλη του τη ζωή κατατρυχόταν από την εμμονή να αποκτήσει κάποιο αξίωμα, ως που σταδιακά τρελάθηκε κι απομονώθηκε στο αρχοντικό μέχρι το θάνατό του. Οι γηραιότεροι κάτοικοι της περιοχής αναφέρουν πως σε νεαρή ηλικία ήθελε να γίνει τενόρος αλλά δεν τα κατάφερε μετά από άρνηση του πατέρα του μιας και το επάγγελμα, παρόμοιο του θεατρίνου, θεωρούνταν ιδιαίτερος υποτιμητικό.

Ο Κούρταλης δεν παντρεύτηκε ποτέ και μέχρι και σε μεγάλη ηλικία «έβγαίνε στο μπαλκόνι και τραγουδούσε άριες φορώντας μια λιγδιασμένη φθαρμένη ρεπούμπλικα» μαρτυρούν οι γείτονες. Παρόλο που η περιουσία του είχε εκμηδενιστεί και το σπίτι είχε περιέλθει στο δημόσιο λόγω οφειλών, ο ίδιος συνέχισε να κατοικεί εκεί ώσπου απεβίωσε στο νοσοκομείο έπειτα από τραυματισμό του. Βέβαια η μεταφυσική εκδοχή της ιστορίας, όπως και κάθε μεταφυσικής ιστορίας που σέβεται τον εαυτό της, θέλει τον Κούρταλη να πεθαίνει εντός του Πύργου κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες. Από το θάνατό του κι έπειτα το φάντασμά του «κυρίου Δημάρχου», όπως τον φώναζαν οι φίλοι εξαιτίας της μεγαλομανίας του, περιπλανάται στα δωμάτια του σπιτιού διεκδικώντας την κυριότητα του πύργου φωνάζοντας «Μακριά από τον Πύργο! Είναι δικός μου!».

Σήμερα ο πύργος στέκει μισογκρεμισμένος, με έντονα τα στοιχεία τόσο της εγκατάλειψης όσο και της καταπάτησης. Αν και πριν περίπου ένα χρόνο είχε ανακοινωθεί η πώλησή του, μέσω ΤΑΙΠΕΔ, σε ιδιώτη του οποίου το όνομα δεν έγινε γνωστό, καμία εργασία αναπαλαίωσης δεν έχει ξεκινήσει με αποτέλεσμα τα «άστεγα φαντάσματα» της περιοχής να συνεχίζουν να τον καταπατούν. Την εικόνα εγκατάλειψης του σπιτιού συμπληρώνουν τα φθαρμένα αντικείμενα που βρίσκονται στο εσωτερικό του, οι μισογκρεμισμένοι τοίχοι και οι κλειστές πολυκαιρισμένες κούτες που δίνουν την εντύπωση ότι εγκαταλείφθηκε βιαστικά.

«Πριν από αρκετά χρόνια έμενε μια οικογένεια στο ισόγειο, παράνομα βέβαια» επιβεβαιώνει η κ. Μαρία που κατοικεί στη διπλανή πολυκατοικία. «Εγώ 25 χρόνια μένω εδώ δίπλα, κανένα φάντασμα δεν έχω δει, καμία πόρτα δεν ανοιγοκλείνει τα βράδια, κανένας Κούρταλης δεν διεκδικεί τη νύχτα την κυριότητα του Πύργου» συμπληρώνει. Η κυρία Τασία, κάτοικος κι εκείνη της γύρω περιοχής αναφέρει πως ο πύργος είναι πια «ένα στολίδι παραμελημένο που έχει μετατραπεί σε εστία μόλυνσης». Όπως επιβεβαιώνεται για την ώρα, τα μόνα φαντάσματα που κατοικούν τον Πύργο είναι άστεγοι ή χρήστες ναρκωτικών ουσιών. «Άντε καμιά φορά να μπουν μέσα για μερικές ώρες έφηβοι για εξερεύνηση. Αυτές είναι οι παρουσίες που συναντά κανείς στον Πύργο και είναι τόσο πραγματικές όσο εσείς κι εγώ που μιλάμε εδώ τώρα» λέει η κ. Μαρία (Παπάζογλου, 2014).

(Δημοσίευμα στο Newsbeast)

10. Η Πινακοθήκη της Καλλιθέας: Το φάντασμα της χειραφετημένης ζωγράφου Σοφίας Λασκαρίδου (2 παραλλαγές)

Ένα όμορφο διάδρομο νεοκλασικό στην οδό Λασκαρίδου στην Καλλιθέα στεγάζει έναν άλλο θρύλο – αυτόν που υποστηρίζει πως στο σπίτι... κόβει βόλτες το φάντασμα της ζωγράφου Σοφία Λασκαρίδου, που χάρισε και το όνομά της στην οδό. Ένα φάντασμα αιώνια φορτισμένο με ενοχές για τον θάνατο του λογοτέχνη Περικλή Γιαννόπουλου, που ήταν παράφορα ερωτευμένος μαζί της και αυτοκτόνησε το 1910.

Εδώ και δέκα χρόνια, το σπίτι στο οποίο έζησε και πέθανε η διάσημη ζωγράφος έχει ανακαινιστεί πλήρως και στεγάζει τη Δημοτική Πινακοθήκη Καλλιθέας – «Σοφία Λασκαρίδου». «Το σπίτι αυτό χτίστηκε γύρω στα 1900», μου εξηγεί ο Γκέντση Ρούτσης, καλλιτεχνικός διευθυντής της Πινακοθήκης. «Είναι το δεύτερο σπίτι που χτίστηκε στην Καλλιθέα, το σχεδίασε μάλιστα ο Ερνστ Τσίλλερ. Η Λασκαρίδου διατηρούσε και εργαστήριο τέχνης εδώ, όπου δίδασκε σε μικρά παιδιά». Δειλά-δειλά φέρνω την κουβέντα στους θρύλους για το φάντασμα της Σοφίας Λασκαρίδου. Ο κ. Ρούτσης γελάει. «Ναι, τις ξέρω αυτές τις ιστορίες. Πιστέψτε με, είμαι πολλές ώρες τη μέρα εδώ, αν υπήρχε κάποιο φάντασμα κάτι θα είχα αντιληφθεί!» Αυτό που ξέρει σίγουρα είναι πως ο Δήμος Καλλιθέας πάλεψε πολύ για να αγοράσει το σπίτι και να το μετατρέψει κατόπιν σε Δημοτική Πινακοθήκη, με δωρεάν πρόσβαση σε όλους, «ένα βήμα πολιτισμού για τους κατοίκους της Καλλιθέας», όπως μου επισημαίνει.

Τελικά ποιο είναι το επιμύθιο αυτής της περιπλάνησης – αν υπάρχει; Βολτάροντας προς ένα άλλο σπίτι που θρυλείται πως είναι στοιχειωμένο, στην οδό Αλκιβιάδου, κοντά στην Πλατεία Βάθης, παρατηρώ μία κυρία να ψάχνει στα σκουπίδια. Δύο διαφορετικές πραγματικότητες που κόντραρονται. Ασχέτως όμως αν πιστεύουμε ή όχι στα φαντάσματα, ίσως χρειαζόμαστε στ' αλήθεια αυτούς τους αστικούς μύθους – τώρα, περισσότερο από ποτέ. Στα τιμεντένια βασίλεια, οι μύθοι εξελίσσονται και μεταλλάσσονται, αλλά, κυρίως, επιβιώνουν (Τζήκας, 2014).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

Η περιοχή της Καλλιθέας φαίνεται να επικρατεί άλλωστε στις προτιμήσεις των φαντασμάτων αφού κι ένα δεύτερο φάντασμα τρομοκρατούσε τους κατοίκους της. Στην ομώνυμη οδό βρίσκεται το διώροφο κτίριο της οικογένειας της ζωγράφου Σοφίας Λασκαρίδου. Μέσα σ' αυτό, εκτυλίχθηκε ένα ερωτικό δράμα που κατέληξε στο θάνατο της ζωγράφου κι από τότε το φάντασμα θρηνεί για το χαμό του αγαπημένου. Κι σ' αυτή την περίπτωση η μεταφυσική ιστορία παρουσιάζεται εκλαϊκευμένη και παραποιεί μερικώς τα ιστορικά γεγονότα. Η Σοφία Λασκαρίδου γεννηθείσα το 1882 είχε από πολύ νωρίς νιώσει το κάλεσμα της τέχνης. Σε ηλικία 14 ετών έκανε την πρώτη της έκθεση. Για να εκπληρώσει

το όνειρό της προσπάθησε να παρακάμψει κάθε εμπόδιο μέχρι που ζήτησε από το βασιλιά Γεώργιο να μεριμνήσει, έτσι ώστε να επιτραπεί η είσοδος γυναικών φοιτητριών στη Σχολή Καλών Τεχνών του Πολυτεχνείου.

Η επιθυμία της έγινε πραγματικότητα το 1903 και παρόλο που προκλήθηκε σάλος στην κοινωνία και σφοδρές διαμαρτυρίες των συμφοιτητών της, η Σοφία παρέμεινε απτόητη. Ούτε το ειδύλλιο που ανέπτυξε με τον ευειδή διανοούμενο και παθιασμένο λάτρη του ελληνικού πνεύματος, Περικλή Γιαννόπουλο, ήταν ικανό να την κάνει να παραμελήσει τη ζωγραφική και τις σπουδές της. Έτσι όταν εκείνος της ζήτησε να τον παντρευτεί εκείνη αρνήθηκε. Όταν η Σοφία κέρδισε υποτροφία για να συνεχίσει τις σπουδές της στο Μόναχο, του ζήτησε να την ακολουθήσει, αλλά ο Γιαννόπουλος αρνήθηκε αποκαλώντας τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες «ομφαλούς του ερέβους».

Ο ήδη διαταραγμένος ψυχισμός του Γιαννόπουλου κατέρρευσε και καβάλα σε ένα ολόλευκο άλογο με ένα περίστροφο στο χέρι βούτηξε στη θάλασσα του Σκαραμαγκά όπου και αυτοκτόνησε. Στη συνέχεια η Σοφία Λασκαρίδου έκανε μια αποτυχημένη απόπειρα αυτοκτονίας στο σπίτι της Καλλιθέας κι από όταν συνήλθε αφιερώθηκε ολοκληρωτικά στη ζωγραφική. Μετά το θάνατό της πολλοί ισχυρίζονται πως αν περνούσε κανείς νύχτα από εκεί, έβλεπε το φάντασμά της να τριγυρίζει θρηνώντας γοερά τον χαμό του αγαπημένου της...

Η ανακαινισμένη διατηρητέα πλέον οικία της ζωγράφου που φιλοξενεί την πινακοθήκη της Καλλιθέας φαίνεται να έχει απωθήσει το φάντασμα της ζωγράφου μιας και οι κάτοικοι δεν έχουν ποτέ ακούσει θρήνους και οδυρμούς να ακούγονται από το σπίτι (Παπάζογλου, 2014).

(Δημοσίευμα στο Newsbeast)

11. Η εκκλησία Αγία Δύναμις στην οδό Μητροπόλεως (1 παραλλαγή)

Η μικρή, γραφική εκκλησία Αγία Δύναμις που βρίσκεται στην οδό Μητροπόλεως είναι ένα «ισχυρό» σημείο με ιστορία. Κάτω από της Αγία Τράπεζά της υπάρχει μία σκάλα που

κατεβάζει σε μία σπηλιά με ευρύχωρη στοά όπου λειτούργησε το πρώτο πυριτιδοποιείο για τις ανάγκες των αγωνιστών της Αθήνας το 1821 (Νένες, 2018).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

12. Το κτήριο της οδού Ακαδημίας 58Α (1 παραλλαγή)

Το περιβόητο κτίριο της οδού Ακαδημίας 58Α έχει «αλωθεί» από πολλούς, πολλές φορές, αλλά συνεχίζει να εμπνέει μία μυστηριώδη αύρα με τις φήμες που το περιβάλλουν. Με πρόσοψη που θυμίζει γοτθικό οικοδόμημα σαν την πρόσοψη μεσαιωνικού πύργου, πίσω από την οποία υπάρχει ένας μακρύς διάδρομος που οδηγεί σε ένα παρεκκλήσι, το κτίριο ενώνεται εσωτερικά με ένα άλλο που βρίσκεται στον πλαϊνό δρόμο, στον αριθμό 6 της οδού Μαυρομιχάλη – ένα όμορφο σπίτι, δημιουργία του Τσίλλερ και το οποίο υπήρξε κατοικία ενός από τους ιδρυτές της Ιονικής και Λαϊκής Τράπεζας. Το σπίτι της Μαυρομιχάλη γνώρισε μέρες δόξας, με λαμπρές δεξιώσεις και συναθροίσεις, την εποχή που η περιοχή ήταν καλλιτεχνικό στέκι γεμάτη με μεγάλα θέατρα και θεάματα.

Επάνω από την είσοδο της Ακαδημίας υπήρχε παλιά ένας φτερωτός Δράκος-φύλακας σαν τα ghouls της Παναγίας των Παρισίων. Ακόμα και το ότι το μικρό εκκλησάκι στο εσωτερικό ήταν στραμμένο βορειο-ανατολικά (και όχι ανατολικά) για πολλούς έχει ιδιαίτερη σημασία, όπως και το ότι όταν βρεθείς εκεί νιώθεις μία απέραντη γαλήνη, όπως λένε οι μαρτυρίες πολλών που έχουν βρεθεί μέσα στο θρυλικό κτίριο. Σήμερα, το κτίριο ανήκει στο Βυζαντινό Μουσείο, αφού πρώτα είχε χρησιμοποιηθεί για βεστιαριο της Λυρικής Σκηνής και αφού επέζησε μίας πυρκαγιάς και μίας κλοπής βυζαντινών εικόνων μεγάλης αξίας (Νένες, 2018).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

13. Το μέγαρο της Εθνικής Ασφαλιστικής στην οδό Κοραή 4 (1 παραλλαγή)

Το κτίριο της οδού Κοραή 4, το μέγαρο της Εθνικής Ασφαλιστικής, σχεδιάστηκε με μεγαλεπήβολα σχέδια που υποβλήθηκαν στην κυβέρνηση πριν γίνει η κατασκευή, η οποία

έπρεπε να περιλαμβάνει και αντιαεροπορικά καταφύγια λόγω της θέσης του κτιρίου, στην καρδιά της πόλης. Τα καταφύγια εξοπλίστηκαν ακόμα και με πόρτες από τις οποίες δεν μπορούσαν να εισέλθουν αέρια, σχεδιασμένες από Γερμανούς τεχνικούς στο Βερολίνο. Το 1938 το κτίριο ήταν έτοιμο, μέσα σε γενικό ενθουσιασμό. Διέθετε, εκτός από τα δύο υπερσύγχρονα αντιαεροπορικά καταφύγια, πρότυπους ανελκυστήρες, κεντρική θέρμανση, υπόγεια με τρεις μεταλλικές δεξαμενές νερού, τουαλέτες, δύο μικρά λουτρά και πολλά άλλα. Λίγο μετά την κήρυξη του πολέμου, η κυβέρνηση επίταξε το κτίριο και εγκατέστησε εκεί κρατικές υπηρεσίες – αργότερα έγινε το κέντρο της Γερμανικής Κομαντατούρ με τα περίφημα υπόγειά του να έχουν γίνει κρατητήρια μεταγωγών και ηρωικοί τόποι βασανιστηρίων αντιστασιακών (Νένες, 2018).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

14. Ο κρυμμένος αποθεματικός χρυσός της Ελλάδας στο Λαγονήσι και το Κερατοβούνι (1 παραλλαγή)

Κάπου ανάμεσα στο Λαγονήσι και το Κερατοβούνι, οι θρύλοι λένε ότι, σε διάφορα διασκορπισμένα σημεία, είναι/ήταν κρυμμένος ο αποθεματικός χρυσός της Ελλάδας από την περίοδο των Χριστουγέννων του 1940. Τα σημεία ήταν γνωστά μόνο σε έναν ταγματάρχη που ηγείτο της στρατιωτικής αποστολής η οποία είχε αναλάβει το έργο, και είχε εξαφανίσει όλες τις σηματοδοτήσεις της διαδρομής. Ο ταγματάρχης μετά από λίγες μέρες σκοτώθηκε στο αλβανικό μέτωπο παίρνοντας τα μυστικά σημεία μαζί του. Το Πάνειο όρος, με το παλιό εκκλησάκι και το σπήλαιο του Πανός που φιλοξένησε ακόμα και ομάδες πειρατών που έκρυβαν λάφυρα εκεί, λέγεται ότι κρύβει θησαυρούς (Νένες, 2018).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

15. Ο τάφος του Γκυ ντε λα Ρος στο Δαφνί (1 παραλλαγή)

Ο Γκυ ντε λα Ρος, δούκας της Αθήνας, βοήθησε την πόλη και τους κατοίκους της και απόκτησε φήμη καλού άρχοντα. Το 1308 πέθανε νεότατος από ανίατη ασθένεια. Είχε

ζητήσει να τον θάψουν στη μονή του *Dalfinet*, δηλαδή τη μονή του *Δαφνίου*. Ο διάδοχός του, *Γκωτιέ ντε Μπριέν*, επονομαζόμενος «ιππότης του θανάτου», προσπάθησε να πάρει το δακτυλίδι αλλά ήταν αδύνατο να το βγάλει από το χέρι του νεκρού. Έτσι θάφτηκε και το δακτυλίδι μαζί μ' αυτόν στο *Δαφνί*. Στο προαύλιο της μονής υπάρχει και σήμερα επιτύμβιος λίθος, ο οποίος φέρει σταυρό με δύο φίδια και δύο κρίνους (Νένες, 2018).

(Δημοσίευμα στην *Athens Voice*)

16. Ιστορίες σχετικές με κτήρια της Λεωφόρου Αλεξάνδρας (1 παραλλαγή)

Μπορεί να εφευρεθεί ένας μύθος για την αστική Αθήνα; Και όταν λέμε αστική Αθήνα εννοούμε την Αθήνα που ήταν κάποτε νέα και αισιόδοξη, το 1950 και 1960 και 1970... Σήμερα, με την απόσταση του χρόνου, η Αθήνα της εποχής του «Ψυχρού Πολέμου» είναι ένα ανοικτό βιβλίο για να ξαναγράψει κανείς τη δική του ιστορία...

*Το σκεφτόμουν ένα απόγευμα που ο ήλιος κατέβαινε γρήγορα και χρύσιζε τις κουτσουπιές στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας, στο ύψος της Πλατείας Αργεντινής Δημοκρατίας, με την προτομή του *José de San Martín*... Είχα βγει από την οδό Μαυρομιχάλη και την είχα αφήσει πίσω μου στην απόκοσμη ησυχία της που βελούδινα με είχε αγκαλιάσει. Πάλευα, όμως, να λευτερωθώ από τη σχεδόν επαρχιακή ακινησία της και είχα ανοίξει το βήμα για το αστικό πλάτωμα της Λεωφόρου Αλεξάνδρας. Προς στιγμὴν σκέφτηκα ότι η Αλεξάνδρας είναι υποτιμημένη, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά το συναισθηματικό της φορτίο, αλλά μετά παρατήρησα τις αμέτρητες πολυκατοικίες της από την Κηφισίας ως την Πατησίων, τα χιλιάδες παράθυρα που ανοιγοκλείνουν εδώ και δεκαετίες παράγοντας βιώματα εμπειρίες και αναμνήσεις. Έτσι, παρότι έβλεπα μόνον τις προσόψεις των πολυκατοικιών στο σημείο όπου βρισκόμουν, προσόψεις λίγο πολύ ομοιόμορφες αλλά με τον τρόπο τους συμπαθείς και σχεδόν βαθιά αθηναϊκές, ανακάλεσα όλο το ιστορικό και συναισθηματικό υπόβαθρο αυτής της τόσο πλατιάς λεωφόρου, που όμοιά της δεν έχει η Αθήνα. Θυμήθηκα τους πολλούς κινηματογράφους, τη Γρανάδα, τη Ζίνα, τη Νιρβάνα και την Αρζεντίνα, τα θέατρα προς το Πεδίον του Άρεως που το καλοκαίρι έπαιζαν κυρίως επιθεωρήσεις, τα αστικά*

διαμερίσματα κοντά στην Μπουμπουλίνας, τη «Σόνια» και τα μικρότερα ζαχαροπλαστεία, το νεοκλασικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο της Αυστρίας στα σύνορα με τα Εξάρχεια αλλά και το γήπεδο του Παναθηναϊκού, βαθιά συνδεδεμένο μέσα μου με τις ημέρες που οδήγησαν στο Γουέμπλεϊ. Αχνά φέρνω στον νου τις φυλακές Αβέρωφ που κατεδαφίστηκαν επί χούντας και το σκάμμα για το νέο Δικαστικό Μέγαρο. Ελάχιστα παλιά σπίτια έμειναν πλέον πάνω στη Λεωφόρο, αλλά είναι τόσο χωνεμένες στον αθηναϊκό χρόνο οι περισσότερες από τις πολυκατοικίες στην Αλεξάνδρας που μοιάζουν σαν να ήταν εκεί από πάντα. Όσο ακραίο κι αν ακούγεται, το σπάνιο, για την Αθήνα, πλάτος της Λεωφόρου της δίνει έναν αέρα δυναμικά κοσμοπολίτικο, γι' αυτό θεωρώ ότι αυτός ο πλατύς δρόμος μπορεί να συσπειρώσει ιδέες και οράματα. Είναι μία Γκραν Βία της Αθήνας χωρίς μεγαλοπρέπεια, αλλά μπορεί να γίνει μία λεωφόρος για τη μνήμη και το μέλλον.

Κανείς, ή σχεδόν κανείς, δεν θυμάται ότι πήρε το όνομά της από την πριγκίπισσα Αλεξάνδρα, κόρη του Γεωργίου Α' και της Όλγας, που πέθανε το 1891 στα 21 της χρόνια στην Αγία Πετρούπολη, καθώς είχε παντρευτεί τον Μέγα Δούκα της Ρωσίας Παύλο Αλεξάντροβιτς. Τόσο την έκλαψαν οι Αθηναίοι, που ο Δήμος χάρισε αυτήν τη λεωφόρο στη μνήμη της. Σήμερα, η Λεωφόρος Αλεξάνδρας εκλύει μιαν ιδιότυπη αστική αύρα. Παρότι δεν έχει την πυκνότητα συνειρμών της Πατησίων, διατηρεί, ωστόσο, την προσωπικότητά της. Διαθέτει εντυπωσιακή ανθολογία αθηναϊκής κατοικίας που είναι ήδη 65, 60 και 50 χρόνων. Πολυκατοικίες, σαφώς υποτιμημένες και αγνοημένες, αλλά ενεργές στην παραγωγή αστικών μύθων. Κάθε φορά που περπατάω την Αλεξάνδρας αναλογίζομαι πόσες αφανείς και ανείπωτες ιστορίες επιζούν πίσω από τα παράθυρά της (Βατόπουλος, 2015).

(Δημοσίευμα στην ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ)

17. Η βίλα Καλλέργη στο Πικέρμι (1 παραλλαγή)

Το οίκημα οικοδομήθηκε στο Πικέρμι στις αρχές του 20ού αιώνα, ενώ σύμφωνα με κάποιους στα τέλη του 19ου, από τον Περικλή Καλλέργη, επιστάτη της οικογένειας Σκουζέ. Σύμφωνα με τον θρύλο, ο Καλλέργης φαίνεται να δολοφόνησε τη γυναίκα του και ύστερα αυτοκτόνησε. Υπάρχει όμως και ο αντίλογος που θέλει τον Καλλέργη ανύπανδρο. Κατά την

διάρκεια της Κατοχής η βίλα χρησιμοποιήθηκε από τον Ιταλικό στρατό ως τοπικό φρουραρχείο, στα υπόγεια της οποίας γίνονταν βασανιστήρια. Οι μετέπειτα ένοικοι του σπιτιού έμεναν για μικρά μόνο χρονικά διαστήματα με κάποιους από αυτούς να διηγούνται ιστορίες ότι άκουγαν για αρκετή ώρα έναν παράξενο ήχο σαν σύρσιμο και ένα ουρλιαχτό που ακολουθούσε.

Αυτό όμως που όξυνε ακόμα περισσότερο το θρόλο του στοιχειωμένου σπιτιού ήταν η αρχιτεκτονική του η οποία θεωρήθηκε από κάποιους ιδιόρρυθμη (ακολουθεί τον προσανατολισμό των εκκλησιών), έχει δυο καμάρες στην στέγη με ηλιακά σχέδια κ.ά, ενώ η τοποθεσία στις αρχές του αιώνα ήταν ερημική και άρα ιδανική για πνευματιστικές συνάξεις. Η ιστορία της βίλας Καλλέργη τελειώνει το 1995 όταν κατεδαφίστηκε και στην θέση της σήμερα βρίσκεται το γνωστό *super market* ενώ σε μέρος του οικοπέδου έχουν οικοδομηθεί μεζονέτες (Λέζου,2018).

(Δημοσίευμα στο Enikos)

18. Ο Πύργος Μαυρομιχάλη (1 παραλλαγή)

Το συγκεκριμένο κτίριο χτίστηκε το 1900 και βρίσκεται στην οδό Αλκιβιάδου 5 στην Αθήνα. Πρόκειται για τον πύργο του στρατηγού Μαυρομιχάλη, που βρίσκεται κοντά στην αρχή της οδού Αχαρνών και οικοδομήθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα, βάσει σχεδίων του στρατιωτικού μηχανικού Αγαμέμνονα Πάλλη. Το ακίνητο ανήκει στην Ευαγγελική Εκκλησία, όπως και το γειτονικό αρχοντικό Καρατζά, για το οποίο δεν έχει ακόμη ληφθεί απόφαση αναφορικά με τον τρόπο αξιοποίησής του (Σαγκούρης, 2014).

(Δημοσίευμα στο Zougla)

19. Το Σπίτι των Ανέμων στο Νέο Φάληρο (1 παραλλαγή)

Στην κατηγορία των... στοιχειωμένων σπιτιών ανήκει και το Σπίτι των Ανέμων, όπως έχει επικρατήσει να λέγεται η εγκαταλελειμμένη βίλα που βρίσκεται στην οδό Φαληρέως στο Νέο Φάληρο. Ο θρόλος θέλει κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου να κλείστηκε και να

πέθανε στο σπίτι λόγω ερωτικής απογοήτευσης μια κοπέλα. Η αξία του συγκεκριμένου ακινήτου είναι πολύ χαμηλή, δεδομένου ότι χρειάζεται εκτεταμένες εργασίες αναπαλαίωσης, μια και είναι ακατοίκητο εδώ και πολλά χρόνια. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, το αγοραστικό ενδιαφέρον για το Σπίτι των Ανέμων είναι ανύπαρκτο (Σαγκούρης, 2014).

(Δημοσίευμα στο Zougla)

20. Το σπίτι των τριών άκληρων αδερφών στο Παλαιό Φάληρο (1 παραλλαγή)

Στο Παλαιό Φάληρο, αυτή τη φορά, ένα άλλο ακίνητο φαίνεται στοιχειωμένο από τον ξαφνικό θάνατο των τριών αδερφών που διέμεναν εκεί. Ο μύθος θέλει την μεγαλύτερη αδερφή, κακοφτιαγμένη κι άσχημη, να μένει ανύπαντρη κι έτσι να ακολουθούν κι άλλες δύο, περιμένοντας μια σειρά που δεν ήρθε ποτέ. Άκληρες και μόνες πέθαναν και οι τρεις μέσα σε ένα μήνα κάτω από αδιευκρίνιστες και πάλι συνθήκες. Από τότε τα φαντάσματα τους περιπλανώνται στο σπίτι, ενώ κατά διαστήματα αγναντεύουν από το παράθυρο τρομοκρατώντας του περαστικούς της περιοχής που γνωρίζουν πως το σπίτι δεν κατοικείται.

Οι περίοικοι επιβεβαιώνουν την ιστορία του ξαφνικού θανάτου των τριών αδερφών όχι όμως και την ύπαρξη φαντασμάτων. Ο κ. Κώστας θυμάται πως από την εποχή που ήταν εκείνος νέος το σπίτι καταλάμβαναν κατά διαστήματα έφηβοι. «Αν και υπάρχει χρόνια το πωλητήριο απ' έξω δεν μπορεί ουσιαστικά να πουληθεί λόγω διαφωνιών των κληρονόμων. Όσο για τα φαντάσματα, τα μόνα που συγκέντρωνε τη δεκαετία του '70, ήταν η νεολαία της εποχής, μέσα σ' αυτή κι εγώ, που βρísκαμε άδειο σπίτι και κάναμε πάρτι μέχρι πρωίας. Μέχρι και συναυλίες έχουν γίνει τη δεκαετία εκείνη στο εν λόγω οίκημα. Κι αν σκεφτείς πως το συγκρότημα που είχα παλαιότερα με μερικούς φίλους λεγόταν ο Σάτυρος κι οι Συνήγοροι του διαβόλου, σίγουρα αν υπήρχε φάντασμα θα είχε επικοινωνήσει μαζί μας» συμπληρώνει χαριτολογώντας.

Τα τελευταία χρόνια κάτοικοι της γύρω περιοχής αναφέρουν πως και αυτό το σπίτι καταλαμβάνεται από άστεγους κατά την διάρκεια της νύχτας. «Τώρα αν πετύχει κανέναν

πρεσβύωπα υπερήλικα που περνώντας παρομοιάζει τους άστεγους με τις τρεις νεκρές αδερφές, σίγουρα θα σου επιβεβαιώσει πως το σπίτι είναι στοιχειωμένο» (Παπάζογλου, 2014).

(Δημοσίευμα στο Newsbeast)

21. Το στοιχειωμένο σπίτι στο Παγκράτι (1 παραλλαγή)

Το σπίτι ενός πολιτευτή στο οποίο κατά την κατοχή, εγκαταστάθηκε η Γκεστάπο, είναι το επόμενο σπίτι που φημολογείται ως ένα από τα στοιχειωμένα της Αττικής. Έπειτα από την απελευθέρωση της Ελλάδος, όλοι οι κάτοικοι της περιοχής, ανεξαρτήτου γενεάς, μιλούν για τις φωνές και τις κραυγές αυτών που θανατώθηκαν από τους Ναζί.

Η κ. Ζωή, γέννημα θρέμμα της περιοχής Παγκρατίου, διαβεβαιώνει πως το σπίτι κατοικούνταν μέχρι πρόσφατα από ένα ζευγάρι Ολλανδών αρχιτεκτόνων, οι οποίοι το εγκατέλειψαν μόνο όταν κρίθηκε επιτακτική η αναπαλαίωση και θεωρήθηκε επικίνδυνο. «Κανένα φάντασμα δεν υπήρξε ποτέ εδώ, το μόνο που είχαμε ακούσει ως παιδιά ήταν για το στοιχειωμένο σπίτι της οδού Μάρκου Μουσούρου» συμπληρώνει επεκτείνοντας την αναζήτησή μας λίγο πιο κάτω. Όπως ήταν αναμενόμενο και κατά την επίσκεψή μας στην παρακείμενη οδό του πρώτου νεκροταφείου, Μάρκου Μουσούρου, κανένα σπίτι με εμφανή τα σημάδια εγκατάλειψης δεν ανακαλύψαμε. Η ιδιοκτήτρια του ανθοπωλείου της περιοχής άλλωστε μας ενημέρωσε πως «πιο πιθανό είναι τα φαντάσματα να προτιμούν το νεκροταφείο για τις βόλτες τους παρά κάποιο σπίτι εδώ κοντά. Έχει και μεγαλύτερη άπλα...» (Παπάζογλου, 2014).

(Δημοσίευμα στο Newsbeast)

22. Το φονικό στη Χαροκόπου (1 παραλλαγή)

Το επόμενο ξακουστό στοιχειωμένο σπίτι της Αθήνας στέγασε στη δεκαετία του '30 μια αιματηρή ιστορία χαρακτηριζόμενη από την κοινή γνώμη ως «το έγκλημα του αιώνα». Το φονικό στη Χαροκόπου, το οποίο αποτέλεσε και την έμπνευση για το ρεμπέτικο τραγούδι

«Κακούργα πεθερά», ήταν η ιστορία του Δημήτρη Αθανασόπουλου ο οποίος δολοφονήθηκε και στη συνέχεια τεμαχίστηκε από την γυναίκα του και την πεθερά του. Το πτώμα κρατήθηκε στο σπίτι για δύο μέρες και στη συνέχεια μεταφέρθηκε και πετάχτηκε στο ρέμα της Καλλιρόης. Ένα από τα ειδεχθέστερα εγκλήματα της ελληνικής κοινωνίας του '30, φαίνεται πως ενέπνευσε και σ αυτή την περίπτωση άλλη μια μεταφυσική ιστορία. Κατά τη διάρκεια της νύχτας, ο Αθανασόπουλος ακουγόταν να εκλιπαρεί για έλεος λίγο πριν δεχτεί τις θανατηφόρες μαχαιριές. Σήμερα το σπίτι του δεν υπάρχει πια. Κάτοικοι της περιοχής αναφέρουν πως η οικία δεν ήταν καν στη Χαροκόπου αλλά σε ένα παρακείμενο δρόμο. Άλλοι ισχυρίζονται πως το σπίτι ήταν στη γωνία Χαροκόπου και Φραντζή όπου τώρα πια υπάρχει μια πολυκατοικία και στο ισόγειο στεγάζεται ένα βενζινάδικο. Στην οδό Χαροκόπου υπάρχει μόνο ένα εγκαταλελειμμένο σπίτι στο οποίο ζούσε μια οικογένεια πριν μερικά χρόνια. «Η ιστορία είναι τόσο παλιά που το φάντασμα του Αθανασόπουλου, αν υπήρξε, θα έχει πλέον αναπαυθεί» αναφέρει ο κ. Γιώργος ένας από τους θαμώνες του καφενείου της περιοχής (Παπάζογλου, 2014).

(Δημοσίευμα στο Newsbeast)

23. Το φάντασμα του Θησειού (1 παραλλαγή)

Στην περιοχή του Θησειού αυτή τη φορά βρίσκεται άλλο ένα χαμόσπιτο με άλλη μια τραγική ιστορία που το στοιχειώνει για χρόνια. Γύρω στα 1935, στο σπίτι κατοικούσε μια πανέμορφη κοπέλα μαζί με τη μητέρα της. Η Αθανασία, εργαζόταν μέρα-νύχτα για να μαζέψει χρήματα για την προίκα της και να παντρευτεί τον καλό της μέχρι τη μέρα που η μητέρα της άρπαξε τις οικονομίες της και έφυγε με τον εραστή της. Η φτωχή κοπέλα, εγκαταλειμμένη από τον αρραβωνιαστικό της και προδομένη από τη μητέρα της μαράζωσε και έδωσε τέλος στη ζωή της. Μια άλλη εκδοχή βέβαια θέλει την κοπέλα να αυτοκτονεί αφού έχει δολοφονήσει τη μητέρα της.

Μετά το θάνατο της Αθανασίας οι περαστικοί μαρτυρούν πως ακούν το γοερό κλάμα της άτυχης κοπέλας. Σήμερα, το σπίτι δεν υπάρχει πια, μαρτυρίες όμως θέλουν το άστεγο πλέον φάντασμα της κοπέλας να τριγυρνά κλαίγοντας στους δρόμους... Κανένας

κάτοικος της πολυσύχναστης πλέον γειτονιάς του Θησείου δεν έχει δει ή ακούσει το συγκεκριμένο φάντασμα αν και ο κ. Μανώλης, 70 χρόνων πια επιβεβαιώνει την ζακουστή ιστορία της άτυχης Αναστασίας. «Οι παλαιότεροι έλεγαν ότι είχαν ακούσει το κλάμα της, αλλά εγώ ούτε το πίστεψα ούτε το άκουσα ποτέ» (Παπάζογλου, 2014).

(Δημοσίευμα στο Newsbeast)

24. Οι ανηφόρες της Πεντέλης και τα μεταφυσικά φαινόμενα (1 παραλλαγή)

Η Πεντέλη αποκτά επάξια τον τίτλο του πιο μυστηριώδους βουνού της Αττικής, καθώς περιβάλλεται από την φήμη των παράξενων ηλεκτρομαγνητικών πεδίων. Οι κάτοικοι της περιοχής έχουν αναφέρει ανά τις δεκαετίες την εμφάνιση φωτεινών σημείων και θορύβων, ενώ υπάρχει και το ιδιαίτερα παράξενο φαινόμενο της «αρνητικής κλίσης». Στις ανηφόρες της Πεντέλης, έχουν παρατηρηθεί σταματημένα αυτοκίνητα να... κυλούν προς τα πάνω, παρά την κλίση της πλαγιάς, χάρη στα ηλεκτρομαγνητικά κύματα. Το πέπλο μυστηρίου της Πεντέλης την καλύπτει από την αρχαιότητα ακόμη – λέγεται μάλιστα πως το πεντελικό μάρμαρο, από το οποίο φτιάχτηκε και ο Παρθενώνας, διαθέτει «ιερές» ιδιότητες, γι' αυτό και δεν κάθεται ποτέ πάνω του πουλί. Τέλος, διαδεδομένος ακόμη και σήμερα είναι ο μύθος των Βριλ, του αρχαίου... υποχθόνιου λαού που κατοικούσε εκεί και έδωσε το όνομά του στα Βριλήσσια. Αντίστοιχα, μία εναλλακτική εκδοχή για το όνομα της Πεντέλης υποστηρίζει πως προέρχεται από τη φράση «Πύλη εν τέλος» που παραπέμπει στην κούφια γη (Κόκουβας, 2015).

(Δημοσίευμα από το In2life)

25. Τα περίεργα φώτα στο όρος της Πεντέλης και οι ήχοι (1 παραλλαγή)

Είναι γνωστές οι παράξενες ιστορίες που περιβάλλουν το όρος της Πεντέλης. Οι γεροντότεροι ποιμένες στην Πεντέλη μιλούσαν για περίεργα, χλωμά φώτα που έβγαιναν από τα ανοίγματα των σπηλαίων μετά τη Δύση και χάνονταν στον βραδινό αέρα. Πολλοί

άκουγαν, περνώντας έξω από αυτά τα σπήλαια, μηχανικούς θορύβους σαν αυτούς που ακούγονται όταν φτιάχνουν τους δρόμους (Νένες, 2018).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

26. Οι πηγές της Πάρνηθας: Το κοριτσάκι φάντασμα (1 παραλλαγή)

Οι πανέμορφες πηγές της Πάρνηθας που συνεχίζουν και ξεδιψούν τον πεζοπόρο, περιβάλλονται από θρύλους για ζωτικά, φαντάσματα, νεράιδες, ακόμη και βρικόλακες. Σε μια πηγή από τις πλουσιότερες σε νερό, αυτήν της Κυράς, οι παλιοί έλεγαν ότι το απογευματάκι του χειμώνα, όταν πλέον ο ήλιος χάνεται, ο οδοιπόρος δεν πρέπει να βρεθεί εκεί κοντά γιατί οπωσδήποτε θα συναντήσει το κοριτσάκι με τα άσπρα και τη μητέρα του. Το κοριτσάκι ξεπροβάλλει ανάμεσα από τα σκοίνα της πηγής, είναι ντυμένο στα λευκά και μοιάζει με εικόνα άλλης εποχής. Το κοριτσάκι έρχεται προς το μέρος του οδοιπόρου με απλωμένα χέρια και δάκρυα στα μάτια. Όταν τον πλησιάσει, ξαφνικά χάνεται. Άλλες πάλι φορές εμφανίζεται μία γυναίκα γύρω στα σαράντα, φορώντας κι αυτή ρούχα μιας περασμένης εποχής, που κάτι ψάχνει επισταμένα στους γύρω θάμνους και τα βράχια. Όταν δει τον επισκέπτη της πηγής τον πλησιάζει, αλλά αφού δει ότι δεν είναι αυτός που ψάχνει, τότε ή θυμώνει παίρνοντας μία φοβερή όψη ή αρχίζει να κλαίει και χάνεται ψάχνοντας (Νένες, 2018).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

ii. Η Υπόγεια Αθήνα: Στοές, Ποτάμια, Υπόνομοι και Καταφύγια

1. Τα Υπόγεια της Κομαντατούρ στην Κοραή (2 παραλλαγές)

Μετά την κατάληψη της Αθήνας από τους Ναζί τα καταφύγια της πρωτεύουσας άλλαξαν χέρια, ενίοτε και χρήση. Κάποια από αυτά μετατράπηκαν σε κολαστήρια των Ναζί, όπου μαρτύρησαν χιλιάδες αγωνιστές της Αντίστασης. Η πιο γνωστή περίπτωση είναι μάλλον το μέγαρο της Κοραή 4, στο κέντρο της Αθήνας, το υπόγειο αντιαεροπορικό καταφύγιο του οποίου μετατράπηκε σε γερμανικά κρατητήρια. Πρόκειται για το διώροφο υπόγειο όπου

λειτουργεί ως Χώρος Ιστορικής Μνήμης της περιόδου 1941-1944, αποτελώντας έναν από τους ελάχιστους χώρους που δεν καταστράφηκαν ή αφέθηκαν στη φθορά του χρόνου αλλά διατηρήθηκαν για να θυμίζουν τα εγκλήματα του ναζισμού (Μουρμούρης, 2018).

(Δημοσίευμα από ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ)

Εβδομήντα δύο χρόνια μετά, τα αποτυπώματα των κρατουμένων στους τοίχους των υπογείων του κτηρίου της οδού Κοραή 4, του γερμανικού Φρουραρχείου, της Κομαντατούρ, στο κέντρο της Αθήνας, “μιλούν” ακόμα. Τα υπόγεια τού κτηρίου της Εθνικής Ασφαλιστικής, που επιτάχθηκε από τις κατοχικές δυνάμεις και στέγασε την *Kommandatur*, είναι από τους λίγους χώρους, που η ιστορία έχει μείνει «ζωντανή», σαν να έχει σταματήσει ο χρόνος. Λειτουργήσαν στην Κατοχή ως κρατητήρια, θα λέγαμε σημερινό κέντρο μεταγωγών, όπου οι συλληφθέντες έμεναν συνήθως από μία ως τριάντα ημέρες πριν μεταφερθούν σε γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, στις φυλακές Αβέρωφ, στην Καισαριανή, στο Χαϊδάρι και αλλού. Στους τοίχους των θαλάμων, ιδιαίτερα του δευτέρου υπογείου, όπου σώζεται ατόφιο το στρώμα του 1944, διαβάζει κανείς ακιδογραφήματα, δηλαδή πρόχειρα χαραγμένες επιγραφές από τους κρατούμενους, με ονόματα, ημερομηνίες, μηνύματα, σκίτσα με πορτραίτα, νότες, κιθάρες, καράβια, τραμ και άλλα.

Όταν μπαίνεις σε χώρους που άνθρωποι έχουν φυλακιστεί και έχουν μαρτυρήσει, η καρδιά και το μυαλό σου αυτόματα σταματούν. Παρόμοιο συναίσθημα δημιουργείται, για όποιον έχει πάει σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπως το Νταχάου, το Τερεζίν, την Μακρόνησο, στο κτήριο του ΕΑΤ-ΕΣΑ στο Πάρκο Ελευθερίας. Σφίγγεσαι, ιδρώνεις, κρατάς την αναπνοή σου ή λαχανιάζεις. Σα να μεταφέρεσαι κι εσύ στο «τότε». Σκέφτεσαι, φαντάζεσαι, προσπαθείς να ξεδιπλώσεις την ιστορία. Και γίνεσαι συνένοχος, παίρνεις κι εσύ λίγο από τη δύναμη εκείνων που αγωνίστηκαν για την πανανθρώπινη λευτεριά. Οι ναζί δεν άφησαν αρχεία, όμως η βαρβαρότητα μιλάει από μόνη της.

Ακόμα και σήμερα ελάχιστα γνωρίζουμε για τη χρήση του κτηρίου στην Κατοχή, εκτός από το ότι το υπόγειο αντιαεροπορικό καταφύγιο μετατράπηκε στα κρατητήρια της *Kommandatur*. Οι ναζί δεν άφησαν αρχεία και η σύνθεση της ιστορίας γίνεται μέσα από τις επιγραφές που σώθηκαν, μικροαντικείμενα, προσωπικές σημειώσεις, σελίδες από

γερμανικά ημερολόγια που βρέθηκαν και μαρτυρίες κάποιων ανθρώπων, οι οποίοι οδηγήθηκαν εκεί. Διακόσια τριάντα εννέα ονόματα είναι καταγεγραμμένα μόνο στους τοίχους, και αυτά, ως επί το πλείστον, του έτους 1944, αριθμός πολύ μικρότερος του πραγματικού αριθμού κρατουμένων, ο οποίος μένει ακόμα άγνωστος.

Οι Γερμανοί έβαφαν κατά διαστήματα τους τοίχους, οπότε οι χαραγμένες σημειώσεις των κρατουμένων εξαφανίζονταν. Φαίνεται πως, όταν έχασαν τον πόλεμο και έφυγαν εσπευσμένα, δεν πρόλαβαν να κάνουν το ίδιο με το δεύτερο υπόγειο κι έτσι οι επιγραφές στους τοίχους, έστω και του 1944, υπάρχουν ακόμα. Σημασία δεν έχει, όμως, η ακριβής καταγραφή της ιστορίας, πράγμα εν πολλοίς ανέφικτο. Το αποτύπωμα των ανθρώπων στα υπόγεια είναι πιο διδακτικό και από το πληρέστερο βιβλίο ιστορίας. Τα υπόγεια προσφέρονταν ιδιαίτερα για τους κατακτητές, εφόσον είναι έξι μέτρα κάτω από την επιφάνεια του εδάφους και η απομόνωσή των κρατουμένων απόλυτη. Και οι δυο όροφοι των υπογείων έχουν σε όλες τις προσβάσεις βαριές συμπαγείς και αεροστεγείς (διαβάξεις Gasschütztür) σιδερένιες πόρτες, κατασκευασμένες από γερμανική εταιρεία προπολεμικά και τα παράθυρα που βλέπουν προς τους φωταγωγούς διαθέτουν διπλά συμπαγή σιδερένια παραθυρόφυλλα, καθώς προοριζόνταν για αντιαεροπορικό καταφύγιο. Σε αρκετές πόρτες βλέπει ο επισκέπτης από τη μια μεριά, αυτή των φρουρών, αγκυλωτούς σταυρούς, και από την άλλη τα λόγια των κρατουμένων: «νερό», «χωρίς νερό», «θέλω νερό».

Στο πρώτο υπόγειο, οι θάλαμοι I και II πιθανότητα δεν αποτέλεσαν χώρους κράτησης. Σήμερα εκτίθεται εκεί η ναζιστική σημαία που κυμάτιζε στον τελευταίο όροφο του κτηρίου, μια πόρτα από τα κρατητήρια της Γκεστάπο στην οδό Μέρλιν, μια χειροπέδη, μια σφαίρα, που βρέθηκε σφηνωμένη μεταξύ ξύλινου πλαισίου, αλλά και αντικείμενα των κρατουμένων που ανακαλύφθηκαν στα υπόγεια: πακέτα τσιγάρων, σπέρτα, καραμέλες, μεταλλικά κύπελλα, καθώς και ένα ακέραιο γράμμα κρατουμένου μέσα σε αυτοσχέδιο φάκελο που εντοπίστηκε κρυμμένο σε κούφωμα πόρτας. Ο θάλαμος III πιθανώς χρησιμοποιήθηκε ως χώρος κράτησης ή προφυλάκισης μέχρι το 1943, ενώ στον θάλαμο IV διακρίνονται τα ίχνη έξι μικρών χώρων που αποτελούσαν τα κελιά απομόνωσης. Εκεί διατηρούνται και τα περισσότερα χαραγμένα πορτραίτα, γυναικών κυρίως.

Η ποικιλία των γλωσσών που συναντάται στους τοίχους του θαλάμου V είναι αξιοσημείωτη. Ελληνικά, ιταλικά, ρώσικα, γερμανικά ακιδογραφήματα υποδηλώνουν πως οι κρατούμενοι δεν ήταν μόνο Έλληνες. «*Fiorin Sergio, Venezia*», «*Franzella, entrata (είσοδος) 29-7-44, uscita (έξοδος) κενό*». Εκεί διαβάζουμε επίσης «τους Έλληνες τους έφαγε η βρετανική προπαγάνδα» και λίγο πιο κάτω, από άλλο χέρι, «*Κοσμάς Ευαγγελλάτος, ετών 18, 21.7.44*», χαραγμένες και αγκαλιασμένες η ελληνική και η αγγλική σημαία, το ακρόνυμο του ΚΚΕ και ένα τόξο τρυπάει μια καρδιά που στάζει αίμα.

Μηνύματα από ανθρώπους μικρότερης ηλικίας εμφανίζονται στο θάλαμο VI. «*Μαυρίκιος Ν. Μαλευρής, τελειόφοιτος Ιατρικής, κρατούμαι ως όμηρος, αδίκως φυλακισθείς, είσοδος 15-12-42, έξοδος 10-1-43 δια Αβέρωφ, μαρτύρια Ιεράς Εξέτασης*», «*Μαυρομάτης Αλέξανδρος, ετών 16, Νεράιδα Βύρωνος, είσοδος 1/7/43, έξοδος άγνωστος*», «*Ελευθέριος Ψούνης, ετών 21, Καισαριανή, μπουκαδόρος*». «Όσοι μπαίνουν μέσα εδώ είναι όλοι αθώοι», καταθέτει κάποιος χωρίς υπογραφή, ενώ άλλος, οπαδός της ΑΕΚ, χαράζει τα αρχικά της ομάδας του και ένα δικέφαλο αετό.

Τέλος, ο θάλαμος VII προοριζόταν κατά περιόδους αποκλειστικά για την κράτηση γυναικών, όπως μαρτυρεί το πλήθος γυναικείων ονομάτων, σκίτσων και υπογραφών που συνοδεύουν τα μηνύματα στους τοίχους και τις πόρτες. «*Λίτσα Καραμπέλα, Λίτσα Καστορ... (δυσανάγνωστο), Ντίνα Διαμαντοπούλου 24/8/44*». «*Στης φυλακής τα σίδερα, παρηγοριά ζητούμε, μα δεν ευρέθηκε κανείς, τον πόνο μας να πούμε. Μαρία και Κατίνα*». Η αποκατάσταση των υπογείων ολοκληρώθηκε το 1991 και παραδόθηκε στο κοινό από την Εθνική Ασφαλιστική, στην οποία συνεχίζει να ανήκει το κτήριο. Λίγο καιρό μετά την απελευθέρωση της Αθήνας, στις 31 Οκτωβρίου 1944, το κτήριο πέρασε στα χέρια του ΕΑΜ, (επισυνάπτεται σχετική φωτογραφία). Κατόπιν στεγάστηκαν εκεί αγγλικά στρατεύματα, ενώ μετά επιτάχθηκε εκ νέου από την ελληνική κυβέρνηση. Σήμερα στο κτήριο λειτουργούν διάφορες υπηρεσίες και τα υπόγεια κρατητήρια είναι ανοιχτά για επίσκεψη από τις 9 το πρωί ως τις 14.00 κάθε μέρα, εκτός Κυριακής και Δευτέρας.

Αξίζει να σημειωθεί πως τα υπόγεια γειτνιάζουν με τον κινηματογράφο «*Άστυ*» και η είσοδός τους είναι ορατή από το κυλικείο του. Πάρα πολλά σχολεία, ακόμα και εκτός Αττικής, για παράδειγμα από την Κρήτη, τη Χίο, το Κιλκίς, διαβάζει κανείς στο βιβλίο

επισκεπτών, με τους δασκάλους και καθηγητές τους κατεβαίνουν στα υπόγεια, για εκπαιδευτική επίσκεψη, ιδιαίτερα τα τελευταία δυο χρόνια. Ήταν εντυπωσιακό, κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του ΑΠΕ-ΜΠΕ για τις ανάγκες του ρεπορτάζ, πόσοι άνθρωποι πέρασαν να δουν τα κρατητήρια. Κάπου το άκουσαν και μπήκαν να τα δουν. Φεύγοντας, εμφανώς συγκινημένοι, δυο νεαροί μονολογούσαν «κοίτα τι κρύβεται κάτω από την Κοραή».

Εντυπωσιακή ήταν όμως και η άγνοια του κόσμου που κατακλύζει τις καφετέριες επί της οδού Κοραή. Σε ερωτήσεις του ΑΠΕ-ΜΠΕ αν γνωρίζουν για το τι βρίσκεται στην «Κοραή 4», σε θαμώνες των καταστημάτων, κανείς σχεδόν δεν γνώριζε την ύπαρξη των υπογείων, παρότι δίπλα στα τραπεζοκαθίσματα υπάρχει μόνιμα η είσοδος με την επιγραφή: «Χώρος Ιστορικής Μνήμης 1941-44». Μάλιστα φύλακας του ίδιου κτηρίου από την πλευρά της στοάς, ονόμασε τα κρατητήρια «κατακόμβες».

Ο Δ. Μωραΐτης έχει χαράξει «24 ώρες χωρίς φαΐ και νερό. Μόνο μυρίζοντας γιασεμί», παίρνοντας δύναμη από το άρωμα του γιασεμιού στο σπίτι του. Ο Λουδοβίκος Μαριόλας: «Ποινή Θανάτου». Ο Κώστας Χάλαρης: «Ένα πρωί κάθομαι μες στο περιβολάκι και έρχονται δυο ρουφιάνοι χωροφυλάκοι και με παραδίδουνε στους Γερμανούς», Λάμπρος Τζιτζας: «Από ελληνική ρουφιανιά». Γεώργιος Καρούσος: «Είσοδος 8/4/44. Κατηγορηθείς για λάστιχα και ποδήλατα του Άξονος. Συλληφθείς από τους τσολιάδες. Αχ Βαχ. Και κάνω Πάσχα στα σίδερα αυτά, στον υγρό αυτόν τάφο. Κάτοικος συνοικίας Μεταξουργείου, Δεληγιώργη 47. Αχ Βαχ». Και από κάποια ακιδογραφήματα, όπου τα ονόματα είναι δυσανάγνωστα: «Στη φυλακή με ρίξανε χωρίς καμιά αιτία και τρέμουν τα ποδάρια μου από την αγωνία», ενώ σε άλλο θάλαμο διαβάζουμε «Υπομονή. Και προ πάντως, μην αγωνιάτε» (Κιάου, 2016).

(Δημοσίευμα από την Iefimerida)

2. Οι εισοδοί στις υπόγειες στοές της Αθήνας: Η «φυλακή του Σωκράτη» στην Ακρόπολη, η Ρωσική Εκκλησία της οδού Φιλελλήνων στην Πλάκα και το πέταλο του Καλλιμάρμαρου (3 παραλλαγές)

Η Αθήνα κρύβει στα έγκατά της, όπως και πολλές άλλες μεγάλες πόλεις στον κόσμο, υπόγειο σύστημα τούνελ, πολλά σημεία του οποίου είχε εξερευνήσει ο συγγραφέας. Το σύστημα συνδέει περιοχές όπως Ακρόπολη, Λυκαβηττός, Γαλάτσι, Πεντέλη, Αρδηττός, Πνύκα, Φάληρο. Η διακλάδωσή του θυμίζει κατά κάποιο τρόπο τις πυραμίδες που και αυτές κρύβουν μυστικά. Υπόγειοι οδοί, εκπλήξεις, μνητικά μονοπάτια, κρύπτες, περίεργα φαινόμενα και σημάδια, γοητευτικές σκέψεις.

[...]

Στην οδό Δεξαμενής, παράλληλη της Καλλιρρόης, υπάρχουν τεχνητά ανοίγματα που οδηγούν προς τον λόφο των Νυμφών, του Φιλοπάππου και της Πνύκας. Όλα αυτά τα σημεία συνδέονται και υπογείως.

Στο κάτω μέρος της Ακρόπολης, ακριβώς δίπλα στην οδό Αποστόλου Παύλου, υπάρχει η σπηλιά του Σωκράτη. Πολλοί λένε ότι εκεί ήταν η φυλακή όπου ήπια το δηλητήριο. Η σπηλιά είναι παντοτινά κλειστή με μία νεοκλασική, σιδερένια πόρτα κλειδωμένη με πολλές αλυσίδες και λουκέτα. Πάντως, φαίνεται ότι υπάρχει παροχή ηλεκτρικού ρεύματος στο εσωτερικό.

Υπάρχει σύστημα υπόγειων διαδρομών με πολλές διακλαδώσεις που αρχίζουν από τα έγκατα της Βουλής και τρέχουν κάτω από τον Εθνικό Κήπο και το Ζάππειο. Διέξοδοι διαφυγής για κάθε ενδεχόμενο των τέως, μπορεί και των νυν. Στις υπόγειες στοές υπήρχαν πινακίδες όπως εκείνη που έγραφε «πέντε κηροί έως την έξοδο», εξηγώντας πόσα κεριά θα χρειαζόταν να κάψει κανείς μέχρι να βρεθεί στην έξοδο (Νένες, 2018).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

Οι φίλοι των «υπόγειων» θεωριών γνωρίζουν πολύ καλά την φήμη για ύπαρξη εκτενούς δικτύου υπόγειων και αλληλοσυνδεόμενων στοών κάτω από το έδαφος της κεντρικής Αθήνας. Από τον Λυκαβηττό μέχρι το Μέγαρο Μαξίμου και από τη Μητρόπολη

μέχρι του Φιλοπάππου, οι στοές της πόλης λέγεται πως μπορούν να προσεγγιστούν από τρεις βασικές εισόδους: Μία στη λεγόμενη «φυλακή του Σωκράτη» στη σκιά της Ακρόπολης, που όμως είναι κλειδωμένη με σιδερένια κάγκελα, άλλη μία στη ρωσική εκκλησία της οδού Φιλελλήνων στην Πλάκα και άλλη μία πίσω από το πέταλο του Καλλιμάρμαρου. Σύμφωνα με το ειδικού ενδιαφέροντος blog, *SecretRealTruth*, αυτές ήταν και οι στοές που χρησιμοποιούσαν οι άντρες της Αντίστασης για τα σαμποτάζ τους, όπως αυτό του ΕΑΜ με τα εκρηκτικά κάτω από το ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία όταν διέμενε εκεί ο Τσόρτσιλ (Κόκουβας, 2015).

(Δημοσίευμα από το In2life)

Καθημερινά διανύουμε αποστάσεις στην επιφάνεια της Αθήνας. Αγνοώντας ίσως ότι κάτω από τις ρόδες του αυτοκινήτου ή κάτω από τα πέλματα των ποδιών μας βρίσκονται στοές, άγνωστες για τους περισσότερους, που συγκροτούν ένα απέραντο δίκτυο. Με τα χρόνια οι υπόγειες διακλαδώσεις «θάφτηκαν» κάτω από τιμεντένιες κατασκευές. Η ραγδαία οικοδομική δραστηριότητα μετά τη δεκαετία του '50 έκρυψαν ένα μεγάλο τμήμα της υπόγειας Αθήνας. Το υπόγειο δίκτυο στοών που βρίσκεται στο αθηναϊκό υπόστρωμα έρχεται σήμερα να αποδείξει οι διαδρομές του μετρό δεν είναι οι μοναδικές υπόγειες διαδρομές στην ελληνική πρωτεύουσα.

Κρύπτες, έξοδοι διαφυγής και κατακόμβες καλύπτουν ένα μεγάλο μέρος της άγνωστης σε πολλούς διαδρομής. Η Ομάδα Αστικής Σπηλαιολογίας και ένα από τα στελέχη της και μέλος της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας, 32χρονος πολιτικός μηχανικός, ο Παναγιώτης Δευτεραίος, μας οδήγησαν εκεί σε μια προσπάθεια να φέρουμε στο φως μερικά από τα άγνωστα μυστικά περάσματα της πόλης. Ποιοι είναι όμως αυτοί που όταν εξαντλούμε το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου μας στα προβλήματα της καθημερινότητας, εξερευνούν τα υπόγεια της πρωτεύουσας; Τα μέλη της Ομάδας Αστικής Σπηλαιολογίας έκαναν το χόμπι τους επιστήμη αναζητώντας τη μυστηριακή γοητεία που κρύβουν οι υπόγειες στοές. Σε συνεργασία με εφορείες αρχαιοτήτων, την Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρεία, την ΕΥΔΑΠ, δήμους και άλλους φορείς βουτούν στα έγκατα του αθηναϊκού υπεδάφους.

Περιγράφοντας την εμπειρία του ο Παναγιώτης Δευτεραίος, λέει: «Είναι παράξενη η αίσθηση που προκαλεί το περιβάλλον μιας υπόγειας στοάς. Προσωπικά πάντα με γοήτευε η σκέψη να περπατάω μέσα σε σήραγγες. Όταν στη συνέχεια προέκυψε και ο συνδυασμός της ενασχόλησης αυτής με το γνωστικό αντικείμενο του πολιτικού μηχανικού, οι υπόγειες επισκέψεις απέκτησαν πιο επιστημονικό χαρακτήρα, προσφέροντας γενικότερα στην τεκμηρίωση, την ερμηνεία και την ασφάλεια. Επίσης, η φυσική ή νοητή παρουσία σε ιστορικούς χώρους που εγκαταλείφθηκαν, εκπέμπει στο εσωτερικό μου μια αλλόκοτη παρουσία του παρελθόντος...». Η διαδρομή ξεκινάει από την υπόγεια στοά που βρίσκεται στο υπέδαφος της Ρώσικης Εκκλησίας επί της οδού Φιλελλήνων.

Εκεί συναντά κανείς τα παλιά θερμά ρωμαϊκά λουτρά, τα οποία λειτούργησαν κατά τη ρωμαϊκή κυριαρχία, όταν αυτοκράτορας ήταν ο Αδριανός. Η τροφοδοσία των λουτρών γινόταν από παραπόταμο του Ηριδανού, σε ένα υπόγειο τμήμα το οποίο διευθετήθηκε και είναι επισκέψιμο με την άδεια της Αρχιεπισκοπής. Ο χώρος είναι αρκετά περιορισμένος σε έκταση και δεν υπάρχουν εμφανή μονοπάτια που να οδηγούν σε άλλες τοποθεσίες.

Χαρακτηριστική εξαίρεση - εκτός από τα άγνωστα τμήματά που είναι αποκλεισμένα - αποτελεί το πηγάδι που πιθανολογείται ότι συνδέεται με τη χαμηλή σήραγγα του αρχαίου Πεισιστράτειου υδραγωγείου και κατ' επέκταση με τον Εθνικό Κήπο. Όπως εξηγεί ο Παναγιώτης Δευτεραίος, στα υπόγεια του Εθνικού Κήπου συναντά κανείς σήραγγες υδραγωγείων, οι οποίες έγιναν γνωστές κατά την εκσκαφή του μετρό. Ο Κήπος υδροδοτείται από μία τέτοια ενεργή σήραγγα, η οποία χρονολογείται στον 4ο αιώνα π.Χ. Ξεκινάει από τους πρόποδες του Υμηττού στην περιοχή του Παπάγου, ενώ μέχρι σήμερα έχει εξερευνηθεί μόνο ένα τμήμα της (Λαμπίρης, 2015).

(Δημοσίευμα από το Newsbeast)

3. Η σκοτεινή διακλάδωση του Ηλεκτρικού προς Ομόνοια με κατεύθυνση προς Κηφισιά (1 παραλλαγή)

Κινούμενοι με τον Ηλεκτρικό προς Ομόνοια με κατεύθυνση προς Κηφισιά, λίγο πριν μπει ο συρμός στον σταθμό, οι παρατηρητικοί επιβάτες ίσως έχουν προσέξει ότι, μέσα

στο λιγοστό φως του παλιού τούνελ, φαίνεται στα αριστερά μία διακλάδωση, δίπλα από την γραμμή της καθόδου. Από το τραίνο φαίνεται ένας ευρύχωρος, ανοιχτός χώρος – και τίποτα παραπάνω.

Μοιάζει με μέρος του κατασκευαστικού εγχειρήματος του παλαιότερου αστικού σιδηροδρόμου της πρωτεύουσας. Είναι κάτι πολύ παραπάνω: Είναι ένας παλιός σταθμός, που, κάτι περισσότερο από 7 δεκαετίες πριν, λειτούργησε ως αντιαεροπορικό καταφύγιο για τους Αθηναίους. Είναι μία μόνο από τις αποκαλυπτικές περιγραφές για μια άγνωστη, μυστήρια και σκοτεινή Αθήνα που κείται βουβή κάτω από τα πόδια μας, που παρουσίασε ο ιστορικός και ερευνητής Κωνσταντίνος Κυρίμης σε εκδήλωση που διοργανώθηκε στο πλαίσιο του κύκλου δράσεων μνήμης και τιμής για τα 74 χρόνια από την απελευθέρωση της Αθήνας που συνδιοργάνωσαν ο Δήμος Αθηναίων, η Περιφέρεια Αττικής, το Ίδρυμα της Βουλής για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, η ΕΡΤ και άλλοι φορείς. Στην κατάμεστη αίθουσα του Σεράφειου κέντρου του δήμου Αθηναίων, στην Πειραιώς, το απόγευμα της Δευτέρας, «δεν έπεφτε καρφίτσα», και ας ήταν πολλές δεκάδες οι κάτοικοι και επισκέπτες της πόλης που βρέθηκαν στον χώρο για να παρακολουθήσουν την παρουσίαση του Κ. Κυρίμη με τίτλο «Το παρελθόν κάτω από τα πόδια μας: τα καταφύγια της Αθήνας». Ένα παρελθόν που πρώτη φορά ήρθε, σε όλη του την έκταση και με όλη την επιστημότητα, στην επιφάνεια.

Πευκόφυτος, με εύκολη πρόσβαση και πανοραμική θέα στην πρωτεύουσα, ο Λυκαβηττός αποτελεί αγαπημένη επιλογή περιπάτου για τους Αθηναίους. Λίγοι όμως γνωρίζουν ότι στο εσωτερικό του κρύβει ένα τεράστιο οχυρωματικό έργο, με 150 μέτρα στοών και χώρους συνολικού εμβαδού 500 τ.μ. Κατασκευασμένο -όπως και τα υπόλοιπα καταφύγια- την περίοδο αμέσως πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν τα σύννεφα της επερχόμενης πολεμικής αναμέτρησης πύκνωναν απειλητικά, διαθέτει μέχρι και εσωτερική δεξαμενή νερού, καθώς και πολυβολεία (Μουρμούρης, 2018).

(Δημοσίευμα από ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ)

4. Το καταφύγιο στην οδό Καραγεώργη Σερβίας στο Σύνταγμα (1 παραλλαγή)

Ακόμα λιγότερο γνωστή είναι η ύπαρξη ενός ευρύχωρου καταφυγίου κάτω από το κτήριο του υπ. Οικονομικών στην Καραγιώργη Σερβίας, στην «καρδιά» της Αθήνας. Όπως περιέγραψε ο Κ. Κυρίμης ο χώρος ήταν επί χρόνια πλημμυρισμένος από νερό, με αποτέλεσμα ακόμα και η βαριά ατσάλινη, θωρακισμένη πόρτα του καταφυγίου να έχει διαβρωθεί από την σκουριά (Μουρμούρης, 2018).

(Δημοσίευμα από ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ)

5. Το αντιαεροπορικό καταφύγιο στην Λεωφόρο Κηφισίας (1 παραλλαγή)

Αντιαεροπορικό καταφύγιο υπάρχει και στο υπόγειο πολυκατοικίας που βρίσκεται στον αριθμό 4 της λεωφόρου Κηφισίας. Πρόκειται μάλιστα για το κτήριο όπου υπογράφηκε η συνθήκη παράδοσης της Αθήνας στους ναζί. Σύμφωνα δε με τον Κ. Κυρίμη, το σκληρό πέτρωμα στην περιοχή είχε ως αποτέλεσμα να εκτοξευθεί το κόστος κατασκευής της πολυκατοικίας -που όπως όλες οι νεόδμητες οικοδομές της εποχής, με βάση αναγκαστικό μεταξικό νόμο, έπρεπε να διαθέτει αντιαεροπορικό καταφύγιο, με αποτέλεσμα ο ιδιοκτήτης της να αναγκαστεί να πουλήσει διαμερίσματα σε τρίτους (Μουρμούρης, 2018).

(Δημοσίευμα από ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ)

6. Το υπόγειο βασανιστηρίων στην οδό Ζαλοκώστα στο Κολωνάκι (1 παραλλαγή)

Σε χώρο ανακρίσεων και βασανιστηρίων μετατράπηκε από τους Γερμανούς και το υπόγειο του κτηρίου που βρίσκεται στον αριθμό 7 της οδού Ζαλοκώστα, στο Κολωνάκι, ενώ στους ορόφους διέμεναν αξιωματούχοι των Ναζί (Μουρμούρης, 2018).

(Δημοσίευμα από ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ)

7. Η κρυφή καταπακτή της Παιδικής Βιβλιοθήκης του Δήμου Αθηναίων (1 παραλλαγή)

Σκοτεινά μυστικά από την περίοδο της Κατοχής στην πρωτεύουσα παραμένουν κρυμμένα ακόμα και στα πιο απρόσμενα μέρη. Έτσι ένα έπιπλο στην παιδική βιβλιοθήκη του Δήμου Αθηναίων κρύβει μια καταπακτή που οδηγεί σε μια στενή, σκοτεινή στοά, η οποία καταλήγει σε ένα μεγάλο καταφύγιο. Τα σκουριασμένα κάγκελα μέσα στον μεγάλο χώρο μαρτυρούν ότι, κάτω από ένα πάρκο στο οποίο σήμερα παίζουν παιδιά, όπως χαρακτηριστικά περιέγραψε ο Κ. Κυρίμης, κρύβεται μία τοποθεσία που χρησιμοποιήθηκε ως κρατητήριο από τους Ναζί. Από τον μεγάλο ενιαίο χώρο ξεκινούν τέσσερις στοές, όσες εκ των οποίων δεν έχουν μπαζωθεί καταλήγουν σε εξόδους αρκετά μέτρα μακρύτερα, που στον ανυποψίαστο περαστικό μοιάζουν με κοινά φρεάτια.

Καταφύγια των Ναζί υπάρχουν διάσπαρτα και σε άλλα σημεία της Αττικής ενώ συχνά, όπως ανέφερε ο Κ. Κυρίμης, κατασκευάστηκαν με καταναγκαστική εργασία των κατοίκων της σκλαβωμένης Αθήνας. Κάποια δε εξ αυτών χρησιμοποιούνταν και ως χώροι αναψυχής για τους Γερμανούς στρατιώτες, οι οποίοι σκάλιζαν στους τοίχους στιγμές της καθημερινότητάς τους: Ένα «στούκας» πάνω από την Ακρόπολη, στρατιώτες να διασκεδάζουν συνοδεία ακορντεόν, ή μία νοσοκόμα να ειδοποιεί τον κλινήρη στρατιώτη ότι ο καφές του είναι έτοιμος. Κάποια από τα καταφύγια δεν χρησιμοποιήθηκαν από τους κατοίκους του λεκανοπεδίου για να προστατευθούν από τους βομβαρδισμούς των Γερμανών, αλλά των συμμάχων (Μουρμούρης, 2018).

(Δημοσίευμα από ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ)

8. Καταφύγια στον Πειραιά (1 παραλλαγή)

Στον Πειραιά τα - πολύ λιγότερα στον αριθμό - καταφύγια χρησιμοποιήθηκαν από τον άμαχο πληθυσμό για να προστατευθεί από τις Αμερικανικές και Βρετανικές βόμβες που ισοπέδωσαν την πόλη στις 11 Ιανουαρίου του 1944. Το μεγαλύτερο καταφύγιο στο μεγάλο λιμάνι βρισκόταν στον σταθμό του ΗΣΑΠ. Μάλιστα, όπως σημείωσε ο Κ. Κυρίμης,

ελλείπει σιδήρου την περίοδο της κατασκευής του, η οροφή του ενισχύθηκε με παλιές σιδηροτροχιές (Μουρμούρης, 2018).

(Δημοσίευμα από ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ)

9. Το καταφύγιο της Ηλεκτρικής (1 παραλλαγή)

Το δε καταφύγιο της Ηλεκτρικής μετατράπηκε σε ομαδικό τάφο για τουλάχιστον 50 (70, σύμφωνα με άλλες εκτιμήσεις) μαθήτριες που έσπευσαν για να προστατευτούν, ωστόσο δεν κατάφεραν να βγουν ποτέ καθώς η καταστροφή στον οικιστικό ιστό γύρω από το καταφύγιο ήταν τέτοια που, μετά τον βομβαρδισμό, δεν υπήρχε πλέον καμία έξοδος από τα χαλάσματα.

Κάποια από τα καταφύγια της Αθήνας χρησιμοποιήθηκαν και κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών, για να προστατευθούν οι κάτοικοι της Αθήνας από τους βομβαρδισμούς των Βρετανών που προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να εξοντώσουν τον ΕΛΑΣ (Μουρμούρης, 2018).

(Δημοσίευμα από ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ)

10. Υπόγειες σήραγγες κάτω από τη Βουλή (2 παραλλαγή)

Με το πέρασμα του χρόνου και καθώς τα καταφύγια πέρασαν σε αχρηστία, η ύπαρξή τους μεταπήδησε στη σφαίρα της φαντασίας, αποτελώντας την «πρώτη ύλη» για κάθε είδους σενάρια για τον υπόγειο κόσμο που κείται κάτω από την πρωτεύουσα. Ο Κ. Κυρίμης έκανε λόγο για αστικούς μύθους που θέλουν σήραγγες χιλιομέτρων κάτω από την Αθήνα, να επικοινωνούν ακόμα και με τη Βουλή – ενώ στην πραγματικότητα δεν επικοινωνούν καν μεταξύ τους (Μουρμούρης, 2018).

(Δημοσίευμα από ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ)

Το κτίριο της Βουλής διαθέτει επίσης υπόγεια διέξοδο διαφυγής, η οποία βάσει αναφορών έχει αρκετές εξόδους, η μία εκ των οποίων καταλήγει στο Προεδρικό Μέγαρο. Σύμφωνα με την Ομάδα Αστικής Σπηλαιολογίας το υπόγειο πέρασμα της Βουλής

φημολογείται ότι συνδέεται με τον Ιλισό στην περιοχή της Αγίας Φωτεινής στην αρχή της λεωφόρου Καλλιρρόης, καθώς και με το λόφο του Αρδηττού, ο οποίος βρίσκεται στην ίδια περιοχή, εκδοχές οι οποίες δεν είναι πραγματικές (Λαμπίρης, 2015).

(Δημοσίευμα από το Newsbeast)

11. Το καταφύγιο του Αρδηττού (5 παραλλαγές)

Από την άλλη είναι λογικό ο αθέατος κόσμος που όσο βίαια έγινε για χρόνια μέρος της ζωής των Αθηναίων (εξάλλου οι ασκήσεις ήταν συνεχείς και πριν τον πόλεμο) τόσο γρήγορα ξεχάστηκε, να πυροδοτεί τη φαντασία, ειδικά λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθός του: Το καταφύγιο του Αρδηττού μόνο διαθέτει χώρους συνολικού εμβαδού 500 τ.μ. στα οποία μπορεί να φιλοξενήσει 1300 άτομα! Αποτελεί δε τον μοναδικό χώρο του είδους που, μέχρι και σήμερα, ένα μικρό μέρος του ηλεκτροδοτείται, προσφέροντας μια απόκοσμη αίσθηση.

Ευρισκόμενοι αρκετά μέτρα κάτω από το έδαφος και περιμένοντας τις βόμβες των Γερμανών να πλήξουν την πόλη, οι Αθηναίοι που βρίσκονταν στα καταφύγια έβλεπαν μπροστά στα μάτια τους επιγραφές στα Γερμανικά! Πρόκειται για μια ειρωνεία της ιστορίας αλλά, όπως αποκάλυψε ο Κ. Κυρίμης, πολλές από τις θωρακισμένες, ασφάλινες πόρτες των καταφυγίων είχαν κατασκευαστεί στη Γερμανία! Καθώς η ελληνική βιομηχανία μέχρι το 1938 δεν μπορούσε να παραγάγει θωρακισμένες θύρες με τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά, το ελληνικό κράτος τις εισήγαγε, με αποτέλεσμα να έχουν λάβει πιστοποίηση από την αεράμωνα του Γ' Ράιχ!

Στα καταφύγια κανείς έρχεται «πρόσωπο με πρόσωπο» και με έναν... φίλο από τα παλιά, καθώς τα φίλτρα αέρα που χρησιμοποιούνταν είχαν κατασκευαστεί από τη SIEMENS! Ποια ήταν η τύχη των καταφυγίων μετά το τέλος του πολέμου; Με την πάροδο των χρόνων και καθώς αποτελούσαν πλέον παρωχημένο μέσο πολιτικής προστασίας, τα καταφύγια «μπαζώθηκαν, θάφτηκαν, σφραγίστηκαν, έγιναν αποθήκες», όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Κ. Κυρίμης. «Είμαστε οι τελευταίοι μάρτυρες μιας πολυτάραχης ιστορικής περιόδου», ανέφερε ο ομιλητής, τονίζοντας ότι είναι ώρα επιτέλους τα καταφύγια της Αθήνας να συντηρηθούν και να ανοίξουν για τους πολίτες.

Οι τόποι μέσα στον αστικό ιστό που συνδέθηκαν με τη βαρβαρότητα του ναζισμού και την λαϊκή Αντίσταση εξαφανίστηκαν «για λόγους όχι μόνο πολεοδομικούς, αλλά και πολιτικούς», σημείωσε από την πλευρά του ο ιστορικός Μενέλαος Χαραλαμπίδης, παρεμβαίνοντας στη συζήτηση. «Ήταν μια ευκαιρία να απαλειφθούν τα ίχνη της Κατοχής, οι τόποι όπου φυλακίστηκαν χιλιάδες αγωνιστές», ανέφερε. Ωστόσο τα καταφύγια ακόμα υπάρχουν. Και εκτός από τη γοητεία που ασκούν, σκοτεινά και ξεχασμένα κάτω από τους δρόμους της γεμάτης ένταση μητρόπολης, αποτελούν κομμάτι της ιστορίας της Αθήνας και των αγώνων των κατοίκων της (Μουρμούρης, 2018).

(Δημοσίευμα από ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ)

Ο Ιλισός περνάει επίσης μπροστά από το λόφο του Αρδηττού όπου κατά την αρχαιότητα τελούνταν τα Μικρά Ελευσίνια μυστήρια. Παρόλα αυτά ο λόφος δεν συνδέεται με τις υπόγειες σήραγγες του Ιλισού. Όπως λέει ο Παναγιώτης Δευτεραίος στον Αρδηττό βρίσκεται ένα βασιλικό καταφύγιο με στοές και υπόγειους θαλάμους, οι οποίες κατασκευάστηκαν επί Μεταξά, σχεδόν την ίδια περίοδο με εκείνες του Ιλισού. Κάτι ανάλογο επίσης συνέβη και με αρκετά ακόμα υπόγεια καταφύγια, που βρίσκονται τόσο στην Αθήνα όσο και στον Πειραιά. Το βασιλικό καταφύγιο αποτέλεσε την αποθήκη πυρομαχικών των Γερμανών κατά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ενώ είναι εντελώς αυτόνομο, καθώς δεν επικοινωνεί με καμία άλλη υπόγεια διαδρομή της Αθήνας. Διαθέτει δύο εισόδους, η μία εκ των οποίων προϋπήρχε ως ιερή σπηλιά των Νυμφών και η διάνοιξή της ξεκίνησε το 1937 (Λαμπίρης, 2015).

(Δημοσίευμα από το Newsbeast)

Στη σκιά του δροσίζεται το Καλλιμάρμαρο – κι όμως, λίγοι γνωρίζουν πως ο συγκεκριμένος λόφος είναι ένα από τα πιο γνωστά «στοιχειωμένα» σημεία της Αθήνας. Είναι άλλωστε και ένα από τα αρχαιότερα σημεία της πόλης: έλαβε το όνομά του από τον αρχαίο ήρωα Αρδήττη και ήταν ο χώρος στον οποίο ορκίζονταν οι δικαστές στην αρχαιότητα, αλλά και τελούνταν τα μικρά Ελευσίνια μυστήρια. Χώρος φορτισμένος λοιπόν με μνήμες και μυστηριακές υποσχέσεις.

Η αλήθεια είναι πως ακόμα και σήμερα ο λόφος έχει μία ιδιαίτερη αύρα, αλλά και πιασάρικα σημεία που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για μία low budget, ελληνική εκδοχή του *Blair Witch Project*. Ανάμεσά τους και ένα πηγάδι μέσα στο οποίο έχουν πέσει και χαθεί πολλοί άνθρωποι – τώρα αν έπεσαν μόνοι τους, τους ρούφηξε κάποιο ισχυρό μαγνητικό πεδίο ή κάτι πιο... ανορθόδοξο, χωράει συζήτηση. «Το πηγάδι έχει σφραγιστεί χρόνια τώρα, ενώ λέγεται πως επικοινωνεί υπόγεια με άλλες σφραγισμένες υπόγειες εισόδους που μπορεί να δει κανείς ανά τον λόφο. Φημολογείται μάλιστα πως συνδέεται με ένα ολόκληρο δίκτυο από υπόγειες σήραγγες, που φθάνει μέχρι και το Σούνιο», μου εξομολογείται ο 29χρονος Μάνολης, που έχει επισκεφθεί πολλές φορές τον λόφο.

Εντοπίζω μία αρμαθιά από πολύχρωμες πιπίλες πάνω σε ένα λούκι που «κοιτάζει» στο σφραγισμένο άνοιγμα του πηγαδιού – η πινελιά που ολοκληρώνει το αγριευτικό σκηνικό. Το *creep factor* έχει πιάσει κόκκινο και νιώθω σαν να έχω μόλις βαδίσει στο σκηνικό της «Λάμψης» του Στάνλεϊ Κιούμπρικ – όπου να 'ναι θα αντικρίσω μπροστά μου δίδυμα κοριτσάκια. Ωρα να πηγαίνω λοιπόν. Κι ας μου χαλάνε εν μέρει την ψευδαίσθηση του κινηματογραφικού σκηνικού οι διάφοροι joggers που συνεχώς τσακώνω με το μάτι μου περιμετρικά του λόφου.

Ένα από τα πιο ονομαστά στοιχειωμένα σπίτια της Αθήνας βρίσκεται στην οδό Άγρα, ακριβώς δίπλα στον λόφο. Ωστόσο, εδώ βιώνω την πρώτη μου απογοήτευση: το σπίτι είναι ημιανακαινισμένο (αν και όχι κατοικημένο προς το παρόν). Το μόνο σημείο, εξωτερικά τουλάχιστον, που παραπέμπει σε *prop* από ταινία τρόμου είναι η σκουριασμένη καγκελόπορτα. Σύμφωνα με τους κατοίκους της περιοχής, το σπίτι πουλήθηκε τα τελευταία χρόνια, όμως η διαδικασία ανακαίνισης έχει παγώσει για αδιευκρίνιστους λόγους. Οπτασίες σκύλων, χωροχρονικές πύλες και δρομάκια που εμφανίζονται και εξαφανίζονται παραπλεύρως του σπιτιού είναι μερικοί από τους θρύλους που ακούγονται για αυτό (Τζήκας, 2014).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

Η περιοχή στην αρχή της οδού Μάρκου Μουσούρου στον Αρδηττό, εκεί όπου ο ποταμός Ιλισσός πλησίαζε τα τείχη της Αθήνας, ήταν μία ειδυλλιακή και χλιωτραγουδισμένη τοποθεσία με ιερά αφιερωμένα στη θεά Δήμητρα, στις νύμφες και σε άλλες θεότητες. Λίγο πριν την οδό Μάρκου Μουσούρου υπάρχουν δύο ή τρεις βράχοι, κατάλοιπα τείχους της Αργότερας Αρτέμιδος της οποίας, η αρχαία πηγή υπάρχει ακόμα σταλάζοντας το αδύναμο νερό της που ρέει λιγοστό μέχρι τον δρόμο.

Θρύλος: Τα μισοερειπωμένα όμορφα σπίτια που βρίσκονται εκεί ήταν σημεία περιέργων φαινομένων όπως ο Ίσκιος της Γριάς που, εντελώς σιωπηλή, κρατούσε ένα αναμμένο κερί ανεβαίνοντας τον δρόμο και χανόταν μέσα στη βλάστηση. Λέγανε ότι τα χειμωνιάτικα πρωινά μπορούσε να δει κανείς πολύ καθαρά τα δάκρυα να τρέχουν από τα μάτια της. Ο Ίσκιος εμφανιζόταν όποτε κάτι κακό επρόκειτο να συμβεί στην πόλη.

Στο Βατραχονήσι, το σημείο όπου βρίσκεται το παλιό κολυμβητήριο, υπάρχει ο βράχος με την εκκλησία της Αγίας Φωτεινής, στη θέση του βωμού των Ιλισιάδων Μουσών, με την Κρήνη που ονομαζόταν Καλλιρρόη και από αυτήν έπαιρναν νερό για τις θρησκευτικές τους τελετές οι αρχαίοι Αθηναίοι, κυρίως τα νεαρά κορίτσια για τις τελετές του γάμου τους. Λίγο πιο χαμηλά από τον βράχο της εκκλησίας, ήταν ο Νεραϊδότοπος. Οι αλαφροϊσκιωτοι μπορούν να ακούσουν, λέει, τα γέλια και μουρμουρητά από τις νύμφες που λούζονταν εκεί. Εκεί δίπλα και το άνοιγμα (κλειστό σήμερα) των υπόγειων στοών που οδηγούσαν τα νερά του ποταμού στο Φάληρο.

Στο μέσο της οδού Αρδηττού προς το Παγκράτι, υπάρχει το μικρό άλσος του Λογγίνου που συνορεύει με το Α΄ Νεκροταφείο και τις νύχτες δεν το πλησιάζει κανείς. Εκεί, στην πρώτη μεταπολεμική Αθήνα είχαν ξεθάψει πτώματα Γερμανών στρατιωτών. Λένε ότι η ατμόσφαιρα είναι περίεργη, με μυστηριώδη αρνητική ενέργεια, απόλυτη ησυχία και περίεργη μυρωδιά υγρασίας και σαπίλας (Νένες, 2018).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

Πολλά έχουν ακουστεί και γραφτεί για τη λεγόμενη «Υπόγεια Αθήνα», με τα ιστορικά γεγονότα και την πραγματικότητα να αλληλοδιαπλέκονται με τον μύθο, που κάνει λόγο για υπόγεια δίκτυα στοών που ενώνουν όλη την πρωτεύουσα -κι ακόμα παραπέρα-

από αρχαιοτάτων χρόνων, καθώς και για πτυχές της μακραίωνης ιστορίας της πόλης που έχουν κρυφτεί βαθιά μέσα στη Γη...

Το *zougla.gr* συνάντησε τον Πολιτικό Μηχανικό-Σπηλαιολόγο Παναγιώτη Δευτεραίο, Συντονιστή της «Terra Incognita Travel» και της Αστικής Σπηλαιολογίας, ο οποίος τα τελευταία χρόνια μαζί με την ομάδα του εξερευνούν τα πιο ενδιαφέροντα σημεία της «-υπάρχουσας»- «Υπόγειας Αθήνας» και μαζί περιηγηθήκαμε σε ένα ελάχιστα γνωστό κομμάτι της ιστορίας μας, στην καρδιά της πρωτεύουσας. Ο λόγος, για το υπόγειο καταφύγιο στον λόφο του Αρδηττού, ακριβώς δίπλα από το Καλλιμάρμαρο, που κατασκευάστηκε επί Μεταξά αλλά αξιοποιήθηκε τελικά μόνο από τους Γερμανούς κατακτητές, οι οποίοι δεν παρέλειψαν να ανατινάξουν ένα μέρος του, αποχωρώντας από την ελεύθερη πια Αθήνα. Ο Παναγιώτης Δευτεραίος μας εξήγησε όσα ισχύουν και είναι σε γνώση του για τα υπόγεια σημεία αλλά και τις στοές της Αθήνας, και μας «κατέβασε» στα ενδότερα του καταφυγίου.

Από το 1937 που ξέσπασε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος στην Ασία, η κυβέρνηση του Ιωάννη Μεταξά κατασκεύασε πολλά καταφύγια σε υπόγεια αθηναϊκών κτιρίων, όπως και μερικά μεγάλα αντιαεροπορικά καταφύγια στα έγκατα κάποιων λόφων της πόλης. Την ίδια χρονική περίοδο διανοίχθηκαν και οι υφιστάμενες υπόγειες στοές στο λόφο του Αρδηττού, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν από το στρατό ως αποθήκη πυρομαχικών και αντιαεροπορικό καταφύγιο. Λέγεται δε, ότι στο ημιτελές εσωτερικό τους μεταφέρθηκαν πολλά από τα εκθέματα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου Αθηνών την άνοιξη του 1941 προκειμένου να γλιτώσουν τη λεηλασία των κατακτητών.

Με την κατάληψη όμως των Γερμανών το έργο ούτε ολοκληρώθηκε, ούτε και χρησιμοποιήθηκε επί κατοχής από τον ελληνικό στρατό. Αντιθέτως, οι Γερμανοί το επέταξαν, ολοκλήρωσαν τις στοές του και τις χρησιμοποίησαν για το σκοπό που είχαν αρχικά κατασκευαστεί, δηλαδή ως αποθήκες πυρομαχικών. Προφανώς, τα εκθέματα πρόλαβαν να απομακρυνθούν και να αποτεθούν εκ νέου σε ασφαλέστερο μέρος. Τέλος, κατά την αποχώρησή τους από την Αθήνα οι Γερμανοί, την 1η Οκτωβρίου του 1944, λέγεται ότι προσπάθησαν να ανατινάξουν τμήμα των στοών, αχρηστεύοντας τα πυρομαχικά που ήταν αδύνατον να πάρουν μαζί τους. Φεύγοντας, δεν ήθελαν να τροφοδοτήσουν με

πολεμικό υλικό τις αθηναϊκές αντιστασιακές δυνάμεις. Τα επόμενα χρόνια, μετά το 1947 και επί Βασιλέως Παύλου, οι υπόγειοι χώροι του Αρδηττού ανακατασκευάστηκαν για να χρησιμοποιηθεί τελικά το καταφύγιο ως βασιλικό. Μάλιστα αναφέρεται ότι ήταν διαθέσιμο (σε χρήση) μέχρι και το τέλος του 1949, οπότε και υποθέτουμε ότι άρχισε να εγκαταλείπεται σταδιακά. Οι επενδυμένες με σκυρόδεμα στοές του δεν ξεπερνούν σε ολικό μήκος τα 200 m, ενώ μία ακόμη σήραγγα μήκους 40 m, με διατομή ύψους τεσσάρων έως πέντε μέτρων, παραμένει στην αρχική της μορφή, όπως σκάφτηκε στον φυσικό βράχο.

Όλες οι στοές, μαζί με τη μεγάλη αίθουσα του καταφυγίου, καλύπτουν μια περιορισμένη επιφάνεια της τάξης των 500 m², και δεν συσχετίζονται με υπόγειες διόδους του αρχαίου Παναθηναϊκού Σταδίου, κάτι που μάλλον αναφέρεται σε σύγχυση που σχετίζεται με την αρχαία σήραγγα που ονομάσαμε «τρύπα της μοίρας». Επίσης, δεν συνδέονται με την υπόγεια στοά του Ιλισού, που διέρχεται μεν ακριβώς μπροστά από τον λόφο και σε πολύ μικρή απόσταση από τις στοές του καταφυγίου, αλλά σε διαφορετικό όμως ύψος (αρκετά χαμηλότερα). Το καταφύγιο διαθέτει εκτός από δύο εισόδους, και το ανοιχτό φρέαρ εξαερισμού που βρίσκεται προς την πλευρά του Καλλιμάρμαρου και καταλήγει σε έναν μεγάλο σωρό με μπάζα. Είναι πιθανόν δε, κατά τη διάρκεια των πρώτων βομβαρδισμών της Αθήνας, τα αρχαιολογικά εκθέματα να κατέβηκαν από το στόμιό του στο εσωτερικό της στοάς, ώστε να προστατευτούν. Η πρώτη είσοδος, που εξωτερικά είναι κλεισμένη με τοίχο, μπετόν και σίδερα, πιθανολογείται ότι κατά την αρχαιότητα ήταν λατρευτική σπηλιά (ιερό των νυμφών) και χρησιμοποιήθηκε για τη διάνοιξη του καταφυγίου. Με την κατασκευή του έργου, δημιουργήθηκε -κατά το σύνηθες- και η δεύτερη είσοδος κοντά στην πρώτη, στη θέση της οποίας σήμερα υπάρχει κλειδωμένη βαριά σιδερένια πόρτα που οδηγεί στο εσωτερικό. Η δε είσοδος της σπηλιάς έχει κλειστεί με τρόπο τέτοιο, ώστε να μείνει μόνο ένα μικρό άνοιγμα στο επάνω μέρος της, το οποίο προφυλάσσεται με ισχυρές σιδερένιες μπάρες οι οποίες όμως έχουν κοπεί, επιτρέποντας μεν την είσοδο, αλλά με μεγάλο κίνδυνο πτώσης και τραυματισμού (Σκουλούδης & Τριανταφυλλόπουλος, 2018).

(Δημοσίευμα στο Zougla)

12. Ο ποταμός Ιλισός (1 παραλλαγή)

Γενικά, ένα αρκετά εκτεταμένο δίκτυο υπόγειων στοών, διασχίζει την περιοχή του Ιλισού. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο ποταμός υπογειοποιήθηκε, όταν η κοίτη του άλλοτε ιερού ποταμού ξεκίνησε να καλύπτεται επί Μεταξά. Γνωστή ιστορικά έμεινε η φράση του δικτάτορα «Θάπτομεν τον Ιλισόν» στα τέλη της δεκαετίας του '30. Η υπογειοποίηση ξεκινούσε από το ύψος της παλαιάς Σχολής Χωροφυλακής μέχρι όπου βρισκόταν κάποτε η γέφυρα του Σταδίου, και δημιουργήθηκε η Μιχαλακοπούλου, αλλά και η Βασιλέως Κωνσταντίνου έως το ύψος Παναθηναϊκού Σταδίου.

Πριν από μερικά χρόνια, τα μέλη της Ομάδας Αστικής Σπηλαιολογίας διέσχισαν έναν από τους κλάδους του Ιλισού, ο οποίος ξεκινάει από την Καισαριανή και καταλήγει στην έξοδο του υπόγειου καναλιού στην Καλλιθέα. Ακολούθησαν μάλιστα ολόκληρη τη διαδρομή, η οποία εκτείνεται από τη μία άκρη της πόλης στην άλλη, σε βάθος 10 μέτρων (Λαμπίρης, 2015).

(Δημοσίευμα από το Newsbeast)

13. Το καταφύγιο στον Λυκαβηττό (1 παραλλαγή)

Ο Αρδηττός δεν είναι ο μοναδικός λόφος της Αθήνας με υπόγειες διακλαδώσεις. Κατά τη δεκαετία του '30 δημιουργήθηκε ένα ακόμη καταφύγιο στο Λυκαβηττό, κοντά στη εκκλησία - σπήλαιο των Αγίων Ισιδώρων. Η υπόγεια δίοδος της εκκλησίας όμως, φαίνεται να μην οδηγεί πουθενά. Στεγάζει δύο μεγάλες και δύο μικρότερες αίθουσες, πολυβολείο, αποθήκες, εξαερισμό, δεξαμενές καθώς και τηλεφωνικό κέντρο. Το υπόγειο καταφύγιο του Λυκαβηττού κατασκευάστηκε γύρω στο 1936 και διαθέτει δύο εισόδους. Είναι μάλιστα αρκετά μεγαλύτερο και σε πολύ καλύτερη κατάσταση από εκείνο του Αρδηττού. Έχει βάθος 100 μέτρων και εκτείνεται μέσα στο βράχο, είναι καλά συντηρημένο και φρεσκοβαμμένο, διαθέτει ρεύμα και λουτρό.

Χρησιμοποιήθηκε από το Πολεμικό Ναυτικό, αλλά και από το Αρχηγείο Αντιαεροπορικής Άμυνας στη διάρκεια του πολέμου, ενώ όπως όλα τα καταφύγια της

εποχής έχει περιορισμένη έκταση και δεν συνδέεται με υπόγειες διαδρομές διαφυγής σε γειτονικές περιοχές (Λαμπίρης, 2015).

(Δημοσίευμα στο Newsbeast)

14. Το Αδριάνειο υδραγωγείο (1 παραλλαγή)

Στους πρόποδες του Λυκαβηττού βρίσκεται το Αδριάνειο υδραγωγείο. Κατασκευάστηκε κατά τα ρωμαϊκά χρόνια για να καλύψει την υδροδότηση της ρωμαϊκής συνοικίας της Αθήνας και το όνομά του προέρχεται από το όνομα του αυτοκράτορα Αδριανού, ο οποίος έδωσε την εντολή για την κατασκευή του. Το υδραγωγείο περιλαμβάνει ένα σύμπλεγμα από υπόγειες σήραγγες με μήκος που ξεπερνά τα 25 χιλιόμετρα. Κατασκευάστηκε το 140 μ.Χ. σε βάθος που έφτανε έως και τα 40 μέτρα, και είχε ως αφετηρία το σημερινό Ολυμπιακό Χωριό. Μετέφερε νερό από πηγές της Πάρνηθας καθώς και υπόγειο νερό που συνέλεγε από το έδαφος και από παράπλευρους βοηθητικούς κλάδους, ένας εκ των οποίων προερχόταν από την περιοχή της Μονής Πεντέλης

Το Αδριάνειο υδραγωγείο συντηρήθηκε και χρησιμοποιήθηκε έως και τη δεκαετία του 1950. Η διαδρομή διατηρείται ακέραιη σχεδόν σε όλο της το μήκος, χωρίς να μπορεί να επισκεφθεί κανείς όλα τα σημεία καθώς αρκετά από αυτά έχουν πλημμυρίσει. Ο ανθρώπινος παράγοντας είχε τη δική του συμβολή, καθότι πολλά τμήματα μπαζώθηκαν για τη δημιουργία σύγχρονων έργων υποδομής. Οι πρώτες απόπειρες εξερεύνησης της σήραγγας του Αδριάνειου υδραγωγείου πραγματοποιούνται σήμερα - μετά τη δεκαετία 1930 - με την εποπτεία της αρχαιολογικής υπηρεσίας και της ΕΥΔΑΠ (Λαμπίρης, 2015).

(Δημοσίευμα στο Newsbeast)

15. Το αποχετευτικό δίκτυο για την ασφαλή μετακίνηση των αντιστασιακών (1 παραλλαγή)

Το ανεξάντλητο αποχετευτικό δίκτυο της Αθήνας περιλαμβάνει επίσης τους παλαιούς υπονόμους της πόλης. Κατασκευάστηκαν όπως λέει ο Παναγιώτης Δευτεραίος

στο διάστημα 1840 - 1880. Το πρώτο αποχετευτικό δίκτυο της πόλης χρησιμοποιήθηκε στα χρόνια της εθνικής αντίστασης ως μυστικό πέρασμα όπου διακινούνταν πυρομαχικά και όπλα, ενώ χρησίμευε για την ασφαλή μετακίνηση των αντιστασιακών που κινδύνευαν από τις γερμανικές περιπόλους ΕΥΔΑΠ (Λαμπίρης, 2015).

(Δημοσίευμα στο Newsbeast)

16. Η μάχη των υπονόμων: Το σχέδιο ανατίναξης της Μεγάλης Βρετανίας (1 παραλλαγή)

Μάλιστα έχει καταγραφεί στα χρονικά η ιστορία της μάχης των υπονόμων, τα Χριστούγεννα του 1944. Περίπου 150 άνδρες του Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού, οι οποίοι κατέβηκαν στις γαλαρίες του Προφήτη Δανιήλ στο Μεταξουργείο, προσπάθησαν να περάσουν σχεδόν ένα τόνο εκρηκτικά κάτω από τα θεμέλια του ξενοδοχείου Μεγάλη Βρετανία και να το ανατινάξουν, καθώς εκεί βρισκόταν η έδρα της κυβέρνησης Παπανδρέου ΕΥΔΑΠ.

Επέλεξαν την υπόγεια διαδρομή που συνέδεε τις οδούς Αχιλλέως, Πλαταιών, Κεραμικού, Σαλαμίνας, και περνούσε κάτω από τους Αγίους Ασώματους στο Θησείο. Στη συνέχεια έφτανε στην Ερμού, και κατέληγε ακριβώς κάτω από το ξενοδοχείο. Οι άνδρες του ΕΛΑΣ εισέβαλαν τελικά από την είσοδο του Κολωνού στη Λένορμαν. Παρά το γεγονός ότι η τοποθέτηση των εκρηκτικών ολοκληρώθηκε μετά από περίπου 15 ώρες, η έκρηξη ματαιώθηκε όταν το στρατηγείο του ΕΛΑΣ πληροφορήθηκε ότι κατέφθανε στην Αθήνα ο Τσώρτσιλ για διαπραγματεύσεις (Λαμπίρης, 2015).

(Δημοσίευμα στο Newsbeast)

17. Η μυστική σπηλιά της μυκηναϊκής κρήνης στην Ακρόπολη (1 παραλλαγή)

Τελευταίος σταθμός της διαδρομής το σπήλαιο της Ακρόπολης. Από τη βορεινή πλευρά, ξεκινούσε μια αρχαία πέτρινη και ξύλινη σκάλα που κατέληγε στη σπηλιά της

Μυκηναϊκής κρήνης ή σπηλιά της Έρσης, κάτω από το οίκημα των Αρρηφόρων. Συνεχίζοντας την πορεία μετά από 25 μέτρα κατέληγε κανείς σε ένα λαξευμένο πηγάδι, απ' όπου γινόταν η υδροληψία με σχοινί και κάδο.

Οι Αρρηφόροι, ιέρειες της Αθηνάς Πολιάδας, δύο κορίτσια ηλικίας 6-10 ετών που προέρχονταν από επιφανείς οικογένειες της πόλης, ολοκλήρωναν τα καθήκοντά τους - που διαρκούσαν ένα έτος - στα μέσα του καλοκαιριού, με τα Αρρηφόρια. Τα κορίτσια μετέφεραν τα ιερά τελετουργικά αντικείμενα της θεάς με σκεπασμένα καλάθια, από τη μυστική σκάλα μέσα στη σπηλιά και στη συνέχεια προς το νερό της Μυκηναϊκής πηγής. Η τελετή ολοκληρωνόταν, όταν οι μικρές ιέρειες κατευθύνονταν -μέσα από μυστικό υπόγειο πέρασμα που ξεκινούσε πριν την πηγή- προς το ιερό της Αφροδίτης και του Έρωτα, όπου παρέδιδαν τα καλάθια στον ιερέα και παραλάμβαναν άλλα, που θα επέστρεφαν στην ιέρεια της Αθηνάς, στην επιφάνεια του ιερού βράχου. Η τελετουργία έπρεπε να γίνεται κάτω από το φως του φεγγαριού, και μυστικά από τη σκάλα, για να μη χάνει τη δύναμή της. Η σπηλιά χρησιμοποιήθηκε και στα χρόνια της κατοχής ως καταφύγιο για το Μανώλη Γλέζο και το Λάκη Σάντα. Οι δύο άνδρες τη διέσχισαν, φτάνοντας στην Ακρόπολη, κατεβάζοντας τη γερμανική σημαία, ακολουθώντας την ακριβώς αντίθετη διαδρομή με εκείνη των Αρρηφόρων (Λαμπίρης, 2015).

(Δημοσίευμα στο Newsbeast)

18. Μια άλλη Ακρόπολη (1 παραλλαγή)

Μύθος: Υπάρχει μία άλλη Ακρόπολη, μία άλλη μικρή Αθήνα στο εσωτερικό της Αττικής Γης, ισάξια και καλύτερη της Ακρόπολης σε πλούτο και λαμπρότητα. Κάτι σαν κρυφές αποθήκες, μέσα στις οποίες οι Αθηναίοι μετέφεραν τους θησαυρούς τους για να τους γλιτώσουν από λεηλασίες. Αυτή η μυστική Αθήνα είχε εισόδους, κάποιιοι από τις οποίες σώζονται ακόμα σαν ίχνη μιας χαμένης, παλιάς εποχής (Νένης, 2018).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

iii. Φαντάσματα - Νεκροί - Ψυχές - Αφηγήσεις τύπου “The Vanishing Hitchhiker”

1. Το σκασμένο λάστιχο και η επιταγή (1 παραλλαγή)

Ξέρεις ποιος είμαι εγώ;

Θα μου επιτρέψετε να ξεκινήσω με έναν από τους αγαπημένους μου, σύμφωνα με τον οποίο, ένας γνωστός των φίλων σου (όπως συμβαίνει πάντα), οδηγούσε τα ξημερώματα στην μέση του πουθενά, όταν στην άκρη του δρόμου είδε έναν τύπο που είχε μείνει από λάστιχο. Ο γνωστός του φίλου σου λοιπόν, αποφασίζει να σταματήσει και να τον βοηθήσει. Αφού αλλάζουν το λάστιχο, ο τυπάς ρωτάει το όνομά του. Λίγες ημέρες αργότερα, μια ευχάριστη έκπληξη περιμένει τον γνωστό του φίλου σου, ο οποίος, γίνεται αποδέκτης μιας επιταγής με πολλά μηδενικά. Ο τυπάς που είχε βοηθήσει λίγες ημέρες πριν, ήταν μέλος πολύ γνωστής, εφοπλιστικής συνήθως, οικογένειας. Τον συγκεκριμένο θρύλο, τον έχω ακούσει για δύο διαφορετικούς εφοπλιστές. Τώρα, είτε είναι ψέμα, είτε πολλοί εφοπλιστές δεν διαλέγουν σωστά ελαστικά στα αυτοκίνητα τους (Κωνσταντάρας, 2015).

(Δημοσίευμα από το Vice)

2. Το στοίχημα του νεκροταφείου και η φουστανέλα του θανάτου (2 παραλλαγές)

«Δεν τολμάς να πας στο νεκροταφείο τα μεσάνυχτα!» Έτσι, σύμφωνα με την ιστορία, ξεκινά το μεταμεσονύκτιο θρίλερ ανάμεσα σε απόκοσμους τάφους, όπου μια παρέα στέλνει ένα από τα μέλη της για να αποδείξει την «ανδρεία» του μια χειμωνιάτικη νύχτα. Για να αποδείξει ότι όντως πήγε, ο ήρωας της ιστορίας καλείται να καρφώσει ένα μαχαίρι στον τάφο. Όταν όμως η παρέα πηγαίνει το πρωί στο νεκροταφείο για να βρει το μαχαίρι, βρίσκει τον φίλο να κείτεται νεκρός πάνω στο μνήμα. Καρφώνοντας το μαχαίρι, ο άτυχος νέος καρφώνει μαζί και το παλτό του. Καθώς πηγαίνει να φύγει, νιώθει πως κάποιος τον τραβά προς τον τάφο, και έτσι πεθαίνει ακαριαία από τον φόβο του. Η ιστορία συναντάται

και σε άλλες χώρες του κόσμου, ενώ υπάρχει μέχρι και... παραδοσιακή ελληνική εκδοχή, όπου ο άτυχος νέος καρφώνει στον τάφο την φουστανέλα του (Δημοσίευμα, 2016).

(Δημοσίευμα από το In2Life)

Η φουστανέλα του θανάτου

Εντάξει, δεν υπάρχει αφιέρωμα που να σέβεται τον εαυτό του και να μην αναφέρει αυτή την ιστορία. Πρόκειται για έναν παλιό αστικό θρύλο που όμως, δεν είναι μόνο Ελληνικός. Υπάρχουν πολλές εκδοχές. Χωρίς τη φουστανέλα φυσικά. Στην Ελλάδα, λέγεται πως παλιά, σε κάποιο χωριό, οι νέοι έβαλαν ένα στοίχημα πως κανείς δεν έχει τα κότσια να πάει και να την αράξει όλο το βράδυ στο νεκροταφείο. Όπως συμβαίνει πάντα όμως, υπήρξε ένας *Swartzeneger* που υποστήριξε πως δεν φοβάται τίποτα. Πήγε λοιπόν στο νεκροταφείο και για να αποδείξει πως ήταν εκεί, κάρφωσε το μαχαίρι του πάνω στον τάφο που καθότανε. Λίγο πριν ξημερώσει, αποφάσισε να πάρει τον δρόμο της επιστροφής, όμως, καρφώνοντας τον τάφο, δεν κατάλαβε πως είχε πιαστεί η φουστανέλα του στο μαχαίρι και έτσι, όταν πήγε να σηκωθεί, νόμιζε πως τον άρπαξε ο νεκρός και πέθανε ακαριαία από τον φόβο του. Η ιστορία μπάζει από παντού. Αρχικά, αφού ήταν τόσο χέστης που κατάφερε να πεθάνει από τον φόβο του, πως άντεξε να περάσει όλη τη νύχτα εκεί μόνος του; Δεύτερον, αλήθεια, πως σκατά κατάφερε να πεθάνει από τον φόβο του (Κωνσταντάρας, 2015).

(Δημοσίευμα από το Vice)

3. Ταινία τρόμου (1 παραλλαγή)

Είναι φοιτητής σκηνοθεσίας. Για τη διπλωματική του αποφασίζει να γυρίσει μια μικρομηκάδικη ταινία τρόμου. Αν και αριστούχος, ύστερα από τρεις μήνες προσπάθειας, το αποτέλεσμα του φαίνεται απογοητευτικό. Η ημέρα της προβολής των ταινιών φτάνει, έρχεται η σειρά του, πέφτουν οι τίτλοι, αλλά ό,τι επακολουθεί δεν είναι η δική του ταινία. Το θέμα και η πρωταγωνίστρια είναι τα ίδια: ένας σπλάτερ φόνος ενός κοριτσιού. Εισπράττει χειροκρότημα από τους συμφοιτητές του, παίρνει συγχαρητήρια από την επιτροπή των καθηγητών του και έντρομος επιστρέφει σπίτι. Στα μηνύματα του τηλεφωνητή

υπάρχει ένα μήνυμα από την πρωταγωνίστριά του, θα τον έβλεπε στην προβολή απόψε. Το επόμενο πρωί τον ξυπνάει η φίλη του: η πρωταγωνίστριά του βρέθηκε νεκρή. Η ταινία του είναι το θέμα της ημέρας (Τσουμπελέκας, 2005).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

4. Ο φαντάρος και η νεκρή όμορφη κοπέλα (1 παραλλαγή)

Αν δεν έχεις ακούσει αυτόν τον θρύλο, τότε, είτε ζεις σε κάποιο υπόγειο καταφύγιο, όντας και ο ίδιος ένας αστικός θρύλος, είτε, δεν ζεις στην Ελλάδα. Φαντάρος γυρίζει με άδεια σπίτι του, όταν ξαφνικά, στη μέση του πουθενά βλέπει μια όμορφη κοπέλα και αποφασίζει να σταματήσει. Τόσους μήνες στο στρατό, καταλαβαίνετε. Ρωτάει λοιπόν αν μπορεί να τη βοηθήσει και αυτή του ζητάει να την πετάξει σπίτι της. Μπαίνει λοιπόν στο αυτοκίνητο - εδώ θα πρέπει να αναφέρω πως υπάρχει και η εκδοχή της μηχανής, σύμφωνα με την οποία, η κοπέλα, όταν κρατήθηκε από πάνω του, ήταν παγωμένη - και την πάει σπίτι της. Αυτή όμως, ξεχνά ένα κασκόλ (ή ζακετάκι) και ο φαντάρος επιστρέφει το πρωί για να της το δώσει. Χτυπά το κουδούνι και του ανοίγει μια κυρία που τον ενημερώνει, με δάκρυα στα μάτια, πως η κοπέλα έχει πεθάνει εδώ και χρόνια. Ειλικρινά, δίνω συγχαρητήρια στον εμπνευστή της εν λόγω ιστορίας. Έχει καταφέρει να μπλέξει το μιλιταριστικό στοιχείο με λίγο ρομάντζο, horror και δράμα. Εκπληκτικός συνδυασμός, εύγε! (Κωνσταντάρας, 2015).

(Δημοσίευμα από το Vice)

5. Jimmy Page: Ο νεκρός κιθαρίστας (1 παραλλαγή)

Η παρακάτω ιστορία, είναι από αυτές που τις διαδίδουν μόνο οι hardrockάδες και οι μεταλάδες. Δεν ξέρω γιατί αλλά, από όταν πήγαινα σχολειό, μόνο οι φίλοι μου που ανήκαν σε αυτή τη κατηγορία μουσικόφιλων, αναπαρήγαγαν αλλά και πίστευαν αυτόν τον θρύλο. Η ιστορία έχει ως εξής: είναι καλοκαιράκι, αργά το βράδυ και μια παρέα από φερέλπιδες νέους την αράζει σε μια παραλία. Όπως πολύ σωστά μαντέψατε, στην παρέα υπάρχει και ο κλασικός ποζεράς με την ακουστική κιθάρα, ο οποίος παίζει τα ίδια δέκα τραγούδια εδώ και επτά χρόνια μπας και ρίξει γκόμενα. Ξαφνικά, και ενώ ο τυπάς παίζει ένα πασίγνωστο

κομμάτι, τις πιο πολλές φορές προτιμούν το «*Stairway to Heaven*» αλλά έχω ακούσει και εκδοχές με το «*Wish you Were Here*», από το πουθενά, εμφανίζεται ένας γέρος και του ζητάει τη κιθάρα. Αυτός του τη δίνει και ο γέρος, παίζει το κομμάτι με απίστευτη μαεστρία. Όταν τελειώνει, επιστρέφει τη κιθάρα στον ποζερά και φεύγει. Ξαφνικά, όλοι συνειδητοποιούν πως ο γέρος ήταν ο *motherfucking Jimmy Page* και μένουν μαλάκες. Έπειτα από αυτή την εξωπραγματική εμπειρία, τα πράγματα επέστρεψαν στους κανονικούς τους ρυθμούς, ο ποζεράς έμεινε με τη κιθάρα και το πουλί στο χέρι ενώ ο *Jimmy Page*, συνέχισε να περπατάει μέχρι την Αγγλία περνώντας από τον δρόμο που έχει μείνει από λάστιχο ο εφοπλιστής (Κωνσταντάρας, 2015).

(Δημοσίευμα από το Vice)

iv. Ιστορίες κλεμμένων οργάνων

Η όμορφη κοπέλα στο μπαρ και το κλεμμένο νεφρό (2 παραλλαγές)

Το σεξ της μιας βραδιάς είναι γλυκό, αλλά αποδείχθηκε αποτρόπαιο για τον άνδρα αυτού του δημοφιλέστατου αστικού μύθου. Σύμφωνα με την διήγηση, μία όμορφη κοπέλα παρασύρει τον νεαρό και φροντίζει να βρεθούν για σεξ μόνοι στο σπίτι του. Όταν ξυπνά όμως το πρωί, εκείνος συνειδητοποιεί ότι βρίσκεται μέσα στην μπανιέρα του, η οποία είναι γεμάτη παγάκια. Παρατηρεί, επίσης, μια πρόσφατη τομή στο σώμα του και ένα σημείωμα δίπλα του που γράφει: «Σου πήραμε το νεφρό. Έχεις δύο ώρες να πας στο νοσοκομείο». Η κοπέλα ήταν μέλος συμμορίας εμπόρων οργάνων, που έριχνε υπνωτικό στα ανυποψίαστα θύματά της και με την παρέα της φρόντιζε στη συνέχεια να αφαιρεί το νεφρό τους. Ο συγκεκριμένος αστικός μύθος ήταν από τους πρώτους που διαδόθηκαν μέσω email στα '90s και γνώρισε ταχύτατη διάδοση, ιδιαίτερα στις φοιτητοπαρέες της εποχής (Δημοσίευμα, 2016).

(Δημοσίευμα από το In2Life)

Σεξάκι - νεφράκι

Ένας από τους πιο κλασικούς θρύλους που, αν με ρωτάτε, σίγουρα κάπως, κάπου, κάποτε, έχει συμβεί. Ένας νεαρός αράζει μόνος σε κάποιο μπαρ, όταν σε αυτό μπαίνει μια πανέμορφη κοπέλα. Αφού ανταλλάσσουν μερικά βλέμματα, αυτή τον πλησιάζει και αρχίζει το φλερτ. Καταλήγουν μεθυσμένοι στο κρεβάτι. Το πρωί, ο τύπος ξυπνάει μέσα στη μπανιέρα η οποία είναι γεμάτη πάγο. Στη μία εκδοχή που έχω ακούσει, ο τύπος βλέπει απλώς την ουλή και το αίμα με αποτέλεσμα να φρικόρει, ενώ στη δεύτερη, ξυπνά, σταθερά στη μπανιέρα με τον πάγο και βρίσκει ένα σημείο που τον ενημερώνει πως του έκλεψαν ένα νεφρό (χαλαρά, λες και του καβάζωσαν τα τσιγάρα), συμβουλεύοντας τον μάλιστα να καλέσει γρήγορα το 166. Τουλάχιστον ο τύπος σκόραρε, κάτι είναι και αυτό (Κωνσταντάρας, 2015).

(Δημοσίευμα από το Vice)

v. Οι σατανιστικές επικλήσεις και ο Διάβολος

1. Τα σατανιστικά μηνύματα στους ανάποδους δίσκους (1 παραλλαγή)

Εντάξει, όλοι έχουμε ακούσει τη φήμη σχετικά με το «Hotel California» των Eagles, που λέει πως αν παίζεις τον δίσκο ανάποδα, θα ακούσεις σατανιστικά μηνύματα. Το ήξερες όμως ότι υπάρχουν αντίστοιχες θεωρίες που αφορούν πολλά κομμάτια Ελλήνων καλλιτεχνών; Υπάρχει κόσμος που υποστηρίζει πως, αν βάλεις να παίζουν ανάποδα κάποια κομμάτια από τραγουδιστές όπως η Άλκηστις Πρωτοψάλτη, ο Βασίλης Παπακωνσταντίνου, η Άννα Βίση, ο Γζίμης Πανούσης και πολλοί ακόμη, θα ακούσεις περίεργα πράγματα. Προσωπικά, θεωρώ πως, από τα δισεκατομμύρια τραγούδια που υπάρχουν εκεί έξω, σίγουρα αν παίζεις κάποια ανάποδα, θα ακούσεις πολλά και διάφορα. Ειδικά, αν θέλεις να τα ακούσεις (Κωνσταντάρας, 2015).

(Δημοσίευμα από το Vice)

2. Πώς να δεις τον Σατανά (1 παραλλαγή)

Από τους κλασικούς αστικούς θρύλους που «το έκανε ο φίλος ενός φίλου και έχει να κοιμηθεί δύο μήνες, μην το δοκιμάσεις, αλλά άκου τι παίζει». Έτσι «ψήνεται» το ακροατήριο να ακούσει τι συνέβη, γουρλώνοντας τα μάτια όταν ακούσει ότι πρόκειται να μάθει πώς μπορείς να έρθεις τετ-α-τετ με τον ίδιο τον διάβολο. Η πρώτη εκδοχή είναι... τηλεφωνική: Από τις 12 τα μεσάνυχτα μέχρι τις 3 τα ξημερώματα, αν πληκτρολογήσεις το 666 στο τηλέφωνό σου, θα απαντήσει μια φρικιαστική φωνή από τα βάθη της κόλασης. Η δεύτερη εκδοχή είναι οπτική: Τις ίδιες ώρες, αν ανάψεις ένα κερί, σταθείς μπροστά σε έναν καθρέφτη και πεις το όνομα του διαβόλου τρεις φορές, εκείνος θα σου κάνει τη χάρη να εμφανιστεί στον καθρέφτη, ακριβώς από πίσω σου. Δεν πρέπει όμως επ' ουδενί να γυρίσεις για να τον δεις. Πρέπει να σβήσεις αμέσως το κερί και να απομακρυνθείς. Φυσικά, οι διηγήσεις από εκεί και στο εξής επιδέχονται αυτοσχεδιασμών, σχετικά με το τι έπαθε εκείνος ο φίλος φίλου που παράκουσε τον κανόνα (Δημοσίευμα, 2016).

(Δημοσίευμα από το In2Life)

vi. Τα απειλητικά Chain mails

1. Ιστορίες μέσω e-mails (1 παραλλαγή)

Αυτή είναι μια ενδεικτική συρραφή αστικών μύθων, με αναφορές σε όλα τα sos των τελευταίων χρόνων. Κυκλοφορεί με e-mail. «Ξέρεις, εκείνον το φίλο μου από το στρατό. Ε, εκείνος ο ωραίος γείτονας που είχε, ο Σταύρος, ε, αυτός, είναι τώρα στο νοσοκομείο για πλύση στομάχου. Ήπια μια Κόλα, λέει, που είχε μέσα ένα ποντίκι. Τις προάλλες τι έπαθε, νομίζεις; Είχε ένα μεγάλο καβγά με μια καινούργια φιλενάδα του, πέσανε μετά για ύπνο και την επομένη το πρωί, εκείνος ζύπνησε μέσα στην μπανιέρα, που ήταν γεμάτη παγάκια. Βγαίνει, και τι να δει; Του είχαν κλέψει το σκώτι (!) Η λεγόμενη του είχε αφήσει μήνυμα στον καθρέφτη με κραγιόν: “Αν θες να ζήσεις, κάλεσε το 166”. Φοβόταν όμως να χρησιμοποιήσει το τηλέφωνό του επειδή ήταν συνδεδεμένο με το κομπιούτερ του – εάν το

άνοιγε, θα κολλούσε αυτόν τον ιό με το mail που κυκλοφορεί και μόλις το ανοίγεις γράφει: “Καλώς ήρθες στην παρέα μας!” Ο τύπος είναι προγραμματιστής κομπιούτερ και ξέρει από αυτά. Αφού το Μιλένιουμ, την Πρωτοχρονιά του 2000, έφτιαξε ένα πρόγραμμα που θα μας γλίτωνε από τον Αρμαγεδδώνα. Έχει φτιάξει κι ένα πρόγραμμα που πρόλαβε στο τσάκ την παγκόσμια καταστροφή μέσω υπολογιστών, από εκείνο τον ιό που έχει φτιάξει ο Μπιλ Γκέιτς (είναι αλήθεια, σου λέω, την προηγούμενη εβδομάδα μου ήρθε ένα μαζικό e-mail από τον Γκέιτς που μου υποσχόταν δωρεάν διακοπές στην Ντίσνεϊλαντ αξίας 5.000 ευρώ, εάν έκανα φυσικά forward το mail σε όποιον ήξερα). Για να μη σ’τα πολυλογώ, βγήκε από το σπίτι όπως όπως για να τηλεφωνήσει από καρτοτηλέφωνο. Αλλά το ακουστικό του τηλεφώνου ήταν μολυσμένο με τον ιό του Aids. Ευτυχώς, βρισκόταν μόνο μερικά τετράγωνα μακριά από το νοσοκομείο, στο οποίο νοσηλεύεται κι εκείνο το κακόμοιρο το παιδί που έχει καρκίνο, το οποίο είχε κάνει τις προάλλες παράκληση να του στείλουμε mail και η Αντικαρκινική Εταιρεία συμφώνησε να του δίνει 20 λεπτά για κάθε mail που θα λαμβάνει. Του έστειλα κι εγώ ένα mail, αυτό που σχημάτιζε έναν άγγελο από “x” και “o”, που λέει ότι εάν το στείλεις σε λιγότερα από δέκα άτομα θα έχεις κακή σεξουαλική ζωή για επτά χρόνια κι αν στείλεις πάνω από 20 θα σου συμβεί κάτι πολύ καλό» (Τσουμπελέκας, 2005).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

2. Το φάρμακο του βιασμού (1 παραλλαγή)

«Μια γυναίκα σε ένα νυχτερινό κέντρο διασκέδασης αρπάχτηκε από πέντε άνδρες, οι οποίοι σύμφωνα με τις εκθέσεις του νοσοκομείου και της αστυνομίας, την βίασαν πριν την παρατήσουν. Καθώς ήταν ανίκανη να θυμηθεί τα γεγονότα της βραδιάς, δοκιμές αργότερα επιβεβαίωσαν τους επαναλαμβανόμενους βιασμούς μαζί με τα ίχνη Ροηγρνοί στο αίμα της και Progesterex, το οποίο είναι ουσιαστικά ένα μικρό χάπι αποστείρωσης». Έτσι ξεκινούσε το chain mail letter που κυκλοφόρησε και έγινε... viral το μακρινό 1999, «σπέρνοντας» τον πανικό για την ύπαρξη ενός χαπιού που κάμπτει κάθε αναστολή, με αποτέλεσμα οι βιασμοί ανυποψίαστων θυμάτων να γίνονται... παιχνιδάκι. Φυσικά, το

φάρμακο είναι ανύπαρκτο, ωστόσο το *chain mail* είχε τον τρόπο του να πείσει για το αντίθετο. Η «εμπεριστατωμένη» διήγηση συνέχιζε: «Το φάρμακο χρησιμοποιείται τώρα από τους βιαστές στα πάρτι για να βιάζουν και να στερώνουν τα θύματά τους. Το Progesterex είναι διαθέσιμο στους κτηνιάτρους για να στερώνουν τα ζώα. Υπάρχει η φήμη ότι το Progesterex χρησιμοποιείται μαζί με Rohypnol, το φάρμακο βιασμών. Με το Rohypnol, το μόνο που πρέπει να κάνουν είναι να το ρίξουν στο ποτό του κοριτσιού. Το κορίτσι δεν μπορεί να θυμηθεί τίποτα το επόμενο πρωί. Το Progesterex, που διαλύεται στα ποτά εξίσου εύκολα, είναι τέτοιο που το θύμα δεν συλλαμβάνει από τον βιασμό και ο βιαστής δεν ανησυχεί για να κάνει τεστ πατρότητας που να τον αναγνωρίζει μήνες αργότερα. Τα αποτελέσματα του φαρμάκου δεν είναι προσωρινά – είναι μόνιμα. Το Progesterex σχεδιάστηκε για να στερώνει τα άλογα. Οποιοδήποτε γυναίκα παίρνει αυτό δεν θα είναι ποτέ σε θέση να συλλάβει... Παρακαλώ διαβιβάστε αυτό σε οποιοδήποτε ξέρετε, ειδικά στα κορίτσια. Να είστε προσεκτικοί όταν είστε έξω και να μην αφήνετε το ποτό σας αφύλακτο» (Δημοσίευμα, 2016).

(Δημοσίευμα από το In2Life)

vii. Τραγικά γεγονότα (Δίδυμοι Πύργοι)

Ο ευγνώμων τρομοκράτης (1 παραλλαγή)

«Ο θεός μου ζει στη Νέα Υόρκη και μου είπε αυτή την ιστορία που συνέβη στην καλύτερη φίλη της θείας μου. Είχε πάει, λέει, να ψωνίσει την προηγούμενη της 9ης/11 σε ένα μπακάλικο στην οδό Frederick, και στην ουρά για το ταμείο βρισκόταν μπροστά της ένας Άραβας. Όταν ήρθε η ώρα να πληρώσει, του έλειπαν 2 δολάρια κι εκείνη του τα έδωσε. Πλήρωσε για τα ψώνια της κι όταν βγήκε από το κατάστημα είδε τον Άραβα να την περιμένει. Την ευχαρίστησε για την καλοσύνη της κι έκανε να φύγει, αλλά μετάνιωσε, της έσφιξε το χέρι και την παρακάλεσε επίμονα να μην πάει την επομένη στους Δίδυμους Πύργους, της ζήτησε μάλιστα να το υποσχεθεί στο Θεό της!» (Τσουμπελέκας, 2005).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

viii. Μακάβριες ιστορίες με ανθρώπους και ζώα

1. Το ντόμπερμαν δεν νιώθει καλά (1 παραλλαγή)

«Ο ξάδελφός μου και η γυναίκα του ζουν στο Σίδνεϊ, σ' ένα σπίτι στη Maroubra Road, μαζί με αυτό το τεράστιο ντόμπερμαν. Μια νύχτα βγήκαν έξω για δείπνο και clubbing. Την ώρα που επέστρεψαν ήταν αργά και ο ξάδελφος πολύ μεθυσμένος. Στην πόρτα τούς υποδέχτηκε το ντόμπερμαν, το οποίο δεν φαινόταν καθόλου καλά και ανέπνεε με δυσκολία. Ο ξάδελφος έπεσε στον καναπέ και ξεράθηκε στον ύπνο. Η γυναίκα του τηλεφώνησε σε έναν οικογενειακό φίλο που ήταν γιατρός. Πήρε το σκύλο, τον πήγε στο γιατρό και επέστρεψε στον ξάδελφο, που ήταν σε κακά χάλια, και προσπάθησε να τον σύρει μέχρι το υπνοδωμάτιο του πάνω ορόφου με τα χίλια ζόρια. Όταν τελικά τα κατάφερε, άρχισε να χτυπάει το τηλέφωνο. Στην αρχή έλεγε να το αφήσει, αλλά μετά σκέφτηκε ότι, για να επιμένουν τέτοια ώρα, θα ήταν κάτι σοβαρό. Ήταν ο γιατρός: “Δόξα τω Θεώ, σε πρόλαβα. Φύγε από το σπίτι ΤΩΡΑ, δεν προλαβαίνω να σου εξηγήσω”. Επειδή ήταν πολύ φίλος και του είχε εμπιστοσύνη, ακολούθησε όσο πιο γρήγορα μπορούσε τις οδηγίες του χωρίς να σκεφτεί. Όταν βγήκε με τον άντρα της, βρήκε έξω από το σπίτι την αστυνομία ενώ ο γιατρός μόλις έφτανε: “Τον πιάσατε;” “Ποιον, μα πέστε μου, τι συμβαίνει;” “Βρήκα γιατί πνιγόταν ο σκύλος: στο λαιμό του υπήρχε ένα ανθρώπινο δάχτυλο!” Ο αστυνομικός βγήκε από το σπίτι σέρνοντας έναν άντρα που το ένα χέρι του αιμορραγούσε. “Ε, γιατρέ, αυτόν τον βρήκαμε στο υπνοδωμάτιο”» (Τσουμπελέκας, 2005).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

2. Γατάκια μπονζαΐ (1 παραλλαγή)

«Ένας Ιάπωνας στη Νέα Υόρκη εκτρέφει και πουλάει γατάκια μπονζαΐ: πρόκειται για γατάκια που στριμώχνονται σε μικρά μπουκάλια και πουλιούνται σαν ακριβά σουβενίρ σε χώρες σαν την Ινδονησία, την Κίνα και τη Νέα Ζηλανδία. Τα γατάκια λαμβάνουν μυοχαλαρωτικό φάρμακο και έπειτα στριμώχνονται μέσα στις μικρές γυάλες, εκεί σε λίγο καιρό οι σκελετοί τους θα πάρουν και την ανάλογη μορφή. Μένουν εκεί μέσα όσο

μπορέσουν να ζήσουν και τρώνε ελάχιστα». Τα μπονζάι γατάκια είναι προϊόντα που διαφημίστηκαν μέσα από την ιστοσελίδα τους. Τα μεγαλύτερα έντυπα του κόσμου ανακύκλωσαν την είδηση. Το site δεν είχε διεύθυνση για να αγοράσεις το προϊόν, λεπτομέρεια που ξέφυγε από τους δημοσιογράφους και τους ακτιβιστές. Ο μύθος κυκλοφορεί ακόμη και σήμερα (Τσουμπελέκας, 2005).

(Δημοσίευμα στην Athens Voice)

2. Τα στοιχεία των Συνεντευξιαζόμενων

Οι Συνεντεύξεις του Κοινού

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 1

Στοιχεία Συνεντευξιαζόμενων:

Μαντώ Τσερώνη, 27 ετών, Φιλολόγος - ΜΑ Παιδαγωγικά

Ελένη Τσερώνη, 29 ετών, Ιδιωτική Υπάλληλος, Πτυχιούχος Οικονομικών (ΑΣΟΕ) – ΜΑ Λογιστικά

Γιάννης Κομεσσάριος, 27 ετών, Κρεοπώλης, Απόφοιτος Λυκείου

Κωνσταντίνος Ψαραύτης, 27 ετών, Προγραμματιστής, Απόφοιτος Πολυτεχνείου Αθήνας – Υποψήφιος Διδάκτορας

Τόπος Συνέντευξης:

Ιουλίδα, Τζιά (Κέα) – 3 Αυγούστου 2019

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 2

Στοιχεία Συνεντευξιαζόμενων:

Χαράλαμπος Χειμόνας, 24 ετών, Δημοσιογράφος, Απόφοιτος Δημοσιογραφίας ΙΕΚ Ακμή & Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Νότης Καμπέρης, 23 ετών, Δημοσιογράφος, Απόφοιτος Δημοσιογραφίας Μητροπολιτικό Κολλέγιο & Κέντρο Αθλητικής Δημοσιογραφίας

Ντιάννα Βασιλείου 27 ετών, Δημοσιογράφος, Απόφοιτος Δημοσιογραφίας Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Τόπος Συνέντευξης:

Λεμεσός (Κύπρος) – 14 Αυγούστου 2019

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 3

Στοιχεία Συνεντευξιαζόμενων:

Μάγδα Διαμαντάρα, 34 ετών, Φιλολόγος, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Λαογραφίας (ΕΚΠΑ)

Έλενα Παπάλου, 40 ετών, Φιλολόγος, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Λαογραφίας (ΕΚΠΑ)
Αήδα Νταβαρίνου, 39 ετών, Φιλολόγος, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Λαογραφίας (ΕΚΠΑ)
Βασίλης Ασημακόπουλος, 29 ετών, Φιλολόγος, Μεταπτυχιακός Φοιτητής Λαογραφίας (ΕΚΠΑ)

Τόπος Συνέντευξης:

Αθήνα (Μοναστηράκι) – 23 Σεπτεμβρίου 2019

Οι Συνεντεύξεις των Δημοσιογράφων

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 1

Στοιχεία Συνεντευξιαζόμενου:

Σόνια Χαμαϊντά, Δημοσιογράφος – Επισκέπτρια Καθηγήτρια σε Πανεπιστήμια για θέματα Ψηφιακής Δημοσιογραφίας

Τόπος Συνέντευξης:

Αθήνα – 23 Σεπτεμβρίου 2019

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 2

Στοιχεία Συνεντευξιαζόμενου:

Νίκος Ζαχαριάδης, Δημοσιογράφος – 54 ετών

Τόπος Συνέντευξης:

Αθήνα – 25 Σεπτεμβρίου 2019

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 3

Στοιχεία Συνεντευξιαζόμενου:

Κώστας Καζακόπουλος, Συνταξιούχος Δημοσιογράφος – 37 χρόνια (1989 – 2017) στην Ελευθεροτυπία, 24ώρες, Επικαιρότητα, Mega, Star Channel και Flash 96

Τόπος Συνέντευξης:

Αγία Παρασκευή – 16 Οκτωβρίου 2019

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 4

Στοιχεία Συνεντευξιζόμενου:

Ισίδωρος Πρίντζης, Δημοσιογράφος

Τόπος Συνέντευξης:

Αθήνα – 17 Οκτωβρίου 2019